

శ్రీరస్తు.

ఆంధ్రనామసంగ్రహము

ఆంధ్రనామశేషము

ప్రతిపదటీకానుక్రమణికాసహితము.

చెన్న పురి :

వావిళ్ల. రామస్వామిశాస్త్రిలుఅండ్సన్స్ వారిచే.

ప్రకటితము.

వావిళ్ల ప్రెస్సున

ముద్రితము.

1920

All Rights Reserved.

PLACED ON THE SHELF

Date... 22.3.95...

Printed by

V. RAMASWAMY SASTRULU & SONS

at the "VAVILLA" PRESS

Madras. — 1920.

P35/E:421/1
35F20

SRI VENKATESWARA
CENTRAL LIBRARY
RESEARCH CENTRE.

Acc

20534

Date

TIRUPATI.

ఆంధ్రభాష తత్సమ, తద్భవ, దేశ్య, గ్రామ్యములని నాలుగు
తెగలుగలదిగ నున్నది. అందు మొదటి దగుతత్సమభాషా
పదముల యర్థపరిష్కానమునకై యమరసింహాకవివర్యునిచే రచిం
పఁబడిననామలింగానుశాసనము మున్నగునిఘంటువు లపరిమిత
ములుగా నున్నవి. కడపటి దగుగ్రామ్యభాష ప్రయోగార్హము
గామిచే దానికి నిఘంటువు లక్కఱలేక వాడుకలో నిలిచినది.
ఇత దేశ్యతద్భవాత్మకమగు నాంధ్రభాషకే ప్రత్యేకనిఘంటువు
కావలసివచ్చినందున నట్టినిఘంటువుల నాంధ్రకవులు కొన్నింటిని
వ్రాసిరి. వానిలోఁ బ్రసిద్ధికెక్కినవి ఆంధ్రనామసంగ్రహము. ఆంధ్ర
నామశేషము. శరువాతిది సాంబనిఘంటువు. వీనిలో మొదటి
రెండుగ్రంథములను పెక్కం డ్రీదివఱకు ననేకపర్యాయములు
టీకలతోఁ జేర్చి ముద్రించిరి.

ఈకూర్పుయొక్క గొప్పమార్పు.

అయినను, నిఘంటువులకుఁ దీక వ్రాయుటయందు రెండువిష
యములు ముఖ్యముగా గమనింపవలెను. ఒక్కటి, రూఢిపద
ములకుఁ దప్పఁ దక్కిననాని కవయవార్థముఁ దెలుపవలయును.
రెండవది ఆరూపముల నిష్పత్తి చూపవలయును. ఈపద్ధతి నను
సరించియే అమరమునకు సుధ యను నొకవ్యాఖ్యానమును
మహాపండితుఁ డగుభానుజీదీక్షితుఁడు రచించెను. అట్లే యీ
తెనుఁగు నిఘంటువులకును వ్రాసినబాగుండునని తలంచి తద్భవ

ములకెల్ల నవి యేసంస్కృతపదములనుండి వచ్చినవో ఆపద ములును కఠినస్థలంబులందు వ్యాకరణాంశములును ససూత్ర దాహరణంబుగాను వ్రాయఁబడినవి. గొప్ప యభివృద్ధి యేమనఁ ఈనిఘంటువులు పద్యరూపముతో నున్నందునఁ గడపట అకా రాద్యనుక్రమణిక శ్రమవ్యయముల కోర్చి వ్రాయించి దీనితో జేర్పఁబడినది. దానియుపయోగమునుగూర్చి చదువరులె తెలిసి కొనఁగలరు. కాఁబట్టి యీ గ్రంథము నాదరించి, దీనియందలె లోపములను దెల్పి, యివి యింకను వన్నెకు వచ్చునట్లుచేయ టకును, ఇట్టి గ్రంథము లన్నియుఁ ద్వారలో నచ్చుపడుటకును భాషాభిమానులు ప్రోత్సాహము గలిగింతురుగాక యని కోరు చున్నాము.

—> ఆంధ్ర నామసంగ్రహము. <—

ఆంధ్రనామసంగ్రహము పైఁడిపాటిలక్ష్మణకవిచే రచింపఁబడి నది. ఈపైఁడిపాటి లక్ష్మణకవి కౌండిన్యగోత్రుఁడు. ఏకామ్రమంత్ర పుత్తుఁడు. ఈకవి తన గ్రంథాదినిష్ఠ దేవతాప్రార్థనమునందు “శ్రీః తివంద్యుః” అనివిశేషణము చేర్చియుండుటచే నితఁడు మహేశ్వ రభక్తుఁడని తెలియుచున్నది. కావుననే తన గ్రంథమునుకాశీవిశ్వ నాథునికంకితముచేసెను. ఈకవి యొక్క కాలంబునిర్ణయింపసోకక యాధారం బైనను లేదు. అయినను, ఆంధ్రనామశేషమురచించె న అడిదము సూరయకవీంద్రుఁడుపీఠికయందు “ఆంధ్రనామసంగ్ర హమునందుఁ జెప్పని కొన్ని తెనుఁగుమఱుఁగు లన్నికూర్చి, యాంధ్రనామశేషమును పేరఁజెప్పెద” నని చెప్పియుండుటచే, సూర

కవికి ముందటివాడయియుండవలెను. అట్లయిచో నితఁడు పదు
నేడవశతాబ్దాంతమున నున్నవాడని తోచుచున్నది.

→ ఆంధ్రనామ శేషము. →

ఆంధ్రనామ శేషము అడిదము సూరకవి రచించెను. ఈసూర
కవితండ్రి బాలభాస్కరుఁడు, నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు. ఈమహాకవి
కవిజనరంజనము, రామలింగేశ్వరశతకము, కవిసంశయవిచ్ఛేదము,
ఆంధ్రచంద్రాలోకము, ఆంధ్రనామ శేషము అనునైదు గ్రంథముల
నురచించెను. ఈమహాకవి క్రీ. వె. 1750 సం॥ర మొదలు 1780
సంవత్సరమువఱకు నున్నట్లు కవిజీవితమువలనఁ దెలియుచున్నది.

—

శ్రీ ర స్తు.

ఆంధ్ర నామసంగ్రహము

స టీ క ము.

అవతారిక. — పై యిది పాటిలక్ష్యణకనియాంధ్రనామసంగ్రహము నెడి గ్రంథమును రచింపఁబూని, తాను జేయఁబూనిన యీ గ్రంథము నిర్విఘ్నముగఁ బరిసమాప్తి నొందుటకై తనయిష్ట దేవతాన మస్కారరూపమైన మంగళమునాచరించి, యింకఁబూనిన గ్రంథ కర్తలాదిని మంగళముఁ జేయుదురుగాక యనుతలంపుతో నామంగళమును బద్యరూపముగా గ్రంథారంభమునఁ జేర్చుచున్నాఁడు. రెండవ మూడవ పద్యములందుఁ గవి తన పేరును, గ్రంథనామమును, ఆ గ్రంథవిషయములను, కృతిపతిని దెలియఁజేయుచున్నాఁడు—

క. శ్రీపతివంద్య విశాలా

శ్రీపతిని భజించి యిష్ట సిద్ధులు వరుసఁ

బ్రాపింపఁగ గణనాథుని

శ్రీపాదంబులకు నెఱఁగి చెందిన వేడ్కన్.

1

క. సతభ క్తలోకరత్నౌ

రతికిం జంచత్కృపాతంగగితమతికి

శతమఖముఖసురసుతినం

గతికిఁ మహిమోన్నతికిని • గాశీపతికిన్. 2

తే. అంకిత మొనర్తుఁ దెనుఁగువే • శ్లఱసి కూర్చి
గరిమతో నాంధ్రనామసంగ్రహ మనంగ
నమరుకృతిఁ బైఁడిపాటి యేకామ్రమంత్ర
సుతుఁడఁ గవిలక్ష్మణాఖ్యుఁడ • సుజనహితుఁడ. 3

తా. పైఁడిపాటియేకామ్రమంత్ర కుమారుఁడను, సజ్జనుల కిష్టుఁడను నైన పైఁడిపాటికవిలక్ష్మణుఁ డను నేను తలఁచినకోర్కెలు నెఱవేఱుటకై శ్రీమహావిష్ణువుచేఁ బూజింపఁదగిన విశాలాక్షీపతి యగు. కాశీవిశ్వేశ్వరుని ధ్యానించి, పిదప విష్ణుశ్వరుని మహిమగలపాదములకు మ్రొక్కి మిక్కిలి సంతోషము నొందినవాఁడనయితన్న మ్రొక్కెడుభక్తులను గాపాడుటయందు శ్రద్ధగలవాఁడును, దయారసముతోఁగూడినబుద్ధిగలవాఁడును, దేవేంద్రుఁడు మొదలగు సకలదేవతలచే జేయఁబడుననుస్కారముల నంగీకరించువాఁడును, విశేషమహిమ గలవాఁడును నైనకాశీవిశ్వనాథస్వామికినంకితముగాఁ దెనుఁగుపేళ్లన్నియుఁ జేర్చి యాంధ్రనామసంగ్రహ మనుగ్రంథమునొనర్చెదను (అని గ్రంథకర్త ప్రతిజ్ఞ చేయుచున్నాఁడు).

అవ. గ్రంథకర్త తాను రచియింపఁదలచిన గ్రంథమునం దలిపరిభాషను దెలుపుచున్నాఁడు.—

తే. దేవమానవస్థానరతిర్యగాఖ్య

వర్గు లొనరింతు నానార్థవర్గుఁ గూడ

వర్గములు గాఁగఁ గూర్తునాహ్వయములందు

నిడుదు వివరించునెడల సంస్కృతపదంబు. 4

తా. నేనురచింపఁబోవుఅంధ్రనామసంగ్రహమందు దేవర్గు, మానవ వర్గు, స్థావరవర్గు, తిర్యగ్వర్గు, నానార్థవర్గులను నైదువర్గులనురచించెదను. పర్యా

యపదములన్నియుఁ జెలుఁగుపదములుగా నుండును. అర్థమును వివరించుట కై అపర్యాయపదములకుఁ దుదను సంస్కృతపదము నుంచెదను (అని గ్రంథకర్తచెప్పెను).

[దేవవర్గునందు దేవతలు, వానికిసంబంధించినవి చెప్పఁబడినవి. మానవవర్గునందు మనుష్యులు, వారికి సంబంధించినవి వివరింపఁబడినవి. స్థావరవర్గునందుఁ గొండలు, చెట్లుమున్నగునచరములను గూర్చిచెప్పఁబడినది. తిర్యగ్వర్గునందుఁ బశుపక్ష్యదులకు సంబంధించినవానినిగూర్చి వివరింపఁ బడినది. నానార్థవర్గునందు ననేకార్థములయినపదములఁ గూర్చి వివరింపఁబడినది.]

క. శ్రీలలనాధిపవంద్య వి

శాలాక్షీప్రాణనాథ ♦ శతమఖముఖది

కృలాభీష్టద సమధిక

శీలా కాశీనివేశ ♦ శ్రీవిశ్వేశా.

5

తా. లక్ష్మీనాథుఁ డగువిష్ణుచేతఁ గొనియాడఁదగినవాఁడవును, కాశీ విశాలాక్షికి మగఁడవును, ఇంద్రాదిలోకపాలుర కోర్కలసీడేర్చువాఁడవును, గొప్పస్వభావముగలవాఁడవు నైన కాశీపురియందు వెలయుచున్న యో విశ్వేశ్వరా! నీవు నాగ్రంథము నవధరింపుము. (అని గ్రంథకర్త కృతిపతిని హెచ్చరించెను).

== దే వ వ ర్గు. ==

✓ సీ. ముక్కుంటి యరపది♦మోములవేలుపు

మినుసిగఁదయ్యంబు ♦ మిత్తిగొంగ

గట్టువిల్తుఁడు గఱ♦కంఠుఁడు మిక్కిలి

కంటిదేవర బేసి♦కంటివేల్పు

వలిమలల్లుఁడు మిన్ను♦వాకతాలుపు కొండ

వీటిజంగము గుఱ్ఱ♦వేల్పుతండ్రి

వలరాజుసూడు జక్కులతేనిచెలికాడు

బూచులయెకిమీడు ♦ పునుకతాల్పు

తే. విసపుమేతరి జన్నంపువేటకాడు

బుడుతనెలతాల్పు వెలియాలపోతుకాతు

తోలుదాలుపు ముమ్మెనవాలుదాల్పు

నాగ భవదాఖ్య లొప్ప (నంధకవిపక్ష). 6

టీ. ముక్కంటి=మూడునేత్రములుగలవాడు, (బ్రహ్మప్రీహిన్నిస
మాసాంతకార్యములు చూపఁజేడి) బాల. సమా. సూ. చేత 'ముక్కంటి' యని
యయ్యెను.] ఆరపదిమోములవేలుపు=విదుముఖములుగలదేవుడు, మినుసిగ
దయ్యంబు=ఆకాశమజుట్టుగాగలదేవుడు, మిత్తిగంగ=మృత్యువునకు శ
త్రువు, [మిత్తి-ప్రకృతి, మృత్యువు.] గట్టువిల్లుడు=మేరుపర్వతము ధనుస్సు
గాగలవాడు, [బా. సమా. సూ. చూ. ముక్కంటి.] కఱకంఠుడు=నల్ల
నికుత్తుకగలవాడు, ["అర్భవ్యవహారంబుల దృఢంబుగ్రాహ్యంబు" బాల. సం
జ్ఞా. 28 సూచేతనిదియనింద్యగ్రామ్యము.] మిక్కిలికంటిదేవర=పాచ్చునేత్ర
ములుగలదేవుడు, బేసికంటివేల్పు=మూడునేత్రములుగలదేవుడు, [మూడు
అనునది బేసిసంఖ్య] నలిమలల్లుడు=మంచుకొండయొక్క (హిమవంతు
నియొక్క) అల్లుడు, మిన్నువాకతాల్పు= [మిన్ను=ఆకాశము, వాక=నది]
ఆకాశగంగను శిరస్సునధరించువాడు, కొండవీటిజంగము=కైలాసపర్వతము
నివాసముగాగలభిక్షుకుడు, గుఱ్ఱవేల్పుతండ్రి=పొట్టిదేవరయగు విఘ్నేశ్వ
రునిజనకుడు, వలరాజుసూడు = మన్తధునికెఱగతుడు, జక్కులతేనిచెలి
కాడు=[జక్కులు=యక్షులు, వారికితేడుకుబేరుడు, అతనికి స్నేహి
తుడు.] కుబేరునిస్నేహితుడు, బూచులయెకిమీడు = పితౄచములకుఅధి
పతి, పునుకతాల్పు=బ్రహ్మకపాలధారి, విసపుమేతరి=విషముచిన్నవాడు;
జన్నంపువేటకాడు=దక్షునియాగము ధ్వంసము చేసినవాడు, [విసము
+ మేతరి, జన్నము + వేటకాడు— కర్తృధారయహండు మువర్ణము

నకుపుంపులగు. బా. సంధి. 92 నూ. చేత పుంపు గాగమము.] బుడుతనెల
తాల్పు = బాలచంద్రుని శిరంబునదాల్చినవాడు, వెలియాలపోతురాతు
= తెల్లనియాబోతు నెక్కుయోధుడు, తోలుదాలుపు = వ్యాఘ్రచర్మ
మును ధరించువాడు, ముమ్మెనవాలుదాల్పు = మూడు మొనలుగల ఆయు-
ధమును (త్రిశూలమును) ధరించినవాడు, నాగక = అను నీయిరుపదికెండు
ను, అంధకవిపక్ష = అంధకానురునికి శత్రుఁడా! భవత్ ఆఖ్యలు ఒప్పును =
నీపేళ్ళనడగు. (ఈపద్యములోఁజెప్పిన 22 ను ఈశ్వరునిపేళ్లు.)

నీ. సోఁకుమూఁకలగొంగ ♦ చుట్టుఁగై దువుజోడు

పచ్చవిల్లునితండ్రి ♦ లచ్చినుగఁడు

పులుఁగుతత్తడిరాతు ♦ వలమురితాలుపు

వెన్నుడు కటివేల్పు ♦ వెన్నదొంగ

నునుగాడ్పుదిండిపానుపునఁ బండెడుమేటి

బమ్మదేవరతండ్రి ♦ తమ్మికంటి

పదివేసములసామి ♦ పసిఁడిపుట్టముదాల్పు

కఱ్ఱినెచ్చెలి తరిగట్టుదారి

తే. యాలకాపరి వ్రేతలమేలువాడు

పాలకడలల్లుడును బక్కిఁజాలుజేడు

జేయుఁబవలును జేయుకన్దోయివాడు

మామమా మన హరి యొప్పు ♦ (శ్రీమహేశ). 7

టీ. సోఁకుమూఁకలగొంగ = రాక్షససమాహములకు శత్రువు, చుట్టుఁ
గైదువుజోడు = గుండ్రనియాయుధమును (నుదర్శనమును) దాల్చు వీరుఁడు,

() మూలములో నీకుండలమున నుంచబడిన పదములు పర్యాయ

[చుట్టు + కై దువు-చుట్టుఁగైదువు, సమాసమున నుదంత స్త్రీసమంబులకుఁ బరువసరశములు పరములగునపుడు నుగాగమంబగు. బా. సంధి. 25 నూ. యోధశబ్దమునకు వికృతి-జోదు.] పచ్చవిల్లునితండ్రి = పచ్చనివిల్లుగల మన్న భునికిఁదండ్రి, లచ్చిమగఁడు=లక్ష్మీకి భర్త, (లక్ష్మీ-వికృ, లచ్చి.) పులుఁగు తత్తడిరౌతు=గరుడవాహనము నెక్కెడివీరుఁడు, వలమురితాలుపు=పాంచజ న్యమనుశంఖమునుధరించువాఁడు. వెన్నుఁడు=(విష్ణుశబ్దభవము) అంతటవ్యాపించువాఁడు, కటివేల్పు=నల్లనిమేనిచాయగలదేవుఁడు, వెన్నదొంగ=(కృష్ణాపతారంబున గోపికల యిండ్లయందు) వెన్న నపహరించినవాఁడు, *ను నుగాడ్పుదిండిపానుపునఁ బండెడుమేటి=మృదువైనవాయువును భక్షించె ఁడు శేషతల్పమునందుఁ బరుండు దొర, బప్పుదేవతండ్రి = బ్రహ్మదేవునికిఁ దండ్రి, తమ్మికఁటి = కమలములఁబోలు కన్నులుగలవాఁడు, పదివేసముల సామి=దశాపతారము లెత్తినదేవుఁడు, (సామి-ప్రకృ, స్వామి. వేసము-ప్రకృ, వేషము) పసిఁడిపుట్టముదాల్పు = పీతాంబరము ధరించినవాఁడు, కఱ్ఱినెచ్చెలి=అర్జునునకు ముఖ్యస్నేహితుఁడు, (నెఱ + చెలి = నెచ్చెలి) తరిగట్టుదారి=కవ్వపుఁ గొండను (మందరపర్వతమును) మోసినవాఁడు, అల కాపరి=పసులను మేఁపినవాఁడు, (అవు-బహు. ఆవులు-లేక అలు. బహు వచనము పరంబగునపు డావు ప్రభృతుల తుదియక్షరంబునకు లోపంబగు బా. సంధి. 21 నూ. చేత ఆవుశబ్దమున కంత్యవర్ణలోపము.) ప్రేతలమేలు వాఁడు=గోపికాస్త్రీలను రక్షించువాఁడు, పాలకడలల్లుఁడు=లక్ష్మీదేవికిఁ దండ్రియైన క్షీరసముద్రున కల్లుఁడు, పక్కిఁడాలుతేఁడు=గరుడధ్వజము గలవాఁడు, రేయుఁబలును జేయుకన్దోయివాఁడు=నిశాకరదినకరులు (చంద్ర సూర్యులు) నేత్రములుగాఁ గలవాఁడు.

* 'నునుగాలిమేత్రపానుపునఁ బండెడిదొర'-అని పాతాంతరము.

* మామమామ=మామ యగు సముద్రమునకు మామ—అనన్ (శ్రీమహేశా) హరి ఒప్పును. ఈ 22 పదములును విష్ణువుపేళ్లు.

✓ సీ. పక్కిడాల్వేలుపు • పొక్కిలిపసిబిడ్డఁ
డంచతేజీనెక్కి • యాడురాతు
మనెడుప్రాద్దులనొసళ్ళను వ్రాయుదేవర
చదువులవేలుపు • జన్నిగట్టు
తెలిదమ్మిగద్దియఁ • గొలువుండురాయఁడు
నిక్కపుజగమేలు • నేర్పుకాఁడు
కడుపుబంగారుబొమ్మనముఁ జేసినమేటి
పోరోగిరముతిండిపోతుతండ్రి

ఆ. నలువ తమ్మిచూలి • నలుమొగంబులవేల్పు
వేల్పుపెద్ద పలుకు • వెలఁదిమగఁడు
తాత బమ్మ యన విధాతనామము లొప్పు
(నఘపనాశ యీశ • యభ్యకేశ).

8.

టీ. పక్కిడాల్వేలుపుపొక్కిలిపసిబిడ్డఁడు=గరుడధ్వజుడైనవిష్ణువు
యొక్క నాభికమలంబునందుఁబుట్టినచిన్న బిడ్డఁడు, అంచతేజీనెక్కియాడు
రాతు=హంసవాహనారూఢుఁడు, మనెడుప్రాద్దులనొసళ్ళను వ్రాయుదే
వర=మానవులజీవితకాలమును మోములందు వ్రాసెడువేల్పు, చదువులవే
లుపు=విద్యలకుఁ బ్రభువు, జన్నిగట్టు=యజ్ఞోపవీతమునుదాల్చినవాఁడు, తె
లిదమ్మిగద్దియఁగొలువుండురాయఁడు=తెల్లనితామరపువ్వు అనెడు సింహాసన

* మామమామ యెట్లనఁగా—లక్ష్మీదేవి సముద్రమునఁబుట్టినదిగనుక విష్ణు
వునకు సముద్రుఁడు మామ యయ్యె. విష్ణుఁడు తనపాదములందుఁ బుట్టిన

మందుఁగూర్చుండు ప్రభువు, నిక్కపుజగమేలునేర్పుకాఁడు=సత్యలోకము నుబాలించెడి ప్రభువు, కడుపుబంగారు బొక్కసముఁ జేసినమేటి=హిరణ్యగర్భుఁడు, పోరోగిరముతిండిపోతుతండ్రి=జగడమే యాహరముగాఁ గలిగిన నారదునికిఁ దండ్రి, నలువ=నాలుగునోళ్లుగలవాఁడు [నాలుగువాతులుగల వాఁడు=నలువ. బహుప్రీహి... బా. సమా. 22. నూ. చేతసమాసాంతకార్యముగలిగినది.] తచ్చిచూలి=విష్ణువు నాభికమలమునందుఁబుట్టినవాఁడు. నలుమొగంబులవేల్పు=చతుర్ముఖుఁడగుదేవుఁడు, వేల్పుపెద్ద=దేవతలకుఁ బెద్దవాఁడు, పలుకువెలఁదిమగఁడు=వాక్కులదేవియగుసరస్వతీదేవిభర్త, తాత = పితామహుఁడు, బమ్మ[బ్రహ్మశబ్దవము.] ఈగ్రంథము బ్రహ్మదేవునిపేర్లు.

తే. గల్లరాయనిపట్టి ముక్కంటివెలఁది

యేనుఁగులగొంగతత్తడి ♦ నెక్కుదంట

సామిసామేనిఁ జేకొన్నచాన జగము

తల్లి యన గౌరిపేల్లోప్ప ♦ (ధర నుమేశ). 9

టీ. గల్లరాయనిపట్టి = పర్వతరాజగు హిమవంతునికూతురు, ముక్కంటివెలఁది=ప్రీతేత్రునిభార్య, ఏనుఁగులగొంగతత్తడి నెక్కుదంట=ఏనుఁగులకు విరోధియైన సింహమునెక్కడుఁగిరిరాలు, సామిసామేనిఁ జేకొన్నచాన=భర్తయొక్క యర్థాంగమును గ్రహించిన యాఁడుది, [సామేను=సగముదేహము.] జగముతల్లి=లోకముయొక్కతల్లి-అను ఈ గ్రంథము పార్వతికిఁ జేర్చు.

తే. లచ్చి కలుములజవరాలు ♦ పచ్చవిల్లు

తల్లి కఱివేల్పునిల్లాలు ♦ తల్లితల్లి

కడలికూతురు సిరి లిబ్బి ♦ పడఁతి తమ్మి

యింటిగరి తన శ్రీయొప్ప ♦ (మృగధరాంక). 10

టీ. లచ్చి [లక్ష్మీశబ్దవము.] కలుములజవరాలు=సంపదలుగలయాఁడుది, పచ్చవిల్లుతల్లి=మన్మథునితల్లి, కఱివేల్పునిల్లాలు=విష్ణుపత్ని, తల్లితల్లి=తల్లి

యైనగంగకుఁ దల్లి, కడలికూతురు=సముద్రునికూతురు, సిరి [శ్రీశబ్దభ
సము.], లిబ్బిపడఁతి=నిధులంసుండుదేవత, తన్నియంటిగరిత=కమలనివాసిని
యగునాఁడుని-అను నీ యు లక్ష్మీకి నామములు.

క. తలవాఁకిటను మెలంగెడు

పొలఁతుక పలుకులవెలంది ♦ పొత్తముముత్తో

నలువపడఁతి కలుములపై

దలికోడ లనంగఁ బరఁగు ♦ (ధర) వాణి (శివా). 11

టీ. తలవాఁకిటను మెలంగెడుపొలఁతుక=శిరస్సునకు ద్వారమైన
నోటియందు సంచరించెడు స్త్రీ, పలుకులవెలంది=వాక్కుల కధిదేవతయగుప
డుచు, పొత్తముముత్తో=పుస్తకములందువెలయునట్టిముత్తెదన, నలువపడఁ
తి=బ్రహ్మదేవునిభార్య, కలుములపైదలికోడలు=సంపదలకధిదేవతయగు లక్ష్మీ
దేవికిఁగోడలు. [లక్ష్మీపుత్రుడుబ్రహ్మ; బ్రహ్మకు భార్యయగుటచే లక్ష్మీకిఁ
గోడలు.] ఈ ౫ ను సరస్వతికిఁ బేర్లు.

సీ. ఇద్దఱుతల్లుల ♦ ముద్దుబిడ్డఁడు పని

చెఱుపులదొర చేట♦చెవులవేల్పు

నంకరతోండంబు ♦ వాఁడేనుఁగుమొంగంబు

దేనర పాఁపజం♦దెములమేటి

మొక్కువారలపనుల్ ♦ చక్కజేసెడుసామి

గఱికపూజల మెచ్చు♦గబ్బివేల్పు

ముక్కంటిపండుల ♦ మెక్కెడితిండిఁడు

ముక్కంటిగారాబు♦ముద్దుపట్టి

ఆ. పెద్దకడుపువేల్పు ♦ పిల్లారి కుడుముల

తిండికాఁడు కొక్కు♦తేజిరౌతు

గుజ్జవేలు పొంటికొమ్మదేవర వెన
కయ్య యన వినాయకాఖ్య (లీళ).

టీ. ఇద్దఱుతల్లులముద్దుబిడ్డఁడు=గంగాపార్వతులకిద్దఱునుఁ బ్రే-
పుఁబుత్తుఁడు, పనిచెఱుపులదొర=కార్యవిఘాతము చేయునేపుఁడు, చె-
వులవేల్పు=చేటలపఠె వెడల్పయిన చెవులుగలదేవుఁడు, వంకరతొండఁ
వాఁడు=వంకరగానుండుతొండముగలవాఁడు, ఏనుఁగుమొగంబుదేవర=
సక్రముగలదేవత, పాపజం చెములమేటి=పాములే యజ్ఞోపవీతముగాఁ
ల్పుప్రభువు, మ్రొక్కువారలపనులొ చక్కఁజేసెడుసామి=తన్నుఁగొల్పు
రికార్యములనుకూలపఱచుదేవుఁడు, గఱికపూజల మెచ్చుగబ్బివేల్పు=గఱ
పూజకు మెచ్చుకొనెడుగొప్పదేవుఁడు, ముక్కంటిపండుల మెక్కాడు
దీఁడు=ఔంకాయలనుది నెడువాఁడు, ముక్కంటి గారాబుముద్దుపట్టి=త్రి-
త్రుండగునీశ్వరునికి మిక్కిలి యిష్టుడగుకుమారుఁడు, పెద్దకడుపువేల్పు
లంబోదరుడగుదేవుఁడు; పిళ్ళారి, కుడుములతిండికొండు=కుడుములు ది-
వాడు, కొమ్మతేజరౌతు=మాషకవాహనము నెక్కుదేవుఁడు, గుజ్జవే-
పు=పొట్టిదేవుఁడు, ఒంటికొమ్మదేవర=ఒకదంతముగలదేవుఁడు, వెనకయ్య
ఈ గరి ను వినాయకుని పేర్లు.

సీ. వెనుఁబాఁపకవణంబుఁ ♦ దినువారువమురౌతు

గట్టలయెకిమిని ♦ పట్టిపట్టి

తెల్లుచూ లాగ్గురుతల్లులకొమరుండు

గాడుపుసంగడికానికొడుగు

పుంజుదాలుపు వేలుపులతేనిదళవాయి

జంటముమ్మాముల ♦ దంటవేల్పు

కొంచగుబ్బలివ్రక్కలించినబలుదిట్ట

రెండాఱుచేతుల ♦ దండిమగఁడు

తే. వేలుపుల మూఁక పేరిటి వెలఁదినుగఁడు

వేల్పుగమికాఁడు వెనకయ్య వెనుకవాఁడు

కొమరుసా మన సేనాని కొమరుమిగులు

(విగతభవపాశ కాశీని వేశ యాశ).

టీ. వెనుఁబాఁపకవణంబుఁ దినువారువము రౌతు = గొప్పసర్పముల నెడు కబళమును స్రింగునట్టి నెన్ని నెక్కు యోధుఁడు [మయూరవావాసుఁడు], గట్టులయెకిమినిపట్టిపట్టి = పర్వతరాజపుత్రి యగు పార్వతికిఁ బుత్రుఁడు, తెల్లచూలు = తెల్లనందుఁబుట్టినవాఁడు, ఆర్దురుతేల్లులకొమరుండు = పట్కూత్తకలకుఁ బుట్టినవాఁడు, గాడుపునంగడికొనికొడుకు = వాయుసఖుఁడగు అగ్నికిఁ బుత్రుఁడు, పుంజుదాలుపు = కోడిపుంజు ధ్వజమునందు ధరించిన వాఁడు, వేలుపుల తేని దళవాయి = ఇందుని సేనాధిపతి, జంటముమ్మైముల దంటవేల్పు = అఱిముఖములు గలదేవతోత్తముఁడు, కొంచగుబ్బలి ప్రక్కలిం చినబలుదిట్ట = గొరించపర్వతంబును బగులఁగొట్టిన బలవంతుఁడు, రెండాలు చేతుల దండిమగఁడు = పండ్రెండుచేతులు గలధీరుఁడగు పురుషుఁడు, [రెండాలులు = పండ్రెండని యర్థము. ఇట్లే, జంటమూఁడులు = రెండుమూఁడులు, అఱి అని యర్థము.] వేలుపులమూఁక పేరిటివెలఁదినుగఁడు = దేవసేనయను కాంతకు భర్త, [వేలుపులమూఁక అనఁగా దేవసేన అని సంస్కృతమున పర్యాయపదము. పద, తదర్థములకు నభేదము.] వేలుపుగమికాఁడు = దేవ తలసేనాధిపతి, వెనకయ్య వెనుకవాఁడు = వినాయకునితమ్ముఁడు, కొమరుసా మి- [కుమారస్వామిశబ్దవికృతి.] ఈ ౧౪ ను కుమారస్వామికిఁ బేర్లు.

సీ. అలరువిల్తుండు కన్ములవిల్తుండును గమ్మ

విలుకాఁడు చక్కెర వింటివాఁడు

చెఱకువిల్కాఁడు కెంజిగురులవిల్తుండు

వెడవిల్తుండును బచ్చవిల్తుఁ డిండు

విల్లుదాలుపు తుంటు విలుకాఁడు తియ్యవి
 ల్కాఁడును జమిలిముక్కాలినారి
 విలుకాఁడు చౌవంచములుకులుగలదంట
 రాచిల్క నెక్కెడు రాయరాతు

తే. మీను మొసలిసిడంబుల మేటి చంద

మామయల్లుఁడు వలరాజు మరుఁడు లచ్చి
 కొమరుఁడను పేళ్ల నొప్పును గుసుమధన్వి
 (విగతభవపాశ కాశీని వేశ యీశ). ✓

1

టీ. అలరువిల్తుండు = పుష్పములుధనుస్సుగాఁగలవాఁడు, కన్నులవిల్లు
 ఁ = గణపులధనుస్సుగలవాఁడు, కమ్మవిలుకాఁడు = తియ్యనిధనుస్సుగలవా
 ఁ, చక్కెరవింటివాఁడు = పంచదార నొసఁగు ధనుస్సు గలవాఁడు, చె
 కువిలుకాఁడు = చెఱకుగడ ధనుస్సుగాఁ గలవాఁడు, కెంజిగురులవిల్తుండు
 = ఎఱ్ఱనిచిగుళ్ళు విల్లుగాఁగలవాఁడు, [కెంపు + చిగురు - పాత్రాదిగముః
 నాద్యక్షరశేషము, కెం + చిగురు = అనుస్వారము ద్రుతతుల్యముగాన పరుః
 మునకు సరళాదేశము. కెంజిగురునియాయెను.] వెడవిల్తుండు = చులకనిధనుస్సు
 గలవాఁడు, పచ్చవిల్తుండు = పచ్చనిధనుస్సుగలవాఁడు, ఇంచువిల్లుదాలుపు =
 చెఱకుగడ ధనుస్సు ధరించువాఁడు, తుంటువిలుకాఁడు = చెఱకుతుంట విల్లు
 గాఁగలవాఁడు, తియ్యవిల్కాఁడు = తియ్యనివిల్లుగలవాఁడు, జమిలిముక్కా
 నారివిలుకాఁడు = ఆఱుకాళ్ళు గలపురుగులు (తుమ్మెదలు) అల్లెత్రాడుగా
 గలధనుస్సుగలవాఁడు, (జమిలిముక్కాళ్ళు = రెండుమాళ్ళకాళ్ళు - ఆఱుకా
 ఱ్ళు.) చౌవంచములుకులుగలదంట = విదుభాణములుగలయోధుఁడు, రా
 ల్కనెక్కెడురాయరాతు = శ్రేష్ఠమగుచిలక నెక్కెడు మేటివీరుఁడు, మీన
 మొసలిసిడంబులమేటి = చేపలు మొసళ్ళు ధ్వజమునందుఁ గలదిట్టరి, చం

మరుఁడు, [స్వరశబ్దభవము.] లచ్చికొమరుఁడు=లక్ష్మీదేవియొక్క పుత్రుఁడు;
అను నీ ౧౯ యను మన్తధుని పేర్లు.

నీ. చలువలతేఁడు వెన్నెలతేఁడు రేతేఁడు
జాబిల్లి రేవెల్లు ♦ చందమామ
శమ్ములపగవాఁడు ♦ కమ్మవిల్తునిమామ
కలువలతేఁడు పాల్కడలిపట్టి
జక్కనకవవిష్ణు ♦ ముక్కంటితలపువ్వు
చుక్కలదొర ప్రొద్దుజోడుకోడె
తపసికన్వాస బిత్తరిజింకతాలుపు
కటివేల్పుడాకన్ను ♦ కడలి నెన్న

తే. పంటపైరులయెకిమీఁడు ♦ పంటదంట
చౌకములపాళ్ల తెలిముద్ద ♦ చలి నెలుంగు
వేలుపులబువ్వ చీకటి నేలువిత్తు
యనంగఁ జంద్రువే స్పృశ్శు ♦ (నీలకంఠ).

15

టీ. చలువలతేఁడు=చల్లదనముగలరాజు, వెన్నెలతేఁడు=వెన్నెల
కథనము, రేతేఁడు=నిశానాగుఁడు, జాబిల్లి = (జాను + బిలి) అందమైన
బింబము, రేవెల్లు=రాత్రియందుఁ బ్రకాశించువాఁడు, చందమామ, [చంద్ర
మన శబ్దభవము.] శమ్ములపగవాఁడు = కమలములకు విరోధి, కమ్మవిల్తుని
మామ=మన్తధునికిమామ, కలువలతేఁడు = ఉత్పలములకురాజు, పాల్కడలిపట్టి=క్షీరసముద్రునిపుత్రుఁడు, జక్కనకవవిష్ణు = చక్రవాకమిశ్రున
మును వియోగపఱచువాఁడు, [రాత్రిపూట చక్రవాకదంపతులు గలిసి
యొండవు.] ముక్కంటితలపువ్వు=ఈశ్వరునిశిరోభూషణ మయినవాఁడు,
చుక్కలదొర=నక్షత్రములకురాజు, ప్రొద్దుజోడుకోడె = సూర్యునితోసనగా
నుడగు వీరుఁడు, తపసికన్వాస=అత్రిమునీండునియొక్క నేత్రమునఁ గలుగు

కడివేల్పుడాకన్ను = విష్ణువుయొక్క యెడమనేత్రము, కడలివెన్న = సముద్రమునందలివెన్న, (పాలసముద్రము చిలుకునప్పుడు పుట్టుటచేత పర్ణమును బట్టి వెన్నయని చెప్పబడియె.) పంటపైరుల యెకిమీఁడు = సస్యములకు రాజు, జంటదంటచౌకములపాళ్ళ తెలిముద్ద = పదునాఱు కళలుగల తెల్లని బింబము, [జంట = రెండు, దంట = రెండు, చౌకము = నాలుగు, రెండు రెండులు నాలుగు-నాలుగునాలుగులుపదునాఱు] చలివెలుంగు = చల్లనికిరణములు గలవాఁడు, వేలుపులబువ్వ = దేవతల కాహారమైనవాఁడు, [చంద్రుని కళలలో 15 కళలను దినదిన మొక్కొక్కదేవత పానము సేయుచున్నదని శ్రుతి.] చీకటివేరువిత్తు = చీకటిని బోగొట్టువాఁడు, నెల-అనునీ 24 ను చంద్రునిపేళ్ళు.

నీ. వెన్నునివలకన్ను ♦ వేడివేలుపు ప్రొద్దు

తొవలరాయిడికాఁడు ♦ పవలు సేయు

వేలుపు పచ్చగుఁజ్జాలవజీరుండు

వేడివెలుంగు రేఁవెల్లుజోడు

జంటాఱుమేనులసామి చీకటిగొంగ

యెఱ్ఱనివేలుపు ♦ నివముసూడు

చదలుమానికము ప్రాఁజదువులపెట్టియ

యేడుగుఱ్ఱములతే ♦ రెక్కుజోడు

మువ్వేలుపులయిక్క ♦ మొక్కులదేవర

గాములతోఁడు జక్కవలతోఁడు

వేయిచేతులతోఁడు ♦ వెలుంగులయెకిమీఁడు

చెయువులసాకిరి ♦ చాయమగఁడు

తే. మింటితెరువరి తమ్మివాల్గంటిమగఁడు

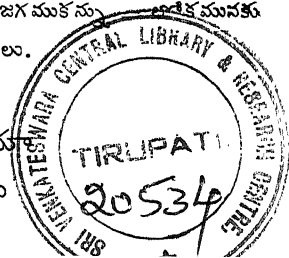
పోర నీలైడుమొనగాండ్లు ♦ పోవుదారి

జగముచుట్టంబు జమునయ్యజగముకన్ను
నాగ సూర్యునివే ల్మోప్పు ♦ (నాగభూష).

16

టీ. వెన్ను నివలకన్ను=విష్ణువుయొక్కకుడికన్నె ననవాడు, వేడివేలు
పు=తైత్తియముగలదేవుడు, ప్రొద్దు, [బ్రహ్మశబ్దభవము.] తొవలరాయిడికా
డు=కలువలకువిరోధి, పవలునేయువేలుపు=దినకరుడు, పచ్చగుట్టాలపజీరుం
డు=పచ్చగుట్టముల నెక్కిడిరాతు, వేడివెలుంగు=వేడికిరణములు గలవా
డు, రేవెల్లుజోడు=రాత్రియందుఁ బ్రకాశించుచుండు నికిసమానుడు, జం
టాటు మేనులసామి=ద్వాదశాత్తుడు, చీకటిగొంగ=చీకటినిబోగొట్టుదే
వుడు, ఎఱ్ఱనివేలుపు=ఎఱ్ఱనిదేహముగలదేవుడు, ఇనమునూడు=మంచునకు శ
త్రువు, చదలుమానికము=అకాశమునకురత్నము, ప్రాజదువులపెట్టియ=వేద
ములకునికిపట్టు, ఏడుగుట్టముల తేరెక్కుబోడు, మువ్వేలుపులయిక్క=త్రిమా
ర్తులకుఁదానిరమైనవాడు, మొక్కులదేవర=నమస్కారములకుఁబ్రియుడ
యినదేవుడు, గాములతేడు=గ్రహములకురాజు, జక్కవలతేడు=చక్ర
వాకములకధిపతి, వేయిచెతులతేడు=సహస్రకిరణుడు, వెలుగులయొకిమీ
డు=వెలుతురులకన్నిటికిఁ బ్రభువు, చెయువులసాకిరి=కర్తలకు సాక్షిభూతు
డు, చాయమగడు=ఛాయాదేవికిఁబెనిమిటి, మింటి తెరువరి=అకాశమునదిరు
గుబాటసారి, తప్పివొల్గంటిమగడు=పద్మనియనుకొంతకు నాథుడు, పోరనిలె
డు మొనగాండు పోవుదారి=యౌధమునఁ జచ్చినవీరులుస్వర్గలోకమునకుఁబో
వుమార్గమైనవాడు, [యౌధమునఁజచ్చినవీరులును, యోగులును సూర్యమండ
లమును భేదించికొని స్వర్గమునకుఁబోవుదురని శ్రుతి.] జగముచుట్టంబు=లోక
బాంధవుడు, జమునయ్య=యమునకుఁదండ్రి, జగముకన్ను=జగమునకు
నేత్రము అను ౨౯ యను సూర్యునికి నామములు.

సీ. చట్టుపల్దెగ గట్లఁ ♦ గొట్టెడుజెట్టి ము
అంచులవాలు చేమించుజోడు

దుగబొట్లపిఱిడి యైదుకనుంగవలవేల్పు

పాటుతపసియింటి ♦ పంచకోడి

యొడలిచూపొడయఁ జెక్కుడుమొగుల్ గలప్రోడ

నిక్కువీనులజక్కి ♦ నెక్కురొతు

తెల్లయేనుఁగు నెక్కి ♦ తిరిగెడుదొర తూర్పు

మాగాని యేలెడుమణియకాఁడు

తే. జమిలిచౌపంచపదులు జన్మములు సేసి

నట్టివేలుపు సోమాసి ♦ పెట్టుఁజెట్టు

పొట్టితమ్ముఁడు గల్గినయట్టివేల్పు

నాఁగ నింద్రునిపే ల్గొప్ప (నాగభూష).

17

టీ. చట్టువలఁచెగగట్లఁగొట్టెడు జెట్టి=పర్వతములయొక్క తెక్కలను
 ఛేదించినదిట్టరి, నూఱంచులవాలుచేమించుబోదు=నూఱంచులుగల వజ్రయు
 ధమునుజేతఁదాల్చినయోధుఁడు, దుగబొట్లపిఱిడి యైదుకనుంగవలవేల్పు=
 సహస్రసేత్రుఁడు, [దుగబొట్లపిఱిడియైదుఅనఁగా ఐదునూలు - రెండు
 సున్నలువెనుక గలయైదు=500, వానికవలు=వానిజత-500 + 2=1000వేయి]
 పాటుతపసియింటి పంచకోడి = గౌతమునియాశ్రమంబునఁ గోడిరూపము
 నెత్తినవాఁడు, ఒడలిచూపొడయఁడు=దేహమంతయుఁ గన్నులుగలదొర, ఎ
 మ్మడుమొగుల్ గలప్రోడ=మేఘములెవాహనముల గాగల సేద్యకాఁడు,
 [ప్రోడ=వికృ, ప్రోడ.] నిక్కువీనులజక్కి నెక్కురొతు=నిక్కుచెవులవాహన
 మును [ఉచ్చైశ్చ]వ మనుగుఱ్ఱమును ఎక్కునట్టిదిట్టరి, తెల్లయేనుఁగు నెక్కి
 తిరిగెడుదొర=విరావతమునుగ జమునెక్కి సంచరించెడు ప్రభువు, తూర్పుమా
 గానియేలెడుమణియకాఁడు=తూర్పుదిక్కునుబాలించెడి యుద్యోగస్థుఁడు
 జమిలిచౌపంచపదులుజన్మములు సేసినట్టివేలుపు = నూలుయాగములు చేసి
 దేవుఁడు. [జమిలి=రెండు, చౌపంచ=ఐదు, రెండుఐదులు=పది, పదిపదులు
 నూలు.] సోమాసి పెట్టుఁజెట్టు=సోమయాజులపాలిటికల్పవృక్షము, పొట్టికె

మూడుగల్గినయట్టికేల్పు=వామనునిఁదమ్మునిగఁ గలవాఁడు అను నీ ౧౨ ను
ఇందునిపేళ్ళు.

క. నీరువాప గాలి • నచ్చేలి యన్నింటి

తిండికాడు కప్పుఁ ♦ దెరువుజూడ

యంటరానివేల్పు ♦ జంటమోములసామి

మర్రి యనఁగ నొప్పు ♦ ననలుఁ (డీశ). 18

టీ. నిరువాచ=నిషియందుబుట్టినవిష్ణుడు, గాలినెచ్చెలి=వాయున
 ఘాడు, అన్నింటితండికాడు=సర్వభక్షకుడు, కప్పుచెరువుజాడ=నల్లనిమా
 ర్గములవాడు [కృష్ణవర్త], అంటరానివేల్పు=తాముకుమీలుపడనిదేవుడు.

ఈ నమ అగ్నిహోత్రుని నామములు.

శ్రీ. విముక్తస్య దోషం పోషయంతామి జిముఁడు

ప్రభుకొమరుడను గుడెత్తాల్పు • పోతుజక్కి-

విక్కియావగాహకుబలు సే తు ♦ దక్కిణంపు

సామి యన నంగకుం డొప్పి • (శ్రీమహేశ). 19

టీ. జమునసైగోడు=యమునకుఁ దోలుబట్టివవాడు, పెతరులసామి=పత్నిదేవతలకుఁ బ్రభువు, జముడు, [యముడు-వికృ, జముడు.] ప్రొద్దు కొమఱుడు నూర్చునికొడుకు, గుఱెతాల్పు గుఱెనుధరించినవాడు, పోతు జక్క నెక్కియాడెడుబల రాతు=పన్ను పోతు నెక్కి డిబలిమిగలదిట్టిరి, దక్కిణంపుసామి=దక్షిణదిశ నేలు వాడు- ఈవిను యమునినామములు.

ఆ. మూ॥ ౪౬౯. - సోఁదనం మూ॥ కల సత్తె॥ శ్రీ

ప్రస్తుతం పోలసు • దిండిపోతు

రక్కసుండు నల్ల • ద్రావువాఁ డనంగను

నిర్భతిషేషు సెల్లు ♦ (నీలకంఠ).

టీ. మూలతేఁడు=నిర్వృతిమూలకధిపతి, సోఁకుమూఁకలతేఁడు=రాక్షసులనేనలకురాజు, రేద్రిమ్మరేఁడు=రాత్రిలందుఁదిరుగువాఁడు, పొలనుదిండిపోతు=మాంసమునుదినువాఁడు, రక్కసుఁడు [రాక్షసశబ్దభవము] నల్లద్రావువాఁడు=రక్తపానము చేయువాఁడు ఈలను నిర్వృతికిఁజేళ్ళు.

ఆ. మేటిసీరుచూలి ♦ మెయితాలుపులసామి

వల్లెత్రాడుదాల్పు ♦ నీళ్లరాయఁ

డేటిబోఁటిమగల ♦ యెకిమిఁడు పడమటి

దొర యనంగ నొప్పు ♦ వరుణుఁ (డీశ).

21

టీ. మేటిసీరుచూలి మెయితాలుపులసామి=విస్తారజలముగలసముద్రమునందుఁబుట్టినదేహములగల జలజంతువులకుఁతేఁడు, వల్లెత్రాడుతాల్పు=పాశమనెడు ఆయుధముఁదాల్చినవాఁడు, నీళ్లరాయుఁడు=రసాధిపతి, ఏటిబోఁటిమగలయెకిమిఁడు=నదులకుభర్తలైనసముద్రములకురాజు, పడమటిదొర=పడమటిదిక్కునేలెడిరాజు-ఈలను వరుణునికిఁజేళ్ళు.

సీ. వడిగలజింకత ♦ శ్రుతి నెక్కునెఱరాతు

మేటిసాములమేత ♦ నీటితాత్ర

యొడలితాల్పులపిండు ♦ కుసు రగుబలియుండు

సోఁకుదయ్యము మింటి ♦ చూలి గాలి

కరువలి తెమ్మెర ♦ గాడ్పు పయ్యర యొంటి

మ్రాకులపెనుముప్పు ♦ మబ్బువిప్పు

సురటివీవులబుట్టు ♦ సుడిగొట్టు చలినట్టు

బక్కవారలపెను ♦ బాద యీఁద

తే. అబ్బురపుఁదియ్యవిలుకాని ♦ నిబ్బరంపు

గబ్బిగుబ్బలచెమటల ♦ యు బ్బడంచు

గబ్బి నాఁ జను మారుతాఖిలు (మహేశ). *

22

క. మరుదాఖి లొప్పుచుండును

ధర వినుచూలి యన సోఁకు ♦ దయ్య మనం బ

య్యెర యన గొట్టన నీఁ దనఁ

గరువలి యనఁ దెమ్మె రనఁగ ♦ గాలి యనంగన్.

23

టీ. పడిగలజింకత త్తడి నెక్కు నెఱరౌతు=వేగము గలలేడి యనువాహ
నము నెక్కిడి నేర్పరి యగుదిట్టరి, మేటిపాములమేత=శ్రేష్ఠము లగుపా
ములకు ఆహార మైనవాఁడు, నీటితాత=ఉదకములకుఁదాత, ఒడలితాల్పుల
పిండు కును రగు బలియుండు=దేహధారులకుఁ బ్రాణ మైనబలిమి గలవాఁ
డు, సోఁకుదయ్యము=స్వర్భగుణము గలదేవుఁడు, మింటిమాలి=ఆకాశంబునఁ
బుట్టినవాఁడు, గాలి, కరువలి, తెమ్మెర, గాడ్పు, పయ్యర, ఒంటి మ్రాకుల
పెనుముప్పు = ఒంటరి గానున్న చెల్లకు మిక్కిలిబాధ గలిగించునది, మబ్బు
విప్పు=మబ్బులను జెదరఁగొట్టునది, సురటిపీపులఁ బుట్టు=సురటి పీచుటచేఁ
బుట్టినది, సుడిగొట్టు=గుండ్రముగా వీచునది, చలినట్టు=కీతమున కునికిపట్ట
యినది, బక్కవారల పెనుబాద = కృశించినవానికి మిక్కిలి బాధకరుఁడు,
ఈఁద, అబ్బురపుఁదియ్యవిలుకాని నిబ్బరంబు, దెబ్బపోయి నలయిక ప్రబ్బు
జోంట్ల, గబ్బిగుబ్బలచెమటలయుబ్బడంచుగబ్బి=ఆశ్చర్యకరములైన మన్తధు
నిబాణముల ప్రహారమువలన నలత నొందినయూషతులయొక్క గొప్పస్తనముల

* ఈసీసపద్యమునఁ జెప్పఁబడిన పర్యాయపదములనే వెనుకటి కంద
మునందును జెప్పినాఁడు. ఏవో రెండుపదములుమాత్రము చేర్చఁబడినవి. అవి
కేవలపద్యపూరణార్థము చేర్చఁబడినవి గాన మరల వానిని అర్థమునందు వ్రాయ
లేదు. కాబట్టి పర్యాయపదములు ౧౨ అనుటనరి. అందును ఒక దీర్ఘ సమాస
పదమొక్కటి కానఁబడుచున్నది. అది పర్యాయపద మనుట యుక్తముగాఁ
నోచలేదు. పాదపూరణార్థమనియే చెప్పవచ్చును.

మీది యొక్కవచెమటఁ బోగొట్టునేర్పరి, వినుచూలి=అకాశమునఁబుట్టఁ
దేవుఁడు, గొట్టు-ఈ ౨౦ ను గాలికి బేర్లు.

క. ముక్కంటియనుఁగుఁజెలి వడ

చక్కెలిక చాగకాఁడు ♦ జక్కులదొర బల్

రొక్కమెకిమీఁడు మానిసి

నెక్కెడువాఁడనఁగ జను ధ♦నేశుం (డభవా).

2

టీ. ముక్కంటియనుఁగుజెలి = ఈశ్వరునికిఁ బ్రాణన్నేహితుఁడు, వడఁ
క్కెలిక = ఉత్తరదిక్కు నేలెడిప్రభువు, * చాగకాఁడు = ధనమొసఁ
వాఁడు, జక్కులదొర=యత్తులకు రాజు, బల్ రొక్క మెకిమీఁడు=ఎక్కు
కలిమికి రాజు, మానిసి నెక్కెడువాఁడు=నరవాహనుఁడు - ఈ ౨ ను కు
రునినామములు.

క. విడిముడి గలవేలుపుచెలి

జడముడిజంగంబు గడదెనం గాపరి యా

యొడయుండు పాఁపతొడవుల

నిడియెడివేల్పునఁగ నొప్పు ♦ నీశానుఁ డిలన్.

2

టీ. విడిముడిగల వేలుపుచెలి = రొక్కము గలవేల్పునకు (కుబేరునకు
మిత్తు)ఁడు, జడముడిజంగంబు = జడలను దాల్చినబిచ్చగాఁడు, కడదెన
గాపరియా యొడయుండు = కడపటిది క్కునునీశాన్యదిక్కునేలెడిప్రభువు
పాఁపతొడవుల నిడియెడివేల్పు=నాగభూషణుఁడగుదేవుఁడు - ఈ ౪ న
ఈశానునిపేరులు.

క. దేవాలయాహ్వయంబులు

కోవెల యన దేవళంబు ♦ గుడి నా వెలయున్

దేవ శ్ల న జేజే లనఁ

గా వేలుపు లనఁగ వెలయుఁ ♦ గ్రతుభుగభిఖ్యల్. 26

టీ. కోవెల, దేవశంబు (దేవాలయశబ్దభవము.) గుడి, ఇవి 3 ను దేవాలయములకుఁ బేరులు. దేవశ్లు - (దీనికి ఏకవ, దేవర) జేజేలు, వేలుపులు - అను 3 ను దేవతలకుఁ బేరులు.

ఆ. క్షితిని బేళ్లు దనరు ♦ సీద్రంపుఁబెద్ద బల్

పాఁపతేఁడు వెన్ను ♦ పాను పనఁగఁ

బుడమితాలు పనఁగఁ ♦ దడవులనిడుపఁడు

చిలువతేఁ డనంగ ♦ శేషునకును.

27

టీ. సీద్రంపుఁబెద్ద = కుబుసము గలగొప్పవాఁడు, బల్పాపతేఁడు = పాములపెద్దలకుఁ బెద్దదైనపాము, వెన్నుపానుపు = విష్ణువుయొక్క సెజ్జయైనవాఁడు, పుడమితాలుపు = భూమిని మోయువాఁడు, తడవులనిడుపఁడు = చిరకాలజీవి, చిలువతేఁడు = పాఁపరాజు - ఈ ౩ ను అదిశేషునకుఁ బేరులు.

క. మరునయ్య తేజి పులుఁగుల

దొర పాములవేటకాఁడు ♦ తూరుపునాడేల్

దొరబువ్వఁ గొన్నలావరి

గరుటామంతుఁ డన నొప్పు ♦ గరుడం (డభవా). 28

టీ. మరునయ్య తేజి = మన్మథునితండ్రి యగువిష్ణువునకు వాహనము, పులుఁగులదొర = పక్షిండు, పాములవేటకాఁడు = పన్నగశత్రువు, తూరుపునాడేలుదొరబువ్వఁ గొన్నలావరి = పూర్వదిశను బాలించుదేవుఁడగు నింగ్రునియాహారం బగునమృతమును దెచ్చినబలవంతుఁడు, గరుటామంతుఁడు - ఈ ౫ ను గరుత్మంతునిపేళ్లు.

ఆ. నల్ల నలువతొల్పు ♦ తెల్లనిమైదంట

వెన్నదొంగయన్న ♦ వెఱిసీళ్ల

మేలువాఁడు దుక్కి-వాలుదాలుపు తాటి

పడగవాఁడనంగ ♦ బలుఁడు (రుద్ర).

29

టీ. నల్లవలువతాల్పు = నల్లనిబట్టఁదాల్చినవాఁడు, తెల్లనిమైదంట = తెల్లని
దేహముగలదిట్టరి, వెన్నదొంగయన్న = కృష్ణుని యగ్రజాఁడు, వెట్టినిల్లమేలు
వాఁడు = మద్యపానమునం దాసక్తి గలవాఁడు, దుక్కి-వాలుదాలుపు =
నాగేలాయుధముగాఁ గలవాఁడు, తాటిపడగవాఁడు-ఈను బలరాముని
పేరు.

క. వడముడి యనఁగా గాడుపు

కొడు కన నివి రెండుబేళ్ల ♦ గుఱ భీమునకుం

బుడమిం గఱి యనంగ

వ్వడి యన వివ్వఁచుఁడనంగ ♦ వాసవి (యూశా). 30

టీ. వడముడి, గాడుపుకొడుకు = వాయువుత్పాదకు - ఈరెండును భీముని
నికిఁ బేరులు. కఱి, కవ్వడి = ఇరు గేలను బాణప్రయోగము చేయువాఁడు, [కఱ
+ వడి-అందఱుకు ప్రభృతులు యథాప్రయోగంబుగ గ్రహ్యంబులు. బాల
సంధి. 42 నూ. చే నిపాతము.] వివ్వచ్చుడు - [బీభత్సశబ్దభవము.] ఈ 3 న
అర్జునునికిఁ బేర్లు.

తే. వేలుపులత్రోవ యుప్పర ♦ వీది యాక

సంబు విను విన్ను మిను మిన్ను ♦ చదలు నింగి

దివి మొయిలుదారి చుక్కల ♦ తెరువు బయలు

గాడ్పుతండ్రి న నభ మొప్ప ♦ (గరళకంఠ). 31

టీ. వేలుపులత్రోవ = దేవతలు సంచరించుమార్గము, ఉప్పరవీది = పైనుండు
మార్గము, అకసంబు, (అకాశశబ్దభవము.) విను, విన్ను, మిను, మిన్ను;
చదలు, నింగి, దివి, (ద్యుశబ్దభవము. ద్యుహృచ్చబ్దంబులకు దివి భువి యగు
బా. తత్స. 84 నూ. చే “దివి” యని నిపాతము.) మొయిలుదారి = మేఘ
మార్గము, చుక్కల తెరువు = నక్షత్రమార్గము, బయలు, గాడ్పుతండ్రి =
వాయువుతండ్రి - ఈ ౧౪ ను అకాశమునకుఁ బేరులు.

తే. నెలయు ధరణిఁ జతుర్ది శల్ ♦ నలుఁగడ లన
సలరు దచ్చికడ లన ది ♦ శాష్టకంబు
దనరు నీరై దుకడలు నా ♦ దశదిశలును
(మౌళిధృతగంగ యంగజమదవిభంగ).

32

టీ. నలుఁగడలు = నాలుగు దిక్కులకుఁ జేరు. దచ్చికడలు = ఎనిమిదిదిక్కులకుఁ జేరు. ఈరై దుకడలు - (ఈరు = రెండు విదులు = పది) పదిదిక్కులకును చేరు.

ఆ. తాటిసిడమువాని ♦ తల్లి కూతురిబిడ్డ
వెన్నునడుగుపాప ♦ మిన్నవాఁక
వేల్పుపేలు గడలి ♦ వెలఁదుక ముత్తోవ
ద్రిమ్మ రనఁగ నొప్పు ♦ (దివిజగంగ).

33

టీ. తాటిసిడమువానితల్లి = తాలభృజుఁ డగుభీష్మనితల్లి, కూతురిబిడ్డ = తన కూతు రగులక్ష్మీకి గూతురు, వెన్నునడుగుపాప = విష్ణుపాదమునఁ బుట్టిన చిన్నదిఁ మిన్న వాఁక = ఆక సమునందుఁ బాటునది, వేల్పుపేలు = దేవతలనది, (వేల్పు + పేలు - కర్మ ధారయసమాసమందుఁ జేర్పాదిశబ్దముల కచ్చుపరం బగునపుడు టుగాగమం బగు. బాల. సంధి. సూ. చే టుగాగమంబు) కడలి వెలఁదుక = సముద్ర నిభార్య, ముత్తోవ ద్రిమ్మరి = మూడుతోవలుగాఁ బాటునది, త్రిపథగ - ఈ 2 ను గంగానదికింజేరులు.

తే. వేలుపులగౌరు చాదంతి ♦ వెల్లయేనుఁ
గనఁగ నై రావతంబున ♦ కాఖ్య లమరు
వేల్పుదొరతేజి యనఁగను ♦ వెల్లగుట్ట
మనఁగ నుచ్చైశ్శ్రవం బొప్పు ♦ నంబికేశ.

34

టీ. వేలుపులగౌరు = దేవతలయేనుఁగు, చాదంతి = నాలుగుదంతములు గలది. వెల్లయేనుఁగు = తెల్లయేనుఁగు - ఈ 3 ను విరావతమునకుఁ జేరులు. వేల్పు దొరతేజి = దేవేంద్రనివాహన మగుగుట్టము, వెల్ల గుట్టము = తెల్లని గుట్టము - ఈ 2 ను ఉచ్చైశ్శ్రవమునకు నామములు.

ఆ. పుడుకుదొడుకు వేలుపులగిడ్డి వెలిమొద
 వనగఁ గామధేను ♦ వలరుచుండు
 గల్పకంబు దనరు ♦ వేల్పుఁజెట్టివుల
 మ్రాను వెల్లమ్రాను ♦ నా (నుమేళ).

టీ. పుడుకుదొడుకు=కోర్కూల నొసంగునట్టియావు, వేలుపులగిడ్డి=దే
 తలయావు, వెలిమొదవు = తెల్లనియావు- ఈ 3 ను కామధేనువునకుఁ బేళ్ళు
 వేల్పుఁజెట్టు = దేవతలవృక్షము. [వేల్పు + చెట్టు-సమాసంబుల నుదంత. -
 బగు-బా. సంధి 23 నూ. చే “వేల్పుఁజెట్టు” అనిరూపము. ఇట్లే పుడుకు
 దొడుకు] వెల్లమ్రాను=తెల్లనిచెట్టు, ఈవుల మ్రాను=కోరికలొసంగెడుచెట్టు
 ఈ 3 ను కల్పవృక్షమునకుఁ బేళ్ళు.

ఆ. అవని గుడుసుకైదు ♦ వనగ వేయంచుల
 కైదు వనగఁ జుట్టు ♦ కైదు వనగ
 బటువుఁగైదు వనగఁ ♦ బరంగు నుదర్శన
 చక్రమునకుఁ బేళ్ళు ♦ (చంద్రమౌళి).

టీ. గుడుసుకైదువు=గుండ్రనియాయుధము, వేయంచులకైదువు =
 వేయిమొనలు గలయాయుధము, చుట్టుఁగైదువు=గుండ్రమైనయాయుధము
 బటువుఁగైదువు=దిట్టమైన యాయుధము-ఈ ౪ ను విష్ణుచక్ర మగునుదర్శన
 మునకుఁ బేళ్ళు.

ఆ. నలమురి యనఁ జుట్టువాలుజోడనఁ గల్గి
 కొమ్మమగనిబూరగొమ్మనంగఁ
 దనరుఁ పాంచజన్యమునకు నభిఖ్యలు
 (శృంగేళకురంగ ధవళవృషతురంగ).

టీ. నలమురి=కుడితట్టుగాఁ దిరిగియుండునది, చుట్టువాలుజోడు=సుద
 ర్శనమునకుఁ జోడయినది. కల్గి కొమ్మమగనిబూరగొమ్మ=లక్ష్మీ దేవిభర్తపూరిం
 చెడివాద్యవిశేషము-అను నీ 3 ను పాంచజన్య మనెడి శంఖమునకుఁ బేళ్ళు.

తే. రిక్క లనఁ జుక్క లనఁగను ♦ ఋక్షములకు
నాఖ్య లై యొప్పుఁ దెఱఁగంటి ♦ యన్న లనఁగ
నచ్చర లనఁగ వేలుపుమచ్చకంటు
లనఁగ సురకాంతలకు నాఖ్య ♦ లగు (గిరీశ).

టీ. రిక్కలు. (ఋక్షశబ్దభవము.) చుక్కలు-అను నీ ౨ ను నక్షత్రము
లకుఁబేర్చు. తెఱఁగంటియన్నలు=అనిమిష స్త్రీలు, అచ్చరలు [అప్పరశబ్దము
నకు వికృతి.] వేలుపుమచ్చకంటులు=దేవతల స్త్రీలు-ఈ ౩ ను అప్పరసలకుఁ
బేరులు.

తే. పవలు పగ లనఁ బేల్లొప్పు ♦ దివమునకును
రాత్రిపేల్లొప్పు రే రేయి ♦ రాత్రి రనఁగ
వెలయుచుండును రేయెండ ♦ వెన్నెలనఁగఁ
జుంద్రకకును సమాఖ్యలు ♦ (చంద్రమౌళి).

39

టీ. పవలు, పగలు, ఈ ౨ను దివమునకుఁ బేర్చు. రే, రేయి, రాత్రి-ఈ
౩ ను రాత్రికిఁబేర్చు. రేయెండ=రాత్రిలందుగాయు నెండ, వెన్నెల=తెల్ల
నిచంద్రుఁడు గలది-[వెల్లి... నెల గలది] ఈ ౨ ను చంద్రకౌంతికిఁబేరులు.

క. మించు లన మెఱుపు లనఁగను
జలవలలకుఁ బేళ్ళ దనరు ♦ జలధరములు రా
నించుం బలుకంగ మొయి
ళ్లంచు మొగుళ్లంచు మబ్బు ♦ లంచు (భర్గా).

40

టీ. మించులు, మెఱుపులు-ఈ ౨ను మెఱుపులకుఁ బేర్చు. మొయిలు,
మొగులు, మబ్బు-యా ౩ ను మేఘములకుఁ బేర్చు.

క. దొలుచదువులు ప్రాజిదువులు
దొలుమినుకులు ప్రామినుకులు ♦ దొలుపలుకులు ప్రా
బలుకులు *పెనుమినుకులు నా
నెలయు శ్రుతులకును బేళ్ళు ♦ (విశ్వాధిపతి).

41

టీ. తొలుచదువులు, ప్రాజదువులు, తొలుమినుకులు, ప్రామినుకు
తొలుపలుకులు, ప్రాబలుకులు, (ఈయాటపదములకును “ఆదివాక్యమ
లని యర్థము.) పెనుమినుకులు = విస్తారవాక్యములు - అను నీ ౩ ను కే
ములపేర్లు.

క. ఇది దేవవర్గు దీనిం

జదివిన వ్రాసినను వినినఁ జనులకు నిత్యా

భ్యుదయంబు లొసఁగుచుండును

వదలక కాశీనివాసఁవానుఁడు పేర్కొన్.

టీ. ఈదేవవర్గు నెవరు వ్రాయుచున్నారో, ఎవరు చచువుచున్నారో
ఎవరు వినుచున్నారో, వారికిఁ గాశీవిశ్వేశ్వరుఁడు గరుణించి యెడతెగ
సంపద లొసఁగును.

దేవవర్గు సమాప్తము.

... మా న వ వ ర్గు. ...

తే. పాఱుఁ డనఁగఁ బుడమివేల్పు • బాఁవఁ డనఁగ

జన్నిగ ట్టిన విప్రుండు • జగతిఁ బరఁగు

నొడయఁ డేలిక యెకిమీఁడు • పుడమితేఁడు

తేఁడు దొర సామి యన నొప్పు • నృపతివేల్లు.

టీ. పాఱుఁడు, పుడమి వేల్పు = భూదేవుఁడు, బాఁవఁడు, జన్నిగట్టా =
యజ్ఞోపవీతముధరించువాఁడు - ఈ ౪ ను బ్రాహ్మణునిపేర్లు. ఒడయఁడు, ఏలిక
ఎకిమీఁడు, పుడమితేఁడు = భూపాలుఁడు, తేఁడు. సామి, [స్వామి
శబ్దభవము.] దొర-యీ ౩ ను క్షత్రియునికిఁ బేర్లు.

* ‘పెనుబలుకులు’ అని పా.

సీ. కోమట్లు మూడవకొలమువారు డ్రస్ బేరు
 లన వైశ్యనామము ♦ ల్దనరు నాచు
 వాండ్లు నా నాలవవాండ్లు నా బలిజేవాం
 డ్రనఁ జను శూద్రసమాహ్వయములు
 వడుగు నా గోచిబాఁపడు నాఁగ బ్రహ్మచా
 రికి బేళ్లు నడచు ధరిత్రియందు
 నాలుబిడ్డలు గలయతఁ డిలుకేడు
 స్తన నొప్పు బేళ్లు గృహధిపతికి

ఆ. నడవిమనికిపట్టు ♦ జడదారి యన ము
 వాసి యొప్పు నిల్లు ♦ వాసి తిరుగు
 బోడ తపసి కావిపుట్టగోచులసామి
 యన యతీంద్రు డలరు ♦ (నలికనేత్ర).

2

టీ. కోమట్లు, మూడవకొలమువారు, బేరులు-ఈ 3 ను వైశ్యునికిఁ బేళ్లు. కావువాండ్లు, నాలవవాండ్లు, బలిజేవాండ్లు-ఈ 3 ను శూద్రు కినిఁ బేళ్లు. వడుగు, గోచిబాఁపడు-ఈ 2 ను బ్రహ్మచారికిఁ బేళ్లు. అలుబిడ్డలు గల యతఁడు=పెండ్లాము బిడ్డలు గలవాఁడు, ఇలు కేఁడు=ఇంటియజమా నుఁడు, గేస్తు, [గృహస్థశబ్దము.] ఈగృహస్థునిపేళ్లు. అడవిమనికిపట్టు= అరణ్యమునం దుండువాఁడు, జడదారి=జడలను ధరించినవాఁడు - ఈ 2 ను వానప్రస్థునికిఁ బేరులు. ఇల్లు వాసితిరుగు = ఇంటిని విడిచిపెట్టి తిరుగునట్టి వాఁడు, బోడ, తపసి, కావిపుట్టగోచులసామి = కావరంగు గలపుట్టగో చులను బెట్టుకొనువాఁడు - ఈ 3 ను సన్న్యాసికిఁ బేరులు.

సీ. అమ్మ నాఁ దల్లి నా ♦ నవ్వ నాఁ గన్నది
 యన మాతృ కాఖ్య నా ♦ (సభాకేక)

అబ్బ నాయన యయ్య ♦ యనఁ దండ్రి యన నప్ప
 యన జనకాఖ్య లా ♦ (నగనివేశ)
 తోడఁబు ట్టనఁగ నై ♦ దోడు తోఁబు ట్టన
 సోదరాహ్వయము లా ♦ (నాది దేవ)
 భర్తృసహోదరు ♦ భార్యకుఁ దోడ్డికో
 డ లన నేరా లన ♦ నలరు (నభవ)

తే. చెలియ లనఁ జెల్లె లనఁగను ♦ వెలయుచుండు
 నాహ్వయములు కనిష్ఠకన్యకు (గిరీశ)
 జ్యేష్ఠకన్యకు నాఖ్య లై ♦ షీతిని వెలయు
 నప్ప యన నక్క యనఁగఁ (జంఁద్రార్థ మకుట).

టీ. అప్పు, [అంబాశబ్దభవము.] తల్లి, అవ్వ, కన్నది-ఈరసు మాతః
 జేరులు. అబ్బ, నాయన, అయ్య, (అర్యశబ్దభవము.) తండ్రి, అప్ప-ఈ ౨
 తండ్రికిఁ బేళ్ళు. తోడఁబుట్టు. పా. తోడఁబుట్టుగు, తోడఁబుట్టువు, నైది
 డు. తోఁబుట్టు. పా. తోఁబుట్టువు, తోఁబుట్టుగు-ఈ ౩ ను సోదరునికిఁ బేళ్ళ
 తోడి కోడలు = తనతో సమాపరాలగుకోడలు, ఏరాలు = అన్యనిభాః
 [ఎరవు + అలు]-ఈ ౨ తోడికోడలికిఁ బేరులు. చెలియలు, చెల్లెలు - ఈ ౨
 చిన్న ఆడుతోఁబుట్టునకుఁ బేరులు, అప్ప, అక్క-ఈ ౨ను పెద్దయాడుతో
 బుట్టువునకుఁ బేరులు.

సీ. ముగ్ధకుఁ బేళ్లగు ♦ ముగుద యనఁ ముద్ద
 రాలు నా గోల నా ♦ బేల యనఁగ

గట్టివాయి యనంగ ♦ గయ్యాళి యన తాఁగ
 యన ధూర్తసతికి నాహ్వయము లమరు
 నైదువ నాఁగ ముత్తైదువ నా నయి
 దువరాలు నాఁ బుణ్యయువతి వెలయు

మృతచిరంటికి నాఖ్య ♦ లెనఁగుఁ బేరంటాలు

నాఁగను జక్కిని ♦ నా ధరిత్రి

తే. గేస్తురా లనునాఖ్యచే ♦ గృహిణి వెలయు

నాలు పెండ్లాము రాణి యిల్లా లనంగ

భార్య దనరును దొత్తన ♦ బానిసె యన

వరపు డన దాసికాఖ్య లా ♦ (గరళకంఠ).

4

టీ. ముగుద, [ముగ్ధశబ్దభవము.] ముద్దరాలు [ముద్ద + ఆలు - “పేదాది శబ్దంబుల కాలుశబ్దంబు పరం బగునపుడు కర్తృధారయమందు రుగాగమం బగు” అను బాల. సంధి. 30 నూ. చె‘ర్’ అని ఆగమము.] గోల, బేల-ఈ రను బదునాటునంపత్సరముల వయస్సుగల పడుచునకుఁ బేరులు. గట్టివాయి = పెద్ద గొంతుగలది, గయ్యాళి, తాగఁ - ఈ 3 ను ధూర్తస్త్రీకిఁ బేరులు. విదుష, ముత్తైదుష, అయిదుషరాలు [అయిదుష + ఆలు - అయిదుషరాలు = మంగళ సూత్రము, పసుపు, కుంకుమము, గాజులు, చెవ్వాకు అను నైదుషస్తువులు గలది.] ఈ 3 ను సుమంగలియగు స్త్రీకిఁ బేరులు. పేరంటాలు, జక్కిని-ఈ 2 ను మృతినొందిన దీర్ఘ సుమంగలిపేర్లు. గేస్తురాలు [గేస్తు + ఆలు,] ఆలు, పెండ్లాము, రాణి, ఇల్లాలు - ఈ 3 ను భార్యకుఁ బేర్లు. తొత్తు, బానిసె, వరపుడు-ఈ 3 ను దాసికిఁ బేర్లు.

సీ. కన్నియ కన్నె నాఁ ♦ గన్యకుఁ బే ల్మోప్పు

జవరాలు కొమరాలు ♦ జవ్వని యనఁ

దనరు యువతి ప్రోడ ♦ యన గట్టివయసుది

యనఁ బ్రాథ దాల్చు నీ యాహ్వాయములు

ముసలి మిండలకోర ♦ ముప్పదియాజేండ్లు

చని నది యనుపేళ్ల ♦ నెనయు లోల

ముసలిది ముదుసలి ♦ ముదియ పెద్దన నివి.

యాఖ్యై తనరు వృద్ధాంగనకును

ఆ. చెడిప అంకులాడి ♦ చెడ్డతొయ్యలి వెలి

చవులు గనిన దనఁగ ♦ జార దనరు

నిలను విటులదూత ♦ యెడకాఁడు కుంటెన

కాఁడనంగఁ దనరుఁ ♦ (గరళకంఠ).

5

టీ. కన్నియ=కన్యై-ఈ ౨ ను పెండ్లికానిపడుచు పేరులు. జవరాలు, కొమరాలు, జవ్వని-ఈ 3 ను యాజ్ఞానాతికిఁ బేరులు. ప్రోడ, [ప్రాధశబ్దవికృతి రూపము.] గట్టివయసుది = చిట్టవై నవయస్సుగలది - ఈ ౨ ను ముప్పదేండ్ల వయస్సుగలదాని పేరులు. ముసలి, మిండలకోర, ముప్పదియాతేండ్లు చని నది-ఈ 3 ను లోల స్త్రీకిఁ బేరులు. ముసలిది, ముదుసలి, ముదియ, పెద్ద-ఈ ౪ ను వృద్ధాంగనకుఁ బేర్లు. చెడిప, అంకులాడి, చెడ్డతొయ్యలి = చెడుగుణ ముగలయాఁడుది, వెలిచవులుగనినది = పరపురుషుల వలని పొందు మరగి నది-ఈ ౪ ను వ్యభిచారిణికిఁ బేరులు. ఎడకాఁడు, కుంటెనకాఁడు=స్త్రీపురు షులను జేర్చునట్టివాఁడు-ఈ ౨ ను విటునిదూతపేర్లు.

తే. వేల్పుబానిసె వెలయాలు ♦ వేడ్కకత్తె

లంజె బోగముచాన వెల్లాటకత్తె

పడపుఁజెలి యాటచేడియ ♦ గడనకత్తె

నాఁగ నివి వేశ్య కాఖ్యలౌ ♦ (నగనివేశ).

6

టీ. వేల్పుబానిసె=దేవతలపనికిత్తె, వెలయాలు=రొక్కమునకు వచ్చెడి భార్య[వెల+ఆలు=వెలయాలు - బహుళగ్రహణముచే అకారమునకు సంధ లేదు.] వేడ్కకత్తె, [మతుబర్ధమునందు పుంవాచక స్త్రీవాచకములకు క్రమ ముగా కాకత్తియలగు. బా. తద్ధి. ౧౧ నూ. చే వేడ్కకత్తెయనురూపము. లంజె=, బోగముచాన=అనుభవించుటకై న స్త్రీ, వెల్లాటకత్తె. పా. వెల్లాటకత్తె=ఎక్కువనాట్యము చేయునది, పడపుఁజెలి=ద్రవ్యసంపాదనముచేసెడి స్త్రీ

[పడపు + చెలి = (నుగాగమము) పడపుచెలి.] అటచేడియ - అటాడునట్టి
యాడుది, గడనకత్తె = సంపాదనచేయుస్త్రీ - ఈ యు బోగముదానిపేర్లు.

ఆ. నెచ్చకాడు బొజుగఁడు ♦ వేడుకకాడు మిం

డండు ననుపుకాడు ♦ మిండగీడు

లంజెకాడు నా ధరం జనుఁ బల్లన

నామధేయములు (పి)నాకహస్తం.

7

టీ. నెచ్చకాడు = ద్రవ్యస్వయముచేయువాడు, బొజుగఁడు, వేడుకకాడు = సోగసు గలవాడు, మిండండు, ననుపుకాడు = మెత్తదనము గలవాడు, మిండగీడు, లంజెకాడు = లంజె గలవాడు - ఈవిని విటునిపేర్లు.

ఆ. కోడెకాడు డనంగ ♦ గోవాళ్లు నాఁగను

యునజనాఖ్య లొప్పుచుండు రెండు

నాగవాస మనఁగఁనామ మా నేశ్యా

నంబు మేళమునకు ♦ నంబకేళ.

8

టీ. కోడెకాడు = యావనవంతుడు, గోవాళ్లు = యావనము గలవాడు, [గోస + వారలు - గోవాళ్లు. నిత్యబహువిచనాంతము.] - ఈ ను ప్రాయముగలవానికి పేర్లు. నాగవాసము - ఇది వేశ్యాజనకుటుమునకుఁ బేరు.

సీ. నెలఁతుక క్రొల్లంటి ♦ పొలఁతుక ముద్దయ

నాలుగంటి మగువ ♦ పడఁటి నుండఁటి

చెలి నుచ్చెకంటి యుగ్గలి యింటి గొయ్యిలో

నవలా కలువకంటి ♦ నాటి గోటి

పూఁబోడి చిగురాకుఁబోడి పైదలి మింను

బోడి ముద్దులగుమ్మ ♦ పొలఁతి కొమ్మ

స్త్రోయా లునిద తీగఁబోడి చేడియ మింను

బోడి యన్న వెలంది ♦ బోటి పోటి

తే. చాన తెఱవ వెలందుక ♦ చామ లేమ

చెలువ యెలనాగ చిలుకల ♦ కొలికి కలికి

తలిరుబోడి యలరుబోడి ♦ నెలత పొల్లి

గరిత యతివ నా స్త్రీసమాఖ్యలు (మహేశ).

9.

టీ. నెలతకు, క్రొల్లంటి = ప్రకాశించెడి కన్నులు గలది, పాలతకు, ముద్దియ, వాలుగంటి = వెడల్పు సేత్రములు గలది, మగువ, పడఁతి, మడఁతి, చెలి, మచ్చెకంటి = మినసేత్ర, ఉగ్గలి, ఇంతి. తొయ్యలి, నవలా, కలువ కంటి = కలువలంబోలు కన్నులుగలది, నాతి, గోతి, పూబోడి = పూవుపంటి శరీరముగలది, [పూపు + మేనుగలది, బహుప్రీహిస్త్రీవాచ్యం బగుచో నుపమానంబుమీఁదిమేనునకు బోడియగు. బా.సమాస.23నూ. ఇట్లే చిగురుబోడి మొదలైనవి.] చిగురాకుబోడి = చిగురుపంటి మేను గలది, పెదలి, మించు బోడి = మెఱపువలె వెలిగెడి స్వరూపముగలది, ముద్దులగుమ్మ = ముద్దులు మూట గట్టునది, పాలఁతి, కొమ్మ. పొయ్యాల, ఉవిద, తీగెబోడి = తీగెపంటి సన్న శరీరము గలది, చేడియ, ఇంచుబోడి = చెఱకువలె చ్ఛ్రియమైన శరీరముగలది, అన్న, వెలఁది, బోటి, బోటి, చాన, తెఱవ, వెలందుక, చామ, లేమ, చెలువ, ఎలనాగ, చిలుకలకొలికి = చిలుక ముక్కులపంటి కన్నుల కొనలుగలది. కలికి తలిరుబోడి = చిగురువలె మెత్తని దేహము గలది, అలరుబోడి = పూవ పంటి మెత్తనిదేహము గలది, నెలత, పొల్లి, గరిత, అతివ = ఈ రూ యున స్త్రీకి బేళ్లు.

తే. చెలిమినే స్తంబు పొందు నా ♦ స్నేహ మలరు

నెచ్చెలి యనుంగు సంగాతి ♦ నేస్తకాఁడు

సంగడిఁ డనఁ జెలికాఁ డనంగఁ దనరు

స్నేహితునకు సమాఖ్యలు ♦ (శ్రీమహేశ).

1

టీ. చెలిమి, నేస్తము, పొందు - ఈ 3 ను స్నేహమునకుఁ బేర్లు నెచ్చెలి, అనుంగు, సంగాతి, నేస్తకాఁడు, సంగడిఁడు, చెలికాఁడు [మఃప్రత్యయాంతములు.] - ఈ ౬ ను స్నేహితునికిఁ బేరులు.

దొంగ తెక్కలికాఁడు ♦ దొరకోలుసన్నాసి
ము చ్చెత్తుబరికాఁడు ♦ ముడియవిడుపు
తెరువాటుకాఁడు క ♦ తెరదొంగ చేవాడి
కాఁడు వల్లడికాఁడు ♦ కన్నగాఁడు
మునిముచ్చ గడిదొంగ ♦ యనఁ దస్కరాఖ్య తాఁ
జెండిపోతు గరాసు ♦ మొండికట్టె
టకటాంకుటాటోటు ♦ టక్కులాడుపిసాళి
టక్కరి ముడికాఁడు ♦ తవళికాఁడు

. కల్లరియు గొంటు కైలాటకాఁడు చెడుగు
బేరజము కుచ్చితుఁడు దోస ♦ కారి చెనటి
పాలనుఁడు నాలిబూతుంబు ♦ పలున తులువ
కూళ గడు సన వర్తిల్లు ♦ గుజనుపేల్లు.

11

టీ. దొంగ, తెక్కలికాఁడు=బండిపోటు వేయువాఁడు, దొరకోలు
సి=వేషముదాల్చి యితరులను నమ్మించి సొప్తుపహరించుకొని పోవు
ముచ్చ, ఎత్తుబరికాఁడు, ముడియవిడుపు=ముడివిచ్చి యెత్తుకొనిపో
డు, తెరువాటుకాఁడు=దారి యడ్డగించి కొట్టి తీసికొని పోవువాఁడు,
దొంగ=కత్తిరించి దొంగిలించువాఁడు, చేవాడికాఁడు=చేతిపనితనము
ఁడు, వల్లడికాఁడు=కొల్లపెట్టువాఁడు, కన్నగాఁడు=కన్నమువేసి
లించువాఁడు, మునిముచ్చ=మునివలె మానముతో నేమి తెలియన
ఁగవాఁడు, గడిదొంగ=అంతర్యము నెఱింగినవాఁడు-ఈ గద ను దొంగ
రులు. చెండిపోతు=మూఢబుద్ధి గలవాఁడు, గరాసు, మొండికట్టె,
గొంకు, టాటోటు, టక్కులాడు=కల్లలాడువాఁడు, పిసాళి, టక్కరి
గ్రథమం దరిప్రత్యయము.] మడికాఁడు, తవళికాఁడు=మోసము గల
ప, కల్లరి=బొంకులాడువాఁడు. గొంటు, కైలాటకాఁడు=మాయోపా
యల నెఱిగినవాఁడు, [కైలాటము + కాఁడు-మువర్గ లోపము.] చెడుగు,

బేరజము, కుచ్చితుడు, [కుత్తితశబ్దభవము.] దోసకారి=పాపములు చేయ
వాడు, చెనటి, పాలసుడు, నాలిబూతము, పలున, తులున, కూశ, గడ
ను-ఈ ౨౪ ను కుత్తితునికిఁ బేర్లు.

ఆ. పాప బుడుత చిటుత ♦ పట్టి సిసువు కందు

కూన నిసువు బిడ్డ ♦ కుఱ్ఱ బొట్టె

యనంగ శిశుసమాఖ్య ♦ లగు గొమరుండు నాఁ

గొడుగు నాఁ గుమారకుండు వెలయు.

1:

టీ. పాప,బుడుత, చిటుత,పట్టి, సిసువు,[శిశుశబ్దభవము.]కందు,కూన:
నిసువు, బిడ్డ, కుఱ్ఱ, బొట్టె - ఈ ౧౧ ను శిశువునకుఁ బేర్లు. కొమరుండు
[కుమారశబ్దభవము.] కొడుకు-ఈ ౨౪ పుత్తునిపేర్లు.

ఆ. వటుసమాఖ్య లగును ♦ వసుధలోఁ గొండిక

వాఁ డనంగఁ బడుచు♦వాఁ డనంగఁ

బిన్నవాఁ డనంగఁ ♦ జిన్నవాఁ డనంగను

(వినుతగుణసనాథ ♦ విశ్వనాథ).

1:

టీ. కొండికవాడు, పడుచువాడు, పిన్నవాడు, చిన్నవాడు-ఈ
౪ ను బాలునికిఁ బేర్లు.

సీ. గిటక పొట్టి కుటుచ ♦ గిట్ట గు జ్జనంగ వా

మనుఁ డొప్పుఁ జను నపస్తూరిపేళ్లు

వెడఁగు వేదులు వెట్టి ♦ వీటిడి వేటిడి

వెంగలి వెంబర♦వి త్తనంగఁ

తరునకును బేళ్లు ♦ జాణ దంట వలంతి

వెరవరి ప్రోడ నేర్పరి యనంగ

ప్రన్ననివాడు రూపరి చూడంగలవాడు

చక్కనివాడు నా ♦ జగతిఁ బరంగు

తే. సుందరాకారవంతుండు ♦ సాగసుకాండు

వన్నెకాండన శృంగారి ♦ వసుధ వెలయు

నంధకునిపేళ్లు చీకు గ్రు ♦ డ్డనంగ మూగ

మూవ యన మూకనామముల్ ♦ (దేవదేవ). 14

టీ. గిటక, పొట్టి, కుటుచ, గిట్ట, గుజ్జ-ఈ ౫ ను పొట్టివానిపేళ్లు వెడలు, వేరులు, వెట్టి, వీటిండి, వేటిండి, వెంగలి, వెంబరవిత్తు-ఈ ౭ ను మూర్ఖునికి బేళ్లు. జాణ, దంట, పలతి, వెరసరి = [వెరవు + అరి - మత్స్యర్థమునందరియగు.] ఉపాయముగలవాడు, ప్రొడ [పాథశబ్దవికృతి.] నేర్పరి, నేర్పు + అరి - మత్స్యర్థీయకతత్థితాంతము.] నేర్పుగలవాడు-ఈ ౬ ను సమర్థునికి బేళ్లు. ప్రన్ననివాడు, రూపరి [రూపు + అరి] అందముగలవాడు, చూడగలవాడు = ఇతరులచే జూడదగినవాడు, చక్కనివాడు - ఈ ౪ - ను సౌందర్యవంతునికి బేళ్లు. సాగసుకాండు [సాగసు + కాండు] = వేడుకగలవాడు, వన్నెకాండు = వన్నెగలవాడు - ఈ ౨ ను సింగారింతుకొన్నవానికి బేళ్లు. చీకు, గ్రుడ్డి-ఈ ౨ ను అంధునినామములు. మూగ, మూప-ఈ ౨ ను మూగవానిపేళ్లు.

క. కాయముసేల్లై వెలయును

మే యన నొడ లనంగ మేను ♦ మెయి యనభోగ్య

ప్రాయముసేల్లగుం బరువము

సాయము జవ్వన మనంగ ♦ (భావజడమనా.) 15

టీ. మే, ఒడలు, మేను, మెయి - ఈ ౪ ను శరీరమునకు నామములు. పరువము, పాయము, జవ్వనము [యావనశబ్దభవము.] - ఈ ౩ ను యావనమునకు నామములు.

తే. నెఱులు కురులు వెండుకలు నా ♦ నెఱక లనంగ

గొప్ప తుఱు మన వేనలి ♦ క్రొవ్వెద యన

గేశధమ్మిల్లములు మించుఁ ♦ గీలుగంటు

క్రొమ్ముడి యనంగఁ గేశబంధ మ్మగు (భవ).

టీ. నెలులు, కురులు, వెండ్రుకలు, నెఱకలు-ఈ ర ను కేశ
నామములు. కొప్పు, తులుము, వేనలి, క్రొవ్వెద [క్రొత్త + వెద,
క్షరశేషంబగు క్రొత్తశబ్దమునకుఁ బర మగుపరుషసరళస్థిరములకు ద్విత్వ
గలుగును.] - ఈ రనుక్రొత్తకొప్పునకుఁ బేళ్లు. కీలుగంటు, క్రొమ్ముడి [క్రొ
+ ముడి - చూ - క్రొవ్వెద] - ఈ ౨ ను వెండ్రుకలముడికిఁ బేళ్లు.

తే. నొసలు నెన్నొసల్ నుదురు నెన్నుదు రనంగఁ నొప్ప
దనరు ఫాలంబు చూడ్కి చూ ♦ పనంగ నొప్పు
నాహ్వయము లీక్షణమనకు ♦ నక్షికాఖ్య
లలరుఁ గన్ గను కన్న నా ♦ (నభ్ర కేశ).

టీ. నొసలు, నెన్నొసలు, నుదురు, నెన్నుదురు - ఇవి ర ను
భాగమునకుఁ బేళ్లు. చూడికి. ప. చూడ్కి, [చూచుధాతువుకృదం.]
పు-ఈ ౨ ను చూచుటకుఁ బేళ్లు. కన్, కను, కన్న - ఈ ౩ ను నేత్రవ
నామములు.

క. వీను లనఁ జెవు లనంగా

జాసుగు లన నాహ్వయములు ♦ శ్రవణంబులకున్
గౌ నన నడు మనఁగా నభి

ధానము లగు మధ్యమునకుఁ ♦ (దరుఁబేందుధరా).

టీ. వీను, చెవి, జాసుగు-ఈ ౩ ను చెవులకునామములు, కొను,
ము-నడుమునకుఁ బేళ్లు.

తే. అక్కు తొ మ్మెద బోర నా ♦ నలరు వక్ష

మాస్యమున కొప్పుచుండు ♦ నాఖ్యలు మొగంబు

మోర మో మనఁ బేల్లోప్పు ♦ నూరువునకుఁ

బెందొడ యనంగఁ గుఱువు నా ♦ (నందివాహ).

టీ. అక్క, అమ్మ, ఎద, [హృదయము-వికృ-ఎద]-బోర-ఈరను
క్షుద్ధులమునకుఁ బేర్లు. మొగంబు, (ముఖశబ్దభవము) మోర, మోము
ముఖము-వికృ. మోము] - ఈ 3 ను ముఖమునకుఁ బేర్లు. పెందొడ,
సలుపు-ఈ ౨ ను ఊరువునకు నామములు.

తే. వదనగుహ యొప్పు నోరు నా ♦ వాయి యనఁగఁ
బల్లు పలు నాఁగ దంతంబు ♦ పేళ్లు వెలయుఁ
బెదవి వాతెఱ మోవి య ♦ నేళ్ల దనరు
చుండు నోవ్లంబు (శీతాంశుఁ ఖండమాళి). 20

టీ. నోరు, వాయి-ఈ ౨ ను నోటిరంధ్రమునకుఁ బేర్లు. పల్లు,
పలు-ఈ ౨ ను దంతనామములు. పెదవి, వాతెఱ, మోవి-ఈ 3 ను పీష్ట
మునకు నామములు.

క. కయి యనఁ గై నాఁ గే లనఁ
జెయి యనఁ జై నాఁగఁ జెయ్యి ♦ చే నా హస్తా
హ్వయము లగు (నన్నపూర్ణా
ప్రియవల్లభ కాళికాపురివరనిలయా.) 21

టీ. కయి, కై, కేలు-[కేలు - నిత్యైకవచనాంతము,] చెయి, చై,
చెయ్యి, చే-ఈ ౩ ను హస్తములు.

క. ఎద యన డెందం బనఁగా
మది యనఁగా నెడఁ దనంగ ♦ మఱి యుల్లము నా
హృదయమునకు నివి యెనఁగును
విదితంబుగ నాహ్వయములు ♦ (విశ్వాధిపతీ). 22

టీ. ఎద, డెందము, మది [మతిశబ్దభవము.] ఎడఁద. పా. ఎద,
[హృదయశబ్దభవము.] ఉల్లము-ఈ ౩ ను మనస్సునకుఁ బేర్లు.

క. లోఁజె య్యన నఱచె య్యన

గాఁ జెల్లును బేల్లు రెండుకరతలమునకుఁ

మీఁజె య్యన బెడచెయ్యయు

నాఁ జనుఁ గరచరమభాగఁనామములు (శివా.)

23

టీ. లోఁజెయ్య=చేతియొక్కలోపలిభాగము, అఱచెయ్య=లోపలి
చెయ్యి-ఈ ౨ ను అఱచేతికిఁ బేరులు. మీఁజెయ్య=చేతియొక్కమీఁదిభా
గము, (మీదు + చెయ్యి=మీఁజెయ్యి) పెడచెయ్యి=చేతికివెనుకటిభాగము-
ఈ ౨ ను హస్తముయొక్క వెనుకటిభాగమునకుఁ బేరులు.

ఆ. పొట్ట డొక్క కడుపు ♦ బొజ్జ బొట్ట యసంగ

నొప్పుచుండు నాఖ్య ♦ లుదరమునకు

నాభిబిలమునకును ♦ నామధేయము లగు

బొడ్డు నాఁగ మఱియుఁ ♦ బొక్కి లనఁగ.

24

టీ. పొట్ట, డొక్క, కడుపు, బొజ్జ, బొట్ట-ఈ ౫ ను ఉదరము
నకుఁబేళ్లు. బొడ్డు, పొక్కిలి-ఈ ౨ ను నాభికిఁ బేళ్లు.

తే. వె న్ననంగను వీఁపు నా ♦ వెనుకమేను

నాఁగఁ జరమాంగమున కొప్పు ♦ నామములుగఁ

బుట్టె తలపాల నాఁ బున్న ♦ పుటియ నాఁ గ

ఫాలమున కాఖ్యలై యొప్పు ♦ (ఫాలనేత్ర).

25

టీ. వెన్ను, వీఁపు, వెనుకమేను=శరీరముయొక్క వెనుకటి భాగము-
ఈ ౪ ను వీఁపుకుఁ బేరులు. పుట్టె, తలపాల, పునుక, పుటియ-ఈ ౪ ను
కపాలమునకుఁ పేళ్లు.

క. అడు గంజ హజ్జి యనఁగాఁ

బుడమిఁ బదంబునకు నామములు విలసిల్లు

మెడ కుత్తు కట్టు గొం తన

నడరు గళంబునకుఁ బే (ళ్ల ♦ నంగధ్వంసే). 25

టీ. అడుగు, అంజ, హస్త - ఈ 3 ను పాదమునకుఁ బేర్లు. మెడ్డ, తుక, అట్టు, గొంతు-ఈ ౪ ను గొంతునకుఁ బేర్లు.

ఆ. బువ్వ వంటకంబు ♦ బోనంబు మెతుకు కూ
డోగిరము పసాద ♦ మోరె మనఁగ
నన్న మొప్పు జేల ♦ మలరుఁ బుట్టంబు దు
వ్వలువ చీర కోక ♦ వలువ యనఁగ. 27

టీ. బువ్వ, వంటకము, బోనము, మెతుకు, కూడు, ఓగిరము, పసా-
ము, ఓరెము-ఈ ౮ యును అన్నమునకు నామములు. పుట్టము, దువ్వలువ,
ర, పా. చీరె, కోక, వలువ-ఈ ౫ ను వస్త్రమునకు నామములు.

తే. మెసవె నారోగిణ మొనర్చె ♦ మెక్కెఁ దినియె
గుడిచె నారగించెను బసా♦పడియె నమలె
సాపడె ననంగ నొప్పు భోజనము నేసె
ననుట కిల యాఖ్యలై (యీశ ♦ యభ కేశ). 28

టీ. మెసవెను, పా. మెసఁగెను, అరోగిణ మొనర్చెను, పా. అరోగణ
మొనర్చెను, మెక్కెను, తినియెను, గుడిచెను, అరగించెను, పసాపడియెను,
మలెను, సాపడెను-ఈ ౯ యును భోజనముచేసె ననుటకుఁ బేరులు.

క. నాన యన సిగ్గు సిబ్బితి
నా నిల వీడాపదంబు ♦ నామంబు లగుం
బానము నేయుటపే శ్లగు
నానుటత్రావు టనఁ ద్రాగు ♦ టనఁ గ్రోలు టనన్. 29

టీ. నాన, సిగ్గు, సిబ్బితి-ఈ 3 ను లజ్జకుఁబేరులు. అనుట, త్రాగుట,
గ్రావుట, క్రోలుట [ఈనాలుగును భావార్థకములు.] - ఈ ౪ ను మద్యాది-
ప్రద్రవ్యములఁ బానము నేయుటకుఁ బేరులు.

ఆ. తళియ పల్లెరంబు • తెలె హరివాణంబు
తట్టి కంచ మనంగఁ • దనరు బాత్ర
చెల్లుఁ జవకమునకుఁ • బేళ్లు డబ్బుర కోర
గిన్నె యనంగ (రజతగిరినివాస).

టీ. తళియ, పల్లెరము, తెలె, హరివాణము, తట్టి, కంచము-ఈ
భోజనపాత్రమునకుఁ బేరులు. డబ్బుర, కోర, గిన్నె-ఈ 3 ను పానపా
మునకుఁ బేరులు.

తే. నతికిఁ బేళ్లొప్పు జోత దండము జొహారు
మొక్కు జేజే యనంగఁ గేల్ • మొగిచె గొలిచె
నెఱంగెఁ జేమోడ్చె నన నమస్కృతి యొసర్చె
ననుటఁకిల యాఖ్య లగు (నీశ • యభ్రకేశ).

టీ. జోత, దండము, జొహారు, మొక్కు, జేజే - ఈ ౫ ను న
స్కారమునకుఁ బేరులు. కేల్తొగిచెన్ = చేతులు జోడించెను, కొలిచె
ఎఱంగెన్, పా. ఎరంగెన్, చేమోడ్చెను = చేతులు జోడించెను-ఈ ౪
నమస్కారముచేసె ననుటకుఁ బేరులు.

తే. ఒప్పు శయనించుటకును బండ్నుండె బండె
బవ్వడించె బరుండెను • బవ్వళించె
నత్తమిల్లె నన న్నటి • మెత్త నెజ్జ
పఱపు పాన్పున దగు శయ్య • (ఫాలనేత్ర).

టీ. పన్నుండెను, పండెన్, పవ్వడించెను, పరుండెను, పవ్వళించెను
'అత్తమిల్లెను-ఈ ౩ ను శయనించె ననుటకుఁ బేళ్లు. మెత్త, నెజ్జ, [శయ్య
వికృ. నెజ్జ.] పఱపు, పాన్పు-ఈ ౪ ను శయ్యకుఁ బేరులు.

తే. ఒప్పు ధ్వనిపేళ్లు రొద యన • నులివు నాఁగ
సద్దనంగను గూత నాఁ • జప్పు డనంగ

నలుకు డన రోదనమునేనె ♦ ననుట కాఖ్య

లెనఁగు నఱచెను వాపోయె ♦ నేడ్చె ననఁగ.

33

టీ. రొద, ఉలివు, సద్దు, [శబ్దశబ్దవికృతి.] కూత, చప్పుడు, అలుకుడు - ఈ ౨ ను శబ్దమునకుఁ జేరులు. అఱచెను, వాపోయెను, ఏడ్చెను - ఈ 3 ను రోదనము చేసె ననుటకుఁ జేరులు.

క. అగుఁ బేళ్లు నీరువ ట్టన

దగ దప్పియు దూప యనఁగ ♦ దాహంబునకుఁ

నగవు నగు నవ్వు నవునా

నగు నాఖ్యలు హాసమునకు ♦ (నగజాధీశా).

34

టీ. నీరుపట్టు, దగ, దప్పి, దూప-ఈ ౪ ను దాహమునకుఁ చేరులు. నగవు, నగు, నవ్వు, నవు-ఈ ౪ ను హాసమునకుఁ చేరులు.

క. చాగము నాఁ బుడు కనఁగా

నీగి యనఁగ నిడుట యనఁగా ♦ నీవి యనఁగాఁ

దేగము నాఁ బెట్టుడు నాఁ

ద్యాగమునకు నాఖ్య లగుచుఁ ♦ ధరఁ బరఁగు (శివా).

టీ. చాగము, పుడుకు, ఈగి, [ఇచ్చుధా. కృ.] ఇడుట, [ఇచ్చుధా. భావార్థకము.] ఈవి, తేగము, [త్యాగశబ్దభవము.] పెట్టుడు-ఈ 4 ను దానమునకుఁ చేరులు.

ఆ. ఎలసె బెరసె హత్తె ♦ నెనసె నదికె జెందె

బొందె దొరసెఁ గూడె ♦ నొందె జెనకె

ననఁగ స క్తమయ్యె ♦ ననుటకు నిల యాఖ్య

లగు (గిరీశ యీశ ♦ యభ్రకేశ).

36

టీ. ఎలసెక, బెరసెక, హత్తెక, ఎనసెక, అదికెక, చెందెక, బొందెక, దొరసెక, కూడెక, ఒందెక, చెనకెక-ఈ ౧౧ ను కలిసి కొనెననుటకుఁ చేరు.

ఆ. ఎడసెఁ బాసె వేటుపడెఁ బురివిచ్చెనా
 నలరు భేద మయ్యె ♦ ననుట పేళ్లు
 స్వవశ మయ్యె ననుట ♦ కవుఁ బేళ్లు లో నయ్యె
 నగ్గ మయ్యె ననఁగ ♦ (నసమనేత్ర).

37

టీ. ఎడసెక, పాసెక, వేటుపడెక, పురివిచ్చెక-ఈ ౪ను వియోగ
 మయ్యె ననుటకుఁ బేరులు. లోనయ్యెక, అగ్గమయ్యెక-ఈ ౨ను స్యాధీన
 పడె ననుటకుఁ బేరు.

ఆ. అగు గృహీత మయ్యె ♦ ననుటకుఁ బేళ్లుగ
 పడియెఁ జేపడియెను ♦ బట్టువడియెఁ
 జిక్కువడియెఁ దగిలె ♦ జిక్కెఁ దగుల్పడె
 ననఁగ (నగనివేశ ♦ యభ్రకేశ).

38

టీ. అగపడియెక (అగము + పడియెను) = అధీన మయ్యెను చేపడి
 యెను (చే + పడియెను) = చేతఁ జిక్కును, పట్టు పడియెను = పట్టుచిక్కును,
 చిక్కుపడియెను, తగిలెను, పా. తవిలెను, చిక్కును, తగుల్పడెను-ఈ ౪ను
 గృహీతమయ్యె ననుటకుఁ బేరులు.

పే. అనియె నొడివె వక్కాణించె ♦ నాడెఁజెప్పె
 వినిచె వాక్రుచ్చెఁ బలికె నాఁ ♦ జను వచించె
 ననుట కాలించె నాలకించెను వినె నన
 నలరు ననధరించె నటుంట ♦ కాఖ్య (లీళ).

39

టీ. అనియెను, నొడివెను, వక్కాణించెను, ఆడెను, చెప్పెను, విని
 చెను, వాక్రుచ్చెను, పలికెను - ఈ ౮ యును చెప్పె ననుటకుఁ బర్యాయ
 ములు. అలించెను, అలకించెను, వినెను-ఈ ౩ ను అనధరించె ననుటకుఁ
 బేరులు.

క. కనియెను చూచెను కాంచెను

కనుఁగొనె గన్గొనె ననంగఁ ♦ గలయవి పేళ్లై

చను వీక్షించె నటంటకు

(ఘనశ్రరగోరాజగమన ♦ కాయజదమనా).

40

టీ. కనియెను, చూచెను, కాంచెను, కనుఁగొనెను, కన్ఱొనెను - ఈ ౫ ను దర్శించె ననుటకుఁ బేర్లు.

క. చనుఁ గృతగమనుఁడ నయ్యెద

ననుటకు నామంబు లగుచు ♦ నవని సరిగెద

జనియెదఁ బోయెద నేగెద

పనివినియెద ననెడునట్టి ♦ పలుకులు (రుద్రా).

41

టీ. అరిగెను, చనియెను, పోయెను, ఏగెను, పనివినియెను - ఈ ౫ ను బయలుదేఱె ననుటకుఁ బేర్లు.

ఆ. ద్విగుణమున కభిఖ్య ♦ లగు నిబ్బ డిమ్మడి

జంట దంట దుగయు ♦ జమిలి రెట్టి

యినుమడి యన మిథునమున కాఖ్య లగు జోడు

దోయి కవ యనంగ ♦ (ధూతకలుష).

42

టీ. ఇబ్బడి, ఇప్పుడి, జంట, దంట, దుగ, జమిలి, రెట్టి, పా. రెంటి ఇనుమడి - ఈ ౯ యు రెండింతలకుఁ బేర్లు. జోడు, దోయి, కవ - ఈ 3 ను మిథునమునకుఁ బేర్లు.

సీ. ఒం డొక్కఁ డొకటి యొ ♦ స్కొండన నగు నేక

మీరు రెం డిరు నాఁగ ♦ నెనఁగు ద్వయము

తిగ మూఁడు మూ ర్నాఁగఁ ♦ దగుఁ ద్రయి తీవంచ

నలు నాల్గు చౌ యన ♦ నగుఁ జతుష్క

మెనఁగుఁ జౌవంచ యై ♦ దే ననఁ బంచకం

బా టిరుమూఁ డిత్తి ♦ గనఁగ నొప్పు

పట్కంబు ఋషిసంఖ్యసత చక్కుపగడ యే

డన నొప్పు సప్తసంఖ్యకును బేల్లు

తే. దనరు నిరునాలు గెనిమిది ♦ దచ్చి యనఁగ
బరఁగు నీరాటు పండ్రెండు ♦ బార యనఁగ
ద్వాదశమునకు నాఖ్యలు ♦ ధరణియందు
(వినుతకరుణాసనాథ శ్రీ) విశ్వనాథ).

43

టీ. ఒండు, ఒక్కఁడు, ఒకటి, ఒక్కఁడు-ఈ ౪ ను ఏకసంఖ్యకు
నామములు. ఈరు, రెండు, ఇరు-ఈ ౩ ను ద్వయమునకుఁ బేరులు. తిగ, మూఁ
డు, మూరు - త్రితయమునకుఁ బేర్లు. తీపంచ=మూఁడునొక్కటియు, నలు,
నాలుగు, చా-ఈ ౪ ను నాలుగునకుఁ బేర్లు. చాపంచ = నాలుగు నొక్క
టియు, ఐదు, రూ. అయిదు, ఏను - ఈ ౩ ను పంచసంఖ్యానామములు.
ఆటు, ఇరుమూఁడు=రెండుమూఁడులు, ఇత్తిగ=(ఇరు + తిగ=ఇత్తిగ, రెండు
మూఁడులు - ఈ ౩ ను పట్నంఖ్యానామములు. సత (సప్తశబ్దనము.) చక్కు
పగడ = ఆటునొకటియు, ఏడు - ఈ ౩ ను సప్తసంఖ్యకుఁ బేరులు. ఇరు
నాలుగు=రెండునాలుగు, ఎనిమిది, దచ్చి - ఈ ౩ ను అష్టసంఖ్యకుఁ బేరులు.
ఈరాటు=రెండాలులు, పండ్రెండు, బార - ఈ ౩ ను ద్వాదశసంఖ్యకుఁ
పేరులు.

తే. జరిగె నూడెను జాతెను ♦ నుటికె వెల్లెఁ

బాతెఁ బటచెను దొలఁగె నన్పలుకులెల్ల

నవనిలోనఁ పలాయితం ♦ డయ్యె ననుట

కాఖ్య లై యొప్పుఁ (జంద్ర రేఖావతంస).

44

టీ. జరిగెను, ఊడెను, జాతెను, ఉటికెను, వెల్లెను, పాటెను, పట
జెను, తొలఁగెను-ఈ ౮ యుఁ బరుగెత్తె ననుటకుఁ పేర్లు.

క. వేంచేసెను వచ్చెం జను

దెంచెను విచ్చేసె నరుగు ♦ దెంచె ననఁగ నే

తెంచే నన నయ్యె నాగతుఁ

డంచుం బలుకుటకు నాఖ్య (లంబరకేశా.)

45

టీ. వేంచేసెను, వచ్చెను, చనుడెంచెను, (చను + తెంచెను.) విచ్చేసెను, అరుగుడెంచెను, రూ. అరుడెంచెను, ఏతెంచెను, పా. ఏగుడెంచెను—ఈ ౬ ను అగతుఁ డయ్యె ననుటకుఁ జేర్లు.

తే. నాఁటినుత నాఁటినుండియు • నాటఁగోలె

నాటఁబట్టి నాడుమొదలు • నాఁగ నాహ్వ

యమ్ము లయ్యెఁ దదారభ్య • యనుట కనని

(వినుతకరుఁశాసనాథ శ్రీ విశ్వనాథ).

46

టీ. నాఁటినుత, నాఁటినుండి, నాటఁగోలె, నాటఁబట్టి, నాడుమొదలు—ఈ ౫ ను, అది మొదలు=అదినమునుండి యనుటకుఁ జేర్లు.

తే. వైరమునకును ధర సమాహ్వయము లమరుఁ

గంటు పగ మచ్చరంబు సూ • డొంటమి యన

వలపు కూరిమి మేలు నా • నలరుఁ బేళ్లు

మోహమునకును (శారదాంబుదనిభాంగ్య).

47

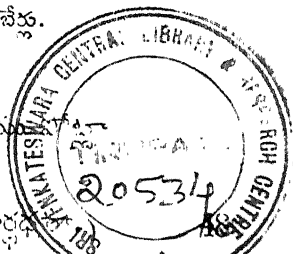
టీ. కంటు, పగ, మచ్చరము, (మత్సరశబ్దభవము.) సూడు, ఒంటమి—ఈ ౫ ను విరోధమునకుఁ జేర్లు. వలపు, (వలచుభాతువు కృపదంతము.) కూరిమి. రూ. కూర్చి, మేలు—ఈ 3 ను మోహమునకుఁ జేర్లు.

క. పెనఁకున జగడము కలయ్యుం

బని బనరము కలను చివ్వ • యాలమము

బన దురము పోరు నాఁగాఁ

జను యుద్ధంబునకుఁ జేళ్లు • (చంద్రావళి)

టీ. పెనఁకుపె, (పెనఁగు-కృదం.) జగడము, కయ్యము, (కలహశి భవము.) అని, బవరము, కలసు, చివ్వు, అలము, పోట్లాట, (పోట్లాడు కృదం) దురము, పోరు ఈ ౧౧ ను యుగ్ధమునకుఁ జేరులు.

ఆ. సదమదంబు నేనెఁ జక్కాడె నుగ్గాడె
జనిపె బీచ మడచెఁ జంపె గెడపె
నుఱుము నేనె ద్రుంచెఁ బరిమార్చె దెగటార్చె
మన్నిగొనియెఁ మనిమె మడిపె ననఁగ.

4

తే. హతము గావించె ననుటకు నాఖ్య లయ్యె
మనిపె నేలెను బ్రతికించె మంచె బ్రోచె
సాకె నన నొప్పు నాఖ్యలు సరవిఱోడ
నరయఁ బోషించె ననుటకు (నంబికేళ).

51

టీ. సదమదంబు నేనె, చక్కాడె. నుగ్గాడె, చదిపె, పీచప
డచెను, చంపె, కెడపె, నుఱుముచేసె, ద్రుంచె, తెగటార్చె
ను, మన్నిగొనియె, తునిమెను, మడిపెను - ఈ ౧౧ ను సంహరించెనను
టకుఁ జేర్లు. మనిపెను, ఏలెను, బ్రతికించెను, మంచెను, ప్రోచెను. సాకెను.
ఈ ౬ ను రక్షించెననుటకుఁ జేర్లు.

క. ధరలోళూరాహ్వయములు

పరఁగు మొనగాఁ డనంగ బం టనఁగాఁ బో
టరి యనఁ వడిగలవాఁ డన

బిరు దన వాఁడిమగఁ డనఁగ (భీమకపర్వీ).

51

టీ. మొనగాఁడు, బంటు, [భటశబ్దభవము.] పోటరి[పోటు + అరి] =
శౌర్యము గలవాఁడు, [మత్స్యర్థ మందు 'అరి' యగు.] వడిగలవాఁడు, బిరుదు
వాఁడిమగఁడు - ఈ ౬ ను శూరునికెఁ జేర్లు.

జీ. బాసట యనంగఁ దోడ్పాటు • నా సమాహ్వా
యంబు లగుచుండు రెండు సాహాయ్యమునకు
నాఖ్యలు శుభంబునకును ల • గ్రనఁగ బా గ
నంగ మే లన లెస్స యనంగ (నీశ).

52

టీ. బాసట, దోడ్పాటు-ఈ ౨ ను సాహాయ్యమునకుఁ జేళ్లు. లగు,
బాగు, మేలు, లెస్స-ఈ ౪ ను క్షేమమునకుఁ జేర్లు.

ఁ. కూలె నీల్లఁ జచ్చె • గాలంబుచేసెను
కెడసె సమసె నాటె • మడిసెఁ జెల్లె
బెద్దనిదురవోయె • బిద్దె దోరెను గంతు
గొనియె ననుటపేళ్లగును మృతునకు.

టీ. కూలెను, నీల్లెను, చచ్చెను, కాలంబుచేసెను, కెడసెను, సమ
సెను, అటెను, మడిసెను, చెల్లెను, బెద్దనిదురవోయెను, బిద్దెను, దోరెను,
గంతుగొనియెను-ఈ ౧౩ ను మృతినొంచె ననుటకుఁ జేరులు.

సీ. తిన్ననై నది యన • దిన్ననై నది యన
జానై న దనఁగ బా • గైన దనఁగ
నాణి మైన దన విన్నాణ మైనది యన
మానై న దనఁగ లెన్నైన దనఁగ
బిన్ననై నది యన • తెన్నైన దన నలు
నైనది యనఁగఁ జెన్నైన దనఁగ
బాననిసయది యననొనరిన దనఁగఁ జొ
క్కటమైన దనఁగ జిక్కని దనఁగ
సొబ్బైన దనఁగను • సొంపైన దనఁ గొమ
నైనది యన గొనబైన దనఁగఁ

దోరమైన దన సింగారమైనది యన

మేలైన దనఁగ ♦ మెచ్చైన దనఁగ

తే. మురువు గలయది యొప్పైన ♦ దొఱపుగలది

యందమైనది తనరిన ♦ దలరినట్టి

దనఁగఁ బరఁగిన దనఁ వేళ్లు ♦ తనరుచుండు

మంజులం బైన దనుటకు ♦ (మదనదమన).

5

టీ. తిమ్మనైనది, తిన్ననైనది, జానైనది, బానైనది, నాణెమైనది, విన్నా
ణమైనది, మానైనది, లెన్నైనది, పిన్ననైనది, చెన్నైనది, నలువైనది, చెల్లె
నది, పొనరినయది, ఒనరినది, చొక్కటమైనది, చక్కనిది, సొబగైనది, సొంపై
నది, కొమరైనది, గొనైనది, తోరమైనది, సింగారమైనది, మేలైనది
మెచ్చైనది, మురువుగలయది, ఒప్పైనది, ఒఱపుగలది, అందమైనది, తన
నది, అరినట్టిది, పరఁగినది-ఈ 3 ను సౌందర్యము గలదానికిఁ జేరులు.

తే. కపుర మనఁ గప్పురం బనఁ ♦ గప్ర మనఁగ

బుడమిఁ గర్పూర మొప్పుఁ దాంబూల మొప్పు

వీడియము వక్కలాకులు ♦ విడెము తమ్మ

లంబు వీడెంబు వీడ్య మనం (బురారి).

56

టీ. కపురము, కప్పురము, కప్రము-ఈ 3 ను కర్పూరమునకుఁ జేర్లు
వీడియము, రూ. వీడియము, వక్కలాకులు, విడెము, తమ్మలము, వీడెంబు
వీడ్యము-ఈ ౬ ను తాంబూలమునకుఁ జేరులు.

తే. వెలయు చుండును సిరి లచ్చి ♦ కలిమి యనెడు

వేళ్ల సంపద యెద్దడి ♦ పేదటికము

లేమి నిప్పచ్చరము నెవ్వ ♦ లేమి డనఁగ

నలరు దారిద్ర్యమునకు నాఁఖ్యలు (గిరీశ).

57

టీ. సిరి, [శ్రీశబ్దభవము] లచ్చి, కలిమి-ఈ 3 ను సంపదకుఁ జేరులు.
ఎద్దడి, పేదటికము, లేమి, నిప్పచ్చరము, నెవ్వ, లేమిడి-ఈ 3 ను చాఠి
ద్ర్యమునకుఁ జేరులు.

తే. మగతనం బన గం డన ♦ మగటిమి యనఁ
బారుపంబున కాఖ్యి లై ♦ పరఁగుచుండు
సుక్కు చేగ దిటము చేవ ♦ యుదుటు గట్టి
దిట్ట ముటిది బిగువు నాగఁ ♦ ధృతికిఁ బేళ్లు. 57

టీ. మగతనము, గండు, మగటిమి-ఈ 3 ను బారుపమునకుఁ జేరులు.
ఉక్కు, చేగ, దిటము, చేవ, ఉదుటు, గట్టి, దిట్టము, ఉటిది, బిగువు-ఈ
౯ యు ధైర్యమునకుఁ జేరులు.

తే. బద్దు నా బొంకు నాఁగ దబ్బర యనంగఁ
గల్ల నాఁగ హుళిక్కి నాఁ ♦ జెల్లు బేళ్లు
ధర నసత్యమునకును సశ్యంబు పరఁగు
నిజ మనఁగ నిక్కువం బన ♦ నిక్క మనఁగ. 58

టీ. బద్దు, బొంకు, దబ్బర, కల్ల, హుళిక్కి-ఈ ౫ ను అసత్యమునకుఁ
చేరులు. నిజము, నిక్కునము, నిక్కుము-ఈ 3 ను సత్యమునకుఁ జేరులు.

క. బెడఁద దెన చేటు చేడ్చు
గొడ వాత్తం బంగలార్పు ♦ గోరంబు దొసం
గిడుచు నెత క స్తి యంగద
కడగం డ్లనఁ జను విపత్తు ♦ (శారీరమణా). 59

టీ. బెడఁద, దెన, చేటు, చేడ్చుట, గొడవ, ఆత్తము, అంగలార్పు,
[అంగలార్పు ధా. కృ.] గోరము, [ఘోరశబ్దభవము,] దొసంగు, ఇడుమ, నెత,
క స్తి, అంగద, కడగండ్లు- [ఈశబ్దము నిత్యబహువచనాంతము.] ఈ ౧౪ ను
అపదకుఁ జేరులు.

క. వెల జట్టి విలువ రో యనఁ
 గలనుడువులు దనరుచుండుఁ ♦ గ్రయనామము లే
 వెలయంగ వంగనము నాఁ
 గొల మన వంగడము నాఁగఁ ♦ గులమౌప్పు (శివా). 60

టీ. వెల, జట్టి, విలువ, రో [రై] శ్లోబ్ధముల కోత్వంబు విభాషనగు.
 జా.తత్ప.నూ. 64.] - ఈ ౪ ను క్రయమునకుఁ జేరులు. వంగనము, కొలము
 [ప్రకృతి-కులము.] వంగడము - [ఇదియూ, వంగనమును వంశశబ్దభేదములు.]
 ఈ 3 ను కులమునకు, చేరులు.

క. క్రష్ణుణ నెప్పటి నెండియుఁ
 గ్రష్ణుటి తిరుగ్గ మటి మరల మగుడను నా
 నిమ్మహిఁ బునగపదంబున
 కిమ్ముల నివి యాఖ్య లగు (మహీధరచాపా). 61

టీ. క్రష్ణుణ, నెప్పటి, నెండియు, క్రష్ణుటి, తిరుగ్గ, మటి, మరలను, మగుడను - ఈ ౮ యు ఇంకను అనునర్థము గలవి.

క. ఒకమరి యొకపరి యొకమా
 ఒకసా రొక తేప యనఁగ ♦ నొకపా రనఁగా
 నొకవిడుత యొక్కతూ కన
 నొకతడవ యనంగ మతియు ♦ నొకతూరి యనన్. 62

తే. ఏకవారం బనుట కొప్పు ♦ నిన్ని పేళ్లు
 జగతిఁ బల్కాటు వేమాటు ♦ సారె పెక్కు
 మాటు లెన్నేనిమా ర్లనఁ ♦ బరఁగు నాఖ్య
 లగుచు నివి బహువారంబు ♦ లనుట (కీశ). 63

టీ. ఒకమరి, ఒకపరి, ఒకమాటు, ఒకసారి, ఒక తేప, ఒక పారి, ఒకవిడుత,
 ఒకతూకు, ఒకతడవ, ఒకతూరి - ఈ ౧౦ యు ఏకపర్యాయమనుటకుఁ

బేరులు. పల్తాలు. రూ. పలుమలు, పలుమాలు, వేమాలు, సారె, పెక్కు
మాలులు, ఎన్నేనిమాలులు - ఈ ౧౨ ను మాటిమాటికి నమటకుఁ బఠ్యాయ
ములు.

ప్రే. త్వరితమున కొప్పుఁ బేళ్లు చెచ్చెరను సరగ
వేగిరము వేగ వేళము, నెనను వడిగ
గ్రక్కునను గ్రద్దన ననంగఁ ♦ గ్రన్న ననగ
గొబ్బునను దిగ్గున ననంగఁ ♦ (గుధరచాప).

64

టీ. చెచ్చెర, చెర + చెర = చెచ్చెర) సరగ, వేగిరము, వేగ, వేళము,
నెనన్, వడిగన్, గ్రక్కునన్, గ్రద్దనన్, గ్రన్నన, గొబ్బునను, దిగ్గు
నన్ - ఈ ౧౨ ను శీఘ్రముగా నమటకుఁ బేరులు.

క. కలపు వినరింపఁగా నా

భులు వరునన్ నిర్మించె ♦ ననుటకు ధరలో
వెలువడియె నెల్లె వెడలెను
వెలలె నను (జిహ్వా) కాని ♦ విశ్వానిపతీ).

65

టీ. వెలువడియెను, వెల్లెను, వెడలె, వెలలెను ఈరను పయనమయ్యె
ననుటకుఁ బేరులు.

క. వినుతి నొసరించె ననుటకుఁ

దసరున్ నామంబు లగుచు ♦ ధరపై నగ్గిం
నెను గై వారము నేనెన్
గొని మాడెను బొగడె ననగ ♦ గొంఠాడె ననన్.

66

టీ. అగ్గించెను, గై వారమునే నెను = స్తోత్రముచేసెను, కొనియాడెను.
బొగడెను, కొంఠాడెను - ఈ ౧౨ ను స్తోత్రముచేసెననుటకు నామములు.

సీ. చుట్టలు విందులు ♦ చుట్టాలు బందుగు
లనఁ జను బంధుసఁ మాహ్వాయములు

వఱలు నన్యఁడు లాతివాఁ డనఁగా వింత

వాఁ డనఁగాఁ బెఱవాఁ డనఁగ

వ్యాజింబునకు నామ ధీమౌ నెపం బనఁగ న

న్వేషించె ననుట కా ధీమెదకె నెమకె

నరసె రోసె ననంగ ధీమారసె దడవె నాఁ

గాంక్షకుఁ బేరు లాఁ ధీమముతోడఁ

తే. గచ్చు కోరిక తమి కోర్కీ ధీచ్చు యనఁగ

నెపుడు నెడపక యుడుగక ధీయెల్లపు డన

నిచ్చు యనయంబు నాఁగను ధీచ్చు లనఁగఁ

దనరు నాఖ్యలు సంతతం ధీమనుట (కీశ).

67

టీ. చుట్టలు, [ఏక. చుట్టము. బహు. మువర్ణలోపము] చిందులు చుట్టాలు. [మువర్ణలోప ఆసిదీర్ఘములు.] బంధుగులు [బంధుశబ్దభవము.] - ఈ ర ను బంధువునకుఁ బేరులు. లాతివాఁడు, వింతవాఁడు, పెఱవాఁడు - ఈ ౩ ను అన్యఁ డనుటకుఁ బేరులు. నెపము - [ప్రకృతి-నిభము] వ్యాజమునకుఁ బేరు. వెదకెను, నెమకెను, అరసెను, రోసెను, ఆరసెను, తడవెను - ఈ ౬ ను విచారించె ననుటకుఁ బేరులు. క్రిచ్చు, కోరిక, [కోరుధా.కృదంతమి కోర్కీ, ఇచ్చు (ఇచ్చాశబ్దభవము.)] - ఈ ౫ ను అక్షేక్షకుఁ బేరులు. ఎపుడు ఎడపక, ఉడుగక, ఎల్లపుడు, నిచ్చు, అనయము, నిచ్చులు - ఈ ౭ ను సర్వద యనుటకుఁ బర్యాయములు.

సీ. తనరుఁ బ్రవేశించె ధీమనుటకు నాఖ్యలు

తూకొనె జొచ్చెను ధీమదూతె ననఁగ

సంఘ్రితాడితుఁ జేసె ధీమనుటకుఁ బేళ్లగుఁ

దాచె గాల్గఁ గ్రుమ్మె ధీమదన్నె ననఁగ

నాలస్య మొనరించె • ననుటకుఁ జెల్లు నా
మమ్ములు తడసెను • మసలె ననఁగఁ
ద్యక్తంబు గావించె • ననుటకు నాఖ్య తా
వీడెను వదలెను • విడిచె ననఁగ

టీ. దాటుమాటయ్యె వీడ్వడె • దడఁబడె నన
నాఖ్య లొప్పు విపర్యస్త • మయ్యె ననుట
కలరుఁ బ్రహరించె ననుట కాహ్వయము లడిచె.
గొట్టె మొత్తెను మోదె నాఁ • (గుధరనిలయ). 68

టీ. తూకొనెను, చొచ్చెను, తూటెను - ఈ 3 ను ప్రవేశించెనను
టకుఁ జేరులు. తాఁచెను, కాళ్లఁ గ్రుమైను, తన్నెను-ఈ 3 కాలితోఁదన్నె
ననుటకుఁ జేరులు. తడసెను, మసలెను - ఈ 2 ను అలస్యముచేసెననుటకుఁ
చేరులు. వీడెను, వదలెను, విడిచెను-ఈ 3 ను పరిత్యజించె ననుటకు నామ
ములు. తాటుమాటయ్యెను, వీడ్వడెను, తడఁబడెను-ఈ 3 ను హెచ్చు
తక్కువయ్యెననుటకుఁ జేరులు. అడిచెను, కొట్టెను, మొత్తెను, మోదెను-
ఈ 4 ను ప్రహరించెననుటకుఁ జేరులు.

సీ. ముందట నెదుటను • మ్రోల ముంగల నాఁగ
నాఖ్యితా సముఖమం • దనుట (కభవ)
యలయి బడలిక • యలపు నేద యనంగ
శ్రమమున కాఖ్య తా•(శ్రమనదమన)
తాలిమి యోరుపు • తాలిక నాఁగను
సమకు నాహ్వయము తాఁ • (జర్జవసన)
వలి బవంతంబు • టక్కు దుత్తారంబు
వెడ్డు నా ఛద్ద మా • (విషమనేత్ర)

తే. వెఱ పనఁగ నెద యనఁగను ♦ వెఱ యనఁగ
 నళు కనఁగ భీతి కాఖ్య తా♦(సనితకంఠ)
 నిమ్మళం బన నెమ్మినా ♦ నెమ్మది యనఁ
 దనరుఁ బేళ్లు నిరాతంక♦మునకు (నీశ).

69

టీ. ముందటను, ఎదుటను, మ్రొలక, మంగలక-ఈ ర ను సమ్ము
 ఖమందనుటకుఁ బేరులు. అలయిక, బడలిక, [అలయు, బడలు - కృదంతము
 లు.] అలపు, [అలయు-కృదం.] నేద-ఈ ర ను శ్రమమునకుఁ బేరులు. తా
 లిమి, రూ. తాల్తి. ఓరుపు, రూ. ఓర్పు, తాలిక - ఈ ర ను క్షమకుఁ
 బేరులు. తవళి, [ఇది యన్యదేశము.] బవంతము, టక్కు, దుత్తూరము, వెడ్డె-
 ఈ ౫ ను కపటమునకుఁ బేరులు. వెఱపు, ఎద, వెఱ, అళుకు-ఈ ర ను
 భయమునకుఁ బేర్లు. నిమ్మళము, నెమ్మి, నెమ్మది (నెఱ + మది = నిండుమనస్సు)-
 ఈ 3 ను నిర్భయమునకుఁ బేరులు.

సీ. అసదు కొంచెము నైక ♦ మలఁతీ యన్నవ చిన్న
 నలికంబు సన్నంబు ♦ నాఁ దనర్పు
 స్వల్ప మెక్కుడు నాఁగఁ ♦ జాల నెంతేనియు
 మిగులఁ దద్దయుఁ దద్ద ♦ మిక్కిలి యనఁ
 బెద్దయు నను నివి ♦ పేళ్లగు భృశముగా
 ననుటకు నుత్కట ♦ మయ్యె ననుట
 కగుఁ బేళ్లు వెగ్గలంబయ్యెఁ గ్రిక్కిఁటిసె వె
 క్కస మయ్యె నను నివి ♦ క్రమముతోడ

ఆ. సగ్గఁ గుండె దొంకె ♦ దగ్గను సడలెను
 క్రుంగె నుబ్బణంగె ♦ మ్రక్కె ననఁగఁ
 దనరుఁ బేళ్లు షీణ♦దశ నొండె ననుటకు
 (నీశ్వరీసనాథ ♦ విశ్వ నాథ).

70

టీ. ఆనదు, కొంచెము, పైకము, అలతి, అన్నవ, చిన్న, నలికము, సన్నము-ఈ ౮ యు కొంచెమునుటకుఁ బేరులు. ఎక్కుడు, చాలక, ఎంతేనియుక, మిగులక, తద్దయుక, తద్ద, మిక్కిలి, పెద్దయుక-ఈ ౮ యు అధికముగా ననుటకుఁ బేరులు. పె్గలమయ్యెను, క్రిక్కిరిసెను, వెక్కిరిమయ్యెను - ఈ 3 ను హెచ్చయ్యెనునుటకుఁ బేరులు. సగ్గె, కుండె, టొంకె, తగ్గె, సడలె, పుంగె, ఉబ్బణగె, మ్రక్కె-ఈ ౮ దియు ఊణ దళనొంజి ననుటకుఁ బేరులు.

ఆ. మించు వాసి మేలు ♦ మేటి పెచ్చె చ్చెన
నశికమునకు నాఖ్య ♦ లగుచు వెలయుఁ
బనులు నాఁగఁ జెయువు ♦ నలఁ జేత లన నొప్పుఁ
గర్జమునకుఁ బేళ్లు ♦ (చర్తననన). 71

టీ. మించు, వాసి, మేలు, మేటి, పెచ్చె, ఎచ్చ-ఈ ౬ ను అధిక మనుటకుఁ బేరులు. పనులు, చెయువులు, చేతలు [చేయుధా.కృదం] ఈ 3ను కార్యమునకుఁ బేరు.

౧. అనిపె ననిచెఁ బనిపె ♦ బనిచె నంపెను బంపె
బుచ్చె గెలుపుమనియె ♦ బొచ్చు టనియె
సనఁగ నివి సమాఖ్య ♦ లగును బ్రథ్నాసించె
సనెమక్రియకు (నీశ ♦ యభ్ర కేశ). 72

టీ. అనిపెను, అనిచెను, పనిపెను, పనిచెను, అంపెను, పంపెను, పుచ్చెను, గెలుపుమనియె, పొచ్చుటనియె-ఈ ౯ యుఁ బయనముచేసిపంపెను అనుటకు నామములు.

టీ. కొదవ నొద కుందు తగ్గు తక్కువ కొలఁత
వెలిలి కొఱ బొచ్చు నడమ నా ♦ వెలయు న్యూన
సనుభిధానము లర సాము ♦ సగము సనము
నాఁగ నద్ధాప్యాయంబు తా ♦ (నాగభూష).

టీ. కొదవ, కొద, కుండు, తగ్గు, తక్కువ, కొఱత, నెలితి, కొఱ, లొచ్చు, కడమ-ఈ ౧౦ యను న్యూనతకుఁ బేరులు. అర, సాము, సగము, పవము-ఈ ౪ ను అర్ధమనుటకుఁ బేరులు.

తే. పేల్లు పశ్చాత్తనుటకును ♦ జెల్లు వెనుకఁ
బిడపఁ దర్వాతఁ బడపడి ♦ పిమ్మట నన
మునుపు మును మున్ను తొలి తొల్లి ♦ ముందు తొలుత
ననఁగఁ బూర్వపదార్థాఖ్య ♦ తా (గీత). 74

టీ. వెనుకఁ, పిడపఁ, తర్వాతఁ, పడపడి, పిమ్మటఁ-ఈ ౫ ను అనంతరం బనుటకుఁ బేరులు. మునుపు, మును, మున్ను, తొలి, తొల్లి, ముందు, తొలుత-ఈ ౭ ను పూర్వమనుటకుఁ బేరులు.

ఆ. పాఱుఁబోతు పిటికి ♦ పంద కోఁచ యనంగఁ
బేల్లు దనరు సమరభీరువునకు
దిట్ట యుక్కుతునియ ♦ గట్టిడెందమువాఁ
డనఁగ ధైర్యవంతుఁ ♦ డలరు (నీశ). 75

టీ. పాఱుఁబోతు, పిటికి, పంద, కోఁచ-ఈ ౪ ను యుద్ధమున భయపడువానికిఁ బేరులు. దిట్ట, ఉక్కుతునియ, గట్టిడెందమువాఁడు-ఈ ౩ ను ధైర్యవంతునకుఁ బేరులు.

తే. పాఱు చేరువ మొత్తము ♦ బారు తుటుము
దండు పరి గమి కూటువ ♦ పిండు దాటు
మూఁక దళమును బేల్లు సమూహమునకు
(భ్రజగవరహార యవిముక్తపురవిహార). 76

టీ. పాఱు, చేరువ, మొత్తము, బారు, తుటుము, దండు, పరిగమి, కూటువ, పిండు, [బృందము-ప్రకృతి.] దాటు, మూఁక, దళము-ఈ ౧౩ను సమూహమునకుఁ బేరులు.

సీ. పూనె, నూనెను దాల్చె ♦ నానెను మోచె నా
 వహించె ననుట కౌ ♦ (వహివిభూష)
 నామము లుచ్చాటనము చేసె ననుటకు
 వరుసతోఁ దఱిమెను ♦ బఱపె వెలిచె
 దోలెను తొప్పె నా ♦ (ద్రుహిణాదిసురనుత)
 త్రిప్పెను నాఁ గ్రమ్మఁజేసె ననఁగ
 మగిడించె ననఁగను ♦ మరలించె నన సమా
 హ్వాయము లై పరఁగు నివ ర్తితంబు
 తే. చేసె ననుటకు (సురమునిసిద్ధనేవ్య)
 యడ్డగించెను నా నిల్చె ♦ ననఁగ నాఁగె
 నన నివారించె ననుటకు ♦ నాఖ్య లమరు
 (నగసుతానాథ గుహగజాననసనాథ).

77

టీ. పూనెను, నూనెను, తాల్చెను, అనెను, మోచెను-ఈ ౫ ను
 ధరించెననుటకుఁ బేరులు. తఱిమెను, పఱపెను, వెలిచెను, తోలెను,
 తొప్పెను-ఈ ౫ ను ఉచ్చాటనము చేసె ననుటకుఁ బేరులు. త్రిప్పెను,
 క్రమ్మఁజేసెను, మగిడించెను, మరలించెను-ఈ ౪ ను వెనుకకుఁ బొమ్మసె
 ననుటకుఁ బేరులు. అడ్డగించెను, నిల్చెను, అఁగెను-ఈ ౩ ను నిరోధించె
 ననుటకుఁ బేరులు.

తే. దండ చేరువ సంగడి ♦ దాపు చెంత
 సరస చెంగట యొద్ద డగ్గఱ కురంగ
 టండ పజ్జ యు నా సమీపాఖ్య లమరు
 (రమ్యధవళాంగ కలశసీరధినిషంగ).

78

టీ. దండ, చేరువ, సంగడి, దాపు, చెంత, సరస, చెంగట, ఒడ్డు,
 డగ్గఱ, కురంగట, అండ, పజ్జ [పశ్చాచ్ఛబ్దభవము,]-ఈ ౧౨ను సమీపమం
 దనుటకుఁ బేరులు.

తే. అచట నచ్చట నచ్చోట ♦ నందు నాడ
 నచొట నచ్చొట నక్కడ ♦ నయ్యెడ నట
 ననంగఁ దత్ప్రదేశంబునం ♦ దనుట కాఖ్య
 లయ్యె (భక్తవిధేయ యాఁర్యాసహాయ). 7!

టీ. అచట, అచ్చట, అచ్చోట, అందు, అడ, అచొట, అచ్చొట
 అక్కడ (అ+కడ)=అదిక్కున, అయ్యెడ (అ+ఎడ)=అన్య
 దేశమున, అట-ఈ ౧౦ దియు అప్రదేశమం దనుటకు బేరులు.

క. ఇరుఁగెలఁకుల నిరువంకల
 నిరుదెస నిరుచక్కియందు ♦ నిరుపక్కియలం
 దిరుక్రేవల నిరుగడ నన
 బొరిఁ బేళ్లగు సుభయపార్శ్వముల ననుట (కజా). 8!

టీ. ఇరుఁగెలఁకుల, ఇరువంకల, ఇరుదెస, ఇరుచక్కియ
 లు, ఇరుపక్కియలందు, ఇరుక్రేవల, ఇరుగడ-ఈ ౭ ను చెంద
 వైపులందుననుటకు బేరులు.

క. నవముగ ధరలో నీ మా
 నవవర్గవు వేడ్కఁ జదివినను వ్రాసిన మా
 నవులకు ననవరతంబును
 శివుఁ డవిముక్తేశ్వరుండు ♦ చెలువం బొసఁగున్. 8

తా. ఎవ రీమానవవర్గ వ్రాయుచున్నారో, లేక చదువుచున్నారో
 వారికిఁ గాశీవిశ్వేశునిదయవలన సకలసంపదలు గలుగును.

మానవవర్గ సమాప్తము.

సీ. వలిదిప్ప వడఁకుగుబ్బలి చలిమిరిమల
 గట్టులతేఁడు ముక్కంటిమామ
 మంచుఁగొం డన హిమఁత్వధరాఖ్యలు చను
 వేలుపుఁగొండ జేజేలగట్టు
 పుత్తడిగుబ్బలి • పునుకకంచమువాని
 విల్లు నా మేరువు • పేళ్లు వెలయు
 వెలిదిప్ప ముక్కంటిమల వెండికొండ నాఁ
 కైలాసపర్వతాఖ్యలు నెలంగు
 తే. వెలయుఁ దరిగొండ కవ్వంపుమల యనంగ
 మంథరాఖ్యలు కడపటిమల యనంగఁ
 జుట్టుఁ గొం డనఁ దనరు నీతొణియందుఁ
 జక్రవాళాద్రి (వృషవాహశైలగేహ).

1

టీ. వలిదిప్ప, (వలి=చల్లదనముగల, తిప్ప=కొండ) వడఁకుగుబ్బలి,
 పా. వడఁకుగుబ్బలి=వడఁకునట్లు చేయుపర్వతము, చలిమిరిమల=చల్లనికొండ,
 గట్టులతేఁడు=పర్వతములకురాజు, ముక్కంటిమామ=శివునకుమామ, మం
 చుఁగొండ=హిమముగల పర్వతము - ఈ ౩ ను హిమవత్పర్వతమునకుఁ బేరు
 లు. వేలుపుఁగొండ (వేలుపు + కొండ) = దేవతలు నివసించుపర్వతము, జే
 జేలగట్టు=దేవతలపర్వతము, పుత్తడిగుబ్బలి = బంగారుపర్వతము, పునుకకం
 చమువానివిల్లు=ఈశ్వరుని ధనుస్సు - ఈ ౪ను మేరుపర్వతముపేరులు. వెలి
 దిప్ప (వెలి + తిప్ప)=తెల్లనిపర్వతము, ముక్కంటిమల = శివునికునికిపట్టుగు
 పర్వతము, వెండికొండ = వెండివలెఁ దెల్లనిపర్వతము - ఈ ౩ ను కైలాస
 పర్వతముపేరులు. తరిగొండ (తరి + కొండ), కవ్వంపుమల (కవ్వము + మల)

ఈ ౨ను మందరపర్వతము పేరులు. కడపటిమల = కడగానుండెడు పర్వతము,
చుట్టుగొండ (చుట్టు + కొండ) = భూమిచుట్టునుండెడు పర్వతము - ఈ ౨ను
చక్రవాళపర్వతము పేర్లు.

ఆ. తూర్పుగొండ నాంగఁ + దోలుగట్టు నాంగను
బొడుపుగుబ్బు లనంగఁ + బూర్వశిఖరి
పరంగుఁ గ్రుంకుమెట్టు + పడమటికొండ నా
వెలయు నస్తశిఖరి + (విశ్వనాథ).

2

టీ. తూర్పుగొండ (తూర్పు + కొండ) = పూర్వదిక్కునందుండెడు
పర్వతము, తోలుగట్టు = పూర్వదిక్కునందలిపర్వతము, బొడుపుగుబ్బులి = నూ
ర్యుఁడుదయించెడు పర్వతము - ఈ ౩ను ఉదయపర్వతమునకుఁ జేరులు.
క్రంకుమెట్టు = నూర్యుఁడ స్తమించుపర్వతము, పడమటికొండ = పడమటిదిక్కు
నందుండెడు పర్వతము - ఈ ౨ను ఆస్తమయపర్వతము పేరులు.

తే. బిప్పు గిరివేళ్లు మల గట్టు + తిప్ప మెట్టు
కొండ గుబ్బులి నా మేరు + (కుధరచాప)
తాయి నాఁ గల్లనంగను + తా యనంగ
శిల కభిఖిలు దగు నిల + (శేషభూష).

3

టీ. మల, గట్టు, తిప్ప, మెట్టు, కొండ, గుబ్బులి - ఈ ౬ను పర్వత
మునకుఁ జేరులు. తాయి, కల్లు, తా - ఈ ౩ను శిలకుఁ జేరులు.

తే. పల్లె కొట్టిక కొటిక కుప్పమ్ము నాంగ
నూ రనంగ గ్రామనామంబు + లొప్పుచుండుఁ
బట్టణంబున కాఖిలు + పరంగుచుండుఁ
బ్రో లనంగ వీ డనంగను + (శూలపాణి).

4

టీ. పల్లె, రూ. పల్లియ, కొట్టిక, కొటిక, కుప్పము, ఊరు - ఈ ౫ను
గ్రామము పేరులు. బ్రోలు, వీడు - ఈ ౨ను పట్టణము పేర్లు.

ఆ. ఉనికిపట్టు తావు ♦ మనికిపట్టెర విల్లు
తెంకి యిక్క నట్టు ♦ తెంకి యిమ్ము
నెలవు గీము నాఁగ ♦ నలరు నివాసదే
శంబునకును బేళ్ళు ♦ (చంద్రమాళి).

5

టీ. ఉనికిపట్టు, తావు, మనికిపట్టు, ఇరవు, ఇల్లు, తెంకి, యిక్క, నట్టు, తెంకి, ఇమ్ము, నెలవు, గీము [గృహశబ్దభవము.] - ఈ ౧౨ను నివాసస్థావము నకుఁ జేరులు.

నీ. తెంకాయచెట్టనఁ ♦ డెంకాయమ్రానన
నారికేళం బొప్పు ♦ (నగనివేళ)
మావిమా) ననఁగను ♦ మామిడిచెట్టన
నామ్రభూజం బొప్పు ♦ (నభి)కేళ)
అత్తిమ్రానన మేడి ♦ యనఁగ నాదుంబర
ధారుణీజం బొప్పు ♦ (మేరుచాప)
యరఁటి యనఁటి నాఁగ ♦ నంశుమత్ఫలధారు
చీరుహం బగు (ధరఁశీతాంగ)

తే. యలరుఁ దుంబీశలాటునఁమాఖ్యి లాను
గంబు సొఱకాయ నదరు నా ♦ (గరళకంఠ)
తా డనంగను చాడి నా ♦ తాళభూరు
హంబునకు నాఖ్యి లై యొప్పు ♦ (నంబికేళ).

6

టీ. తెంకాయచెట్టు, డెంకాయమ్రాను - ఈ ౨ను కొబ్బరిచెట్టుపేరులు. మావిమ్రాను, మామిడిచెట్టు - ఈ ౨ను చూతవృక్షముపేరులు. అత్తిమ్రాను, మేడి - ఈ ౨ను అత్తిచెట్టుపేరులు. అరఁటి, అనఁటి - ఈ ౨ను కడళీవృక్షమునకు నామంబులు. అనుగము, సొఱకాయ, నదరు - ఈ ౩ను సొఱకాయపేరులు. తాడు, తాడి - ఈ ౨ను తాటిచెట్టుపేరులు.

నీ. మొక్క మోక నినువు ♦ మొలక మో ననగ నం
 కురమునకును బేళ్లు ♦ (కుధరచాప)
 యిగు రనఁ దలిరునాఁ ♦ జిగురు నాఁ జివు రనఁ
 బల్లవనామముల్ ♦ వరఁగు (నీశ)
 మోననఁ జెట్టన ♦ మోఁ కన భూరుహ
 నామధేయము లగు ♦ (వామదేవ)
 పువు పువ్వు పూ నాఁగఁ ♦ బుష్పము విరి యల
 రనఁ గుసుమాఖ్యై లై ♦ యలరు (నీశ)
 తే. గుబురు దట్టము జొంపంబు ♦ గుంపు తఱచు
 నాఁగ నిబిడంబు వేళ్లొప్పు ♦ (నందివాహ)
 వల్లరినమాఖ్యై లగుచు వ♦ ర్తిల్లుఁ దీఁగ
 తీవ తీవియ తీవె నాఁ ♦ (ద్రిపురవైరి).

7

టీ. మొక్క, మోక, నినువు, మొలక, మోను - ఈ ౫ ను అంకుర
 ముపేరులు. ఇగురు, తలిరు, చిగురు, చివురు - ఈ ౪ ను పల్లవము పేరులు.
 మ్రాను, రూ. మాను, చెట్టు, మ్రాఁకు - ఈ 3 ను చెట్టునకునామములు. పు
 వ్వు, పువ్వు, పూ, పుష్పము, [పుష్పశబ్దభవము.] విరి, అలరు - ఈ 2 ను పుష్ప
 ము పేరులు. గుబురు, దట్టము, జొంపము, గుంపు, తఱచు - ఈ ౫ ను సం
 దులేకయుండువానికిఁ బేరులు. తీఁగ, తీవ, తీవియ, తీవె, రూ. తీఁగ - ఈ
 ౪ ను తీఁగకుఁ బేరులు.

ఆ. అగ్రమున కభిఖ్య ♦ లగుచుండుఁ దుద నుద
 కొన యనంగ వృక్ష ♦ కొటరమున
 కలరుఁ బేళ్లు తొఱట(♦ తొలి తొట్టి తొఱ నాఁగ
 (నాగహరి రజతనగవిహార).

8

టీ. తుద, సుద, కొన-ఈ 3 ను అగ్రమునకుఁ జేరులు. తొట్ట, తొలి, తొట్ట, తొట్ట-ఈ 4 ను చెట్టుతొట్టకుఁ జేరులు.

ఆ. ఇత్తువున కభిఖ్య ♦ లీషీతీఁ గన్నుల
మాను చెఱకు తీయ్యమాను ననంగ
దనరు దవ యనంగ ♦ దలవాడె నాంగ ద
దగ్రమున కభిఖ్య ♦ లగు (గిరీశ). 9

టీ. కన్నుల మాను=గనుపులుగుల చెట్టు, చెఱకు, తీయ్య మాను=ను
ధురమైనవృక్షము-ఈ 3 ను చెఱకునకుఁ జేరులు. దన, దలవాడె-ఈ 2 ను
చెఱకుకొనకుఁ జేరులు.

క. అగుఁ బేళ్లుత్పలమునకుం
దొగ తొవ గల్వ గలు వనంగ ♦ నోయజ మొప్పుం
దగఁ దమ్ము తామ రనగా
మొగ డన మొగ్గ యన దనరుముకుళంబు (శివా.)

టీ. తొగ, తొవ, కల్వ, కలువ-ఈ 4 ను ఉత్పలమునకుఁ జేరులు.
తమ్ము, తామర-ఈ 2 ను తామరపువ్వునకుఁ జేరులు. మొగడ, మొగ్గ ఈ
2 ను ముకుళమునకుఁ జేరులు.

ప్రే. ఎనఁగుఁ చెందొవ చెందొగ ♦ యెట్టుగలువ
యనంగ రక్తాత్పలంబు రక్తాబ్జ మొప్పు
నిలను కెందమ్ము కెందామ ♦ కెట్టుదామ
రనంగ కెందమ్ము చెందామ ♦ రన (నుహేళ). 11

టీ. చెందొవ, చెందొగ (చెన్ను + తొవ-గ) సువర్ణలోపము. చెందొ
వ (గ), ఎట్టుగలువ (ఎట్టు + కలువ)-ఈ 3 ను ఎట్టునికలువకుఁ జేరులు. కెందమ్ము
(కెంపు + తమ్ము = కెందమ్ము), కెందామర (కెంపు + తామర = కెందామర),

మర్), చెందమ్మి) చెన్ను + తమ్మి), చెందామర (చెన్ను + తామర) ఈ గ్రంథము
పట్టదామరపువ్వునకుఁ జేరులు.

క. గొడుగు గొడు వెల్లియనఁ జె

న్నడరును చుత్రంబు కేతనాహ్వయము లగున్

సిడె మనఁగఁ డెక్కె మనఁగాఁ

బడగ యనన్ జా లనంగఁ * (బర్వతధన్వీ).

12

టీ. గొడుగు, గొడువు, ఎల్లి-ఈ 3 ను చుత్రమునకుఁ జేరులు. సిడె
ము, టెక్కెము, పడగ, [పశాకాశబ్ధవము.] డాలు-ఈ ౪ ను ధ్వజమున
కుఁ జేరులు.

క. మఱుఁ గనఁగ నోల మనఁగాఁ

మఱు వనఁగా జా టనంగ * మా టన వరుసం

బరఁగు ని వెల్ల నగోచర

ధరణీనామంబు లగుచు * (దర్పకదమనా).

13

టీ. మఱుఁగు, ఓలము, మఱువు, చాటు, మాటు-ఈ ౫ ను కన్నుల
కగపడని ప్రదేశమునకు నామములు.

క. సొనఁగుఁ దృణాఖ్యలు పులు నాఁ

గన వనఁగాఁ బూరి యనఁగ * గడ్డి యనఁగా

వసుమతిలో నెన్నంబడు

ససి సస్సెమా పై రనంగ * సస్యం (బభవా).

14

టీ. పులు, కనవు, [ఘాసశబ్ధవము.] పూరి, గడ్డి-ఈ ౪ ను తృణ
మునకుఁ జేరు. ససి, సస్సెము, [సస్యశబ్ధవము] పైరు-ఈ 3 ను ధాన్యము
నకు నామములు.

ఆ. తెలుపు దెల్ల వెల్ల * తెలి వెలి నాఁగ నా

హ్వయము లమరు ధవళఃపర్ణమునకుఁ

గప్పు నలుపు నల్ల ♦ కఱ యన నాఖ్యలౌ

నీలవర్ణమునకు ♦ (నీలకంఠ).

15

టీ. తెలుపు, తెల్ల, వెల్ల, తెలి, వెలి - ఈ ౫ ను ధవళవర్ణమునకుఁ జేరులు. కప్పు, నలుపు, నల్ల, కఱ, పా. కఱి - ఈ ౪ ను నీలవర్ణమునకుఁ జేరులు.

ఆ. కెంపు దొంగరు దొవరు ♦ కెంజాయ యెఱు పెఱ్ఱ

యనఁగ నరుణకాంతి ♦ కాఖ్య లయ్యె

నళిది పసుపుచాయ యనఁగ ♦ హరిద్రవ

ర్ణమున కాఖ్య లగుఁ (బి)నాకహస్త).

16

టీ. కెంపు, తొంగరు, తొవరు, కెంజాయ (కెంపు + చాయ), ఎఱుపు, ఎఱ్ఱ-ఈ ౬ ను ఎఱ్ఱనికాంతికిఁ జేరులు. అళిది, రూ. హళిది, పసుపుచాయ-ఈ ౨ ను హరిద్రవర్ణమునకుఁ జేరులు.

ఆ. శ్యామవర్ణమునకు ♦ నామంబు లగుచుండు

బసరుచాయ యనఁగఁ బచ్చయనఁగ

వన్నె డాలు రంగు ♦ వన్నియ జిగి జోతి

చాయ యనఁగఁ బరఁగు ♦ జగతిఁ గాంతి.

17

టీ. పసరుచాయ, పచ్చ-ఈ ౨ అకుపచ్చవన్నెకునామములు. వన్నె, [వర్ణశబ్దభవము.] డాలు, రంగు, వన్నియ, [ప్ర. వర్ణము.] జిగి, జోతి, [ప్రజ్యోతిస్సు.] చాయ [ప్ర, ఛాయ]-ఈ ౩ ను కాంతికిఁ జేరులు.

తే. మానికము లన రతనముల్ ♦ నా నెసంగు

నవని మాణిక్యములకు సమాహ్వయములు

మెఱుఁ గనంగను నిగ్గు నా ♦ మెఱయుచుండు

నాఖ్య లుత్కృష్టకాంతికి ♦ (నభ్ర)కేశ).

18

టీ. మానికము, [ప్రకృ. మాణిక్యము] రతనము [ప్రకృ. రత్నము] - ఈ ౨ ను రత్నములకుఁ బేరులు. మెఱుఁగు, నిగ్గు-ఈ ౨ ను విశేషకాంతికైఁ జేరులు.

తే. జడధిపే శ్లగు మున్నీరు ♦ కడలి సంద్ర

మనఁగ మడుఁ గన మడుపు నా ♦ హ్రదము దనరుఁ

బరఁగు నాటవసంద్రంబు ♦ పాలవెల్లి

జిడ్డుకడలి పాల్కడలి నా ♦ క్షీరజలధి.

19

టీ. మున్నీరు (మును + నీరు) = మొదటిసృష్టి, కడలి, సంద్రము (ప్రకృ. సముద్రము.) - ఈ 3 ను సముద్రమునకు నామములు. మడుఁగు, మడుపు-ఈ ౨ ను హ్రదము పేర్లు. అటవసంద్రము, [లనఁ, ఇత్తు, సుర, సర్పి, దధి, క్షీర, నీరసముద్రములలోనిది యాటవది.] పాలవెల్లి (పాలు + వెల్లి) = క్షీర ప్రవాహము, జిడ్డుకడలి = జిడ్డుగల సముద్రము, పాలకడలి = క్షీరసముద్రము - ఈ ౪ ను క్షీరసముద్రమునకుఁ జేరులు.

క. సంజె యన మడి యనంగను

సంజుల కేదారభూసః మాఖ్యలు నెలయుం

బుంజె యనఁ జేగుఁ గొల మనఁ

గం జన మరుభూమిపేళ్లు ♦ (కాయజనమనా).

20

టీ. సంజె, మడి-ఈ ౨ ను మాగాణిభూమికైఁ జేరులు. పుంజె, చెను పొలము-ఈ 2 ను మెట్టభూమి పేర్లు. కంజ-ఈ ౧ నిర్జలప్రదేశమునకుఁ జేరు.

క. ధరణి వివరాఖ్య లగుఁ

బొటియ కలుఁగు లాఁగ బొక్క ♦ బొంద యనంగా

దరి మొడ్డు గట్టనంగాఁ

బరఁగుం దీరంబు పేళ్లు ♦ (ప్రచుభగణేశా).

21

టీ. బొటియ, కలుఁగు, లాఁగ, బొక్క, బొంద-ఈ ౫ ను బొంద
పేర్లు. దరి, ఒడ్డు, గట్టు-ఈ ౩ ను తీరమునకుఁ జేరులు.

తే. అస లనంగను తొంపి నా ♦ నడు సనంగ
బుఱద నా నొప్పుఁ గర్దమంబునకుఁ బేళ్లు
భూమికి సమాఖ్య లగు బువి ♦ పుడమి నేల
మన్ను పంటవలంతి నా ♦ (మదనదమన). 22

టీ. అసలు, తొంపి, అడుసు, బుఱద-ఈరసు అడుసునకుఁ జేరులు.
బువి, [ప్రకృ. భువి,] పుడమి, [ప్రకృ. పృథివి.] నేల, మన్ను, పంటన
లంతి=పంటలనొసఁగుచేవి. ఈ ౫ ను భూమిపేర్లు.

తే. జగితె యనంగ నరుఁగు నాఁగ ♦ జగతి నాఁగఁ
దిన్నె యన వేదికాఖ్యలై ♦ యెన్నఁ దనరు.
మి ఙ్ఘ్రనంగను మెరక నా ♦ మిట్ట యనంగ
నున్నతక్షితికాఖ్యలై ♦ యొప్పు (నభవ). 23

టీ. జగితె, రూ. బగితె, అరుఁగు, జగతి, తిన్నె-ఈ ౪ ను తిన్నెకుఁ
చేరులు. మిట్టు, మెరక, మిట్ట-ఈ ౩ ను ఎత్తయినచోటికిఁ జేరులు.

తే. తనరు నిశ్రేణి తాప నిఁచ్చెన యనంగఁ
దెప్ప తే పనునాఖ్యల ♦ నొప్పుఁ బ్లవము
పరఁగు నో డనఁ గల మనఁ ♦ దరణి ధరణిఁ
(దరణిశీతాంశుశిశినేత్ర ♦ ధవళగాత్ర). 24

టీ. తాప, నిచ్చెన-ఈ ౨ ను నిచ్చెనకుఁ జేరులు. తెప్ప, తేప-ఈ ౨ ను
ప్లవమునకుఁ జేరులు. ఓడ, కలము-ఈ ౨ ను నావకుఁ జేరులు.

తే. కార్ముకం బొప్పు విల్లు సింఁగాణి యనంగఁ
దూణ మొప్పు బత్తలిక నా ♦ దొన యనంగఁ

దరకసం బనఁ బొది యనఁ ♦ దనరు శరము

కోల ములి కమ్ము తూపు నా ♦ (శూలపాణి). 25

టీ. విల్లు, సింగాణి-ఈ ౨ ను ధనుస్సునకుఁ జేరులు. వత్తలిక, దొన, తరకసము, పొది-ఈ ౪ ను అమ్ములపొదిపేర్లు. కోల, ములికి, అమ్ము, తూపు-ఈ ౪ ను శరము పేర్లు.

తే. తనకుఁ బేర్లు తనుత్రాణమునకుఁ గత్త

శంబు జోడు జరా దుప్పటంబు బొంద

శం బనఁగ నాఖ్య లగు శతాంగంబునకును

దేరు నా నరదము నాఁగ ♦ (మేరుచాప). 26

టీ. కత్తశంబు, జోడు, జరా, దుప్పటంబు, బొందశంబు-ఈ ౫ ను కపచమునకుఁ జేర్లు. తేగు, అరదము [ప్రకృ, రథము.]-ఈ ౨ ను రథము పేర్లు.

క. కన్నా కన్నను తలక

ట్టన్నను మఱి మేలుబంతి ♦ యన్నను ధరలో

నిన్నియు శ్రేష్ఠము వేల్చె

యెన్నంబును రాజనభు ♦ (నిభదై శ్యహారా). 27

టీ. కన్నాకు, తలకట్టు, మేలుబంతి-ఈ ౩ ను ఉత్తముని పేర్లు.

క. సొమ్మున దొడ వనఁగా రన

ణమ్మన నగుఁ బేర్లు భూషణమ్ములకును హ

రమ్ములకు నగును నభిధా

నమ్ములు వేరు లన సరులునా (శతీకంఠా). 28

టీ. సొమ్ము, తొడవు, రణము-ఈ ౩ ను భూషణములకుఁ జేరులు. వేరు, సరి-ఈ ౨ ను హరమునకుఁ జేరులు.

తే. సరము లెత్తులు దండలు ♦ సరు లనుగ

నామ భయంబు లగుఁ బుష్పదామములకు

వాసనకు నాఖ్యై లై యొప్పు ♦ వలపు కంపు

తావి కమ్మన యనఁగఁ (గాత్రాయనీశ).

29

టీ. సరములు, ఎత్తులు, దండలు, సరులు ఈ ౪ ను పూవులదండలకుఁ బేర్లు. వలపు, కంపు, తావి, కమ్మన-ఈ ౪ ను వాసనకుఁ బేర్లు.

క. ఒడమె యన సొమ్మనంగా

విడిముడి యన రొక్క మనఁగ ♦ విత్తుంబునకుం

బుడమిని నామము లగు నివి

(యువరాజుకిలావతంస ♦ యురగాభరణా).

30

టీ. ఒడమె, సొమ్మ, విడిముడి, రొక్క-ము [రుక్తశబ్దభవము.] ఈ- ౪ ను భవనమునకుఁ బేర్లు.

తే. మచ్చు లన మిదై లనఁగను ♦ మాడుగు లన

చాచునిర్మిత గేహముల్ ♦ చనరుచుండి

బరెగు సొధంబు మేడ యుప్పరిగి యనఁగఁ

(నాగకేయూర చూనిమానసవిహార).

31

టీ. మచ్చులు, మిదైలు, మాడుగులు, చూ. మాడువులు - ఈ 3 ను కాయలతోఁ గట్టబడినయిండ్లకుఁ బేర్లు. ఉప్పరిగ, మేడ-ఈ 2 ను రాచనగళ్లకుఁ బేర్లు.

తే. పెట్టి యన మందనం బనఁ ♦ బెట్టై యనఁగఁ

బెట్టియ యనఁగఁ బేటికాభిఖ్య లనుగు

మో) డనంగను మోటు నా ♦ మొద్దనంగ

వెలయు స్థాణునమాఖ్యలు ♦ (విశ్వనాథ).

32

టీ. పెట్టి, మందసంబు, పెట్టె, పెట్టియ-ఈరను పేటికపేర్లు. మోడు, మోటు, మొద్దు-ఈ ౨ ను స్థానపుపేర్లు.

ఆ. విస్త్రుతాఖ్య లొప్పు ♦ విప్పు తనర్పు నా
వెడఁద విరివి పఱపు ♦ వెడలు పనఁగ
దీర్ఘమునకు నామ ♦ ధేయంబు లై యొప్పు
నిడుద చాపు నిడివి ♦ నిడు పనంగ.

33

టీ. విప్పు, తనర్పు, వెడఁద, విరివి, పఱపు, వెడలుపు-ఈ ౬ను వెడల్పుపేర్లు. నిడుద, చాపు, నిడివి, నిడుపు-ఈ ౪ ను నిడివికిఁ బేర్లు.

ఆ. ఈడు చినును సాటి ♦ యెన దొర సరి జోడు
సవతు మాద్రి యుద్ది ♦ జత తరంబు
పురుడు నాఁగ నదృశమున కివి యాఖ్య తా
(వివిధగుణసనాథ ♦ విశ్వనాథ).

34

టీ. ఈడు, చినును, సాటి, ఎన, దొర, సరి, జోడు, సవతు, మాద్రి, యుద్ది, జత, తరంబు, పురుడు-ఈ ౧౩ ను సమానమానకుఁ బేర్లు.

తే. పసిండి బంగారు బంగారు ♦ పైండి పొన్ను
బాళువా పుత్తడి యనంగ ♦ స్వర్ణ మమరుఁ
దప్తకాంచన మమరుఁ గుండన మనంగ
కాని యసరంగ నా (గజదానవారి).

35

టీ. పసిండి, బంగారు, బంగారు, పైండి, పెన్ను, రూ. హొన్ను, బాళువా, పుత్తడి-ఈ ౭ ను బంగారమునకుఁ బేర్లు. కుండనము, కడాని, కాచి, పొన్ను-ఈ ౪ పుటముచీతిన బంగారమునకుఁ బేర్లు.

ఆ. చిదుర శునుక తునియ ♦ చిదురుప స్రక్క పా
లనఁగ ఖండమునకు ♦ నాఖ్య లమరుఁ

బోగిగు గుప్ప వామి ♦ ప్రోవు దిట్ట యనంగ
రాశి కాఖ్య లగు (ధరాశతాంగ).

36

టీ. చిదుర, తునుక, తునియ, చిదురుప, వ్రక్క, పాలు-ఈ ౩ ను
ఖండమునకుఁ బెర్లు. ప్రోగు, కుప్ప, వామి, ప్రోవు, తిట్ట-ఈ ౪ ను రాశికిఁ
బేరులు.

క. ఈస్థావరవర్ణం గడు

నాస్థ విను జదువ వ్రాయ ♦ నవనీళ్లలిలో

నాస్థాణునికృప సఖలశు

భస్మితులును జనుల కొదవు ♦ భాసురలీలన్.

37

స్థావరపర్ణ సమాప్తము.

== తి ర్య గ్వ ర్ణ. ==

సీ. వెడఁదమోముమెకంబు ♦ జడలమెకం బేనుఁ

గులగొంగ మెకముల ♦ కొలముసామి

శెల్ల'డాలుమెకంబు ♦ తైఱనోటిమెకము సిం

గంబు నా బొబ్బమెకం బనంగఁ

బరఁగును మృగరాజు ♦ నసిదిండి పులి మెకం

బులతిండిపోతు చాఁజలమెకంబు

మువ్వన్నె మెక' మన ♦ నివ్వసుంధరయందు

వ్యాఘ్రంబునకు సమాఖ్యలు చెలంగుఁ

ఁ. బుట్టకూడుదిండిపో తన వెనుకచూ

పులమెకంబు నాఁగ ♦ నెలు వనంగ

నెలుగు నాఁగ మోరఁ తెలుపుమెకంబు నా
భల్లుకంబు దనరు • (ఫాలనేత్ర).

1

టీ. వెడఁద మోము మెకము = విశాలముఖముగల మృగము, జడల
మెకము = జటలుగలమృగము, ఏనుఁగులగొంగ = గజములకువిరోధి, మెకముల
కొలముసామి = మృగములవంశమునకు రాజు, తెల్ల డాలుమెకము = శ్వేత
కాంతిగలది. తెఱనోటి మెకము = తెఱచియుండెడునోరుకలది, సింగము,
[సింహాశ్వాభవము.] బొబ్బ మెకము = బొబ్బలువేసెడుమృగము - ఈ రెండు
సింహమునకుఁ బేర్లు. పసిదిండి = (పసుల + తిండి) పశువును భక్షించునది,
పులి, మెకంబులతిండిపోతు = మృగములనుభక్షించునది, చాఱల మెకము =
చాఱలుగలమృగము, మువ్వన్నె మెకము = మూఁడువన్నెలుగలమృగము - ఈ
రెండు వ్యాఘ్రమునకుఁ బేరులు. పుట్టకూడుదిండిపోతు = పుట్టకూడుతినునది,
వెనుకచూపుల మెకము = వెనుకదృష్టిగలది, ఎలుపు, ఎలుఁగు, మోరతెలుపు
మెకము = ముఖమందు తెలుపుగలమృగము - ఈ రెండు భల్లుకమునకుఁ బేర్లు.

క. పలుగొమ్ములమెక మనఁగా

నిల నెక్కుడుమెక మనంగ • నేనుఁ గనఁగాఁ

బలువంజమెకము నాఁ జే

గలమెక మన గౌరనంగఁ • గరి యొప్పు (శివా).

2

టీ. పలుగొమ్ములమెకము = దంతములే కొమ్ములుగాగల మృగము,
ఎక్కుడుమెకము = ఎక్కుటకుయోగ్యమైనమృగము, ఏనుఁగు, బలువంజ
మెకము (బలువు + అంజ + మెకము), రూ. బలువంజమెకము = బలునైన
పాదములుగలమృగము, చేగలమెకము = హస్తము (తొండము) గలమృగము,
గౌరు - ఈ రెండు గజమునకుఁ బేరులు.

తే. వానికి సమాఖ్య లగుఁ దేజి • వారువంబు

క త్తలాని బాబా జక్కి • త త్తడి యన

(విగతభవపాశ కాశీని వేశ యీశ). 3

టీ. తేజి, వారుణము, మావ్ర, గుఱ్ఱము, తట్టువ, వాపురము, క త్తలాని, బాబా, జక్కి, త త్తడి-ఈ ౧౦ యు గుఱ్ఱమునకుఁ బేరులు.

క. తగ రేడిక పొట్టే లన

నగు మేషనమాఖ్య లెనిమిదడుగులమొక మే

నుఁగుగొంగనూఁ డనంగా

జగతి శరభాఖ్య లొప్పుఁ • (జంద్రార్థధరా). 4

టీ. తగరు, ఏడిక, పొట్టేలు-ఈ ౩ ను మేఁకకుఁ బేరులు. ఎనిమిదడుగులమొకము = ఎనిమిదికాళ్లు గలమృగము, ఏనుఁగుగొంగనూఁడు = సింహమునకు విరోధి-ఈ ౨ ను శరభమృగమునకుఁ బేరులు.

క. సంగతి నుష్టాఖ్యలు నొ

ప్పెం గడు నొంటె లన లొట్టిపిట్ట లన నా

రంగాఖ్య లలరు నిట్టు ల

సంగా జింక లన లేళ్లు • నా (సర్వజ్ఞా). 5

టీ. ఒంటె, లొట్టిపిట్ట-ఈ ౨ను ఉష్ణమునకుఁ బేరులు. ఇట్టి, జింక, లేడి-ఈ ౩ ను జింకలకుఁ బేరులు.

క. నులిగొమ్ములమొక మిట్టన

నిల మృగమున కొప్పుఁ బేళ్లు • మృగి లేడి యనన్

వెలయును రెంటికి దగు నా

ఖ్యలు జింక యనంగ నీశ • (యంబరకేశా). 6

టీ. నులిగొమ్ములమొకము = మెలికలుతిరిగియుండు కొమ్ములు గలమృగము, ఇట్టి-ఈ ౨ను మగజింక పేర్లు. లేడి-అను నీగయు అడుజింకకు పేరు. జింక-ఈ ౧ యు అడుమగదుప్పలు రెంటినికిఁ బేరు.

తే. పనులు తొడుకులు పసరముల్ ♦ పసి యనంగఁ
బశువులకును సమాఖ్యై లై ♦ పరఁగు నాల
పోతు బసవఁడు గిబ్బి యాఁబో తనంగ
వృషభమున కాఖ్యైలై యొప్పు ♦ (వృషభవాహా).

టీ. పను, తొడుకు, పసరము, రూ. పసలము, పసి-ఈ ర ను చూచు
వులకుఁ జేరులు. ఆలపోతు = పశువులకుఁ బతి, బసవఁడు, గిబ్బి, అఁబో జ
[అవు + పోతు]-ఈ ర ను వృషభమునకుఁ జేరులు.

సీ. తొట్టుపట్టు లనంగ ♦ దొడ్లనఁగా నివి
గోష్ఠ దేశమునకుఁ ♦ గోఱలు (నీశ)
కడుపులు మొదవులు ♦ పడువులు మందలు
నా ధేనుగణ మొప్పు ♦ (నగనివేశ)
యలరు నాఖ్యలు లేఁగ ♦ లనఁ దూడ లనఁ గ్రేపు
లన వత్సములకును ♦ (ధనదమిత్ర)
యా వనఁగా గిడ్డి ♦ యనఁ దొడు కన మొద
వన ధేనునామముల్ ♦ దసరు (నభవ)

తే. యుత్తమునకు సమాఖ్యై లై ♦ మొప్పుచుండు
గిత్త యెద్దనఁ గోడె నాఁ ♦ (గృత్తివాస)
యా లనఁగ ధేనువుల కాఖ్య ♦ యలరు చుండు
(శైలజానాభ ప్రసుఫిసంఘయననాభ).

టీ. తొట్టుపట్టులు, దొడ్లు - ఈ ౨ ను కొట్టమునకుఁ జేర్లు. తే.
మొదవులు, పడువులు, మందలు-ఈ ర ను ఆవులగుంపునకుఁ జేర్లు. తే.
దూడ, గ్రేపు-ఈ ౩ ను దూడలకుఁ జేర్లు. ఆవు, గిడ్డి, తొడుకు, మొద
ఈరను గోవులచేర్లు. గిత్త, ఎద్దు, కోడె-ఈ ౩ ను ఎద్దునకుఁ జేర్లు. అలు
+లు (వునర్లకోపము)=అలు-బహువచనము]-ఈ ౧ యు ధేనువుల-నె

తే. అలరు గుండేలు చెవులపో తనగ శశక

మొప్పు బొడలమెకంబు నా ♦ దుప్పి యనగ

గాఱుకొమ్మలమెక నునం గను ధరిత్రి

రామనామమృగంబు (ధ♦రాశతాంగ).

9

టీ. కుండేలు, చెవులపోతు-ఈ ౨ ను కుండేటికి బేర్లు. బొడలమెకము= మచ్చులగలమృగము, దుప్పి, కాఱుకొమ్మలమెకము=సాంద్రశృంగములు గల మృగము-ఈ ౩ ను దుప్పికి బేర్లు.

తే. దుంత యెనుపోతు జమునెక్కి ♦ రింత దున్న

యనగ మహిషంబునకు సమాహ్వాయము లమరు

బరంగు నెనుపెంట్లు గేదెలు ♦ బట్టె లెనుము

లనగ మహిషీసమాఖ్యలు ♦ (ధనదమిత్ర).

10

టీ. దుంత, ఎనుబోతు, జమునెక్కి-రింత=యమునివాహనము, దున్న-ఈ ౪ ను మహిషంబునకు బేర్లు. ఎనుపెంట్లు (ఎనుము పెంటి-ఎను పెంటి), గేదె, బట్టె, ఎనుము-ఈ ౪ ను మహిషీనామములు.

తే. పక్కి పులుంగు పిట్ట యనంగ ♦ బక్షి యొప్పు

గఱులు తెక్కలు చట్టుప ♦ తెఱక లనగ

బక్షముల కివి పేళ్ళగు ♦ బర్ణములకు

నాఖ్య లగు లావు లన నీక ♦ లనగ (నీశ).

11

టీ. పక్కి, (ప్రకృతి, పక్షి.) పులుంగు, పిట్ట-ఈ ౩ ను పక్షికి బేర్లు. గఱులు, తెక్కలు, చట్టుపలు, ఎఱకలు - ఈ ౪ ను తెక్కలకు నామములు. లావు, ఈక-ఈ ౨ ను ఈకలకు నామములు.

సీ. తొలకరి కలుగుపు ♦ ట్టులు నల్వతేజీలు

పాలు నీరును నేరుపఱుచుపులుంగు

లంచలు తెలిపిట్ట ♦ లన నొప్పు హంసలు
 క్రౌంచముల్ దనరారు ♦ గొంచ లనంగ
 గొక్కరా లనంగను ♦ గొక్కు లనంగను
 గొక్కెర లనంగను ♦ గొంగ లనంగ
 బరగు సమాఖ్యలు ♦ బకవిహంగములకు
 నట్టువపులుగు నా ♦ జాట్టుపులుగు
 తే. నాంగ నెమ్మన నెమలి నా ♦ నమ్మి యనంగ
 గేకికి సమాఖ్య లగు జంచఃరీకములకు
 నాఖ్యలు జమిలిముక్కాలి ♦ యనంగ దేటి
 యనంగ దుమ్మెద నా (నీశ ♦ యభి)కేశ).

12

టీ. తొలకరికలుగుపుల్లలు=వర్షాకాలమునఁ బాటిపోవుపక్షులు, నల్వ
 లేజీలు=బ్రహ్మకు వాహనములు, పాలు నీరును నేరుపఱుచు పులుగులు=
 క్షీరోదకములను వేటుపఱుచునట్టిపక్షులు, అంచలు (ప్రకృతి, హంసలు,
 తెలిపిట్టలు=తెల్లనిపక్షులు - ఈ ౫ ను హంసలకు నామములు. కొంచలు-
 ఈ ౧ యుక్రౌంచపక్షులకుఁ బేరు. కొక్కరా, కొక్కు, కొక్కెర, కొంగ-
 ఈ ౪ ను బకమునకుఁ బేర్లు. నట్టువపులుగు=నాట్యమునుజేయు పక్షి, జాట్టు
 పులుగు=సిగగలపక్షి, నెమ్మి, నెమలి, నమ్మి-ఈ ౫ ను కేకికి నామములు.
 జమిలిముక్కాలి=ఆఱుకాళ్లుగలది, తేటి, తుమ్మెద - ఈ ౩ ను భిమరము
 పేరులు.

తే. పరగు నొడ్డిలు కూకీలు ♦ పల్లటీలు
 పాపురాలును బకదార్లు ♦ పాపురములు
 నాంగఁ గలరవపక్షిబృందములచేళ్ళు
 (పంకజాతాక్షసన్నిత్ర ♦ ఫాలనేత్ర).

13

టీ. ఒడ్డిలు, మాటలు, భల్లటిలు, పావురాలు (పారావతత్వబభవమ్.)
బక దార్లు, పావురములు ఈ ౭ ను పావురములకుఁ బేరులు.

తే. పుడమిలోపలఁ జదువుల ♦ పులుఁ గనంగఁ
జగురువిల్కాని తేజి నాఁ ♦ దొగరుముక్కు
పులుఁ గనంగఁ బచ్చతెక్కల ♦ పులుఁ గనంగఁ
జిలుక యన రొప్పుఁ గీరంబు ♦ (శ్రీమహేశ). 14

టీ. చదువుల పులుఁగు=మాటాడుపక్షి, చిగురువిలుకాని తేజి=మనస్సు
నివాహనము, దొగరుముక్కు పులుఁగు = యెఱ్ఱనిముక్కుగలపక్షి, పచ్చ
తెక్కల పులుఁగు=పచ్చని తెక్కలుగలపక్షి, చిలుక-ఈగను చిలుకకుఁ బేర్లు.

తే. బట్టికాఁ డన గొరవంక ♦ పిట్ట యనంగఁ
బరఁగు శారిక యెట్రింత ♦ పనులపోలి
గాఁడు కూడటిమూఁగ నాఁ ♦ గను జెలంగు
నిల భరద్వాజవిహంగంబు ♦ (నీలకంఠ). 15

టీ. బట్టికాడు, పాబట్టుకాడు, గొరవంకపిట్ట-ఈ ౨ ను గోరు
వంకకుఁ బేర్లు. ఏట్రింత, పనులపోలిగాడు, కూడటిమూఁగ-ఈ 3 ను భర
ద్వాజపక్షికిఁ బేర్లు.

తే. జాలె డే గనఁ గురుజు నా ♦ సాశ్వ మనంగఁ
గణుజు నాఁగను జలకట్టై ♦ యనంగ వేస
డం బనంగ గిడ్డు నా నోరణం బనంగ
శ్వేనభేదంబు లగు (మహానేనజనక) ! 16

టీ. జాలె, డేగ, కురుజు, సాశ్వము, జలకట్టై, వేసడము, గిడ్డు,
ఓరణము-ఈ ౯ యను శ్వేనవిశేషమునకుఁ బేర్లు.

తే. కోటఁ డనఁగను గూబ నా ధూక మమరుఁ
జటుతగూబ యనంగఁ బసిండికంటి
యనఁగ సకినాల్గులు గన ధ సలరుచుండుఁ
బృథివి గనకాక్షి గునుపక్షి ధ (ప్రేమహేళ).

17

టీ. కోటఁడు. గూబ-క. ౨ ను గుడ్లగూబకుఁ బేరులు. చిటుతగూబ =
చిన్నగూబ, బసిండికంటి = బిగమునంటి నేత్రములుగలది [సమాసాంతము.] >
సకినాల్గులు = కనునములపక్షి - ఈ 3 ను బంగరుకంటిపిట్టకుఁ బేర్లు.

తే. పాము సప్పంబు నిడుపఁడు ధ పడగదారి
గాలిమేతరి వినదారి ధ కానరాని
కాళ్లయది చిల్వ వీనుల ధ కంటి పుట్టు
పెట్టె పట్టు జను సహి ధ పేళ్లు (భర్త).

18

టీ. పాము, సప్పము, [క్రృత్. సర్పము.] నిడుపఁడు = దీర్ఘముగా
నుండునది, పడగదారి = పడగనుధరించినది, గాలిమేతరి = వాయుభక్షణము సే
యనది, వినదారి = విషమునుధరించినది, కానరానికాళ్లయది = అగమ్యని
పాదములు గలది, చిల్వ. రూ. చిలువ, వీనులకంటి = చెవులే కన్నులుగాఁ
గలది, పుట్టు పెట్టె పట్టు = ఎక్కిమును జెట్టెయును నివాసముగాఁగలది - ఈ
౧౦ య సర్పమునకునామములు.

క. ఇల నెంచ రుధిరమున కా
ఖిలు నల్ల యనంగ నెత్తు ధ రనఁగ ధరిత్రిం
బొల యూరు వెఱచి సంజుడు

పొల సన నివి పరఁగు మాంసమునకు (మహేశా.)

19

టీ. నల్ల, నెత్తురు - ఈ ౨ ను రక్తిమునకుఁ బేర్లు. పొల, ఈరువు
వెఱచి, సంజుడు, పొలసు - ఈ ౩ ను మాంసమునకుఁ బేర్లు.

క. భర్తుఁడు కాశీనిలయుఁడు

దుర్గాపతి యొనఁగు ముదముతో నీతిర్య

గ్వర్లు లిఖించినఁ జదివిన

దౌర్గత్యము లఱఁచి సంపదలు నిత్యంబున్.

20

టీ. ఈ తిర్యగ్వర్లు వ్రాసినను, జదివినను, గాశీవిశ్వేశ్వరునిదయవలన దౌర్గత్యములు తొలఁగి సంపదలు గలుగును.

తిర్యగ్వర్లు సమాప్తము.

== నా నా ర్థ వ ర్ణ. ==

క. కలు పనఁ బేరగు దధికిం

గలు పన సస్యంబులోని * గాదముపేరౌ

* వెలు గండ్లు కంపకోటను

వెలుఁ గందురు వ్రభను జనులు * (నిశ్వాసితీ). 1

టీ. 1. కలుపు = పెరుగు, పెరులోనికసపు. 2. వెలుగు = కంచె. వెలుఁగు = వెలుతురు.

క. మాపు లనం దగు హయములు

మాపు లనం బరఁగు నామ్రు* మహిజంబు లిలం

దాపు లన స్థల మొప్పును

చాపు లనన్ వాసనలకుఁ * దగుఁ బేరు (శివా). 2

టీ. 1. మాపులు = గుఱ్ఱములు, మామిడిచెట్లు. 2. తావులు = చోటలు,

* ఇది అరసున్న గలప్పుడు కాంతికిని, లేనప్పుడు కంపకోటకును

వాసనలు. [పైరెండుపదములకును బహువచనమంచే యీయర్థభేదంబు చెప్పి
పీలగునుగాని యేకవచనంబున నివి వెన్నేటంతములుగలవి గావున సర్వద్వయా
ముచెప్పి పీలుగాదు. ఏకవచనమున గుఱ్ఱమునకు “మావు” మామిడిచెట్టునకు
“మావి” యని రూపములు.]

క. ఇమ్మహిలోపలఁ బేరగుఁ

గొమ్మ యనన్ వృక్షశాఖకును భామినికిం

దమ్ము లనం బేరగుఁ బ

దమ్ముల కనుజన్ములకును ♦ (దరుణేందుధరా). 3

టీ. 1. కొమ్మ = చెట్టుయొక్క కొమ్మ, అడుది. 2. తమ్ములు = తామ
రలు, అనుజులు. [ఏకవచనమున సర్వద్వయమురాదు. తామరకు ‘తమ్మి’ అను
జునికి ‘తమ్మడు’ అను రూపభేదము.]

క. ఇమ్మలఁ బేరగుఁ దాటం

కమ్ములకున్ లేఖలకును ♦ గమ్మ లనన్ నా

మమ్ము దగుం గంతాభర

ణమ్మునకును లతకుఁ దీగె ♦ నా (నారీశా) 4

టీ. 1. కమ్మ = చెవికమ్మ, ఉత్తరము (జాబు). 2. తీగె = మెడనూలు, లత.

క. చెల్లును బేరై ధరలోఁ

దాళ్ల న సూత్రంబులకును ♦ దాళంబులకుం

గోళ్ల నఁ గుక్కుటములకును

బేళ్ల గు ఖట్వాంగములకుఁ ♦ బేళ్ల గు (నభవా). 5

టీ. 1. తాళ్లు = పగ్గములు, తాటిచెట్లు. [ఏకవచనములోరాదు. పగ్గము =
తాడు; తాటిచెట్టు = తాడి.] 2. కోళ్లు = కుక్కుటములు, మంచపుఁగోళ్లు. [ఈ
యర్థము ఏకవచనములోరాదు. కుక్కుటము = కోడి, మంచపుఁగోడు = కోడు.]

క. చామ యన సస్యమునకును

భామినికిని నాఖ్య యగుచుఁ ♦ బరఁగు ధరిత్రి

నామము లగుచును వెలయును

బామ లనఁ జన్తములకు ♦ భంగమ్ములకున్. 6

టీ. 1. చామ=ధాన్యవిశేషము, అఁడుది. 2. బామ=పుట్టుక, తిరస్కారము.

తే. దంట యనఁగ నభిఖ్య యై ♦ తనరుచుండు

జగతిలోపలఁ బ్రాధకు ♦ యుగళమునకుఁ

బట పనంగ నభిఖ్య హాఁ ♦ బాసువునకు

విస్తృతమునకు (వైలనివేశ యీశ). 7

టీ. 1. దంట=ప్రాధాంగన, జంట. 2. పటపు=పాసువు, వ్యాపించుట.

క. తొలి యనఁగా నగు నామం

బులు పూర్వంబునకు సుషీరమునకును ధరలో

వెలి యనఁగ బహిర్ధవళం

బులకును నామంబు (శేషభుజగవిభూషా). 8

టీ. 1. తొలి=మునుపు, బెజ్జము. 2. వెలి=బయలు, తెల్లన.

క. నెచ్చి యనఁ వంజులవృ

క్షుప్తునకుఁ బర్వీకిని సుఖిస్థితికిని నా

మమ్ముగఁ దగు (నతిధీర య

హస్తజనదూర పన్న ♦ గానిపహారా). 9

టీ. నెచ్చి=వంజులవృక్షము, నెమిలి, సౌఖ్యము గలిగియుండుట.

క. పోలం బే రగుచుండును

బా లనఁగా క్షీరమునకు ♦ భాగంబునకుం

గా లనఁ బే రగు నాలవ

పాలికిఁ బాదంబునకును ♦ (బాలేందుధరా).

10

టీ. 1. పాలు=క్షీరము, భాగము, 2. కాలు=పాదము, నాలవభాగము.

క. మే లన శుభంబు పే రగు

మే లన నుపరికిని గూరిమికిని బే రా

మే లన నెచ్చునఁ బల్కిన

యాలాపంబునకు నాఖ్య ♦ యగు (జగదీశ్వ).

11

టీ. మేలు=శుభము, పైభాగము, ప్రేమ, మంచిగాఁ జెప్పినమాట.

క. ధారుణిఁ బేరు వహించును

బూరుగు నా నూఁదువాద్యమును శాల్మలియుం

బే రన నభిధానం బగు

హరిమునకు నామమునకు ♦ (నంబరకేశ్వ).

12

టీ. 1. బూరుగు=వాద్యవిశేషము, బూరుగుచెట్టు. 2. పేరు = ఒక నామము, దండ.

క. కప్పన నీలిమపే రగుఁ

గ ప్పనఁగా నింటిమీఁదికనవుకుఁ బే రాఁ

గొప్పనఁ దగుఁ జాపాగ్రము

నొ ప్పుగు ధమ్మిల్లమును గృహహోపరియు (శివా).

13

టీ. 1. కప్పన=నలుపు, ఇంటిమీఁదవేయవూరి. 2. కొప్పు = వింటి

కొన, స్త్రీలకొప్పు, ఇంటియొక్క నడికొప్పు.

క. ఒకభూరుహమునకును ధమ

నికిఁ బే రగుఁ గ్రోవి యనఁగ ♦ నెఱి నట్టుల వే

ఱొకభూజమునకు నధరము

నకుఁ బే రగు మోవి యనిన ♦ (నగరాట్టపా).

14

టీ. 1. కోవి=గోరింట చెట్టు, గొట్టము. 2. మోవి=ఒక చెట్టు, పెదవి.

క. చవు లనఁగా నభిధానము

లవు షడుచులకును ముత్తి యపుటెత్తులకు
భువిలోపల నామము లగు

గవు లన గుహలకునుఁ బూతిఁగంధంబులకున్. 15

టీ. 1. చవులు=అఱుగుచులు, ముత్యాలసరము. 2. గవులు=గుహలు, దుర్వాసన, కంపు. (మొదటియర్థ మున బహువచనము. దీనికి ఏక. గవి. రెండవయర్థ మున నచే ఏకవచనము.)

తే. ఆఖ్య యై యొప్పు ధరణిలో య నపరదివస
మునకు ఛత్రంబునకు నెల్లి యనెడినుడువు
జక్కి యనుపేరు పరఁగును సైంధవంబు
నకు ఘరట్టంబునకును (గం దర్పదమన).

16

టీ. 1. ఎల్లి=రేపు అనుట, గొడుగు. 2. జక్కి=గుఱ్ఱము, తిరుగలి.

తే. ఆడె ననుమాట నటియించె ననుటకును వ
చించె ననుటకు మఱియు నిందించె ననుట
కాఖ్య యగుచును శోభిల్లు నాలు నాఁగ
గోవులకు భార్యకును బేరఁగు (న్మహేశ).

17

టీ. 1. ఆడెను=నాట్యముచేసెను, పలికెను, నిందించెను. 2. ఆలు=(బహువచనము). గోవులు, (ఏకవచనము) భార్య. (దీనికి బహువచనము-అండు).

సీ. రజతపునగిపదా ర్థములకు నభిధాన

మగు వెండి యన బంతి యనఁగఁ గందు

కమునకు శ్రేణికి నమరు నాహ్వాయముగా

దండ యనం బుష్ప దామమునకు

నంతికంబునకుఁ బే ♦ రగు దొర యన నాఖ్య
యగు సదృశమునకు ♦ నవనిపతికి
నస్త్రసంఖ్యకు నహ ♦ మ్మనుటకు నాహ్వయం
బగు నే ననఁగ సరియనఁగ సదృశ

తే. మునకును సమసంఖ్యకును నామ ♦ ముగ నెసంగు
గొం తనఁగ నాహ్వయం బగుఁ ♦ గుక్కుటాస
నంబునకుఁ గంతమానకును ♦ నల్ల యనిన
ర క్తనీలాఖ్య యై యొప్పు ♦ (రాజమకుట).

18

టీ. 1. వెండి=రజతము, మరల. 2. బంతి=చెండు, వరుస. 3. దండ=పూలదండ, సమీపము. 4. దొర=సచానము, రాజు. 5. వీను=అయినను, నేను. 6. సరి=సమానము, సమసంఖ్య. 7. గొంతు=కుక్కుటాసనము, మేను. 8. నల్ల=నెత్తురు, నలుపు.

సీ. తీరంబునకు ధరి ♦ శ్రీధరంబునకు స
మాఖ్య యై యొప్పు గ ♦ ట్టనఁగ (నీశ)
కేతువునకుఁ గాంతి ♦ కిని సమాహ్వయ మగు
డా లనంగను (మేరు ♦ శైలచాప)
శౌర్యధుర్యునకు లా ♦ వనమునకును నాను
నుగు బిరు దనఁగఁ (బున్నగవిభూష)
సూబ నా నాఖ్య హా ♦ యునంబునకుఁ గర్ణ
మూలంబునకు (నవి ♦ ముక్తినిలయ)

తే. యంతినంబునకు సమూహంబునకును
నామ మై యొప్పుఁ జేరువ ♦ నాఁగ (నభవ)
సమభిధాన మై యొప్పుఁ బిశాచమునకుఁ
బవనమునకును గాలి యుప్పులుకు (యత్ర).

19

- టీ. 1. గట్టు=తీరము, పర్వతము. 2. డాలు=పెక్కిము, కాంతి.
3. బిరుదు=శౌర్యము, గుఱుతు. 4. గూబ=గుడ్లగూబ, చెవిమొదలు. 5.
చేరుప=దగ్గఱ, గుంపు. 6. గాలి=దయ్యము, వాయువు.

క. ఇలలోపల నామరి బగుఁ

బలుకులు నా శకలములకు ♦ భాషణములకుఁ

నెల యన నభిధానం బగు

జలజారికి మాసమునకు ♦ (శై లనిశాంతా).

20

టీ. 1. పలుకు=మాట, తునుక. 2. నెల=చంద్రుఁడు, మాసము.

సీ. అంతర్హితం డయ్యె ♦ ననుటకు నాగతుం

డయ్యె ననుటకు సమాఖ్య యగుచు

నలరును విచ్చేసె ననుట ♦ (యంబరకేశ)

నెటి సమాహ్వయ మగుఁగఱచె ననఁగ

సభ్యాస మొనరించె ♦ ననుటకు దంతపీ

డ యొనర్చె ననుటకు ♦ (నయుగనయన)

వెలయుఁ దప్తరములకు నభిజ్ఞకు

నాఖ్యయై యానవా ♦ లనుట (యీశ)

తే. పఱచె ననఁగ సమాఖ్య యాభాధజేసె

బ్రచలితుం డయ్యె ననుటకుఁ ♦ (బాండురాంగ)

పరఁగ మోహించె ననుటకుఁ ♦ బరిమళించె

ననుట కొప్పును వలచె నా ♦ (నళికనేత్ర).

21

టీ. 1. విచ్చేసెను, రూ, వేంచేసెను=వచ్చెను, కనబడకపోయెను.

2. కఱచెను=నేర్చుకొనెను, కొటికెను. 3. అనవాలు=కాఁగినపాలు,
గుఱుతు, 4. పఱచెను=ఇడుములఁబెట్టెను, ప్రయాణమాయెను. 5. వలచెను=
కోరెను, పరిమళించెను.

సీ. ఆనె నంట సమాఖ్య యశాను వహించె బా
నము చేసె ననుటకు (నగనివేశ)

చపకంబునకును దంష్ట్రకు నాఖ్య యశాఁగోర
యనంగ (శశాంకకళావతంస)

మొక్కలీఁ డనంగ గొమ్ములు లేనికరికి ము
ష్కరునకుఁ బేరగు (గరళకంఠ)

మరకతచ్చవికి సంబరమున కగుఁ బేరు
పచ్చడం బనిన (సంబాకళత్ర)

తే. ఖీతినిఁ దురగీపతికి వృత్తశిలకు నామ
ధేయ మై యొప్పు గుండు నాఁ (ద్రిపురహరణ)
నామ మా నొక్కసస్యంబునకును లోప
మునకుఁ గొట్టె యనంగ (సంబుదనిభాంగ).

22

టీ. 1. ఆనెను=మోచెను, త్రాగెను. 2. కోర=గిన్నె, పెద్దపన్ను.
3. మొక్కలీడు=గొమ్ములు లేనియేనుగు, మూర్ఖుడు. 4. పచ్చడము=పచ్చ
లకాంతి, పైవేసికొనునస్త్రము. 5. గుండు=మగగుట్టము, గుండ్రనిబంటు.
6. కొట్టె=ధాన్యవిశేషము, కొఱుత.

సీ. తాల్చు నాఖ్యను నభూఁధమ్మిల్ల భారంబుఁ
గోణంబు మూల నాఁ (గుధరచాప)

గొఱ యనునాఖ్యచేఁ (గొఱలు లోపంబు ను
నోష్ణవస్తువు (దక్షిణయజ్ఞమథన)

నెఱి పేయపడియె నన్వేషించె ననురెంటి
కాఖ్య యశా రోసె నా (నసితకంఠ)

నరసె నాఁ బేరగు (నార్తి వారించె వి
మర్శించె ననుటకు (మదసదమన)

తే. చరణమునకు నధగ్రప్రదేశంబునకు స
మాఖ్యయై యొప్పు నడుగు నా (నళికనేత్ర)
మహిని బేరగుచుండు బ్రహ్మాణికంబు
నకును భాషకు బాస నా (నగనివేశ).

23

టీ. 1. మూల=స్త్రీకొప్పు, విదిక్కు. 2. కొఱ=కొఱత, మనోజ్ఞ
వస్తువు. 3. రోసెను = వెగటించెను, వెదకెను. 4. అరసెను=బాధనివా
రించెను, విచారించెను. 5. అడుగు, పాదము, క్రిందిభాగము. 6. బాస
=బట్టు, భాష.

సీ. నాగవాస మన ఘంటాప్రతీకమునకు
వేశ్యల కగుఁ బేరు (విశ్వనాథ)
నామ మౌ నండంబునకు నంధకునకును
గుడ్డనంగను (రావ్యకుధరనిలయ)
చర్మవాద్యమున కుష్ణమునకుఁ బేరగు
నుడు కనియెడునాఖ్య (యువపమకుట)
యభిధాన మగు మేడి (యన హలాంగమున కు
చుంబరమునకును (ఘాతకలుష)

తే. కల్లనంగ శిల సురయు నౌ (గరనికంఠ)
పరగు నాఖ్యయు లాంగలపద్ధతికిని
శ్రేణికిని జాలనంగ (భాసితనితాంగ)
(వారినిషంగ కాశీనివాసలింగ).

24

టీ. 1. నాగవాసము=గంటలోనిచీల, వేశ్యలు. 2. గుడ్డు=కన్నులు
తెలియనివాడు, అండము. 3. ఉడుకు=ఒకవాద్యము, వేడిమి. 4.
మేడి=నాగగేటి వెనుకటి పట్టుకొయ్య, (మేడి)=అల్లచెట్టు. 5. కల్ల
తాయి, మద్యము. 6. చాలు=వరుస, నాగగేటిచాలు.

లే. జననికిని మాతృజననికి , జనకజనని

కాఖ్యి యగు నవ్వ యనఁగ (నాఁర్యాసహాయ)

భగినికిని జనకునకు నాఁహ్వయము దనరు

నష్ట యున్నదను (జిందీ)రేఖావతరం).

25

టీ. 1. అష్ట=తల్లి, తల్లితల్లి, తండ్రితల్లి. 2. అప్ప=అక్క, తండ్రీ.

క. పో తనఁగఁ బరఁగు మహిషము

భూతలమునఁ బురుషస్యగము • పురుషఖగంబుం.

దా తన ధాతృపితామహ

మాతానుపాదులకును నగు సమాఖ్య (మహేశా). 26

టీ. 1. పోతు=చున్న పోతు, పురుషమృగము, మగపక్షి. 2. తాత=

బ్రహ్మ, తండ్రితండ్రి, తల్లితండ్రి. (తండ్రి).

క. పుడమిని బేరు వహించును

వడిగలవాఁ డనఁగ శౌర్యవంతుఁడు జవియున్

నడు మన నవలగ్నముఁ జె

న్నడరంగ మధ్యస్థలంబు • నగు (నగధన్వీ).

27

టీ. 1. వడిగలవాఁడు=శౌర్యవంతుఁడు, వేగము గలవాఁడు. 2.

నడుము = మధ్యము, మధ్యస్థ నేశము.

క. ఎద యనఁగఁ బరఁగు భి త్తికి

హృదయమునకు వక్షమునకు ♦ నిల జో డనఁగా

నది దనరు నామ మగుచును

సద్మతమునకు వర్తమునకు ♦ (జింద్రార్దధరా).

టీ. 1. ఎద=భయము, హృదయము. 2. జోడు=సమానము, కప చెము.

క. నానార్థవర్గు విది స

స్తానముతో దీనిఁ జదివినను వ్రాసిన నా

మానవుల కట్లు నెప్పుడు

నానార్థంబులును విశ్వనాథునికరుణన్.

29

టీ. ఈనానార్థవర్గును జదివినవారికి, వ్రాసినవారికి సకలసంపదలును కలుగును.

గద్యము. ఇది శ్రీమదేకామమంత్రపుత్ర కాంక్షిన్యగోత్రపవిత్ర
సదారాధితమహేశ్వర పైఁడిపాటిలక్ష్మణకవిప్రణీతంబైన
యాంధ్రనామసంగ్రహం బనునిఘంటువునందు సర్వంబు
నేకాశ్వాసము.

సతీకాంధ్రనామసంగ్రహము

సమాప్తము.

శ్రీ రస్తు సతీకాంధ్రనామశేషము.

అవతారిక.

ఆంధ్రనామశేష మనెడు నీనిఘంటువును రచించిన
అడిదము సూరయ యనెడు కవి తాను జేయఁబూనిన గ్రంథ
ము నిర్విఘ్నపరిసమాప్తి నొందుటకుఁగాను గృతినాయకుఁ
డగునీశ్వరుని సంబోధనరూపముగాఁ బ్రార్థించి, తదంకితముగా
గ్రంథనామపూర్వక ప్రతిజ్ఞను రెండుపద్యములచేతఁ జేయు
చున్నాఁడు. —

క. శ్రీ గౌరీప్రియవల్లభ
రాగ ద్వేషాదిరహిత • రమ్యచరిత్రా
యోగిధ్యేయపదాంబుజ
భోగివలయ రామచంద్ర • పురవరనిలయా.

1

టీ. శ్రీ గౌరీప్రియవల్లభ = శోభాయుక్తరాలయిన పార్వతీదేవికిఁబ్రీ
యనాఁగా ! రాగ ద్వేషాదిరహిత = రాగ ద్వేషాదిదోషములులేనివాఁడా ! రమ్య
చరిత్రా = మనోహరమైనచరితములుగలవాఁడా ! యోగిధ్యేయపదాంబుజ =
నిష్కలవారిచే ధ్యానమునేయడగిన పాదారవిందములు గలవాఁడా ! భోగి
వలయ = సర్పములు హక్తకంఠములుగాఁగలవాఁడా ! రామచంద్ర పురవర
నిలయా = శ్రేష్ఠమైనరామచంద్ర పురము నివాసముగాఁగలవాఁడా ! (ఓపా
ర్వతీకా!).

వ. అవధరింపుము.

2

టీ. నాచేయఁబోవుంధమును సావధానముననుగలవాఁడవై యాలకింపుము,

ఆ. ఆంధ్రనామసంగ్రహమునందుఁ జెప్పని
కొన్ని తెలుఁగు మఱుఁగు లన్నిగూర్చి
యాంధ్రనామశేష ధనువేరఁ జెప్పెద
దీనిఁ జిత్తగింపు ధవదేవ.

3

తా. దేవదేవా ! ఆంధ్రనామసంగ్రహమునఁ జెప్పక విడిచిన కొన్ని తెలుఁగు కతివపదములనుగూర్చి యాంధ్రనామశేష మనుపేరుతోఁ జెప్పఁబూనితిని. దాని మన్దపూర్వకముగా నాలకింపుము.

క. శతీ యజ్జద నన సమయం

బుఱు డనఁగను సరకు సేయకుండు ననఁగఁబే

ప్పొలు పగు గణింపఁ డనుటకుఁ

(గరిచర్తాంబర త్రినేత్ర శారీమిత్రా).

4

టీ. శతీ, అజ్జ, ఆదను - ఈ 3 ను సమయమునకుఁ బేరులు.

ఉఱుడు. సరకు సేయకుండును-ఈ ౨ ను లక్ష్యపెట్టఁడనుటకుఁ బేర్లు.

తే. పెంపు నెందెను దామరతంపరయ్యె

బ్రబలె నెగడెను గొనసాగె ధబలె పెరిగె

ననఁగ రేకెత్తె ననఁగఁ బే ధళ్యయ్యె వృద్ధిఁ

బొందె ననుటకు (శేషాహిభూషితాంగ).

5

టీ. పెంపునెందె, తామరతంపరయ్యె, ప్రబలె, నెగడె, గొనసాగె, బలెసె, పెరిగె, రేకెత్తె-ఈ ౮ యను వృద్ధిబొందె ననుటకుఁ బేర్లు.

తే. పేర్లి యర్థిలి మక్కువ ధకూర్తి నెమ్మి

నెనరు గాదిలి గారాము ధనెయ్య మింపు

ప్రేముడి యనుంగు ముద్దనఁ ♦ బ్రీయమునకును
నామధేయంబు లయ్యెఁ (బిఁనాకపాణి).

టీ. పేర్తి, అర్తిలి, మక్కున, కూర్తి, నెప్పు, నెనరు, గాలి, గార
ము||రూ|| గారము, నెయ్యము, ఇంపు, ప్రేముడి, అనుంగు, ముద్దు-ఈ ౧:
ను ప్రియమునకుఁ జేర్లు.

క, ఒనఁగూర్చె ననఁగ సమకూ

ర్చె ననఁగ వీల్పటిచె ననఁగఁ ♦ జేకూర్చెను నా
ననుకూలపటిచె ననుటకుఁ

దనరును నామంబు లై (సుధాకరమకుటా).

7

టీ. ఒనఁగూర్చెను, సమకూర్చెను, వీల్పటిచెను ||రూ|| వీలుపటిచెను,
జేకూర్చెను-ఈ ౨ ను అనుకూలపటిచె ననుటకుఁ జేర్లు.

క. చరియించె ననుట కాఖ్యలు

తిరిగెను జెరలాడె ననఁగఁ ♦ ద్రిప్తురె ననఁ గ్రు
ప్తురె ననఁగ మసలె ననఁగాఁ

(బురదానవహరణ శేషభుజగాభరణా).

8

టీ. తిరిగె, చెరలాడె, త్రిప్తురె, క్రుప్తురె, మసలె - ఈ ౩ ను సరి
యించె ననుటకుఁ జేర్లు.

తే. అటుమూడయ్యెఁ గచ్చువిచ్చయ్యె ననఁగఁ

బెడిసె బుసినోయె ననఁగను ♦ జెడియె ననఁగ

నాఖ్య లగుఁ గార్య వైకల్య ♦ మయ్యె ననుట

(కంధకాసురహరణ రాఁప్యాద్రిశరణ).

9

టీ. అటుమూడయ్యె, కచ్చువిచ్చయ్యె, బెడిసె, బుసినోయె, చెడియె.
ఈ ౪ కార్యముచేడె ననుటకుఁ జేర్లు.

క. అలజడి నెంజిలి పిమ్మట

సిలు గుత్తలపాటు వంత , నేగి నెగుల్ గొం

దల మలను టడరు గో డు

మ్మలిక వనట కుందు నా నమరు దుగ్గిఖాఖ్యల్. 10

టీ. అలజడి, నెంజిలి, పిమ్మట, సిలుగు, ఉత్తలపాటు (ఉత్తలము + పాటు), వంత, నేగి, నెగులు, కొందలము, అలమట, గోడు, ఉమ్మలిక.

రూ. ఉమ్మలికము, వనట, కుందు-ఈ గా ను దుగ్గిఖమునకుఁ జేర్లు.

క. అరిది వెఱుం గచ్చెరు వ

బ్బుర మబ్రం బనంగఁ జిత్తమునకుం బేల్లొ

సరణికిఁ బేల్లగుఁ ద్రో వనఁ

దెరు వన దారి యన బాట • తెన్నన (నభవా). 11

టీ. అరి, వెఱుగు, అచ్చెరువు, అబ్బురము, అబ్రము-ఈను చిత్తమునకుఁ జేర్లు. త్రోవ, తెరువు, దారి, బాట, తెన్ను - ఈ ను మార్గమునకుఁ జేర్లు.

తే. ఐదుపదిచేసె వెనుకముందయ్యె జుణింగె

వీఁగె వెన్నిచ్చె వెనుకంజవేసె ననంగ

నోహటించె ననంగఁ బేల్లొప్పుచుండు

నాహవపరాజ్ఞుఖుం డయ్యె • ననుట (కభవ). 12

టీ. అయిదుపదిచేసె (ముందున కొకయడుగుపెట్టి యుద్ధమునేయనున్న వాడు జడసి కాలు వెనుకఁబెట్టుట), వెనుకముందయ్యె, జుణింగె, వీఁగె, వెన్నిచ్చె = వీఁపుచూపెను, వెనుకంజవేసె (వెనుక + అంజ + వేసెను) = వెనుకడుగుపెట్టెను, ఓహటించె-ఈను యుద్ధమందుఁ బరాజ్ఞుఖుం డయ్యె ననుటకుఁ జేర్లు.

తే. మోహరించెను దండెత్తె • మొనసె దాడి

చేసె బోటాగ్గె గోల్తుఁచేసె మాటు

కొనియె దళమెత్తె ననఁగఁ బే ♦ జ్ఞానరుచుండు

నాహవోద్యోగ మొనరించె ♦ ననుట (కభవ). 13

టీ. మోహరించె, దండెత్తె, మొనసె, దాడిచేసె, పోట్లాగ్గె, జోల్త
లుచేసె, మాటుకొనియె, దళమెత్తె- ఈ ౮ యు యుద్ధప్రయత్నము చేసె
ననుటకుఁ బేర్లు.

తే. ఆహవోన్ముఖతకు నోలమానగొనక

పిఱుతివియ కీడఁబో కనఁ ♦ బేళ్లు దనరు

నబ్బెసమొనర్చెఁ గఱచె నా ♦ నభ్యసించె

ననుట కభిధానములు (చంద్రమావతంస). 14

టీ. ఓలమానగొనక, పిఱుతివియక, ఈడఁబోక-అన నీ ౩ ను యుద్ధాభి
ముఖతకుఁ బేళ్లు. అబ్బెసమొనర్చె, కఱచె - ఈ ౨ ను అభ్యసించె ననుటకు
నామములు.

క. వేటొక టనఁ బైపె చ్చన

మాఱట యిమ్మడి యనఁ సమాహ్వయములు పెం

పారును వస్త్రవంతరమున

(కొరగకేయూరసహితహత మారజితా). 15

టీ. వేటొకటి, పైపెచ్చు, మాఱట, ఇమ్మడి-ఈర ను వస్త్రవంతరము
నకుఁ బేర్లు.

సీ. అఱిడిపోయెను ♦ బీటువోయెను రిత్త

వోయెను వీసరవోయె ననఁగ

నుడివోయెఁ బాలివోయె ♦ నుడివోయె ననఁగను

వృద్ధమయ్యె నటంట ♦ కాఖ్య లయ్యెఁ

గడమి బీరంబు మగంటిమి గం డన

విక్రమాహ్వయము లై ♦ వెలయుచుండు

నాస్ఫలన మొనర్చె ♦ ననుటకుఁ జఱచెనా

నప్పళించె ననంగ ♦ నాఖ్య లయ్యె

తే. నొగి వరుస యొలి సొరిది నానోజ నాఁగఁ

గ్రమమునకు నాఖ్య లయ్యెను ♦ (గాలకంఠ)

కొఱ కొఱఁత తక్కువ వెలితి ♦ కొదవ కడమ

యనఁగ నూనంబునకు నాఖ్య ♦ లై తనర్పు. 16

టీ. అఱిడిపోయె, బీటువోయె, రిత్తవోయె, వీరనోయె, ఉడివోయె, పాలివోయె, నుడివోయె - ఈ 2 ను స్వర్థమయ్యె ననుటకుఁ బేర్లు. కడిమి, వీరము, మగఁటిమి, గండు - ఈ ౪ ను విక్రమమునకుఁ బేర్లు. చఱచె, అప్పళించె-ఈ 2 ను అరచేతితో బాఁడె ననుటకుఁ బేర్లు. ఒగి, వరుస, ఓలి [ప్ర. ఆళి.], సొరిది, ఓజ-ఈ ౩ ను క్రమమునకుఁ బేర్లు. కొఱ, కొఱఁత, తక్కువ, వెలితి, కొదవ, కడమ-ఈ 6 ను ఊనమునకుఁ బేర్లు.

తే. నెట్టుకొనె బాలుపడె నొడి ♦ గట్టె ననఁగఁ

గడఁగెఁ దొడఁగెను జెలరేఁగెఁ ♦ గాలు ద్రొక్కె

గవినె గదినె ననంగ నాఖ్యలయి యొప్ప

నభిముఖుం డయ్యె ననుటకు ♦ (నగనివేశ). 17

టీ. నెట్టుకొనె, పాలుపడె, ఒడిగట్టె, కడఁగె, తొడఁగె, చెలరేఁగె, కాలుద్రొక్కె, కవినె, కదినె-ఈ 7 యును అభిముఖుం డయ్యె ననుటకుఁ బేర్లు.

తే. అగపడకపోయె విచ్చుమొగ్గయ్యె ననఁగఁ

గంటఁ బడదయ్యెఁ బంచబంఁగాళ మయ్యె

ననఁగ దృగఁగోచరం బయ్యె ♦ ననుటచేర్లు

(శయఘటితశూల వైయాఘ్రు ♦ చర్తచేల). 18

నెగడును భయంబుపేల్చె

బెగడు దిగులు వెఱపు జంకు ♦ బీ తలు కనఁగన్. 22

టీ. పొగరు, అము, త్రుళ్లు, పొతరము-ఈరను గర్వమునకుఁ జేరులు.
గడు, దిగులు, వెఱపు, జంకు, బీతు, అలుకు - ఈ ౬ ను భయమునకుఁ
జేరులు.

క. అర్థి యనఁ గప్పం బనఁగాఁ

గరమునకుంబేళ్లు కాఁగు ♦ కడవ పనఁటి నాఁ

బరఁగు ఘటాఖ్యలు (నమితా

మరహానినికాయ భూతిమండికకాయా. 23

టీ. అర్థి, కప్పము - ఈ ౨ ను పన్నుకుఁ జేళ్లు. కాఁగు, కడవ, పనఁటి,
- పంటి-ఈ ౪ ను ఘటమునకుఁ జేళ్లు.

తే. అలరుచుండును గొండ్లి రం ♦ గనఁగఁ గేళి

హాని కాఖ్యలు చేటు కీ ♦ డఱ యనంగ

హెచ్చరిక హాళి సంతసం ♦ బెలగు వేడ్క

యనఁగ నానందమున కాఖ్య ♦ తై తనన్పు. 24

టీ. గొండ్లి, రంతు - ఈ ౨ ను కేళికఁ జేళ్లు. చేటు, కీడు, అఱ-ఈ ౩
హానికఁ జేరులు. హెచ్చరిక, హాళి, సంతసము, [ప్రకృతి. సంతోషము.]
లమి, వేడ్క, రూ. వేడుక-ఈ ౩ ను అనందమునకుఁ జేళ్లు.

క. సాహిణ మనఁ బొగా యన

వాహాగారంబునకును ♦ వర్తిలుఁ బేల్చె

వ్యాహమున కాఖ్య లయ్యెను

మోహర మన నొడ్డనంగ ♦ మొగ్గర మనఁగన్. 25

టీ. సాహిత్యము, పాగా-ఈ 3 ను హయమునకుఁ బేరులు. మోహరమ
ఒడ్డు, మొగ్గరము-ఈ 3 ను వ్యూహమునకుఁ బేరులు.

క. ఒనరించె ననంగఁ గావిం

చె ననంగను సలిపె ననంగఁ ♦ జేసె ననంగాఁ

జను నాచరించె ననుటకుఁ

(గనకాచలచాప చంద్ర ఖండకలాపా).

టీ. ఒనరించె, కావించె, సలిపె, చేసె-ఈరను అచరించె ననుటఁ

నామములు.

తే. చీకకువాఁ లిరు లనంగను ♦ జీకటి యనఁ

దిమిరమునకు నభిఖ్య లై ♦ తేజరిల్లు

నాఖ్య లై తనరారు నుఁ పాయమునకు

సుఖ వనంగ వెర వనంగను ♦ సూటి యనంగ.

టీ. చీకడువాలు, ఇరులు (ఏకవచన), చీకటి-ఈ 3 ను అంధకారవ
కుఁ బేరులు. సుఖపు, వెరపు, సూటి-ఈ 3 ను ఉపాయమునకుఁ బేరులు.

తే. చేరువయ్యెను డాసెను ♦ దారసిల్లె

ననంగ సన్నిహితం బొట ♦ కాఖ్య లయ్యె

స్థూల మనుటకుఁ బేళ్లగుఁ ♦ దోర మనంగఁ

గడిది వలుఁద యనంగను ♦ (గాలకంఠ).

టీ. చేరువయ్యె, డాసె, రూ. దాసె, తారసిల్లె-ఈ రను సమీపి
ననుటకుఁ బేరులు. తోరము, కడిది, వలుఁద-ఈ 3 ను స్థూలమనుటకుఁ

తే. వాడె గనుగందె నన బయ్యిలోడె ననంగ

విన్నవోయె ననంగను ♦ జిన్నవోయె

ననంగఁ బేళ్లగు నివి ఖిన్నుఁ ♦ డయ్యె ననుట

(కంఠకాసురహరణ రాఘవ్యాది శరణ).

టీ. వాఁడె, కనుగండె, పుయిలోడె, విన్నవోయె, చిన్నవోయె -

ఈ ౫ ను ఖిన్నుడయ్యె ననుటకుఁ బేరులు.

క. గరువము మురిపం బనంగను

బరంగు గర్వంబుపేళ్లు ♦ భటనామము లొం

టరి లెంక బం టనంగను

(బురదానవహరణ శేషభుజగాభరణా). 30

టీ. గరువము, మురిపము-ఈ ౨ను గర్వమునకు నామములు. ఒంటరి,

లెంక, బంటు [భటశబ్దభవము.] - ఈ 3 ను భటునిపేళ్లు.

క. అరదంబు తే రనంగను

బరంగు రథంబునకుఁ బేళ్లు ♦ పరి యన్నను గా

లరు లనఁ బదాతిసంహతి

(పురదానవహరణ శేషభుజగాభరణా). 31

టీ. అరదము, [రథశబ్దభవము.] తేరు-ఈ ౨ ను రథమునకు నామ

ములు. పరి, కాలరులు-ఈ ౨ ను కాల్యలమునకు నామములు.

క. సందియ మన సనుమాన మ

నం దనరును సంశయంబునకుఁ బేళ్లై గో

బృందాహ్వయంబు లలరును

మం దనఁ గోన యనఁ (జంద్రమగిఖండధరా). 32

టీ. సందియము, [సందేహశబ్దభవము.] అనుమానము ఈ - ౨ ను సంశ

యమునకుఁ బేళ్లు. మంద, కోన-ఈ ౨ ను గోసమాహమునకుఁ బేర్లు.

క. మొన వాఁగు దండు దళమనఁ

దనరు నై న్యంబుపేళ్లు ♦ దళవాయి యనఁ

మొనకాఁ డనంగఁ బడవా

లనంగఁ నేనాధిపతికి * నాఖ్యలు వొలుచున్. 33

టీ. మొన, వాఁగు, దండు, దశము - ఈ ౪ ను సైన్యమునకుఁ జేర్చు.
దశవాయి, మొనకొండు, పడవాలు - ఈ ౩ ను నేనాధిపతికిఁ జేర్చు.

తే. మైకొనియె నియ్యకొనె నొడంబడియె నొప్పె

ననంగ నంగీకరించుట * కాఖ్య లయ్యె

సంఘటించుట కాఖ్య లై * జానుమీఱుఁ

జెరివె దుఱిమెను గీల్కొల్పెఁ * జెక్కె ననంగ. 34

టీ. మైకొనియె, ఇయ్యకొనె, ఒడంబడె, ఒప్పె - ఈ ౪ ను అంగీకరించెననుటకుఁ జేరులు. చెరివె, తుఱిమె, కీల్కొల్పె, చెక్కె - ఈ ౪ ను సంఘటించె ననుటకుఁ జేరులు.

తే. దిట్టపడియె ముక్కాఁకలుదీరె ననంగ

నాటితేతె ననగ గడిచేతె ననంగఁ

గసిమనంగె ననంగ నాఖ్యలు దనర్చు

నిఘ్నఁ డయ్యెఁ నటంటకుఁ * (ద్రిపురవైరి). 35

టీ. దిట్టపడియె, ముక్కాఁకలుదీరె, అటిచేతె, గడిచేతె, కసిమనంగె - ఈ ౫ ను నిఘ్నఁడయ్యె ననుటకుఁ జేరులు.

క. తడవు వడి కా రనంగా

నడరుం గాలంబు శిథిల * మయ్యె ననుట యౌ

విడె వీడె నూడె విచ్చెను

నడలె నురలె వదలె బ్రదిలె * జాతె ననంగన్. 36

టీ. తడవు, వడి, కారు - ఈ ౩ ను కాలమునకుఁ జేరులు. విడె, వీడె, ఊడె, విచ్చె, నడలె, ఉరలె, వదలె, బ్రదిలె, జాతె - ఈ ౯ యు శిథిలమయ్యె ననుటకుఁ జేరులు.

క. మది డెంద ముల్ల మెద యన

హృదయంబున కాఖ్య లయ్యె ♦ నీఱం బనఁగాఁ

బొదరి ల్లనఁగ నికుంజము

(సదయాంతరికరణ తరుణ ♦ చంద్రాభరణ).

37

టీ. మది, [ప్ర. మతి.] డెందము, ఉల్లము, ఎద-ఈ ౪ ను హృదయమునకుఁ బేరులు. ఈటము, పొదరిల్లు [పొద + ఇల్లు-రేఫాదేశము] - ఈ ౨ ను నికుంజము పేరులు.

క. తెగ దినుసు తోయ మనఁగను

నెగడుఁ బ్రకారంబునకును ♦ నెటి నామము లై

మెగ మనఁగ మెక మనంగను

మృగమునకు నభిఖ్య లయ్యె ♦ (మేరుశరాసా.)

38

టీ. తెగ, దినుసు, తోయము-ఈ 3 ను ప్రకారమునకు నామములు. మెగము, మెకము - [ఈరెండును మృగశబ్దభవములు.] ఈ ౨ ను మృగమునకుఁ బేరులు.

క. ఎడ దవ్వు కెళ వనంగా

నడరుఁ దూరంబునకు సమాఖ్యలు నలి నాఁ

బొడి నుగ్గు తుమురు నురు మన

బెడఁగడరుం జూర్ణమునకుఁ ♦ బేల్లై (శర్వా.)

39

టీ. ఎడ, దవ్వు, కెళవు - ఈ 3 ను దూరమునకుఁ బేరులు. నలి, పొడి, నుగ్గు, తుమురు, నులుము-ఈ ౫ ను చూర్ణమునకుఁ బేరులు.

క. ప్రేరేచెను బురికొలిపెను

దారిచె ననఁ జోదనకును ♦ దగు నాఖ్యలు పెం

పారును జంబూద్వీపము

నేరెడుదీవి తొలుదీ వనెడునామములన్.

టీ. ప్రేరేచెను, పురికొలిపెను, తారిచెను-ఈ 3 ను ప్రేరణచేసెటకుఁ జేరులు. నేరెడుదీవి=నేరెడుచెట్టుగలద్వీపము, తొలుదీవి=పెద్దదీపము-ఈ 2 ను జంబూద్వీపమునకుఁ జేరులు.

క. తొలఁగెం బాసె ననంగా

నలరూ విముఖతకుఁ బ్రాప్త మయ్యె ననుటపే

శ్లలమె నొదవె దక్కొనియెను

నెలకొనియె జెందె ననఁగ మనకొనియె ననన్.

టీ. తొలఁగెను, పాసెను-ఈ 2 ను దూరముగాఁబోవుటకుఁ జేరులు. అలమె, ఒదవె, దక్కొనియె, నెలకొనియె, చెందె, నెక్కొనియె-ఈ 5 లభించె ననుటకుఁ జేరులు.

క. వెనుకఁ దరువాతఁ బిమ్ముట

ననఁగా నంతట ననంగ మంత ననంగాఁ

దనరుం బశ్చాదర్థము

(కనకాచలచాప చంద్రఖండకలాపా.)

టీ. వెనుకఁ, తరువాతఁ, పిమ్ముటఁ, అంతటఁ, అంతఁ-4 ను అనంతర మనుటకుఁ జేరులు

క. పల్లఱపులు రజ్జు లనం

బ్రల్లదము లనంగ వ్యర్థభాషణములకుఁ

బేల్లై వర్తిలు నోలిగ

(నుల్లోకజయభిసరణ మయురగాభగణా).

టీ. పల్లఱపులు, రజ్జులు, బ్రల్లదములు - ఈ 3 ను పనికిమాలిన : లకుఁ జేరులు.

క. కై నేఁ తలంకరించుట

బేసి యనన్ విషమమునకుఁ ♦ బేరై వెలయున్

నేనలు దీవనఁబ్రాలన

భాసిలు మంత్రాక్షతలకుఁ ♦ బర్యాయములై. 44

టీ. కై నేఁత, [కై + చేఁత] - ఈ ౧ యు అలంకరించుట. బేసి=సరి
కానిసంఖ్య. నేనలు, దీవనఁబ్రాలు- ఈను మంత్రాక్షతలకు నామములు.

క. కోరనఁ బాలన సంశం

బేటన వాఁక యన నదికి ♦ నెనఁగును బేల్లై

నీరాజనంబు పే శృగు

నారతి నివ్వాలి యనఁగ ♦ (నంగజదమనా). 45

టీ. కోరు, పాలు - ఈ ౨ ను భాగమునకు నామములు. వీటు, వాఁ
క-ఈ ౨ ను నదికి నామములు. అరతి [ప్ర. హారతి.], నివ్వాలి - ఈ ౨ ను
నీరాజనమునకు నామములు.

ఆ. మొఱవవోయె ననఁగ ♦ మొద్దువోయె ననంగ

గుంత మయ్యె ననుటకుం దనర్పు

శాతమునకు నాఖ్యలై ♦ తనరారును

జుఱుకు వాడి తెగువ ♦ కఱ కనంగ. 46

టీ. మొఱవవోయె [మొఱవ + పోయె.], మొద్దువోయె [మొద్దు +
పోయె]. ఈ ౨ ను పదును లేనివయ్యె ననుటకు బేరులు. మఱుకు, వాడి,
తెగువ, కఱకు-ఈ ౪ ను పదునుకు బేరులు.

సీ. యామికులకు నాఖ్య ♦ లై ప్రవర్తిలుచుండు

నారెకు లనఁగఁ దలారు లనఁగఁ

గల్గెంబు వాగె. నాఁగను ఖలీనంబు పే

శృలరు దంతంబు పే ♦ కా డనంగఁ

దఱిపి నా ముదురు నాఁ ♦ దరుణేతరం బంట

యిం చనఁ జెఱ కన ♦ నిక్షు వలరు

నష్టం బొనర్చె నంటగు నాహ్వయము లయ్యె

బోకార్చె ననఁగఁ గోల్పుచ్చె ననఁగఁ

తే. గుడె యనఁగ దు డ్డనంగను ♦ గదకుఁ బేల్లు

ఇవ మనఁగ మం చనంగను ♦ హిమముపేల్లు

కాన యన నడవి యనంగఁ ♦ గానసంబు

షడ్గుఁడు తోడియల్లుఁడు ♦ జగిలెఁ డనఁగ.

47

టీ. ఆరెకులు, తలారులు-ఈ ౨ ను తలవర్లకుఁ బేరులు. కల్లెము, వాగె - ఈ ౨ ను ఖలీనమునకుఁ బేరులు. బొడు. రూ. ఆవుడు - ఈ ౧ యు దంతి ముపేరు. తఱిపి, ముదురు-ఈ ౨ ను లేతదికానిదానికి నామములు. ఇంచు, ప్రకృతి. ఇట్లవు.] చెఱకు-ఈ ౨ ను ఇట్లవునకు నామములు. పోకార్చె, కోల్పుచ్చె. రూ. కోలుపుచ్చె - ఈ ౨ ను నష్టము చేసెననుటకుఁ బేరులు. గుడె, దుడ్డు - ఈ ౨ ను గదకుఁబేరులు. ఇనము, [హిమముప్రకృతి.] నుంచు - ఈ ౨ ను హిమమునకుఁ బేరులు. కాన, [ప్ర. కానము.] అడవి [ప్ర. అటవి.] - ఈ ౨ ను అరణ్యమునకుఁ బేరులు. తోడియల్లుఁడు, జగిలెఁడు - ౨ ను షడ్గునికిఁ బేర్లు.

క. తేనియ యస జున్న నభి

ధానంబులు మధువునకును ♦ దనరుం బేల్లె

పానకము చెఱకుపా లనఁ

గా నిక్షురసంబునకును ♦ (గంలేకాలా).

48

టీ. తేనియ, జున్న-యీ ౨ ను మధువునకుఁబేర్లు. పానకము, చెఱకుపాలు-ఈ ౨ ను చెఱకురసమునకు నామములు.

క. ఉడిగెను జాలించెను నా

నడరు విరామం బొసర్చె ♦ ననుటకుఁ బేల్లె

తోడరుం బశ్చాద్భాగము

పెడ యనఁగా వెనుక యనఁగఁ బిఱుందు యనఁగన్.

టీ. ఉడిగెను, చాలించెను - నీ ౨ ను విరమించెననుటకుఁ బేల్లు పెడ,

వెనుక, పిఱుందు - నీ ౩ ను పశ్చాద్భాగమునకుఁ బేరులు.

క. విడుమర యన విడుదల యనఁ

గడముట్టుట యనఁగ శాంతిగనుటకుఁ బేల్లె

నెడ వంక చక్కి చోటున

నడరు స్థలంబునకు నాఖ్యి ♦ లై (శితికంఠా). 50

టీ. విడుమర, విడుదల, కడముట్టుట - నీ ౩ ను శాంతిగనుటకుఁ బేరులు.

లు. ఎడ, వంక, చక్కి, చోటు - ఈ ౪ ను స్థలమునకుఁ బేరులు.

క. చనుఁ గ్రుద్ధుఁ డయ్యె ననుటకుఁ

గినిసెఁ గనలె నలిగెఁ గోపగించె ననఁగాఁ

దనరుఁ మర్తములకుఁ బే

ల్లనువు లనఁగ నెఱుకు లనఁగ ♦ నాయము లనఁగన్.

టీ. కినిసె, కనలె, అలిగె, కోపగించె - నీ ౪ ను క్రుద్ధుడయ్యెనను

టుకుఁ పేరులు. అనువులు, నెఱుకులు, ఆయములు - నీ ౩ ను మర్తములకు నామములు.

ఆ. పరఁగుఁ బేల్లు కార్యకరునకుఁ బార్పతై

కాఁ డనంగ మణివకాఁ డనంగఁ

దేజరిల్లుచుండు ♦ దేవేరి దొరసాని

రాణి యనెనుపేల్ల ♦ రాజపత్ని.

టీ. పార్వతైకాఁడు, మణిపకాఁడు - నీ అను కార్యకరునకు సామములు. దేవేరి, దొరసాని, రాణి - నీ అను రాజపత్ని పేరులు.

క. మ్రింగె నన గ్రుక్కగొనియె న
నంగ దగుఁ గబళనం బొనర్చె ననుటకుఁ
బ్రుంగె మునింగె ననంగ (న
నంగహరా) మగ్నమయ్యె ననుటకుఁ బేల్లె. 53

టీ. మ్రింగె, గ్రుక్కగొనియె - నీ అను కబళనముఁజేసెననుటకుఁ బేరులు. బ్రుంగె, మునింగె - నీ అను మగ్నమయ్యెననుటకుఁ బేరులు.

సీ. ఆఖ్యలై తనరు ధనాగారమునకు ను
గ్రాణం బనంగ బొక్కన మనంగ
నాస్థానమండపాహ్వాయము లై తనరు హ
జారం బనంగ మోసల యనంగ
దయకు నీరెం డభిధానంబు లయ్యెను
గనికర మనంగ నక్కటిక మనంగ
బౌల్యస్థునకుఁ బేల్లు బరిధవిల్లును బిన్న
వాఁ డనఁ గొండికవాఁ డనంగ

తే. సంధ్య కాఖ్యలు మునిమాపు నంజ యనంగఁ
జూద మన నెత్త మనంగ దురొదరంబు
జడి యనంగ వాన యనంగ వర్షంబుపేల్లు
నోలి యుంకువ యన శుల్క మొప్పు (నభవ). 54

టీ. ఉగ్రాణము, బొక్కనము-నీ అను ధనముంచెడిగృహమునకుఁ బేరులు. హజారము. రూ. హజారము, మోసల-నీ అను అస్థానమండపమునకుఁ బేరులు. గనికరము, అక్కటికము-నీ అను దయకుఁ బేరులు.

పిన్నవాఁడు, కొండికవాఁడు - నీ అను బాల్యస్థునకుఁ జేరులు. మునిమాపు, సంజ - నీ అను సంధ్యాకాలముపేర్లు. జూదము, [ప్రకృతి. ద్యూతము.] నెత్తము - నీ అను ద్యూతమునకు నామములు. జడి, వాన - నీ అను వర్షమునకుఁ జేరులు. ఓలి, ఉంకుష - నీ అను శుల్కమునకుఁ జేరులు.

సీ. పయ్యెద యనంగను ♦ పైఁట యనంగ సం

వ్యానంబునకు నాఖ్యి ♦ లైతనర్పు

నొక్కపెట్ట ననంగ ♦ నువ్వెత్తుగ ననంగఁ

యుగపత్పదంబున ♦ కొప్పుఁ బేళ్ళు

కవట లనం బాచిక లనంగ నక్షముల్

బన్న మొచ్చె మనంగఁ ♦ బరిభవంబు

వ్యాపార మగు చెయ్యి ♦ మనఁజెయ్యి యనంగను

గన్ననఁగీలనఁగపటచేష్ట

తే. కందుకము బంతి చెండనఁ ♦ గను దనర్పు

నటవటలు చిద్రుప లన ఖండాహ్వయములు

కాంచువడియంబు లనంగను ♦ కైర వళ్ల

నంగ ఖాదిరఘటిక (ల)నంగదమన్య.

55

టీ. పయ్యెద, పైఁట యీ అను ఉత్తరీయమునకుఁ జేర్లు. ఒక్కపెట్ట, ఉవ్వెత్తుగ యీ అను ఒకసారిగ ననుటకుఁ జేర్లు. కవటలు, పాచికలు యీ అను అక్షములకుఁ జేరులు. బన్నము, [ప్రకృతి. భంగము.] ఒచ్చెము - యీ అను తిరస్కారమునకుఁ జేర్లు. చెయ్యము-చెయ్యి యీ అను వ్యాపారమునకుఁ జేర్లు. కన్ను, కీలా యీ అను కపటచేష్టకుఁ జేర్లు. బంతి, చెండు, యీ అను కందుకమునకుఁ జేర్లు. అటవటలు, చిద్రుపలు యీ అను ఖండములకుఁ జేర్లు. కాంచువడియములు, కైరవళ్లు-యీ అను ఖాదిరఘటికలకుఁ జేర్లు.

సీ. మాగాని రాజ్యంబు ♦ మణివ ముద్యోగంబు
 చిట్టలు చిత్రముల్ ♦ చిలుకు శరము
 ఎత్తికోలు ప్రయత్న ♦ మీలువు మానంబు
 బారియనంగ నుపద్రవంబు
 విన్నను వనఁగఁ బ్రాప్త్యోం బెలర్చును
 దార్కాణ మనఁ నిశర్వనంబు
 నిట్టపంట యనంగ ♦ నిష్కారణం బంట
 బానసం బనఁగ మహానసంబు

తే. నామ మేకాంతమునకు మంతన మనంగ
 నంతిపుర మన శుద్ధాంత ♦ మలరు చుండు
 నుదిరి యనఁ దప్తకాంచన ♦ మొప్పుచుండు
 దివురుట యభిలషించుట ♦ (దేవదేవ).

టీ. మాగాని=దేశము, మణివము=ఉద్యోగము, చిట్ట=అశ్చర్యము, కు=బాణము, ఎత్తికోలు=ప్రయత్నము, ఈలువు=అభిమానము, బాణపద్రవము, విన్ననువు = ప్రాప్త్యము, లేక నేర్పు, తార్కాణము=సీనము, నిట్టపంట=నిష్కారణము, బానసము=పంటయిల్లు, మంతనము కాంతము, అంతిపురము = అంతర్పురము, ఉదిరి = అపరంజి, తేవురు శోరుట.

సీ. బిట్టు గట్టనఁ బెల్లు ♦ పెద్దయుఁ దద్దయుఁ
 నురవడి పరువడి ♦ యుద్ధవిడియుఁ
 బనివడి పదపడి ♦ బలువిడి తలకొని
 నెట్టన యెంతేని ♦ నెఱి గరంబు
 లలి వార కేడ్డెట ♦ పెలుచ వావిరి యన
 నఱిముఱి యనఁ బొరి ♦ బొరి యనంగఁ

గడుజాల మిగులంగ ♦ గాటం బనంగ న

త్యంతముగ ననుట ♦ కాఖ్య లయ్యె

తే. నుడుకు నెక వెట్ట వేడిమి ♦ యుబ్బ యావి
యుక్క యన నొప్పు నామంబు ♦ లుష్టమునకుఁ
దాల్చి యోరిమి సైరణ ♦ తాళుకొంట
సైఁచు టోర్పుటయనంగను ♦ తొంటిపేళ్లు.

57

టీ. బిట్టు, గట్టి, పెల్లు, పెద్దయు, తద్దయు, ఉరవడి, పరువడి, ఉద్దవిడి, పా. ఉద్దవడి, పనివడి, పదవడి, బలువిడి, తలకొని, నెట్టన, ఎంతేని, నెటి, కరము, లలి, వారక, ఏడ్వెఱ, పెలుచ, వావిరి, అఱిముఱి, పారిపారి, కడు, చాల, మిగుల, గాటము - ఈ ౨౭ ను అత్యంతమనుటకుఁ బేరులు. ఉడుకు, నెక, వెట్ట, వేడిమి, ఉబ్బ, అవి, ఉక్క-ఈ ౭ ను ఉష్ణమునకుఁ బేరులు. తాల్చి, రూ. తాలిమి, ఓరిమి, సైరణ, తాళుకొంట, సైఁచుట, ఓర్పుట-ఈ ౬ ను తొంటికిఁ బేర్లు.

తే. పెద్దనిద్దురఁ జెందించె ♦ బిలుకుమార్చె

గీటణంచెను గుడెతాల్పువీటి కనిచె

కూలిచెను రూపుమాపెను ♦ నేలఁగలిపె

ననఁగ హతిచేసె ననుట కాఖ్యలు దనర్పు.

58

టీ. పెద్దనిద్దురఁ జెందించె, పిలుకుమార్చె, గీటణంచె, గుడెతాల్పువీటి కనిచె=యమపురికిఁ బంపెను. కూలిచె, రూపుమాపె, నేలఁగలిపె-ఈ ౩ను చంపె ననుటకుఁ బేర్లు.

క. పరిచూర్ణ మయ్యె ననుటకు

వరుసన్ నామంబు లగుచు ♦ వ ర్తిలుచుండున్

దుఱుమయ్యె బరుమయ్యె

నుఱుమయ్యె బిండియయ్యె ♦ నుగ్గయ్యె ననన్.

59

టీ. నుటుమయ్యె, పనుమయ్యె, నుటుమయ్యె, పిండినుయ్యె, ను
య్యె-ఈ ౫ ను చూర్ణమయ్యె ననుటకు నామములు.

క. కునికె నిదురించె గూర్కెను

గనుమోడ్చె ననంగ నిద్రగనుటకుఁ బేళ్ళొ

గనువిచ్చె ననంగ మేల్కొనె

ననంగఁ బ్రబోధంబు కొందె ననుటకుఁ బేళ్ళొ. 61

టీ. కునికె, నిదురించె, కూర్చును, కనుమోడ్చెను-ఈరను నిద్రవోయె
ననుటకుఁ బేళ్లు. కనువిచ్చె, మేల్కొనె- ఈరను నిద్రలేచెననుటకుఁ బేరులు

క. డులిచె నదలింతె నూడ్చెను

దొలగించె బాపె ననంగ • ద్రోచె ననంగా

వెలికొట్టె ననంగఁ బేళ్ళొ

యలయ విఘటనమొనర్చె • ననుటకు (శరావ్వి). 62

టీ. డులిచె, నదలింతె, ఊడ్చె, దొలగించె, బాపె, ద్రోచె, వె
లికొట్టె ఈ ౭ ను విఘటనమొనర్చె ననుటకుఁ బేళ్లు.

క. పొలయలుక నెయ్యక నెయ్యపు

టలుక నెయ్యం బ్రణయకలహ • మలరారుఁ గుచం

బుల కొప్పు నామములు గు

బ్బి లనంగాఁ జిమ్మ లనంగఁ • బొలిండ్లనంగన. 63

టీ. పొలయలుక, నెయ్యపుటలుక [నెయ్యము + అలుక-నెయ్యపు
+ అలుక=నెయ్యపుటలుక.]-ఈ ౨ ను ప్రణయకలహమునకు నామములు
గుబ్బలు, చున్నలు, పొలిండ్లు=[పాలు + ఇండ్లు] పాలుండుచోట్లు- ఈ ౩ ను
కుచములకు నామములు.

తే. చొటిమున్నీ రనంగ నుప్పునంద్ర మనంగ

కాలు వనఁ బట్టె యనఁగను ♦ జా లనంగఁ
గుల్య కభిధాన మై పొల్పుఁ ♦ (గుధరనిలయ). 63

టీ. చాటిమున్నీరు, ఉష్ణసముద్రము - ఈ ౨ ను లహరిసముద్రము
పేరులు. కాలువ, రూ. కాల్య, బట్టె, జాలు-ఈ ౩ ను కుల్యకు నామములు.

తే. పెల్లగించెను బెకలించె ♦ బెటికె ననఁగ
నాఖ్య లుత్పాటన మొనర్చె ♦ ననుట కలరు
నాహ్వయంబులు ఛేదించె ♦ ననుట కయ్యెఁ
జించె నన వ్రచ్చె ననవ్రక్కలించె ననఁగ. 64

టీ. పెల్లగించె, పెకలించె, పెటికె-ఈ ౩ ను ఉత్పాటన మొనర్చిన
నుటకుఁ జేరులు. చించె, వ్రచ్చె, వ్రక్కలించె-ఈ ౩ ను ఛేదించె ననుటకు
నామములు.

తే. కనుమొఱఁగె నేమటించె నాఁగను నిగూఢ
వర్తన మొనర్చె ననుట కాహ్వయము లడరు
మొయి లన మొగుల్లనంగను ♦ మొనయు మబ్బు
లన ఘనంబుల కాఖ్యలై ♦ (యభ్రకేశ). 65

టీ. కనుమొఱఁగు, ఏమటించె-ఈ ౨ ను నిగూఢవర్తనము చేసెనను
టకుఁ జేర్లు. మొయిలు, మొగుళ్ళు, మబ్బులు- ఈ ౩ ను మేఘములకు నామ
ములు.

క. పగ అనఁగ మార్తు రనఁగను
బగవాం ద్రనఁ బగతు రనఁగఁ ♦ బరిపంధికిఁ బే
ళ్లగు మెగ మనంగ మెక మన
మృగమునకు నభిఖ్య లయ్యె ♦ (మేరుశరాసా). 66

టీ. పగలు, మార్తురు, పగవాండ్రు, పగతురు-ఈ ౪ ను విరోధికి
నామములు. మెగము, మెకము-ఈ ౨ ను మృగమునకుఁ జేర్లు.

తే. ఇంకె నడుగంటె వట్టెనా • నివిరె ననగ
నిర్జలం బయ్యె ననుటకు • నెగడుఁ బేళ్లు
నిండెఁ గ్రీక్కిఱిసె ననఁ బూర్ణించె ననుట
కాఖ్యలై తనరారు (సంధాంశుమకుట).

67

టీ. ఇంకె, అడుగంటె, వట్టె, ఇవిరె-ఈ ర ను నిర్జలమయ్యె నను
టకుఁ నామములు. నిండె, గ్రీక్కిఱిసె యీ అను పూర్ణించెననుటకుఁ జేరులు.

తే. పెచ్చుపెరిగె ననం బురివిచ్చె మీఱె
నన విజృంభించె ననుటకు • నాఖ్య లయ్యెఁ
దిండికాఁ డనఁ దిండిడు • తిండిపో త
నంగ భక్షకునకును దానర్పుఁ బేళ్లు.

68

టీ. పెచ్చుపెరిగె, పురివిచ్చె, మీఱె-యీ ౩ ను విజృంభించెనను
టకు నామములు. తిండికాఁడు, తిండిడు, తిండిపోతు-యీ ౩ ను భక్ష
కునిపేళ్ళు.

క. పెనఁగొనె గిఱిగొనియెను వల
గొనియె మెలిగొనియెఁ జుట్టుఁగొనె సుడిగొనె నా
గను సులిగొనె నన నాఖ్యల
గును వలయిత మయ్యె ననుటకును (శితకంతా).

69

టీ. పెనఁగొనె, గిఱిగొనె, వలగొనె, మెలిగొనె, చుట్టుగొనె, సుడి
గొనె, మలిగొనె-యీ ౬ ను వలయితమయ్యె ననుటకుఁ జేరులు.

సీ. మొగరా లన స్తంభములు చిట్టకము దంభ
మెరగలి వనవహ్ని • యెడై మూర్ఖుఁ
డుడుగర యుపహార • మూఱట విశ్రాంతి
మొద లని యనఁగను • మూల మనుట

తఱు లన వళులు చింద మనంగ శంఖంబు
తఱ టనంగఁ గళాభిధాన మయ్యెఁ
దమ టనఁ గీల పదం బగు మెట్టన
గాయకులకుఁ బేరు గాణ లనఁగ

తే. మృత్యువునకును బేరయ్యె ♦ మిత్తి యనఁగ
మకుటమున కాఖ్య లగు బొమిడిక మనంగ
నోముట యనఁగఁ బోషించు ♦ టూడిగంబు
సేవ కభిధానమై యొప్పు ♦ (శేషభూష).

70

టీ. మొగరాలు=స్తంభము, చిట్టకము=దంభము, మిష, ఎరవలి, పా.
ఎరగలి=కొలుచిచ్చు, ఎడ్డె=మార్పుడు, ఉడుగర=కొనుక, ఊట=విడు
మర, మొదలు=మూలము, తఱులు=మడతలు, చిందము=శంఖము, తఱుట=జాటి,
(చబుకు,) తమట=నిప్పుమంట, మెట్ట=పాదము. గాణ=గాయకుడు,
మిత్తి=[ప్ర. మృత్యువు.] చావు. బొమిడికము=కిరీటము, ఓముట=పోషిం
చుట, ఊడిగము=సేవ.

సీ. ఎట్టకేల కనంగ ♦ నెనయును సకృదర్థ
మఖిలం బటంటకు ♦ సంతవట్టు
ఏకాకి యెక్క టనేకులు పలువురు
వేనవేల్ వెక్కండ్రు ♦ వేపు రనఁగ
నలరు నోచేదర్థ ♦ మైకానినాఁ డన
నేతాదృశులె యంట ♦ కిట్టివారె
మిన్నక యూరక ♦ యన్నఁ దూష్టిమర్థ
మనుసరించి యటంట ♦ కగును దొట్టి

తే. యొండొకఁ డనంగ మఱియు వేఱొకఁడు లాఁతి
వాఁడు పెరివాఁడు దక్కినవాఁ డనంగ

నన్యనకు నాఖ్య లగుచుఁ బెంపారుచుండు

(శియఘటితశూల వైయాఘ్ర) చర్మచేల.)

71

టీ. ఎట్లకేలకు=ఒకానొకప్పుడు, అంతపట్టు=అఖిలమును, ఎక్కటి= ఏకాకి, పలువురు, వేనవేలు, పెక్కండ్లు, వేవురు-యీ ర ను అనేకులు. కానినాడు=ఆటకొకపోయిన, ఇట్టివారె=యీలాటివారేయనట, మిన్నక డొరక-యీ ౨ ను తూడ్చి మర్చకములు, తొట్టి=ఆనుసరించి, ఒండొకడు, వేటొకడు, లాతివాడు, పెటవాడు, తక్కినవాడు-యీరను అన్యనకుఁ జేరులు.

నా నా ర్థ ము లు.

క. వడియనఁగాఁ గాలం బగు

వడి యన వేగంబునకును ♦ వర్తిలుఁ బేరై

మడి యనఁ గేదారం బగు

మడి యనఁగా శుద్ధిని సమాహ్వయ మయ్యెన్.

72

టీ. వడి=కాలము, వేగము. 2. మడి=వరిచేను, శుద్ధి.

క. నాడనఁగా నయను పేరగు

నీడన సామ్యంబునకును ♦ నెనఁగును బేరై

నాడన రాజ్యము పేరగు

నాడనఁ దత్కాలమం దనఁగఁ బెంపారున్.

73

టీ. యాడు=జయస్సు, సాటి. 2. నాడు=దేశము, అప్పుడు (రెండవ యర్థమున “వాడు” అని యరసున్నగలదు).

క. మొన యన పైన్యము పేరగు

మొన యనఁగా సగ్రభాగమునకును బేరౌ

దొన యనఁ దూదీరం బగు

దొన యన నవసానమునకుఁ ♦ దొడరును బేరై.

74

టీ. 1. మొన=పైన్యము, ముందుభాగము. 2. దొన=అమ్మలపాది, కొన.

క. వెన్ననఁగ బీజమంజరి

వెన్ననఁ జరమాంగమునకు ♦ వెలయును బేరై

కన్ను లనం బర్వంబులు

కన్ను లనన్ లోచనములు ♦ (కంఠేకాలా).

75

టీ. 1. వెన్న=కంకి, వీఁపు. 2. కన్ను=గణుపు, చేత్రము.

క. తమ్మి యనఁ వరువి శేషము

తమ్మి యనం బంకజాభిధానం బయ్యెన్

నెమ్మి యనఁ బ్రియము పేరగు

నెమ్మి యన మయూరమునకు ♦ నెగడుం బేరై.

76

టీ. 1. తమ్మి=వృక్షవిశేషము, తామర. 2. నెమ్మి=నుఖము, నెమలి

క. దండ యనన్ సాన్నిధ్యము

దం డన సుమమానికాభిధానం బయ్యెన్

మం డనఁబ్రకోష్ఠ మయ్యెన్

మం డన మృతాత్రకుసు సమాహ్వయ మయ్యెన్.

టీ. 1. దండ=చేరువ, పూలదండ. 2. మండ ప్రకోష్ఠము, మంటికుండ

క. తెలుఁగుం గబ్బపుమర్తము

తెలుఁగుకపింద్రులకుఁ దేటతెల్లము గాఁగన్

దెలియఁగ నడిదము సూరయ

చెలువారఁగ నాంధ్రనామశేషముఁ జెప్పెన్.

78

సంపూర్ణము.

శ్రీరస్తు

ఆంధ్రనామసంగ్రహము

అకారాదిశబ్దానుక్రమణిక.

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
అ.		అచట		అనిపెను	53, 61
అంగద	55	అచట		అనియెను	48
అంగలార్పు	”	అచ్చట		అనుగు	33
అంచలేజీనెక్కియాడు		అచ్చట		అలగుబోడి	”
రాతు	13	అచ్చట		అన్నింటిండికాడు	23
అంజ	44	అటన్		అన్న	37
అంచలు	81	అడవిమనికిపట్టు		అన్నవ	60
అంటరానివేల్పు	23	అడిచెను		అపరంజి	76
అండ	63	అడుగు		అప్ప	34, 94
అందమైనది	54	అడుసు		అబ్బ	34
అందు	64	అడ్డగించెను		అబ్బురపు...డంచు	
అంపెను	61	అతివ		గబ్బి	25
అక్క	34	అత్తమిల్లెను		అమ్మ	33
అక్కడ	64	అత్తమాను		అమ్మ	74
అక్కు	42	అదికను		అయిదు	50
అగపడియెన్	48	అనఁటి		అయిదువరాలు	34
అగ్గవయ్యెన్	”	అనయము		అయ్య	”
అగ్గి	23	అని		అయ్యెడన్	64
అగ్గించెను	57	అనిచెను		అరఁటి	67
				58, 61	

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
అరదము	74	అనవాలు	91	ఇడుము	55
అరపదిమోములవేల్పు	9	అనుట	45	ఇత్తిగ	49
అరసెను	53, 92	అనుంగము	67	ఇద్దఱుతల్లలబిడ్డఁడు	15
అరిగెను	49	అనెను	63, 92	ఇనుమడి	49
అరుంగు	73	అరిగించెను	45	ఇబ్బడి	49
అరుగుదెంచెను	}	అరసెను	18	ఇమ్మడి	49
అరుదెంచెను		అరోగిణమొనర్చె	45	ఇమ్మ	67
అఱచెను	47	అరోగిణమొనర్చె	45	ఇరవు	67
అఱచెయ్యి	44	అర్గఱుతల్లల ముద్దుకొ		ఇరు	49
అఱ్ఱ	45	మరుఁడు	22	ఇరుంగడక	64
అలతి	60	ఱిఱవసంద్రము	72	ఇరుంగలఁకులక	64
అలపు	}	అఱు	49	ఇరుంగ్రేవలక	64
అలయిక		అఱెను	53	ఇరుచక్కియందుక	64
అలరినది	54	అలకాపరి	11	ఇరుదెనక	64
అలరు	68	అలకించెను	48	ఇరునాలుగు	50
అలరువిల్లుఁడు	17	అలపోతు	80	ఇరుపక్కియంగు	64
అలుకుఁడు	47	అలము	51	ఇరుమూఁడు	49
అలిది	71	అలించెను	48	ఇరునంకలక	64
అగుకు	60	అలు	35, 80, 90	ఇట్టి	79
అవ్వ	33, 94	అలుబిడ్డలుగలయతడు	33	ఇల్లుతేఁడు	33
అసదు	60	అవు	80	ఇల్లాల	35
అసలు	73			ఇల్లు	67
		ఇ.		ఇల్లువాసితిరుగు	33
ఆ.				ఇసమునూడు	21
ఆఁబోతు	80	ఇంచుబోడి	37		
ఆకసము	28	ఇంచువిల్లుదాల్పు	18	ఈ.	
ఆగెను	63	ఇంతి	37	ఈఁక	81
ఆటచేడియ	36	ఇక్క	67	ఈఁద	24
ఆడక	64	ఇగురు	68	ఈగి	47
ఆడెను	48, 89	ఇచ్చ	53	ఈడు	76
ఆఱ్రము	55	ఇడుట	47	ఈరాఱు	50

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
ఈరు	49	ఎక్కుడు	60, 61	ఎఱ్ఱగల్వ	69
ఈరువు	84	ఎక్కుడు మొకము	78	ఎఱ్ఱతామర	69
ఈరైదుకడలు	29	ఎక్కుడు మొగుల్ గల		ఎఱ్ఱనివేల్పు	20
ఈవి	47	ప్రోడ	22	ఎలనాగ	38
ఈవుల మూసు	30	ఎచ్చ	61	ఎలసెన్	47
ఉ.		ఎడ	43	ఎలంగు	} 77
ఉక్కు	55	ఎడకాడు	36	ఎలువు	
ఉక్కుతునియ	62	ఎడపక	53	ఎల్లపుడు	59
ఉగలి	37	ఎడద	43	ఎల్లి	70, 89
ఉడుకు	93	ఎడసెక్	48	ఏ.	
ఉడుగక	58	ఎత్తుబరికాడు	89	ఏగుచెంచెను	51
ఉడుటు	55	ఎత్తులు	75	ఏగెను	49
ఉద్ది	76	ఎద 42, 43, 60,	94	ఏత్తింత	83
ఉనికిపట్టు	67	ఎదుటను	59	ఏటిబోటిమగలయెకి	
ఉప్పరవీది	28	ఎద్దడి	54	మీడు	24
ఉప్పరిగ	75	ఎస్ట	80	వడిక	79
ఉబ్బడగెను	60	ఎవ	76	వడు	50
ఉటికెను	50	ఎవసెన్	47	వడుగుఱ్ఱముల తేరెక్కు	
ఉటిది	55	ఎనిమిది	50	జోడు	20
ఉలివు	46	ఎనిమిదడుగుల మొక	79	వడ్డెను	47
ఉల్లము	43	ఎనుపెంటి	61	వలెంచెను	51
ఉనిద	37	ఎనుపోతు	81	వను	49, 90
ఉ.		ఎనుము	81	వనుంగు	78
ఉండెను	50	ఎన్నేనిమాటులు	56	వనుంగుగొంగ	78
ఉంసెను	63	ఎపుడు	58	వనుంగుగొంగనూడు	79
ఉండు	66	ఎఱకలు	81	వనుంగుమొగంబుదొ	16
ఎ		ఎఱగెను	46	వనుంగులగొంగతత్తడి	
ఎంతేనియుక్	60	ఎఱచి	84	నెక్కుదంట	14
ఎకిమీడు	32	ఎఱుపు	71	వరాలు	34
		ఎఱ్ఱ	71	వలిక	3

అకారాదిశబ్దానుక్రమణిక.

125

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
వలెను	52	బడ్డీలు	82	కడుపు	44
వి		బడ్డు	72	కడుపుబంగారుబొక్క	
విదువ	34	బద్ద	68	న...మేటి	18
విదు	49	బినదినది	54	కణుజు	53
వి		బరపుగలది	54	కత్తళము	74
బంటుమి	51	బి		కత్తెలాని	79
బంటికొమ్ముదేవర	16	బిగిరము	45	కత్తెరదొంగ	39
బంటిమాకులపెను		బిడ	78	కన్	42
ముప్పు	24	బిరణము	81	కనియెను	48
బంటె	79	బిరము	45	కను	42
బండు	49	బిరుపు	60	కనుఁగొనె	} 43
బండెన్	47	బిర్పు	60	కన్యొనెను	
బకటి	49	బిలము	70	కన్నగాఁడు	39
బకతడవ	56	కంచము	46	కన్నది	33
బకతూకు	56	కంటు	51	కన్నాకు	74
బకతూరి	56	కందు	40	కన్నియ	35
బకతేప	56	కంపు	75	కన్ను	42
బకపారి	56	కడగండ్లు	55	కన్నులమ్రాసు	69
బకపరి	56	కడదెసంగాపరియా		కన్నులవిల్లఁడు	17
బకమరి	56	యొడయండు	26	కన్నె	35
బకమాటు	56	కడపటిమల	65	కపురము	54
బకవిడుత	56	కడపెను	52	కప్పు	71, 88
బకసారి	56	కడమ	61	కప్పుచెరుపుజాడ	23
బక్కఁడు	} 49	కడలి	72	కప్పురము	54
బక్కండు		కడలికూతురు	14	కప్రము	54
బడయండు	32	కడలివెన్న	16	కమ్మ	86
బడమె	75	కడలివెలందుక	29	కమ్మన	75
బడలిచూపాడయండు	22	కడసెను	53	కమ్మవిలుకాఁడు	18
బడలి...బలియండు	24	కడాని	76	కమ్మవిల్లనిమాను	19
బడలు	41			కయి	43

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
చేగలమెకము	78	జక్కవకనవిప్పు	19	జరిగెను	50
చేటచెవులవేల్పు	15	జక్కలకేండు	20	జలకట్టె	83
చేటు	55	జక్కి	79, 89	జవరాలు	85
చేడియ	37	జక్కిని	35	జన్మనము	41
చేడ్పాటు	55	జమ్మలదొర	26	జన్మని	35
చేను	72	జమ్మలకేనిచెలి		జా.	
చేపడియెను	48	కాండు	[10	జాణ	40
చేమోడ్చెను	46	జగడము	51	జానుగు	42
చేరున	62, 63, 90	జగతి	73	జానెనది	53
చేప	55	జగముకన్ను	21	జాబ్బిలి	19
చేవాడికాండు	39	జగముచుట్టము	22	జాకేను	50
చె.		జగముతల్లి	14	జాలె	88
చె		జగిలె	73	జామవా	76
చొ.		జగ్గలె	2	జి.	
చొక్కలమైనది	53	జడ్డ	56	జింక	79
చొచ్చెను	58	జడ్డదారి	33	జిగి	71
చొ.		జడముడిజంగులు	26	జిడుకపిల్లి	72
చొ		జడలమెకము	77	జిరా	74
చొ	49	జతి	76	జి.	
చొదంతి	29	జన్నంపువేలుకాండు	10	జి.	
చొసంచ	49	జన్నిగలు	13	జి.	
చొనంచ...దంట	18	జమిలి	49	జి.	
జ.		జమిలి...వేల్పు	22	జి.	
జంట	49	జమిలిముక్కొలి	82	జి.	
జంటదంట...ముద్ద	19	జమిలిముక్కొలి...		జి.	
జంటముమ్రాముల		విలుకాండు	18	జి.	
దంటవేల్పు	16	జముసెక్కిరింత	81	జి.	
జంటమోములసామి	23	జమునయ్య	21	జి.	
జంటాటుమేనులసామి		జముండు	23	జి.	
	[20	జమునపైదోదా	22	జి.	

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
జోడు	49, 74, 76, 94	జో.		తమ్మియింటిగరిత	14
జోత	46	జొంకెను	60	తమ్మివాల్లింటిమగడు	20
జోతి	71	జొక్క	44	తములపగవాడు	19
ట.		తండ్రి	34	తములు	86
టకటొంకు	89	తక్కువ	61	తరకనము	74
టక్కరి	59	తగరు	79	తరము	76
టక్కు	39	తగిలెను	48	తరిగట్టుదారి	11
టక్కులాడు		తగుల్పడెను		తరిగొండ	65
టా.		తగు		తర్వాత	62
టాటోటు	39	తగ్గెను	61	తతీమెను	63
టె.		తట్టి	60	తఱుచు	68
టెంకాయచెట్టు	67	తట్టువ	46	తలకట్టు	74
టెంకాయమ్రాసు	59	తడలుడెను	79	తలపాల	44
టెంకి	59	తడవులనిడువడు	59	తలవాడె	69
టెక్కిము	70	తడవెను	27	తల...పాలఁతుక	15
త.		తడసెను	58	తలిరు	68
తవలి	59	తత్తడి	50	తలిరుబోణి	38
తవలికాడు	39	తద	79	తల్లి	33
త.		తదయు	60	తల్లితల్లి	14
తగ్గతి	63	తనరవది	54	తలియ	46
తబ్బుర	46	తనర్పు	76	తవిలెను	48
తా.		తన్నెను		తా.	
తాలు	70, 71, 90	తపసి	58	తాచెను	58
తా.		తపసికన్నాప	33	తాటిపడగవాడు	28
తాండము	43	తమి	19	తాటిసిడెమువానితల్లి	29
తా.		తములము	58	తాడి	67
తా.		తమ్మి	54	తాడు	59
తా.		తమ్మికంటి	69	తాత	13, 94
తా.		తమ్మిచూలి	11	తాప	73
తా.			13	తామర	69

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
కయ్యము	51	కవ్వంపుమల	65	కురులు	41
కరుసలి	24	కనపు	70	కురువు	42
కఱ	71	కస్తి	55	కుఱుచ	40
కఱకంఠుఁడు	9			కుఱ్ఱ	40
కఱచెను	91	కా.		కూ.	
కఱివేల్పు	11	కాంచెను	49	కూకటిమూగ	83
కఱివేల్పుడాకన్న	19	కానరానికాళ్లది	84	కూత	46
కఱివేల్పునిల్లాలు	14	కాపువాండు	33	కూతురిబిడ్డ	29
కఱ్ఱి	28	కాఱుగొమ్ములమెకము	81	కూకీలు	82
కఱ్ఱినెచ్చెలి	11	కాలంబుచేసెను	53	కూటుప	62
కలను	51	కాలు	88	కూడు	45
కలము	73	కాళ్లగుమ్మెను	58	కూడెను	47
కలికి	38	కావిపుట్టగోచులసామి		కూన	40
కలిమి	54	కత్తి	[33	కూరిమి	51
కలుఁగు	73	కీలుగంటు	42	కూలెను	63
కలుపు	85			కూళ	39
కలుములజనరాలు	14	కు.		కే.	
కలుములపైఁదలి	కోడ	కుంఠెనవాఁడు	36	కెంజాయ	71
లు	15	కుందనము	76	కెంజిగురువిల్తుఁడు	17
కలువ	69	కుండు	61	కెందామర	69
కలువకంటి	37	కుంచెను	60	కెందమ్మి	69
కలువలతేఁడు	19	కుందేలు	81	కెంపు	71
కల్లికొమ్మమగనిబూర		కుచ్చితుఁడు	39	కెడపెను	52
గొమ్మ	30	కుడిచెను	45	కెడసెను	53
కల్ల	55	కుడుములతిండికొండు	15		
కల్లరి	39	కుత్తుక	45	కే.	
కల్లి	66, 93	కుప్ప	77	కేలు	42
కల్వ	69	కుప్పము	66	కేల్తాగిచెను	46
కవ	49	కురంగట	63	కే.	
కవ్వడి	28	కురుజా	83	కే	43

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
కైలాటకాడు	39	కొఱ	61	కేపు	81
కైవారమునేసెను	57	కొఱత		కొమ్మడి	42
కొ.		కొఱ		కొవ్వెద	41
కొంగ	82	కొఱము	56	కొలుట	45
కొండగుబ్బలివక్రక్రళిం		కొలిచెను	46	కొవి.	38
చినబలుదిట్ట	16	కొఱ		గ.	
కొంచలు	82	కొఱ	95	గండు	55
కొంచెము	60	కొఱ	62	గంతుగొనియెను	53
కొండ	66	కొటండు	84	గట్టి	55
కొండాడెక	57	కొడె	80	గట్టిడెందమువాడు	62
కొండవీటిజంగము	10	కొడెకాడు	37	గట్టివయసుది	35
కొండికవాడు	40	కొమట్టు	33	గట్టివాయి	34
కొక్కర	82	కొర	46, 92	గట్టు	66, 72 90
కొక్కు	82	కొరిక		గట్టులయెకిమినిపట్టి	
కొక్కులేజరాతు	15	కొర్కి	53	పట్టి	16
కొక్కర	82	కొల	74	గట్టులకేడు	65
కొట్టిక		కొవెల	26	గట్టువిలుడు	9
కొట్టిక		కొళ్ళు	56	గట్టరాయనిపట్టి	14
కొట్టెను	59	కా.		గడ్డనకత్తె	36
కొడుకు	40	కాను	42	గడ్డివొంగ	39
కొదవ		క్ర.		గడ్డును	39, 40
కొద		క్రచ్చు	58	గడ్డి	70
కొన	68	క్రన్నన	57	గమి	62
కొనియాడెను	57	క్రమితి	56	గయ్యళి	34
కొప్పు	41, 88	క్రమితి	56	గరాసు	39
కొమరాలు	34	క్రమితిచెను	63	గరిత	38
కొమరుడు	40	క్రమితి	37	గరుటామంతుడు	27
కొమరుసామి	17	క్రమితిసెను	60	గటికపూజ...వేల్పు	15
కొమరెనది	53	క్రమితి	66	గఱులు	81
కొమ్మ	37, 86	క్రమితి	61	గవులు	89

పదము.

పుట. పదము.

పుట. పదము.

పుట.

గా.	గుబ్బలి	66	గ్ర.	
గాడ్డు	24 గుట్టము	78	గ్ర క్కునక్	57
గాడ్డుకొడుకు	28 గూ.		గ్ర ద్దనక్	57
గాడ్డుతండ్రి	28 గూబ	84, 90	గ్ర.	
గాడుపుసంగడికొని			గ్ర డ్డి	41
కొడుకు	16 గె.		గ్ర డ్డు	93
గాముల తోడు	20 గెలుపుమనియె	61	చ.	
గాలి	24, 90 గే.		చందమామ	19
గాలిమేతరి	84 గేచె	81	చందమామయల్లుడు	18
గాలినెచ్చెలి	23 గేస్తు	83	చంపెను	52
గి.	గేస్తురాలు	35	చక్కనివాడు	40
గిటక	40 గొ.		చక్కనైనది	53
గిట్ట			చక్కాడెను	52
గిడ్డి	80 గొంటు	39	చక్కుపగడ	50
గిడ్డు	83 గొంతు	45, 90	చక్కరవింటివాడు	17
గిత్త	80 గొట్టు	26	చచ్చెను	53
గిన్నె	46 గొడవ	55	చట్టుపలు	81
గిబ్బ	80 గొడుగు	70	చట్టుపల్లెగ... శెట్టి	21
గీ.	గొడుపు	70	చదలు	28
గీము	67 గొనవైనది	53	చదలుమానికము	20
గు.	గొబ్బునక్	57	చదిపెను	52
గుండు	92 గొరవంకపిట్ట	83	చదువులవేల్పు	13
గుంపు	68 గో		చదువులపులుగు	83
గుజ్జ	40 గోచిబాపడు	33	చనియెను	49
గుజ్జవేల్పు	16 గోతి	38	చనుచెంచెను	50
గుజ్జవేల్పుతండ్రి	10 గోల	34	చప్పడు	46
గుడి	26 గోవాళ్లు	37	చలినట్టు	24
గుడుసుగైదుపు	30 గోరము	56	చలిమిరిమల	65
గుడెతాల్పు	28 గొ.		చలివెలుంగు	19
గుబురు	68 గారు	78	చలువలతోడు	19

అకారాదిశబ్దానుక్రమణిక.

129

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
చవులు	89	చివురు	68	చెంచెను	47
చా.		చివ్వ	51	చెచ్చెర	57
చాపు	76	చీ.		చెట్టు	68
చాగకాడు	26	చీకటిగొంగ	20	చెడిప	36
చాగము	47	చీకటివేలువిత్తు	19	చెడుగు	39
చాటు	70	చీకు	41	చెడ్డతొయ్యలి	36
చాన	38	చీర, చీరె	45	చెనఁటి	39
చామ	38, 87	చు.		చెనకె	47
చాయ	71	చుక్కలతెరువు	28	చెన్నెనది	54
చాయమగఁడు	20	చుక్కలదొర	19	చెప్పెను	48
చారలమెకము	77	చుక్కలు	31	చెయి	43
చాలె	61	చుట్టలు		చెయుపు	61
చాలు	93	చుట్టలు		చెయువులసాకిరి	20
చి.		చుట్టుఁగై నువు	30	చెయ్యి	43
చిక్కుపడెను	48	చుట్టుఁగై నువుజోడు	11	చెఱుకు	69
చిక్కెను	37	చుట్టుగొండ	65	చెఱుకువిలుకాఁడు	17
చిగురాకుబోడి	37	చుట్టువాలుజోడు	30	చెలి	37
చిగురాకు... లేజి	83	చూ.		చెలికాఁడు	38
చిగురు	68	చూచెను	48	చెలిమి	37
చిదుర		చూడఁగలవాఁడు	40	చెలియలు	34
చిదురుప	76	చూడ్కి	42	చెలువ	38
చిన్న	61	చూపు	37	చెల్లెను	53
చిన్నవాఁడు	04	చె.		చెల్లెలు	34
చిఱుత	37	చెంగట		చెల్లెన్వనది	53
చిఱుతగూబ	84	చెందిపోతు	39	చెవి	42
చిలుక	83	చెంత	63	చెవులపోతు	81
చిలుకలకొలికి	38	చెందమ్మ		చే	
చిలువ	84	చెందామర		చేత	61
చిలువకేటఁడు	37	చెందొవ (గ)	37	చే	43
చిల్వ	84			చేగ	55

పదము.	పుట. పదము.	పుట. పదము.	పుట.
తాఱుమాఱయ్యెను	59 తుటుము	62 తెలిపిట్ట	82
తాలిమి	,, తుద	68 తెలుపు	70
తాల్చెను	63 తునిమెను	50 తెల్ల	,,
తాల్చి	59 తునియ } తునుక }	76 తెల్లదాలుమెకము	77
తాలిక }		76 తెల్లనిమెదంట	27
తావి	75 తుమైద	82 తెల్లయేను...దొర	22
తావు	67 తుఱుము	41 తే.	
తావులు	85 తులచ	39 తేటి	82
తాళ్ళ	86 తూ.	తేగము	47
తి.	తూకొనెను	58 తేజీ	78
తిగ	50 తూపు	74 తేప	33
తిట్ట	77 తూరెను	58 తేరు	74
తినెను	45 తూర్పుగొండ	66 తొ.	
తిన్ననె నది	53 తూర్పుమాగాణమే	తొగ	69
తిన్నె	73 తెడు...గాడు	22 తొగరు	71
తిప్ప	66 తూర్పు..లావరి	18 తొగరు ముక్కు	
తిప్పనె నది	53 తె.	పులుగు	83
తియ్యమార్చెను	69 తెంకాయమార్చెను	67 తొడవు	74
తియ్యవిలుకాడు	18 తెంకి	,, తొడుకు	80
తిరుగ	56 తెక్కలికాడు	39 తొత్తు	35
తీ.	68 తెగటార్చెను	52 తొయ్యలి	37
తీగ	37 తెప్ప	73 తొఱ	68
తీగబోజి	68, 86 తెమైర	24 తొఱట	
తీగె	68 తెరువాటుకాడు	39 తొఱ్ఱి	
తీవ	49 తెఱగంటియన్నులు	31 తొఱ్ఱిపట్టు	80
తీవంచ	68 తెఱ్ఱనోటిమెకము	77 తొలంగెను	50
తీవియ	,, తెఱవ	38 తొలి, తొల్లి	68, 56, 87
తీవె	తెలి	70 తొలుకరికల్గుపులుగు	81
తు.	18 తెలిదమ్మి...రాయడు	13 తొలుగట్టు	66
తుంటవిలుకాడు			

పదము.	పుట. పదము.	పుట. పదము.	పుట.
తొలుచదువులు	31 దండు	62 దుప్పి	81
తొలుత	62 దక్కిణంపు సామి	23 దురము	51
తొలుపలుకులు	31 దగ	47 దువ్వలుప	45
తొలుమినుకులు	31 దచ్చి	50 దూ.	
తొవ	69 దచ్చికడలు	29 దూడ	80
తొవరు	71 దట్టము	68 దూప	47
తొవలరాయిడికాడు	20 దప్పి	47 దే.	
తా.	దబ్బర	55 దెస	55
తోబుట్టు	దరి	72 దే.	
తోబుట్టువు	దవ	69 దేవళంబు	26
తోబుట్టుగు	దళము	62 దేవళ్లు	27
తోడబుట్టు	దా.	దొ.	
తోడబుట్టువు	దాటు	63 దొంగ	39
తోడబుట్టుగు	దాపు	63 దొడ్డు	80
తోడికోడలు	ది.	దొన	73
తోడ్పాటు	53 దిగునక	57 దొర	82, 90, 76
తోరమైనది	54 దిటము	55 దొరకోలుసన్నాసి	39
తోలుదాల్చు	10 దిట్ట	62 దొరసెక్	47
తోలెను	63 దిట్టము	55 దొసగు	55
త్ర.	దినును	76 దో.	
త్రాగుట	45 దివి	28 దోయి	49
త్రావుట	దు.	దోరెను	53
త్రొప్పెను	63 దుంత	81 దోసకొరి	39
త్రొంచెను	52 దుక్కివాలుదాల్చు	28 న.	
ద.	దుగ	49 నంజుడు	84
దంట	40, 49, 87 దుగబొట్ల...వేల్పు	22 నంజె	72
దండ	63, 89 దుత్తూరము	59 నగవు	47
దండము	46 నున్న	81 నగు	
దండలు	75 దుప్పటము	74	

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
నట్టు	67	నాన	45	నీళ్ల రాయడు	24
నట్టవపులుగు	82	నాయన	34	ను.	
నడుము	42, 94	నాలవవాండు	33	నుగ్గాడను	52
ననుపుకాడు	37	నాలిబూతము	39	నుద్దురు	42
నమలెను	45	నా	49	నును...మేటి	11
నన్ని	82	ని.		నుటుమునేసెను	52
నలికము	60	నింగి	28	నులిగొమ్ములమొకము	79
నలు	49	నిక్కపుజగ...కాడు	13	నూ.	
నలుగడలు	29	నిక్కము	55	నూటించు...జోను	21
నలుపు	71	నిక్కువము	22	నె.	
నలుమొ...వేల్పు	13	నిక్కువీను...రాతు	71	నెచ్చెలి	38
నలువ	15	నిగ్గు	58	నెత్తురు	84
నలువపడఁతి	53	నిచ్చ	73	నెన్నుదురు	42
నలువైనవి	71, 84, 90	నిచ్చలు	5	నెన్నొనలు	58
నల్లద్రావువాడు	23	నిచ్చెన	76	నెపము	50
నల్లపలునతాల్పు	27	నిజము	84	నెప్పటి	58
నల్వతేజీలు	81	నిడివి	76	నెమకను	82
నవలా	37	నిడుద	54	నెమలి	60
నవు	47	నిడుపడు	60	నెమిలి	60, 82, 87
నవ్వు		నిడుపు	68	నెమ్మది	11
నా.		నిప్పచ్చురము	40, 68	నెఱకలు	91
నాఁటగోలె		నిప్పుశము		నెలులు	19, 91
నాఁటబట్టి		నిల్చెను		నెల	48
నాఁటినుండి	51	నిసువు		నెలత	87
నాఁటినుత		నీ.		నెలపు	67
నాఁడుమొదలు		నీటితాత	24	నెవ్వ	5
నాగవాసము	37, 93	నీరుపాప	28		
నాణెమైనది	53	నీరుపట్టు	47		
నాతి	37	నీలెను	53		

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
నే.		పచ్చ విల్లుడు	17	పలికెను	48
నేర్పరి	41	పచ్చవిల్లునితండి	11	పలుకులవెలది	15
నేల	73	పచ్చవిల్లునితల్లి	14	పలుకువెలదిమగడు	18
నేస్తకాడు	38	పజ్జ	63	పలుగొచ్చు మొకము	78
నేస్తము	„	పటి	40	పలు	43
నా.		పట్టుపడియెను	48	పలుమఱు	} 56
నొడివెను	48	పడఁతి	37	పలుమారు	
నొసలు	42	పడగదారి	84	పలువ	39
నో		పడమటికొండ	66	పల్ల టీలు	83
నోరు	43	పడమటిదొర	24	పల్లియ.	66
ప.		పడుచువాడు	40	పలు	43
పంటపైరులయొకి		పడుపుఁజెలి	36	పల్లె	66
మీఁడు	19	పదపడి	62	పనలు	31
పంటవలంతి	73	పదివేసములసామి	11	పనలునేయువేలుపు	20
పండెను	46	పడుపులు	80	పవ్వళించెను	46
పండ్రొందు	50	పనిచెను	61	పనరము	80
పంద	62	పనిచేటుపులదొర	15	పనరుచాయ	71
పంపెను	61	పనిపెను	61	పసాదము	45
పక్కి	81	పనివిసెను	49	పసాపడియెను	„
పక్కిదాలుతేడు	11	పనులు	61	పసి	60
పక్కిదాలే...బిడ్డడు	18	పన్నుండెను	46	పసిడి	76
పగ	51	పయిడి	76	పసిడికంటి	84
పడగ	70	పయ్యెర	24	పసిడిపుట్టముదాల్పు	11
పగులు	31	పరంగినది	54	పసిదిండి	77
పచ్చ	71	పరి	62	పసు	80
పచ్చగుట్టాలవజీరుడు	20	పరిమార్చెను	52	పసుపుచాయ	71
పచ్చడము	92	పరువము	41	పసులపోలిగాడు	83
పచ్చతెక్కలపులుగు	83	పరుండెను	46	పల్లెరము	46
		పఱచెను	50, 63, 91	పా	
		పఱుపు	76, 46, 81	పాను	46

పదము.	పుట. పదము.	పుట. పదము.	పుట.
పాఁచ	40	పి.	పులుగుత త్తడిరాతు 11
పాఁచజండములమేటి	15	పిచమడఁచెను	52
పాఁచతోడ—వేల్పు	26	పు.	పుపు 68
పాము	84	పు.	పువ్వ 70
పాములవేటకొడు	27	పుంజుదాల్పు	16
పాచుము	41	పుంజె	72
పాటుండు	32	పుచ్చెను	61
పాటుతపసి	కోడి 22	పుట్టగూడుతిండిపోతు	పు. వెను 68
పాటుపోతు	62		పు.బోడి 67
పాటెను	50	పుట్టపెట్టెపట్టా	77
పాలకడలి	72	పుట్టుము	84
పాలకడలియల్లుండు	11	పుడమి	45
పాలవెల్లి	72	పుడమి తేడు	73
పాలనుండు	40	పుడమి వేల్పు	32
పాలు	76, 87	పుడుకు	పెండ్లాము 65
పాలుగురు...పులుగు	52	పుడుకు, దొడుకు	పెంబొడ 62
పాల్కడలిపట్టి	19	పుత్తడి	పెక్కుమాటులు 56
పావురము	77	పుత్తిగుబ్బలి	పెచ్చు 61
పావురాలు	82	పునుక	పెట్టి 30
పాసెక్	48	పునుకకంచము	పెట్టియ 76
పి.		వానివిల్లు	పెట్టె 65
పిండు	62	పునుకదాల్పు	పెట్టుడు 47
పిట్ట	81	పుష్పము	పెడచెయ్యి 41
పిదపక్	62	పురివిచ్చెను	పెతరులసామి 25
పిన్ననైదది	53	పురుడు	పెదవి 10
పిన్నవాడు	40	పురియ	పెద్దకడుపువేల్పు 11
పిమ్మట	62	పుత్తె	పెద్దనిగురవోయెను 5
పిట్టికి	77	పులి	పెద్దయ్యుక్ 66
పిసాళి	40	పులు	పెనకున 5
పిళారి	15	పులుగు	పెనుబాప...రాతు 1
			పెనుమినుకులు 8
			పెరవండు 5
			పెల్లాటకత్తె 2

పదము.

పుట. పదము.

పుట. పదము.

పుట.

పే.		పో.		బంటు	52
పేదటికము	54	పోటరి	52	బంతి	89
పేరు	74, 88	పోట్లాట	51	బందిపోతు	39
పె.		పోతు	94	బందువులు	57
పెండి	76	పోతుజిక్కి... రాతు	23	బకదార్లు	82
పెదలి	87	పోయెను	49	బక్కవారలపెను	
పెరు	70	పోరసలెడు... చారి	20	బాద	24
పో.		పోరు	51	బటువుగైదువు	30
పొందు	38	పోరోగిరపు... తండ్రి	13	బ(ట్టి)ట్టుకాడు	83
పొందెను	47	పొ.		బడలిక	59
పొక్కిలి	44	పొజు	62	బత్తలిక	73
పొట్ట	"	ప్ర.		బద్దు	55
పొట్ట	40	ప్రన్ననివాడు	40	బహు	13
పొట్టితము... వేల్పు	22	ప్రాజదువులపెట్టియ	20	బహుదేవరతండ్రి	11
పొట్టేలు	79	ప్రాజదువులు		బయలు	28
పొడలమెకము	81	ప్రాబలుకులు		బత్తి	81
పొడుపుగుబ్బలి	66	ప్రామినుకులు		బలిజవాండు	33
పొత్తముముత్తో	15	ప్రాద్దు	20	బలువంజమెకము	78
పొది	74	ప్రాద్దుకొమరుడు	23	బల్వాపతేడు	27
పొనరినది	53	ప్రాద్దుజోడుకోడె	19	బల్రోక్కమెకి	
పొన్న	76	ప్రాగు	77	మీడు	26
పొమ్మటనియె	61	ప్రాచెను	52	బవరము	51
పొల	84	ప్రాడ	40	బవంతము	59
పొలతి		ప్రాయాలు	37	బసవడు	80
పొలతుక		ప్రావు.	77	బా.	
పొల్లి	38	ప్రాలు	66	బాగు	53
పొలము	72	బ.		బాగైనది	"
పొలసు	84	బంగరు		బానిసె	35
పొలనుతిండిపోతు	24	బంగారు		బాపడు	32
			76	బాబా	79

పదము.

పుట. పదము.

పుట. పదము.

పుట.

బాము

87

బా.

మచ్చరము

51

బార

50

బాంకు

55

మచ్చులు

75

బారు

62

బాంద

72

మడఁతి

38

బాస

93

బాందశము

74

మడి

72

బాసట

53

బొక్క

72

మడిపెను

52

బి.

బొజుగు

37

మడిసెను

53

బిగువు

55

బొజ్జ

44

మడుగు

72

బిడ్డ

40

బొట్టె

40

మడువు

,,

బిత్తిరిజింకతాల్పు

19

బొడ్డు

44

మది

43

బిడెను

53

బొబ్బమెకము

77

మనికిపట్టు

67

బిరుదు

52

బొణియ

72

మనిపెను

52

బు.

బొట్టి

44

మనెడు...ప్రాయము

బుడుత

40

బో.

44

మనెడు...ప్రాయము

13

బుడుతనెలతాల్పు

10

బోగముచాన

36

మన్నిగొనియెను

52

బుఱద

73

బోటి

37

మన్ను

73

బువి

,,

బోడ

33

మబ్బు

31

బువ్వ

45

బోనము

45

మబ్బువిప్పు

24

బూ.

బ్రతికించెను

52

మరలించెను

63

బూఁచులయొకిమిఁడు

10

మ.

52

మరుఁడు

18

బూరుగు

88

మంచుఁగొండ

65

మరునయ్య లేజి

27

బై.

మంచెను

52

మరలకొ

56

బైవఁద

55

మందలు

80

మఱిగు, మఱువు

70

బెరసెక

47

మందసము

75

మల

66

బే.

మగటిసి

55

మసలెను

59

బేరజము

39

మగతనము

,,

మా

70

బేరులు

38

మగిడించెను

63

మాటు

75

బేసికంటివేల్పు

9

మగుడక

38

మాడుగులు

,,

బేల

34

మగువ

,,

మాడువులు

76

మచ్చెకంటి

,,

మాదిరి

76

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
మాద్రీ	76	మిన్నవాఁకదాల్పు	10	ముద్దుగుమ్మ	37
మానికము	71	మిఱు	73	మునిముచ్చ	39
మానిసి నెక్కెడి		మీ.		మును	62
వాఁడు	26	మీను మొసలి... మేటి	18	మునుపు	3
మానెనది	53	మీఁజెయ్యి	44	మున్నీరు	72
మామమామ	11	ము.		మున్ను	62
మామిడి చెట్టు	67	ముంగలక	59	ముప్పదియాతేండ్లు	
మావిమాని	33	ముందటక		చనినది	35
మావు	78	ముందు	62	ముమ్మెన వాలుదాల్పు	10
మావులు	85	ముక్కంటి	9	మురువుగలది	54
మి.		ముక్కంటిగారాబు		ములికి	74
మించు	61	ముద్దుపట్టి	15	మువ్వ న్నె మొకము	77
మించుబోణి	37	ముక్కంటితలపువ్వు	19	మువ్వేలుపులయిక్క	20
మించులు	31	ముక్కంటిపండు...		ముసలి	35
మింటిచూలి	24	తిండిఁడు	15	ముసలిది	36
మింటి తెరువరి	20	ముక్కంటిమల	65	మూ.	
మిండగిఁడు	37	ముక్కంటిమామ		మూఁక	62
మిండఁడు	33	ముక్కంటియనుఁగుఁ		మూగ	41
మిండలకోర	35	జెలి	26	మూఁడపకొలమువాం	
మిండలకోరె	37	ముగుద	34	దు	33
మిక్కిలి	60	ముచ్చ	39	మూఁడు	49
మిక్కిలికంటిదేవర	9	ముడికాఁడు		మూరు	
మిగులక	60	ముడియావిడుపు		మూల	92
మిట్ట	73	ము తె దువ	36	మూలకేఁడు	23
మిత్తిగొంగ	9	ముత్తోపద్రిమ్మరి	29	మూవ	41
మిద్దెలు	75	ముదియ	36	మొ.	
మిను	28	ముదుసలి			
మినుసిగదయ్యము	9	ముద్దురాలు	34		
మిన్న	28	ముద్దియ	37	మొకము	78
మిన్నవాఁక	29				

పదము.

పుట. పదము.

పుట. పదము.

మొకములకొలము		మొ.		మొ.
సామి	77	మొండికట్టె	89	మొక్కు
మొకములతిండిపోతు	77	మొక్క	68	మొక్కులదేవర
మొక్కెను	45	మొక్కలీడు	92	మొక్కు...సామి
మొచ్చెనది	54	మొగడ	69	మొ.
మొట్టు	66	మొగము	42	మొడు
మొడ	45	మొగులు	31	మొలక
మొతుకు	77	మొగ్గ	69	ర.
మొత్త	46	మొత్తము	62	రంగు
మొయి	41	మొత్తెను	59	రక్కసుడు
మొయిదా...సామి	24	మొదవులు	80	రతనము
మొఱక	73	మొద్దు	75	రవణము
మొఱుగు	71	మొనగాడు	52	రా.
మొఱుపులు	31	మొయిలు	31	రాచిల్కెనె...
మొసవెను	45	మొయిలుదారి	28	రాయరాతు
మొసఁగెను	77	మొలక	68	రాణి
		మొ.		రాతిరి
మే.		మొక	77	రి.
మేడి	67, 93	మొచ్చెను	63	రిక్కులు
మే	41	మొదెను	59	రూ.
మేటి	61	మొటు	75	రూపరి
మేటిసిరుచూలి	24	మొము	42	రెం.
మేటిపాములమేత	25	మొర		
మేలుబంతి	74	మొర తెలుపు మొకము	78	రెంట
మేడ	75	మొవి	43, 88	రెండాలు ..
మేడి	67	మొసు	68	రెండు
మేను	41	మొ.		రెట్టి
మేలు	61, 51, 53, 88	మొకు	68	రే.
మేలైనది	54	మొను	77	రేద్రిప్పటీడు

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
కేయి	31	లగ్న	53	వంగసము	56
కేయొండ	,,	లచ్చి	14, 54	వంటకము	45
కేతేడు	19	లచ్చికొమరుడు	18	వక్కలాకులు	54
కెవెల్లు	,,	లచ్చిమగడు	11	వక్కాణించెను	48
కేవెల్లుజోడు	20	లా.		వచ్చెను	50
కొ.		లాంగ	72	వడకుగుబ్బలి	65
కొక్కము	75	లాతివాడు	58	వడచక్కేలిక	26
కొద	46	లావు	81	వడముడి	28
కో.		లిబ్బిపడతి	14	వడిగ	57
కో	56	లె.		వడిగలవాడు	52, 94
కోసెను	58, 92	లెస్స	53	వడిగలజింక	24
కొ.		లెస్సెనది	,,	వడుగు	33
కొంకులాడి	36	లే.		వడరు	67
కొ.		లేగ	80	వడలెను	59
కొ	66	లేడి	79	వన్నియ	71
కొగ	34	లేమ	38	వన్నె	,,
కొయి	66	లేమి	54	వన్నెకాడు	41
కొ.		లేమిడి	54	వరపుడు	35
కొక్క	81	లొ.		వలంతి	40
కొల్లుచూలు	16	లొచ్చు	61	వలచెను	91
కేడు	32	లొట్టిపిట్ట	79	వలపు	51, 75
కేయ...వాడు	11	లొ.		వలమురి	30
కొంపి	73	లొచ్చెయ్యి	44	వలమురితాల్పు	11
కొప్పెను	63	లొనయ్యె	48	వలరాజు	18
కొమ్మ	42	వ.		వలరాజునూడు	10
కొ.		వంగరతొండంబు		వలిదిప్ప	65
కొండె	36	వాడు	15	వలిమలల్లుడు	10
కొండెకాడు	37	వంగడము	56	వలుప	45
				వల్లెత్తాడుదాల్పు	24

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
నల్లడికాడు	39	విల్లు	73	వెడలుపు	76
వా.		విలవ	56	వెడలెను	57
వాక్రుచ్చెను	48	విష్వచ్చుడు	28	వెడవిల్లుడు	17
వాడిమగడు	52	విసదార	84	వెడ్డు	59
వాతెర	41	విసపుమేతరి	10	వెత్తి	55
వాపోయెను	47	వీ.		వెదకెను	55
వామి	77	వీఁపు	44	వెనకయ్య	16
వాయి	43	వీడియము	54	వెనకయ్య...వాడు	17
వారువము	79	వీడు	66	వెనుక చూపులమెకము	77
వాలుగంటి	37	వీడెంబు	54		
వాపురము	79	వీడెను	59	వెనుక	62
వాసి	61	వీడ్కము	54	వెనుకమేను	44
వి.		వీడ్వడెను	59	వెన్నదొంగ	11
వింతవాడు	58	వీను	42	వెన్నదొంగయన్న	27
విందులు	57	వీనులకంటి	84	వెన్ననడుగుపాప	29
విడిచెను	59	వీటిండి	40	వెన్ను	44
విడిముడి	75	వె.		వెన్నుడు	11
విడిముడి గలవేలు		వెంగలి	40	వెన్నునిపలకన్ను	20
పుడెలి	26	వెండి	90	వెన్నుపానుపు	27
విడెము	54	వెండికొండ	65	వెన్నెల	31
వినిచెను	48	వెండియొక్క	56	వెరసరి	40
విను	28	వెండుకలు	41	వెజి	60
వినుచూలి	6	వెంబరవిత్తు	40	వెజుపు	
వినెను	48	వెక్కసమయ్యొక్క	60	వెట్టి	40
విన్నానమైనది	53	వెగ్గలమయ్యొక్క	60	వెట్టినిళ్లమేలువాడు	27
విన్ను	28	వెచ్చకాడు	37	వెల	56
విప్పు	76	వెడంగు	40	వెలది	37
విరి	68	వెడద	76	వెలదుక	38
విరివి	76	వెడదమొముమెకము	77	వెలయాలు	36
				వెలెను	57

దము.	పుట. పదము.	పుట. పదము.	పుట.
లి	70, 87	వేయిచేతులతేడు	20
లిచపులగనినది	36	వేలుపడెను	48
లిచెను	63	వేలుపుకొండ	65
లితి	61	వేలుపుగమికాడు	17
లిదిప్ప	65	వేలుపులగిడ్డి	30
లిమొదవు	30	వేలుపులగౌరు	29
లియాలపోతుకాతు	10	వేలుపులతోవ	28
లుగు	85	వేలుపులబువ్వ	19
లుగులయొకిమిడు	20	వేలుపులతేనిదళ	
లుగు	85	వాయి	16
లువడియెను	57	వేలుపుల...మగడు	17
లు	70	వేలుపులు	27
లుగుఱ్ఱము	29	వేలుపుమచ్చకంటులు	81
లుమాను	30	వేల్పుఁజెట్టు	30
లుయెనుగు	29	వేల్పుఁజేలు	29
లుటకత్తె	36	వేల్పుపెద్ద	18
లును	47	వేల్పుదొరతేజి	29
లుక	57	వేల్పుబానిసె	36
వే.		వేసడము	83
వచేసెను	50, 91	వేశము	57
వ	57	వేటిడి	40
వము	91	వేక్కు	76
డివెలుంగు		వేతలమేలువాడు	11
డివేలుపు	20	స.	
సకకాడు	87	సంగడి	68
క్కుకత్తె	36	సంగడిడు	38
రు	40	సంగాతి	91
లి	41	సంద్రము	72
రాలు	56	సకినాలపులుగు	84
సంచులకైదువు	30	సగము	61
		సడలెక	
		సగ్గెను	
		సతి	
		సదమదంబునేసెను	
		సద్దు	
		సన్నము	
		సప్పము	
		సమసెను	
		సరగ	
		సరములు	
		సరస	
		సరి	
		సరులు	
		సపతు	
		సపము	
		ససి	
		సస్సెము	
		సా.	
		సాకెను	
		సాటి	
		సావడెను	
		సామి	
		సామిసామేనుజేకొన్న	
		చాన	
		సాము	
		సారె	
		సాశువము	
		సి.	
		సింగము	

పదము.	పుట. పదము.	పుట. పదము.	పుట.
సింగాణి	73	నె.	సోమమూలకలగొంగ
సింగారమైనది	54	నెజ్జ	సోమమూలకలతేడు
సిగు	45	నె.	సోమసిపెట్టుజెట్టు
సిడము	70	నెద	59
సిబ్బితి	45	నె.	సుక్కెను
సిరి	14, 55	నె.	హ.
సిసువు	40	నెకము	61
నీ.		నెకోడు	34
నీద్రంపులబెద్ద	27	నె.	హజ్జ
సు.		సాంపయినది	హత్తె
నుడిగొట్టు	24	సాగసుకాడు	53
నుద	68	సాబగైనది	41
సురటివీవులబుట్టు	24	సాము	58
సూ.		సారకాయ	74, 75
నూడు	51	సో.	67
		సోమదయ్యము	హం.
			హం.

శ్రీ రఘు.

ఆంధ్ర నామ శేష మందలి

అకారాది శబ్దానుక్రమణిక.

పదము.	పుట. పదము.	పుట. పదము.	పుట.
అ.	అఅ	103 ఇరులు	104
అంతట	108 అఅసలులు	113 ఇనము	116
అంత	,, అఱిముఱి	115 ఇవిరె	118
అంతస్త్వ	120 అలజడి	99	ఈ.
అంతిపురము	114 అలమట	,, ఈడఁబోక	100
అక్కటికము	112 అలమెను	108 ఈడు	120
అగపడకపోయెను	101 అలిగెను	111 ఈరము	107
అచ్చెరువు	99 అలకు	108 ఈలువు	114
అజ్ఞ	97 అవుడు	110	ఉ.
అడగు	99 అ.		
అడవి	110 ఆము	102, 103 ఉంకుప	112
అడుగంటెను	118 ఆముములు	111 ఉక్క	115
అదను	97 ఆడిపోయెను	100 ఉక్కివము	102
అనుంగు	99 ఆరతి	109 ఉగ్రము	112
అనుమానము	105 ఆరెకులు	,, ఉడిగెను	111
అనువులు	111 ఆఱి తేటెను	106 ఉడిపోయెను	100
అప్పించెను	10. ఆటుమాడయ్యె	98 ఉడుకు	115
అబ్బురము	99 ఆవి	115 ఉడుగర	118
అబ్బెసమొనర్చెను	100 ఇ.	ఉత్తలపాటు	99
అబ్రము	99 ఇంకె	118 ఉరిది	114
అయిదుపదిసేసె	,, ఇంచు	110 ఉద్దపడి	,,
అరదము	105 ఇంపు	98 ఉద్దవిడి	,,
అరి	103 ఇటివారె	119 ఉప్పుసంద్రము	116
అరిది	99 ఇమ్మడి	100 ఉబ్బ	115
అర్చి	98 ఇయ్యకొనెను	106 ఉమ్మలిక	99

పదము.	పుట. పదము.	పుట. పదము.	పుట.
ఉప్పులికము	99 ఒండొకడు	119 కడిమి	100
ఉరలెను	106 ఒక్కపెట్టు	113 కడు	115
ఉరపడి	114 ఒగి	101 కదిసెను	100
ఉఱుడు	97 ఒచ్చెము	113 కనలెను	111
ఉల్లము	107 ఒడంబడెను	106 కనికరము	112
ఉవ్వెత్తుగ	113 ఒడిగట్టెను	101 కనుమొఱగెను	117
ఉ.	ఒడ్డు	103 కనుమోడ్చెను	116
ఉడిగము	119 ఒదవెను	108 కనువిచ్చెను	,,
ఉడెను	106 ఒనఁగూర్చెను	98 కన్ను	113, 121
ఉడ్చెను	116 ఒనరించెను	104 కప్పము	103
ఉరిక	119 ఒప్పెను	106 కరము	114
ఉరిట	118 ఒ.	కఱచెను	100
ఎ.	ఒజ	101 కఱలు	113
ఎంతేని	114 ఒముట	119 కవిసెను	101
ఎక్కటి	119 ఒరిమి	115 కనటు	102
ఎట్టకేలకు	107, 111 ఒర్పుట	,, కనిమసంగెను	106
ఎడ	118 ఒలి	100 కనుగంచెను	104
ఎడై	114 ఒహటించెను	101, 110 కల్లము	105
ఎత్తికోలు	107 ఒ.	99 కా.	
ఎద	118 ఒడు	కాఁగు	101
ఎరగలి	102 క.	కాంచునడియములు	11
ఎల	103 కంటఁబడదయ్యెను	కాన	114
ఎలమి	114 కచ్చువిచ్చయ్యెను	కానినాడు	11
ఎ.	117 కడఁగెను	98 కాగు	101
ఎడై	109 కడను	101 కాలరులు	10
ఎనుటించె	111 కడముట్టుట	,, కాలనొక్కెను	10
ఎఱు	105 కడవ	111 కాలవ	11
ఒ.	కడిది	103 కాల్య	,,
ఒంటరి	105	104 కావించెను	10

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
కి.		కో.		గుబ్బలు	116
కినిసెను	111	కోన	105	గొ.	
క్రీ.		కోపగించెను	111	గొండ్రి	103
కిడు	108	కోరు	109	గో.	
కిలు	113	కోలుపుచ్చె	110	గోడు	99
కిల్కాలిపెను	106	కోల్లలుచేసె	99	గ్ర.	
కు.		కోల్పుచ్చె	110	గుక్కకొనియె	112
కుందు	99	క్ర		చ.	
కుడియెడమలు	102	క్రిక్కిరిసె	118	చక్కి	111
కునికెను	116	క్రమర	98	చన్నులు	116
కూ.		గ.		చఱచె	101
కూర్కెను	116	గండు	100	చా.	
కూర్	97	గట్టి	114	చాల	115
కూలిచెను	115	గడిదేఱెను	106	చాలించెను	111
కె.		గరుసము	105	చి.	
కెళవు	107	గా.		చించె	117
కై.		గాటము	115	చిందము	119
కైరపళ్లు	113	గాణ	119	చిట్ట	114
కైనేత	109	గాదిలి	97	చిట్టకము	118
కొ.		గారాము	99	చిద్రుపలు	113
కొండికవాడు	112	గి.		చిన్నవోయె	104
కొందలము	99	గిటికొనెను	118	చిలుకు	110
కొదవ	101	గీటణించెను	115	చిలుము	102
కొనసాగెను	97	గు.		చీ.	
కొఱ	101	గుదె	110	చీకటి	104
కొఱత	99	గుదెదాల్పువీటి		చీకటితప్పు	102
కొల	102	కనిచె	115	చీమవాలు	104

పదము.	పుట. పదము.	పుట. పదము.	పుట.
చు.	నాలు	117 తార్కాణము	114
చుట్టుకొనెను	118 జు.	తాలిమి	115
చె.	జుడిగె	తాలి	”
చెందు	జున్న	98 తాళుకొంటు	”
చెందెను	100 జూ.	110 తిండికాడు	118
చెక్కె	106 జూదము	తిండిపోతు	”
చెడియె	98 జి.	112 తిండిడు	”
చెరుము	113 తానె	87	98.
చెయి	” వలికెను	104 తీవురట	114
చెరిలాడె	95 డెంగము	116 తుమురు	107
చెరివె	106 త.	107 తుటిమె	106.
చెఱుగు	110 నిక్కిననాడు	తుఱుమయ్యె	116
చెఱుకుపాలు	” తిక్కెనె	తెగ	107
చెలరెగె	101 తడవు	119 తెన్న	99.
చే.	చెయ్యె	10, తెరువు	”
చేకూర్చెను	98 చెయ్యె	106 తేనియ	110
చెటు	103 శమట	114 తేరు	105
చేరునయ్యె	104 శివు	119 తొట్టి	119
చేసె	” శిరిపి	121 తొడగె	101
చో.	” శుననాతక	111 తొలంగించె	116
చోటు	115 తఱుటు	10, తొలంగెను	108
చా.	తఱి	119 తొలుదీవి	118
చాటిమున్నరు	116 తఱులు	97 తోడియల్లుడు	116
జ.	తలకొని	119 తోయము	107
జంకు	108 తలాయలు	115 తోరము	10
జగిలెడు	110 తా.	109 త్రిమృతె	91
జడి	112 తామరతంపరయ్యె	త్తుళ్ళు	10
జాతె	106 తారసిల్లె	104 త్రొచె	11
		107 త్రోవ	9

పదము.	ద	పుట. పదము.	పుట. పదము.	పుట.
పండ	121	నా.	నే.	
పండు	105	నాడు	నేల గలిపెను	118
పండెత్తె	99	నాడు	నేరేడుదీవి	103
పక్కొనియె	108	ని.	ప.	
పప్పు	107	నిండె	పంటి	105
పళవాయి	105	నిట్టపంట	పగతురు	117
పళమెత్తె	100	నిదురించె	పగలు	"
పళము	105	నివ్వాలి	పగవాండు	"
దా.		నా.	పంచబంగాళమయె	101
దారి	99	నుగు	పడవాలు	106
దాడిచేసెను	"	నుగ్గయ్యె	పదపడి	114
దానె	104	నులుమయ్యె	పనఁటి	103
ది.		నులుము	పనిపడి	14
దిగులు	103	నులిగొనె	పయ్యెద	113
దిబ్బపడియె	106	నె.	పరి	105
దినుసు	107	నెక్కొనియె	పరుపడి	114
దీ.		నెంజిలి	పరుమయ్యె	116
దేవనబ్రాలు	109	నెగడె	పలుపురు	119
దు.		నెగులు	పల్లలుపులు	103
దుడ్డు	110	నెట్టన	పా.	
దు.		నెట్టుకొనెను	పాగా	103
దుఃఖి	111	నెత్తెము	పాచికలు	113
దొ.		నెనరు	పానకము	110
కాన	120	నెమ్మి	పాపె	115
కారసాని	111	నెయ్యము	పాపైకాడు	111
న.		నెయ్యపుటలుక	పాలిండు	113
కలి	107	నెఱుకలు	పాలు	10
		నెటి	పాలుపడె	101
		నెలకొనియెను	పాసెను	106

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
పిండియ్యెస్.		పై.		బారి	114
పిండియ్యెస్	116	పై.	118	బిట్ట	9
పిన్ననాడు	118	పై పెచ్చు	100	బీరు	103
పిమ్మట	89	పొ.		బీరము	101
పిమ్మట	108	పొగరు	102	బీరువోయె	100
పిఱుతివియక	108	పొడి	107	బుసివోయె	98
పిఱుగు	111	పొదరిల్లు	107	బె.	
పిలుకుమార్చె	115	పొరిబారి	114	బెగడు	103
పు.		పొలయలుక	116	బెడిసెను	98
పుయిలొడ	104	పొలివోయె	100	బేసి	11
పురికొలిపె	107	పొ.		బొక్కనము	11
పుటివిచ్చె	118	పొకార్చె	110	బొమిడికము	11
పులు	102	పొట్టాగ్గ	99	బుంగ	11
పెంపునెంచె	97	పొత్తము	102	మ.	
పెకలించె	117	ప్ర.		మంచు	11
పెక్కండు	119	ప్రబలె	97	మండ	12
పెచ్చుపెట్టిగ	118	ప్రదములు	108	మంతనము	11
పెడ	111	ప్రదిలె	106	మంద	10
పెద్దనిదురజెందించె	115	ప్రేరేచెను	107	మక్కువ	9
పెద్దయు	114	ప్రేముడి	98	మగటిమి	10
పెనగొనె	118	బంతి	118	మడి	12
పెరిగ	97	బంటు	105	మణివకాడు	11
పెరివాడు	119	బన్నము	107	మణివము	11
పెటిక	117	బలిసెక్	97	మది	10
పెలుచ	114	బలె	117	మబ్బులు	11
పెల్లగించె	117	బలవిడి	115	మసలె	9
పెల్లు	114	బాట	99	మా.	
పే.		బాసనము	114	మాగాని	11
పేరి	97			మాట	11

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
హరుకొనియె	100	మోసల	112	వాఁగు	105
హరురు	117	మోహరము	108	వాగె	109
మి		మోహరించె	100	వాడె	104
మిగుల	115	మ్రొంగెను	112	వాన	114
మిత్తి	119	ర.		వాయి	106
మిన్నక	”	రంతు	108	వారక	114
మీఁతెను	118	రజ్జులు	108	వావిరి	”
ముక్కామ		రాణి	111	వి.	
ముక్కాకలుదీఁతెను	106	రిత్తవోయె	100	విచ్చు మొగ్గయ్యె	101
ముదురు	110	రూపుమాపె	115	విచ్చె	108
ముద్దు	99	రేకత్తె	97	వింగడము	102
ముసింగె	112	ల.		విడుమర	111
మునిమాపు	”	లలి	114	విడుదల	”
మరిపము	105	లాఁతివాఁడు	119	విడె	106
మెకము	101,	లెంక	105	విన్నవోయె	104
మెగము		వ.		విన్ననువు	114
మెట్ట	119	వంక	111	వీ.	
మెలికొనెను	112	వంత	99	వీఁగె	99
మేల్కొనె	116	వట్టె	118	వీడె	106
మైకొనియె	106	వడి	106, 120	వీలుపఱచెను	98
మొగరాలు	118	వదలించె	116	వీరసవోయె	100
మొగుడు	117	వదలె	106	వె.	
మొగ్గరము	103	వనట	99	వెట్ట	115
మొదలు	118	వరుస	108	వెన్నిచ్చె	99
మొద్దువోయె	109	వలనె	118	వెనుకంజవేసె	”
మొన	105	వలపలదాపలలు	102	వెనుకముందయ్యె	”
మొనకొడు	106	వలుఁద	104	వెనుక	108
మొనసె	99, 120	వా.		వెనుక	111
మొయిళ్లు	117	వాఁక	109	వెన్ను	”
మొఱవవోయె	109				

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
వెరపు	104	న.		నూ.	
వెఱుగు	99	సంజ	112	నూటి	104
వెఱుపు	103	సంతసము	103	నె.	
వెలిచవి	102	సందియము	105	నెక	115
వెలితి	101	నడలె	106	నేగి	99
వ్.		నమకూర్చెను	98	నేసలు	109
వేడిమి	115	నరకునేయకుండెను	97	నె.	
వేడ్క	103	నలిపె	104	నైరణ	115
వేడుక	,,	సా.		నైచుట	,,
వేనవేలు }		సాహితము	103	సా.	
వేవులు }	119	సి.		సారిది	101
వేటొకటి	100	సిలుగు	99	హ.	
వేటొకడు	119	సు.		హజారము	112
ప్రక్కలించె	117	సుడివోయె	100	హజారము	,,
ప్రచ్చె	,,	సుడికొనె	118	హళి	103
		నుశువు	104	హెచ్చరిక	,,

శ్రీ రస్తు.

సాంబనిఘంటువు

టీకానుక్రమణికాసహితము.

చెన్నపురి :

వావిళ్ల. రామస్వామిశాస్త్రిలుఅండ్సన్స్ వారిచే

బ్రకటితము.

1920

All Rights Reserved.

శ్రీ ర స్తు.

సాంబనిఘంటువు.

అవతారిక. కస్తూరి రంగకవి యనునతఁ డీయాంధ్రనిఘం
టువును శ్రీసాంబమూర్తి కంకితము చేయుచు, గ్రంథరచనా
పద్ధతులను దెల్పుచున్నాఁడు. —

సీ. శ్రీ వెలయంగ జేశీయముల్ దెనుఁగులుఁ

దద్భవంబులుఁ గూర్చి ♦ దైవవర్గు

దనరు మానవవర్గు ♦ స్థావరవర్గు తి

ర్యగ్వర్గు ననునాలు ♦ గలవరించి

జల్లు లుంపక వ్యర్థ ♦ శబ్దముల్ రాసీక

కుంటినడత గాక ♦ కొదుకు లేక

యూర్వీజనంబుల ♦ కుపకారసరణిగా

నాంధ్రనామనిఘంటు ♦ వనెడుకృతిని

తే. గవులదయచేత నీకటాక్షంబువలన

సీసశతకంబుఁ జెప్పెదఁ ♦ జిత్తగింపు

దనుజసమవర్తి భక్తహృదబ్జవర్తి

సకలసురచక్రవర్తి శ్రీసాంబమూర్తి.

తా. దేవతలకందఱకుఁ జక్రవర్తివి, రాక్షసాంతకుఁడవు, భక్తులహృదయకమలములందు వసించువాఁడవు నైనయోసాంబమూర్తి! కన్ఠూరిరంగకవియనుసేను సాంపుగా నాంధ్రభాషయందు అన్యదేశీయపదములు, అంధ్రదేశ్యపదములు, సంస్కృతభవప్రాకృతభవములు వీనినింగూర్చి దేవపద్య, మానవపద్య, స్థావరపద్య, తిర్యగ్పద్య అను నాలుగువర్గములను సవరించి యు, ను మొదలగు పాదపూరణపదములను, అర్థహీనములైన పదములను రాసీయక, అన్యయకాతిన్యములేక, పడఁబడకుండునట్టి సులభశైలిని సకలజనోపకారముకొఱకు “అంధ్రనామనిఘంటువు” అను గ్రంథమును గవులదయవలనను, నీకటాక్షమువలనను నూఱుసీసపద్యములుగా రచించెద. దీనినిఁ జిత్తగింపుమయ్యా.

దే వ వ ర్గు.

సీ. ముక్కంటితొలిపట్టి ♦ మొట్టికాయలమెప్పు

గొప్పబాజుగలాఁడు ♦ గుజ్జువేల్పు

గబ్బుచెక్కిళ్ల మెకమామోముగలసామి

కలుఁగులాయపుఁ దేజి ♦ బలుసిపాయి

గుంజిళ్లుపెట్టించు ♦ కొనుమేటి పిల్లారి

కుడుముదాలుపు పెద్దకడుపువేలు

పొంటిపల్లుదొర ముక్కంటిపండులమెక్కు

దేవర చిలువజంఁదెముల మేటి

తే. జమిలితల్లులబిడ్డ పెద్దమొయి ప్రోడ

చేటవీనులదణి పనిచెఱుపువాఁడు

మొదటివేలుపు వెనకయ్యి ♦ పుంజుదారి

పెద్దయనఁ దగు గణపతి ♦ వేళ్లు సాంబ.

టీ. ముక్కంటితొలిపట్టి = త్రినేత్రుడగు శివుని మొదటికొమరుడు.
 మొట్టికాయల మెప్పు = భక్తులు తమ తలయందు వేసికొను పిడికిటి పోటులకుఁద
 లయూఁచువాఁడు, గొప్ప బొజ్జగలాఁడు = పెద్దకడుపుగలవాఁడు, గుజ్జ వేల్పు =
 వామన రూపుడగు వేలుపు, గబ్బు చెక్కిళ్ళ మెకము మోముగల సామి = మద
 గంధముగల గండస్థలములుగల మృగంబుయొక్క అనఁగా వీరు గుయొక్క శిరం
 బు దాల్చిన దేవుఁడు. కలుగులాయపుఁదే జిబలు సిపాయి = బొక్కలాయము
 గాఁగల వాహనము - అనఁగా ఎఱక వాహనము - గాఁగల గొప్ప బంటు, గుంజిల్లు
 పెట్టిఁచికొను మేటి = భక్తుల చేత గుంజిల్లు పెట్టిఁచుకొనునట్టి దేవర, పిల్లారి, కుమ
 ముదాలుపు = మోదకములు హస్తమందుగలవాడు, పెద్దకడుపు వేలుపు = లంబో
 దరుఁడు, ఒంటిపల్లదొర = ఏకదంతుడగు దేవుఁడు, ముక్కంటిపండుల మె
 క్కుదొర = (ముక్కంటిపండులు = టెంకాయలు) వానినిఁ దినునట్టి వేలుపు,
 చిలసజం చెముల మేటి = సాముల నయజ్ఞోపవీతముగాఁ దాల్చిన దేవుఁడు, జమిలి
 తల్లలబిడ్డ = గంగా సార్వతుల నెడియిరువురు తల్లలకుఁగొమరుఁడు, పెద్ద మెయి
 ప్రొడ = గొప్ప శరీరమును దాల్చిన దేవుఁడు, చేటవీనులదణి = చేటలపంటి చెవులు
 గల ప్రభువు, పనిచెఱుపు వాఁడు = తన్నుఁగొలువని వారికార్యములఁ జెఱుచువా
 డు, మొదటి వేలుపు = ఒక్కొక్క కార్యమునందును మొదట బూజనేయఁబ
 డుదేవుఁడు, వెనకయ్య, పుంజుదారి పెద్ద = కుక్కుటధ్వజుడగు కుమార స్వామికి
 ఆన్న, ఈ ౨౦ యను వినాయకుఁడు.

సీ. చౌవంచమూముల సాహేబు జాళువా

గుబ్బలివిలుకాఁడు ♦ గిబ్బరౌతు

జక్కులదొరనేస్త్రీ ♦ జన్నంపుఁబగవాఁడు

పొడలగింటముదాల్పు ♦ పునుకదారి

వినువాకమోపరి ♦ వెండికొండదునీడు

మినుజుట్టు దేవర ♦ మిత్తిమిత్తి

మంచుమలల్లుడు * మరుగొంగ ముక్కంటి

నెలదారి ముమ్మైన * యలుగు మేటి

తే. విసపుమేతరి తిగప్రోలి * వేటకాడు

కప్పుటైదువ పెనిమిటి * గాములదొర

వేల్పుదణిగన్నతాడు గుజ్జు * వేల్పుతండ్రి

బేసికన్నామి యన నీదు * పేళ్లు సాంబ.

3

టీ. చావంచమోముల సాహేబు = అయిదుముఖములుగల ప్రభువు, జా
 శువాగుబ్బలివిలుకాడు = మేరుపర్వతమువిల్లుగాగలవాడు, గిబ్బరౌతు = ఎ
 ద్దునెక్కితిరిగెడివాడు, జమ్మలదొరనేస్తి = యక్షుల కధిపతియగుచు బేరునికి
 న్నేహితుడు, జన్నంపుబగవాడు = దక్ష ప్రజాపతియొక్క యాగమునుధ్వం
 సముచేసినవాడు, పొడలగింటముదాల్పు = మచ్చలుగలజంట నేతనస్త్రమును
 (వ్యాఘ్రచర్మమును) ధరించువాడు, పునుకదారి = బ్రహ్మకపాలమును ధరించిన
 వాడు, వినువాడు, వినువాకమోపరి = (వినువాక = ఆకాశమందుఁ బాటునే
 టు - (గంగాదేవిని) జడలందుఁ దాల్చినవాడు, వెండికొండదుసిండు = రజతగిరి
 (కైలాసము) ఉనికిపట్టుగాగలవాడు, మినుజాట్టుదేవర = అకాశమెఱాట్టుగా
 గలవేల్పు, మిత్తిమిత్తి = మృత్యువునకు మృత్యువు [2నుమృత్యుశబ్దభవములు),
 మంచుమలల్లుడు = హిమవత్పర్వతమునకుఅల్లుడు, మరుగొంగ = మన్తభునికిశత్రు
 వు, ముక్కంటి = త్రినేత్రుడు, నెలదారి = చంద్రునిమాళియందుఁదాల్చినవా
 డు, ముమ్మైనయలుగుమేటి = మూడుకొనలయాయుధమును (త్రిశూలమును)
 దాల్చినవాడు, విసపుమేతరి = విషమునుభక్షించినవాడు, తిగప్రోలివేటకా
 డు = త్రిపురములను ధ్వంసముచేసినదేవుడు, కప్పుటైదువ పెనిమిటి = (కప్పు
 విదువ = నల్లనిచామ - పార్వతి-టుగాగమము.) పార్వతికిభర్త, గాములదొర =
 గాములు = భూతములు - గ్రహశబ్దభవము. భూతములకుతేడు, వేల్పుదణిగ
 న్నతాడు = దేవతలనేనానాయకుడగుచుమారస్వామికిదండ్రు, గుజ్జువేలుపు

తండ్రి = వామనుండగు వేల్పునకుఁ (వినాయకుని) దండ్రి, బేసికన్నామి =
(మూఁడు అనునది బేసినంఖ్య) శ్రీ నేత్రుఁ డగు వేల్పు - ౨౩ శివుఁడు.

సీ. వెన్నుఁడు పెరుమాళ్లు ♦ వేకంటినైదోడు

కవ్వపుమలదాల్పు ♦ కట్టినేస్త్రీ

చిలువపానుపుదంట ♦ తెలిదీవిమన్నీడు

బటువుఁగైదుపుజోడు ♦ బమ్మతండ్రి

కటివేల్పు మరునయ్య ♦ కడలియల్లుఁడు సంకు

దారి గరుడిరొతు ♦ తమ్మికంటి

పదివేసములదిట్ట ♦ యెదమచ్చగలసామి

యడుగువాఁకగలాఁడు ♦ పుడమిసంటు

తే. మొనలివాయొంటితాల్పు రక్కసులగొంగ

లచ్చిమగఁ డుడ్డకేలుగలాఁడు పుట్టు

వడుగు తామరపొక్కిలివాఁడు పసిఁడి

వలువతాల్పున హరివేరు ♦ లలరు సాంబ.

4

టీ. వెన్నుఁడు = (విష్ణుశబ్దభవము) పెరుమాళ్లు (ఇంద్రవిజృంభణానివ
దము-తో వెలసెంటిది,) వేకంటినైదోడు = సహస్రాక్షుఁడగు దేవేంద్రునకుఁ దమ్ముఁడు
(ఉపేంద్రుఁడు.) కవ్వపుమలదాల్పు = మందరపర్వతమును ధరించినవాఁడు, క
ట్టినేస్త్రీ = (నేస్త్రీ = నేస్తముగలవాఁడు.) అర్జునునికిఁ జెలికాఁడు, చిలువపాను
పుదంట = శేషుండను పాస్సునందుఁ బరుండుశూరుఁడు, తెలిదీవిమన్నీడు
= శ్వేతద్వీపమునికెట్టు గాఁగల వేలుపు, బటువుఁగైదుపుజోడు = దిటవగు నాయు
ధమును (సుదర్శనమును) ధరించినవాఁడు, బమ్మతండ్రి = బ్రహ్మదేవునికిఁ జనుఁడు,
కటివేల్పు = నల్లని దేవుఁడు, మరునయ్య = మన్మథునకుఁ జనుఁడు, కడలియల్లుఁడు
= (పాలసముద్రమునందుఁ బుట్టిన లక్ష్మీకుమారుఁడగుటచే) పాలసముద్రమునకు న
ల్లుఁడు, సంకుదారి = పాంచజన్యమనెడి శంఖమును దాల్చినవాఁడు, గరుడిరొతు

=గరుడవాహనమెక్కడిదిట్టతఱ్ఱకంటి=కనుకొడు, పదివేసములదిట్ట=
 కానతారముల నెత్తినవేలుపు, ఎదమచ్చగలసామి = తొమ్మన దుశ్శీ వత్సను,
 మచ్చగలదేవుడు, అడుగువాఁగఁడు=పాగమునంగు నదిగలవాఁడు, (ప్ర
 హ్వయొక్కపాదమునందు గంగాదేవి పుట్టిననుని ప్రసిద్ధి.) పుష్పమినంటు:
 భూదేవికి జెలికాఁడు, మొసలివాయొంట్ల తాల్పు = మొసలినోటినలెనుండ
 కర్ణభూషణములను చాల్చినవాఁడు, రక్కసులగొంగ = రాక్షసులకువిరోధి
 లచ్చిమగఁడు=లక్ష్మీదేవికిభర్త, ఉడ్డకేలుగలాఁడు=నాలుగుచేతులుగలదేవుడా
 పుట్టినదగు=ఎల్లప్పుడు బ్రహ్మచర్యన తమపూసినవాఁడు, తామరపొక్కి
 వాఁడు = కమలముబొడ్డనంగులవాఁడు, పసిండిలునతాల్పు = బంగార
 పుట్టము ధరించినవాఁడు ౨౯ విషువు.

సీ. తీవంచమోముల ♦ దిట్ట తామరచూలి

తలఁపు కేళాకూళి ♦ పులు గుర్రాతు

తగవులజడదారి ♦ తండ్రి వేలుపు బెద్ద

మాటలజవరాలి ♦ నుగఁడు నలున

యలరులవిలుకాని ♦ యన్న మేలిమిబాజ్జ

గలదుముదారి స్రా ♦ బలుకులదణి

నుదురాకులెక్కఁ జె ♦ న్నుగవ్రాయుకరణీకుఁ

డచ్చంపుదమ్మిపై ♦ ననురుజాణ

తే. నిక్కపుజగంబు బ్రోనుమ ♦ న్నిఁడు మొదటి

జాతిదొర బమ్మ దుగినఁడు ♦ తాత జగము

లన్ని పుట్టించుమేటి తఁచంతఁ గల్లు

నతఁడు వజ్రదొర యన నజాఁఖ్యి లగుసాంబ,

5

టీ. తీవంచమోములదిట్ట=చతుర్ముఖుడగుదేవుడు, తామరచూలి=
 విష్ణువుయొక్క నాభికమలమంధుఁబుట్టినవాఁడు (సమాపాంతము ఇకారము).

తలఁపు కేళాకూలిపులుఁగురౌతు = మానససరోవరమునందు విహరించుపక్షులు
(హంసములు) వాహనములుగాఁ గలబంటు, తగవులజడదారితండ్రి = కలహ
ములఁ బెట్టెడుమునికిఁ (నారదమునికి) దండ్రి, వేలుపుఁబెద్ద = దేవతలకు మేటి
యైనవాఁడు, మాటలజసరాలిమగఁడు = వాద్దేవికి (స్వర్గస్థితదేవికి) భర్త, నలువ =
నాలుగు మోములుగలవాఁడు (సమాసాంతము), అలరువిలుకొనియన్న =
పూవిల్లునికి (మన్మథునికి) ఆన్న (విష్ణునికిఁ బుత్రుఁడు మన్మథుఁడు, విష్ణువు
నాభికమలమందు బ్రహ్మ పుట్టుటచేత మన్మథుని కితఁ డన్నయయ్యెను.),
మేలిమిబాజ్జగలదుముదారి = శ్రేష్ఠమయిన (స్వర్గమయమగు) కడుపును
దాల్చిన మొనకాఁడు, ప్రాబలుకులదణి = వేదములనివాసము, నదురాకు
లెక్కఁజెన్నుగ వ్రాయునట్టి కరిణీకుఁడు = నొసలనెడు తాటాకులందు
లెక్కలను దప్పలు లేక వ్రాయునట్టి కరణము, అచ్చంపుఁదన్నిపైనమరుజా
ణ = తెల్లని తామరపువ్వునందుఁ గూర్చుండు నలఁతి, నిక్కపుజగంబుఁ
బ్రోచుచున్నడు = సత్యలోకము నేలెడుప్రభువు, మొదటిజాతిదొర = బ్రాహ్మ
ణులకు ఆధిపుఁడు, బమ్మ (బ్రహ్మశబ్దభవము.), దుగినఁడు (దుఃపాణశబ్దభ
వము.), తాత = పితామహుఁడు, జగములన్ని పుట్టించు మేటి = లోకముల కెల్ల
సృష్టికర్తయగు శ్రేష్ఠుఁడు, తనంతఁగలుగు నతఁడు = స్వయంభువు, పజ
దొర = ప్రజాపతి - ౨౦ బ్రహ్మదేవుఁడు.

సీ. గట్టురాకొమరిత ♦ కప్పుముత్తైదువ
మగనియందపుమేనఁ ♦ దగినమగువ
కఱకంపురాణి సింగపుఁ దేజిగలచాన
వెనకయ్యతల్లి నా ♦ వెలయు గౌరి
కలుములచెలి జడ్డు ♦ కడలిబొట్టియ లచ్చి
తమ్మిగద్దియబోటి ♦ తల్లితల్లి
పెనిమిటియెద నుండు ♦ ననబోడి మరుతల్లి
నెలచెలియలు లిబ్బి ♦ నెలఁతుక సిరి

తే. యనఁగ లక్ష్మీసమాఖ్య తా ♦ నంచతేజి
 పొలఁతి తలవాఁకిట మెలంగు ♦ చెలువ నలువ
 రాణి పలుకులజవరాలు ♦ లచ్చికోడ
 లనఁగ భారతినామంబు ♦ లమరు సాంబ.

6

టీ. గట్టురాకొమరిత=పర్వతములకు తోడగు హిమవంతుని కూతురు, కప్పముతైదువ=నల్లనిరూపముగల యంగన, మగనియందపుమేనఁదగిన మగువ = ప్రియుని యందమైన శరీరమునందు సగముభాగముఁ గైకొన్న కాంత. కఱకంతురాణి=శివునిదేవేరి, సింగపుఁ దేజిగలచాన=సింహవాహన మెక్కెడి యాఁడుది, వెనకయ్యతల్లి=వినాయకునితల్లి- పార్వతీదేవి. కలుములచెలి=సంపదకు అధిదేవతయైనమగువ, జిడ్డుకడలిబొట్టియ=పాల సముద్రమునకుఁ గూతురు, లచ్చి (ప్రకృతి. లక్ష్మీ.), తమ్మిగద్దియబోటి=కమలమనెడు సింహాసనమందుఁ గూర్చుండుచెలువ, తల్లితల్లి=తల్లియగుగంగకుఁ దల్లి, పెనిమిటియొదనుండు ననబోడి=భర్తయొక్క పక్షస్థలమునందు వాసముచేసెడుస్త్రీ, మరుతల్లి=మన్నఘనికి జనని, నెలచెలియలు = చంద్రునికిఁ జెల్లెలు, లిబ్బినెలఁతుక=భాగ్యమునకు అధిదేవతయైన యాఁడుది, సిరి(ప్రకృతి-శ్రీ)-గం లక్ష్మీ దేవి. అంచతేజిపొలఁతి = హంస వాహనముగాఁ గల బ్రహ్మయొక్కభార్య, తలవాఁకిట మెలంగుచెలువ=తలకు వాఁకిలియైన నోటియందు మెలంగెడుకాంత, నలువరాణి = బ్రహ్మదేవునియొక్కభార్య, పలుకులజవరాలు=వాక్కులకు(విద్యలకు) అధిదేవత యగుస్త్రీ, లచ్చికోడలు=(బ్రహ్మపత్నియగుటచే) లక్ష్మీ దేవికిఁగోడలు. ౫ సరస్వతి.

సీ. అడుగుకైదువుపుల్లు ♦ పడగదునేదారి
 యరభారతల్లుల♦యరిదిబిడ్డ
 వెనకయ్యవెనుకయ్య ♦ వేల్పులదళవాయి
 చిలువలబోనంపుఁ♦బులుఁ గురొతు

స త్రి బూనువలంతి ♦ యి త్రిగమోముల

బలియుడు బారచేతులుగలాడు

రిక్కరక్కసుమి త్రి ♦ తెల్లుకాసుపు కొంచ

మల వ్రక్కలించినమన్నెకాడు

తే. గట్లయేలికమనుమడు ♦ కప్పుతెఱవ

మేటికొమరుడు వేలుపుఁ టేటిసవతి

కొడుకు ముద్దయ్య కందుడు ♦ కొమరుసామి

యనగ గుహనాధేయంబు ♦ లమరు సాంబ.

7

టీ. అడుగుకై దువుపుల్లపడగదనెదారి = అడుగుకై దువుపుల్ల (కాళ్లు
అయుధముగాఁగల పక్షియగు) కోడి పెక్కిముగాఁగల మొనకాడు, అర
బారతల్లలయరిదిబిడ్డ = అర్ధరుతల్లలకు (పక్షకృత్తికలకు) ముద్దుకొమరుడు,
వెనకయ్యవెనుకయ్య = విఘ్నేశ్వరునికి దమ్ముడు, వేల్పులదశవాయి = దేవ
తలకు సేనాధిపతి, చిలువలబోనంపుఁబులుఁగురౌతు = పాములే యాహారము
గాఁగలిగినపక్షి (నెమలిని) వాహనముగాఁగలిగినదిట్ల, సత్రిబూనువలంతి = శక్తి
యను అనుభవమును ధరించునట్టి నేర్పరి, ఇత్రిగమోములబలియుడు (ఇరు +
తిగ = ఇత్రిగ - రెండుమూఁడులు - అటు) అటు మొగములుగలిగిన ప్రభువు - పల్లు
ఖుడు, బారచేతులుగలాడు = పండ్రెండు బాహువులుగలవాడు, రిక్క
రక్కసుమి = (రిక్కరక్కసుడు - అతనికి మృత్యువు) తార కాసురుని చంపి
నవాడు, తెల్లుకాన్ను = శరవణభవుడు. కొంచమల వ్రక్కలించిన మన్నె
కాడు = క్రొంచమనుపర్వతమును తొలచిన ప్రభువు, గట్లయేలికమను
మడు = హిమవంతుని దాహిత్రుడు, కప్పుతెఱవమేటికొమరుడు = పార్వతి
యొక్క ముద్దుబిడ్డడు, వేలుపు టేటి సవతికొడుకు = (వేలుపు + ఏటు = దేవత
లనది) గంగాదేవికి సవతియైన పార్వతికి బిడ్డడు, ముద్దయ్య = పిన్న వాడు,
కందుడు (స్కందుడు - ప్రకృతి), కొమరుసామి (కుమారస్వామి శబ్దభ
వము. - గరి కుమారస్వామి.

సీ. తలఁపుచూలి మరుండు ♦ వలతేడు చిలుకరౌ

తామనిచెలి గాడ్పుటరదపుదొర

జాబిల్లియల్లుండు ♦ చౌవంచతూపుల

నెఱదంట కలుములగరితబిడ్డ

కన్నులవిల్తుండు ♦ కమ్మవిల్తుండు పచ్చ

విలుకాండు చక్కెరవింటిజోదు

వెడవిలుతుండు తియ్యవిల్తుండు చిగురాకు

విలుకాండు తుంటవిల్ గలదునీడు

తే. తలిరువిల్తుండు ననవిల్తు ♦ డలరువిల్తు

డించుపల్కాండు గాచిల్కనెక్కురౌతు

మీనుమొసలిసిడెంబులమేటి తేటి

యల్లెవాడ డన మదనాఖ్య ♦ లమరు సాంబ.

8

టీ. తలఁపుచూలి=సంకల్పమునందుబుట్టినవాడు, మరుండు (ప్ర-
స్తరండు) సలతేడు=(వలపు + తేడు) మోహమునకు అధిపతి, చిలుక
రౌతు=చిలుక వాహనముగా గలబంటు, తామనిచెలి=వనంతునకు (వనంత
పునకు) స్నేహితుండు, గాడ్పుటరదపుదొర=గాలియే తేరుగాగల ప్రభువు
(గాడ్పు + ఆరదము - టుగాగము.), జాబిల్లియల్లుండు=చంద్రునికి మే-
నల్లుండు, చౌవంచతూపులనెఱదంట = అయిదు బాణములుగల గట్టిబంటు,
కలుములగరితబిడ్డ = లక్ష్మీదేవికి బుత్రుండు, కన్నులవిల్తుండు=గణపతులు
గలవింటివాడు, కమ్మవిల్తుండు = మధురమైనవిల్లుగలవాడు, పచ్చవిలు-
కాండు = పచ్చని విల్లుగలవాడు, చక్కెరవింటిజోదు=చెఱకువిల్లుగాగల
బంటు, వెడవిలుతుండు = తేలికయిన ధనుస్సుగలవాడు, తియ్యవిల్తుండు =
తియ్యనైనవిల్లుగలవాడు, చిగురాకువిలుకాండు = మామిడి మొదలగువాని
యగుట్లువిల్లుగాగలవాడు, తుంటవిల్ గలదునీడు = చెఱకుతుంటువిల్లు

గలప్రభువు, తలిరువిల్తుడు=చిగురువింటివాడు, ననవిల్తుడు=పూవు
ములుగలవాడు. అలరువిల్తుడు=పూవింటివాడు, ఇంచువిల్తుడు=
అకువిల్తుగా గలవాడు, రాచిల్కునెక్కురెతు = మేటిచిలుకనెక్కు
టు, మీనుమొసలిసిడెంబులమేటి=చేపలు, మొసళ్లు తెక్కుమునందు
లప్రభువు, తేటియల్లెవాడు=తుమ్మెదయల్లెవాడుగా గలవాడు—అ
న్నధుడు.

సీ. సతపేరుత త్తడిజత తేరుగల ప్రోడ

యనిఁ బడ్డనెఱబంటు ♦ లరుగుతోవ

వెన్నునివలగన్ను ♦ వేయిచేతులదిట్ట

తిగవేలుపులఁటెంకి ♦ పగటిజోతి

జమునయ్య మినుమానికము చాయపెనిమిటి

పగలు సేయువలంతి ♦ జగముకన్ను

నెలజోడు తమ్మిచక్కిలిగింత వేవెల్లు

కలువలసూడు చీకటులగొంగ

తే. జక్కవలయంటు మ్రొక్కులసొక్కుసామి

బారరూపులవేల్పు స్రాబల్కుసామ్మ

పెట్టె చలిదాయ ప్రొద్దునాఁ ♦ బేళ్లు దనరు

లోకబాంధవునకు శివా ♦ లోల సాంబ.

9

టీ. సతపేరుత త్తడిజత తేరుగల ప్రోడ= సప్తయనుపేరుగలరెండుగుఱ్ఱ
లనుగట్టినరథంబునఁబోవునేర్పరి, అనిఁబడ్డనెఱబంటులరుగుతోవ=యుద్ధ
నఁ జచ్చినశూరులు పోవుమార్గము(యుద్ధమునఁ జచ్చినవారు సూర్యునిభే
రుకొని వీరస్వర్గమునకుఁ బోవుదురుఅని శ్రుతి), వెన్నునివలగన్ను=విఘ్నపు
లక్కకుడికన్ను, వేయిచేతులదిట్ట=వేయిచేతులుగలయోధుడు, తిగవేలు
లఁటెంకి=త్రిమూర్తులకు వాసమయినవాడు, పగటిజోతి=పగటియందు వె
లుగునట్టిజ్యోతిస్వరూపుడు, జమునయ్య=యమునికిఁదండి, మినుమానికము

అ=కాశమునకు రత్నమయినవాడు-ద్యుమణి, చాయపెనిమిటి=ఛాయాదేవి
 మగఁడు, పగలుసేయవలంబి=దినమును గల్గించు నేర్పుకాఁడు - దినకరుఁడు
 జగముకన్న=లోకమునకు నేత్రమయినవాడు-జగచ్చయ్యపు, తన్నిచక్కిలిగిరి
 =కమలమునకుగిలిగింతపెట్టువాడు, వేవ్వు=(వేయి + వెలుగు) వేయికిరె
 ములుగలవాడు-సహస్రాంశువు, కలువలనూడు=కలువలకువిరోధి, చీకటు
 గొంగ=అంధకారమును బోగొట్టువాడు, జక్కనలయంటు = చక్రవా
 పత్తులను జేర్చునది, మొక్కులసొక్కుసామి =నమస్కారమాలకు (మెచ్చు
 కొని) మైమఱచునట్టివేలుపు, బాఝాపుల వేల్పు=పగ్గెందుమేనులు గలరె
 వుడు-ద్వాదశాత్ముడు, సొంబులసొమ్ముపెట్టె తొలిపలుకులు(వేదము
 అనెడు భూసణములకుఁబ్రెట్టియనఁబడినాడు, చలిదాను = చల్లదనమునకు
 విరోధి, ప్రొద్దు (బ్రహ్మశబ్దము.) ౨౨ సూర్యుడు.

సీ. కఱకంఠతలమానిశము వేలుపులుబున్న్

జుబిల్లి నుగుమాను ♦ చందమాను

జింకతాలుపు తొగ ♦ చలికాండ జడదాని

కన్నాప రేజోడు ♦ కడలి వెన్న

చుక్కలగమికాడు ♦ జక్కనపగవాయి

చలివెల్లు రేవెల్లు ♦ చలువజోతి

వెన్ను నెడమకన్ను ♦ వెన్నెలరాయుడు

నెల తల్లిదాయ మున్నీటిపట్టి

తే. కందుగలదుండగీడు చీకటులమిత్తి

పంటపైరులదొర ప్రొద్దుజంట లచ్చి

యన్న రేజోతి చందన ♦ నమరుచుండు

గుముదమిత్రునినామధేయములు సాంబ.

టీ. కఱకంఠ తలమానికము = శివునికి శిరోభూషణము, వేలుపులబువ్వ
 = దేవతలకు అహారమైనవాఁడు (చంద్రునికళలలోఁ బదునై దింటిని దేవతల
 లోఁగొందఱు ప్రతిదినము నొక్కొక్కఁ దొక్కొక్కటివంతునఁ దిందురు.
 అని శ్రుతి.) జాబిల్లి = (జాను + బిల్లి క) చక్కని బింబముగలవాఁడు, మరుమామ
 = మనఃస్థానికి మేనమామ, చందమామ (చంద్రమశ్యబ్దభవము) జింకతాలుపు =
 జింకనుధరించినవాఁడు, తొగచెలికాఁడు = కలసలకున్నేహితుఁడు, జడదారిక
 న్నాప = అశ్రమహామునియొక్క నేత్రమునలనఁ బుట్టినవాఁడు, రేతేఁడు =
 రాత్రికిఁ బ్రభువు, కడలివెన్న = క్షీరసముద్రమునందుఁ బుట్టినవెన్న, చుక్కల
 గమికాఁడు = నక్షత్రములకురాజు, జక్కవపగవాఁడు = చక్రవాకపతులదం
 పతులకు విరోధి (వాని నెడఁబాపువాఁడనియర్థము), చలివెల్లు = చల్లనికిరణ
 ములు గలవాఁడు, రేవెల్లు = రాత్రియందుఁ బ్రకాశించువాఁడు, చలువజోతి =
 చల్లనివెలుతురుగలవాఁడు, వెన్న నెడమకన్ను = విష్ణువుయొక్క వామనేత్రము,
 వెన్నెలరాయఁడు = చంద్రకకుఁ బ్రభువు, నెల, తమ్మిదాయ = కమలములకువిరో
 ధి (చంద్రోదయమయినఁ దామరపూవులు మాసికొనును.), మున్నీటిపట్టి =
 సముద్రునికిఁబుత్రుఁడు, కందుగలగుండగీడు = నల్లనికళంకముగలధూర్తుఁడు
 చీఁటఁటఁమిత్తి = చీకటికిమృత్యువు - చీకటిని బోగొట్టువాఁడు, పంటపైరు
 లదొర = సస్యములకురాజు, ప్రొద్దుజంట = సూర్యునకుసాటి, లచ్చియన్న = లక్ష్మీ
 దేవి కన్నయైనవాఁడు, రేజోతి = రాత్రి వెలుగువాఁడు, చందు (ప్ర.
 చంద్రుఁడు) - ౨౭ చంద్రుఁడు.

సీ. పదిపదులంచుల బాఁకుఁ దాల్చుదునీఁడు

కొండలతెక్కలు • కొట్టినదణి

జనిడియేఁబదులజన్మములు చేసినమేటి

సోమాసులకుఁ దావు • సూపుజాణ

యెత్తరంపుఁజెవుల • తత్తడివజ్రీఁడు

విష్ణుతెప్పలతోఁడు • వెల్లిగౌరు

మావటీఁడు తలఁపు మానికము గలాఁడు

నిలు వెల్లఁ జూపులై ♦ వెలయువాఁడు

తే. మింటిప్రోల్సామి జడదారి యింటికోడి

పెట్టుమ్రోకుల వెలిగిడ్డిఁ ♦ బెనిచినదొర

మొదటిదిక్కునుబాదారి ♦ మొయిలుజక్కి

సామి యన నింద్రునామముల్ ♦ జరగుసాంబ.

11

టీ. పదిపదులంచుల బాఁకుఁదాల్చుచునుఁడు = (పదిపదులు = నూలు) నూలు యంచులుగల యాయధమును (పజ్రాయధమును) ధరించిన మేటి, కొండలఁతెక్కలు కొట్టినదణి = పర్వతములయొక్క తెక్కలను నఱికిన సేర్పకాఁడు. జమిడియే బదుల జన్మములుచేసిన మేటి = (జమిడియే బదులు = నూలు) నూలు యజ్ఞములుచేసిన యుత్తముఁడు - శతమఖుఁడు, సోమానులకుఁ దావునూపు బాణ = యాగములూనరిచినవారికునికి మాపునట్టి సేర్పరి, ఎత్తరంపుఁజెవులతత్తడి వజ్రఁడు = నిక్కుకొనియుండు చెవులుగలవాహనము (ఉచ్చైశ్రమము) నెక్కడి మొనకాఁడు, విష్ణుతెప్పలఁజేఁడు = (విష్ణుతెప్పలు = తెఱచికొనియుండు తెప్పలుగలవారు - అనిమిషులు - దేవతలు) దేవేంద్రుఁడు, వెల్లగౌరు మావటీఁడు = తెల్లనియేనుఁగును - విరావతమును ఎక్కడిమావటివాఁడు, తలఁపుమానికముగలాఁడు = చింతామణిగలవాఁడు. నిలు వెల్లఁజూపులై వెలయువాఁడు = దేవామెల్లనేత్రములుగలవాఁడు - సహస్రనేత్రుఁడు, మింటిప్రోల్ సామి = స్వర్గపట్టణము నేలురాజు, జడదారి యింటికోడి = గౌతమమహామునియొక్క యాశ్రమంబునఁ గుక్కుటరూపంబుఁ దాల్చినవాఁడు, పెట్టుమ్రోకుల వెలిగిడ్డిఁ బెనిచినదొర = కల్పసృక్షములను, కామధేనువును బోషించినట్టి ప్రభువు, మొదటిదిక్కునుబాదారి = తూర్పుదిక్కునేలెడు ప్రభువు (సుబాదారి - అన్యదేశ్యము.), మొయిలు జక్కి సామి = మేఘములు వాహనములుగాఁగల ప్రభువు - ౧౮ దేవేంద్రుఁడు.

సీ. తగరుబాబాసాని ♦ దుగమోరపాదుసా

తెప్పెరచెలి యన్ని తిండికాడు
 నీటిబిడ్డడు కిత్తు ♦ నిప్పు ముట్టగరాని
 బలియుడు సతనాలు కలదునీడు
 కప్పుత్రోవరి తిగ కాళ్ల దేవర యగ్గి
 చి చ్చింగలం బన ♦ జెలగు వహ్ని
 పోతుత త్తడిరొతు ♦ ప్రొద్దుకూన జముండు
 మి త్తి దక్కినమేలు మేటి జమున

తే. తోడు గుడెతాల్పు పెతరుల తేడనంగ

గాలునిసమాహ్వయము లగు ♦ మూలతేడు
 త్రిమ్యురీడు రక్కసి పొల దిండి సోకు
 మూకదణి నా నిర్మతిపేళ్లు ♦ పొనగు సాంబ.

12

టీ. తగరుబాబాసాని = పొట్టేలువాహనముగాఁగలరొతు, దుగమోరపాదుసా = రెండుముఖములుగలదేవుడు (పాదుసా - అన్యదేశము), తెప్పెరచెలి = వాయువునకుఁ జెలికాడు, అన్ని తిండికాడు = సర్వభక్షకుడు, నీటిబిడ్డడు = ఉదకమునందుఁ బుట్టినవాడు, కిత్తు, నిప్పు, ముట్టగరాని బలియుడు = తాఁకఁగూడని నేర్పరి, సతనాలుకలదునీడు = ఏడునాలుకలుగలప్రభువు - సప్తజిహ్వకుడు, కప్పుత్రోవరి = నల్లనిమార్గముగలవాడు - కృష్ణవర్త, తిగకాళ్లదేవర = మాఁడుపాదములుగలవేల్పు, అగ్గి (అగ్ని-ప్రకృతి.), చిచ్చు, ఇంగలము (అంగారశబ్దభవము.)-ంగ అగ్ని. పోతుత త్తడిరొతు = దున్నపోతు నెక్కుబలియుడు, ప్రొద్దుకూన = సూర్యునిబిడ్డడు, జముండు (ప్ర. యముడు), మి త్తి (మృత్యుశబ్దభవము.), దక్కినమేలుమేటి = దక్షిణదిక్పాలుడు, జమునతోడు = యమునకుఁ దోబుట్టువు, గుడెతాల్పు = పాశమునుదాల్చినవాడు, పెతరుల తేడు = పితృదేవతల కధిపతి - యముడు.

మూలఁజేడు = నైర్ఘృతిమూల కధిపతి, శ్రీమృదీడు = రాత్రులందుఁ
దిరుగువాఁడు, రక్కసి (ప్ర. రాక్షసుఁడు) పొలదిండి = మాంస మాహార
ముగాఁగలవాఁడు, సోఁకుమాకదణి = రాక్షససమాహములకధిపతి-గైర్వృతి.

సీ. పడమటిదొర నీటియొడయఁడు జడిసామి

మొసలిగుట్టముకొత్తు ధ మొయిలుతేఁడు

వల్లెత్రాడుగలట్టివాఁడు నా వరుణాఖ్య

లమరెను జింకగుట్టమువలంతి

బీదలపెనుబాద ధ యీద త్రాచులమేత

గందపుమలగుట్టికాఁడు గాడ్పు

పయ్యర తావిమోపరి వలి మరుతేరు

నుడిగొట్టు తెమ్మర ధ సోకుబూచి

తే. మేనుతాల్పుల కునురైనమేటి నింగి

చూలి మబ్బులపగదాయగాలి సురటి

వీననలపుట్టు దువ్వగావించుజాణ

కరువలి యనంగ మారు తాఖ్య లగు సాంబ.

13.

టీ. పడమటిదొర = పశ్చిమదిక్కు నేలెడువాఁడు, నీటియొడయఁడు =
ఉడకముల కధిపతి-అసాంప్రతి, జడిసామి = వాన కధిపుఁడు, మొసలిగుట్టము
కొత్తు = మొసలివాహనముగాఁగల శూరుఁడు, మొయిలుతేఁడు = మేఘాధి-
పతి, వల్లెత్రాడు గలట్టివాఁడు = పాశమునుదాల్చినవాఁడు - వరుణుఁడు.
జింకగుట్టమువలంతి = జింకవాహనముగాఁగల నేర్పకాఁడు, బీదలపెనుబా-
ద = బీదలను జలికాలంబున మిక్కిలి బాధించునది, ఈద - చల్లనివాఁడు
త్రాచుమేత = పాముల కాహరమైనవాఁడు, గందపుమలగుట్టికాఁడు =
మలయపర్వతమునుండి వీచువాఁడు, గాడ్పు, పయ్యర, తావిమోపరి =
(పుష్పదుల) గంధముదాల్చువాఁడు, వలి, మరుతేరు = మన్మథునకు నరద

మయినవాడు, సుడిగొట్టు=చుట్టివీచువాడు, తెన్నెర, సోకుబూచి=స్వ
ర్యగుణముగలదయ్యము, మేనుతాల్పుల కుసురైనమేటి = శరీరధారులకుఁ
బ్రాణసైనమేటి, నింగిచూలి = అకసమునఁబుట్టినవాడు, మబ్బులపగదా
య=మేఘములను జెడరఁగొట్టువిరోధి, గాలి, మరటివీసలనపుట్టు = వినకకట్టలు
వీచుటచేఁ బుట్టువాడు, దుష్టగావించుజాణ = దుష్టును గలిగించు నేర్పరి,
కరుసలి-౨౦ వాయుదేవుడు.

సీ. జక్కులపాదుసా ♦ ముక్కంటినంగాతి

కాయకన్నేటి రొక్కములతేడు

వానీడు రారాజు ♦ వడచక్కియెకిమీడు

తత్తడి నెక్కెడు ♦ దంట యనగ

ధనదువేళ్లగు జడ ♦ దారి గిబ్బసిపాయి

తిగకంటిదొర తుక్కిచ్చిక్కు పెంకి

యనగ నీశానాఖ్యలను వొందుఁ జిందము

కూతకై దువు బూరఁగొమ్ము సంకు

తే. వలమురి యనంగ శంఖము ♦ వెలయుఁ జుట్టు

వాలు సుడివాలు వట్టువవాలు బటువు

వాలు పదినూఱులంచులవాలు బిల్ల

వా లన సుదర్శనాఖ్యలు ♦ వఱలు సాంబ.

14

టీ. జక్కులపాదుసా = యక్షులకు తేడు, ముక్కంటినం గాతి =
త్రినేత్రునకుఁ జెలికాడు, కాయకన్నేటి = కాయగాచిన కన్నులగలయు
త్రముడు, రొక్కములతేడు = ధనముల కధిపతి, వానీడు = (వానెడు
ఈడు) వైశ్యకులమునఁ బుట్టినవాడు, రారాజు = రాజులకురాజు-రాజ
రాజు, వడచక్కియెకిమీడు = ఉత్తరదిక్కు నేలువాడు, తత్తడినెక్కు
దంట = గుట్టపువాహనమునెక్కడి శూరుడు - ౨ కుబేరుడు. జడదారి =

జడలను (జటాజూటమును) ధరించినవాఁడు, గిబ్బసిపాయి = ఎద్దునెక్కిడి
 రాతు, తిగకంటిదొర = త్రినేత్రుడగు ప్రభువు. తుదిదిక్కుపెంకి = కడపటి
 దిక్కు (ఈశాన్యపుమూల) యునికిపట్టుగాఁగలవాఁడు - ౪ ఈశాసునిపేరులు.
 చిందము, కూతకైదువు = ఊడెడి యాయుధము, బూరఁగొమ్ము, సంకు
 (ప్ర. శంఖము.), పలమురి = కుడితట్టుగాఁ దిరుగునది - ౫ విష్ణువుయొక్కపాంచ
 జన్మము. చుట్టువాలు, నుడివాలు, పట్టుపవాలు - (ఈ 3 పదములకు గుం
 డ్రనియాయుధము లని యర్థము.) బట్టుపవాలు = గట్టియాయుధము, పది
 నూలులంచులవాలు = (పదినూలులు = వేయి) వేయి యంచులగల యాయు
 ధము, బిల్లవాలు = బిళ్లవలె గుండ్రనైన యాయుధము - ౬ విష్ణువుయొక్క
 సుదర్శనము.

సీ. తుదచుక్కపేరిటి ♦ తొయ్యలిపెనిమిటి

కప్పుదేవరయన్న ♦ కలపదారి

కటివల్లిప్రోడ రోఁకలితాల్పు తాటిపె

కైముమేటిబలియుండు ♦ జమునగొంగ

యన బలభద్రువే ♦ శ్లగుఁ గ్రీడిచెలితేరు

పులుఁగురాయఁడు దెలిమోముపక్కి

బొల్లిమోరపులుంగు ♦ నల్లనయ్యరవాలు

తోడలేనివానినై ♦ దోడు గరుడి

తే. వేలుపుబువ్వఁగొనుజోడు ♦ వెన్నుపడగ

చిలువమేతరి మే లిచ్చుపులుఁగు గరుటి

తల్లివేసట వాసినదంట యనఁగ

వైనతేయసమాఖ్యలు ♦ వఱలు సాంబ.

15

టీ. తుదచుక్కపేరిటి తొయ్యలిపెనిమిటి = (తుదచుక్కపేరు = నక్ష

త్రములలోఁ గడపటి నక్షత్రముయొక్క పేరుకాంతకుఁ బెనిమిటి) కేవలీర
 ముండు, కప్పుదేవరయన్న = నల్లనిదేవరకు (కృష్ణానికి) అన్నయైనవాఁడు,

కలపదారి = నాఁగేలు ఆయుధముగాఁ గలవాఁడు, కఠివల్వ ప్రొడ=నల్లని పట్టుబట్టును ధరించిననేర్పరి - నీలాంబరుఁడు, రోఁకలితాల్పు = ముసలా యుధుఁడు, తాటిపెక్కెము మేటిబలియుఁడు = తాళధ్వజుఁడగు గొప్పబ లవంతుఁడు, జమునగొంగ = యమునానదికి శత్రువు - బలరాముఁడు. క్రీడి చెలితేరు = అర్జునుని చెలికాఁడగు విష్ణువుయొక్కవాహనమైనవాఁడు, పులుఁ గురాయఁడు = పత్మలకురాజు, తెలిమోముపక్కి = తెల్లనిముఖముగలపక్షి, బొల్లిమోరపులుఁగు. (పై యట్లే.) నల్లనయ్యరవాలు = నల్లదేవునియొక్క రవగాలు - ఆస్కండితగతినిఁబోవు గుఱ్ఱము - విష్ణువునకు వేగముగాఁ బోవ సాధనమైనవాహనము, తొడలేనివానిపైదోడు = అనూరునికిఁదమ్ముఁడు. గరుడి (ప్ర. గరుడుఁడు.), వేలుపులబువ్వఁగొనుజోడు=వేలుపుల కాహర మయిన యమృతము నపహరించినబంటు, వెన్నపడగ = విష్ణువుయొక్క ధ్వజమైనవాఁడు, చిలుపమేతరి=పాములను దినువాఁడు, మేలిచ్చుపులుఁ గు=జనులకు మేలుగలుగఁజేయుపక్షి, గరుటి (రూ. గరుడి.), తల్లివేసట వాపినదంట=తల్లియొక్క శ్రమములను బోగొట్టిన శూరుఁడు - ౧౩ గరు త్తుంతుఁడు.

నీ. వడముడి తెమ్మెరకొడు కన భీముఁ డౌ
 వేగంటికొమరుఁడు ♦ వెన్నునంటు
 వెన్నుమచ్చదునీఁడు ♦ వివ్వచ్చు కన్వడి
 గెలుపువేరుగలాఁడు ♦ క్రీడి యనఁగ
 నద్దననామంబు ♦ లగు ముత్తైరుపులాడి
 తెలివాఁక పొందామరలకుఁ బంట
 కఱకంతులరేఱు ♦ పెరుమాళ్లుడుగుబుగ్గ
 జడదారిచెవియూట ♦ చదలువాఁక
 తే. తాటిపెక్కెముదణితల్లి ♦ తాతపనఁటి
 వెల్లి మినువాఁక మిన్నేలు ♦ వేల్పులేలు

ఘెల్లుకానుపుసనతిత్తల్లి యనఁ దనరు

నమరతటినికి నానుధేయములు సాంబ.

16

టీ. పడముడి, తెప్పెరకొడుగు = పసనందనుడు - ౨ భీముడు, నేగఁటికొడుగుడు = వేయికన్నలుగలదేవుని (ఇంద్రుని) పుత్రుడు, వన్నునంటు = కృష్ణునికీర్తయి స్నేహితుడు, వన్నుమచ్చునుడు = వీరపునలగు మచ్చగల సరదాని, విన్నచ్చు (ప్ర. భీతిత్తుడు), కన్నడి = (కిన్న + నడి) రుద్రుడైతులతో నేకకాలమున బాణముల నేయువాడు, గలుపు పేరుగలాడు - "విజయుడు" అనునానుముగలవాడు, క్రీడి = (కీరీటి. ప్రకృతి.) కిరీటుగలవాడు - ౩ అబ్బునుడు. ముత్తెరువుకండి = మూడుమార్గములందు ప్రసరించునది - ప్రసథన. తెలివాడ = తెల్లనినది, పొందామగలకుబంటు = బంగారుపామరపుష్పల పనికిపట్టునది, కలకంఠతలయేలు = ఈశ్వరుని లెకనునాడు నవించునది, పెరుమాళ్ళెడుగుబ్బు = విష్ణువుయొక్క - సాదములను ముట్టున పట్టుకూడు = పిళ్ళపద, పడదారిచెవియూడు = బంగారుచెవిమొట్టుయొక్క - చెవిగంటిపుట్టనది, పదలువాడ = అకిసరుండు బొటునది, పాటికల్లు మునిగిల్లు = తాగి న్నజుడుగుభీష్మునిత్త, తాగిపనటికల్లి పుట్టినచూడులవున దీనినికల్పవాహము, మినువాడ = అకసమంగులను పోడునది, మిన్నేలు (మా. పైని), వేల్పుటేలు = (వేల్పు + పేలు) దేవతలనది, పల్లకానుభవతల్లి. కుచారస్వామికి మారుతల్లి - ౧౭ నాగానది.

౬. వేల్పునానానానికది చెన్నునికుంకి

రంగులూలట సంత్రంబు కడలి

పుణిమియుద్ధియకక * మున్నీగు వ్రాయేలు

మబ్బుపుల్లుని నెల్లి * మామమామ

గట్టురాక ముగినిఁ గాచిననేర్పరి

యేలులమగడు రేయింతిమామ

ముక్కంటియమ్మల పొది మింటిలాయంబు

తోటదొడ్డియొనర్చు నీటుకొండు

తే. చందునయ లచ్చితండ్రి నా జలధి పరంగు

వెల్లయేనుంగు చొదంతి వేల్పుగౌరు

మొదటిహత్తి నా సురకరి పొదలు దెల్ల

జక్కి నిక్కువీనులమాపు చదలు తేజ

యనగ నుచ్చైశ్శ్రవము పేరు లయరు సాంబ.

17

టీ. వేల్పుసు వారంపు విడిది = దేవతలపంటయిల్లు, వెన్నుని తెంకి = విష్ణు
పుయ్యొక్క వాసస్థానము, రతనాలపంట = రత్నములకుఁ బండుచోటు,
సంద్రము (ప్ర. సముద్రము.), కడలి, పుడమిముద్దియొకొక = భూదేవికి
సప్తరూపమైనది, మున్నీరు - (ముందు + నీరు) పురాతనమైననీరు, ప్రాయే
లు = (ప్రాతఁ + ఏలు.) ప్రాచీనమైనది, మబ్బుపువ్వులవెల్లి = (మబ్బుపు
వ్వులు = మేఘపుష్పములు = నీళ్లు) నీటి కునికిపట్టు, మామమామ = మామయగు
విష్ణువునకుమామ, గట్టురాకొమగునిఁ గాచిన నేర్పరి = (గట్టురాకొమరుఁడు =
హిమవంతునికొమరుఁడు - మైనాకుఁడు) మైనాకుని రక్షించినసమర్థుఁడు,
ఏలులమగఁడు = నదులకు భర్త, రేయింతిమామ = రాత్రియనుకాంతకుమామ
(రాత్రి చంద్రునిభార్య యనువాఁడుక గనుకను, చంద్రుఁడుసముద్రునికిఁ
బుత్తుఁడగుటచేతను రాత్రికి మామయనఁబడియె), ముక్కంటియమ్మలపొ
ది = త్రినేత్రునకుఁ ద్రిపురసంహారసమయమున నమ్మలపొదియైనవాఁడు,
మింటిలాయంబుతోటదొడ్డియొనర్చు నీటుకొండు = ఆకాశమును (స్వర్గ
మును) గుఱ్ఱపుశాలగాను, చెట్లతోటగను, పసులదొడ్డినిగాను చేసిన నేర్పరి-
స్వర్గమునఁగల యుచ్చైశ్శ్రవ మనుగుఱ్ఱమును, కల్పపుష్పములను, గామధేను
వును గన్నవాఁడు, చందునయ = చంద్రునితండ్రి, లచ్చితండ్రి = లక్ష్మీదే
వికి జనకుఁడు-౧౩ సముద్రము. తెల్లయేనుంగు = తెల్లనియేనుంగు, చొదంతి =
నాలుగుదంతములుగలది, వేల్పుగౌరు = దేవతలయేనుంగు, మొదటిహత్తి =

తలకు విరోధులు, తొలివేల్పులు = పూర్వదేవులు-౬ రాక్షసులు. గాలి, గాము (ప్ర. గ్రహము.), నెగడి, కొఱవిరాళులు=కొఱవికట్టై త్రిప్పునది, బూచి, సోఁకుడు, పిసాసి (ప్ర. పికాచము.), దయ్యము (ప్ర. దైవము.) ౮ పికాచము. ఇనము (ప్ర. హిమము.), వలిమంచు-3 హిమము. పిడుగు-౧ వజ్రాయుధము.

సీ. మిన్ను చుక్కల త్రోవ ♦ విన్నుప్పరము నింగి
వెన్నునియడుగు విన్ ♦ వేల్పుఁదెరువు
గాలితండ్రి బయ లాకసము మొగులుతెన్ను
చదలు నా గగనాఖ్య ♦ లొదవుచుండుఁ
బవలు పగలు నాఁగ ♦ దివముపేళ్లగు రేయి
రాతిరి రే యన ♦ రాత్రి యమరు
దెన దిక్కు కడ యన ♦ దిశ్ యొప్పు నెల చంద
నఁగ మాన మమరుఁ బున్నమ యనంగ
తే. నలరుఁ బూర్ణిమకు నమాన ♦ యమవన యనఁ
జను నమావాస్యపేరులు ♦ సంజ సందె
యనఁగఁ దగు సంధ్య కాతపంబునకు నెండ
ప్రాదు వేండ్రం బనెడిపేళ్లు ♦ పొనఁగు సాంబ.

20

టీ. మిన్ను, చుక్కల త్రోవ = నక్షత్రములమార్గము, విన్ను, ఉప్పు
రము, నింగి, వెన్నునియడుగు=విష్ణుపది, విన్, వేల్పుఁదెరువు=దేవతలుపోవు
నట్టిబాట, గాలితండ్రి=వాయువునకుఁ బుట్టుచోటు, బయలు, ఆకసము (ప్ర.
ఆకాశము.), మొగులుతెన్ను=మేఘములమార్గము, చదలు-౧3 ఆకాశము.
పవలు, పగలు-౨ దినము. రేయి, రాతిరి, రే-3 రాత్రి. దెన=(ప్ర. దిశ్.)
దిక్కు. (ఇది సంస్కృతసమము), కడ (ప్ర. కాష్ఠ.)-3 దిక్కు. నెల, చంద

దు—1 మాసము. పున్నమ, 1 పూర్ణిమ. అమావాస, అమావాస—అమావాస్య. సంజ, సంజె—సంధ్యాకాలము. ఎండ, ప్రాస్త, వేండ్రము—3 ఆతపము.

సీ. మెఱపులు మెఱుఁగులు ♦ మించు లనఁ దటిత్తు
 లగును జుక్కలు రిక్క ♦ లనఁగఁదార
 లమరు జేజేతేని యరదము నీటిమో
 పరి మబ్బు మొయి లనఁ ♦ బరఁగు ఘనము
 తెరి యల తరఁగ నాఁబొరయు వీచికపేళ్లు
 నురువు నురుఁ గనఁగఁ ♦ గొఱులు ఘన
 మంతస్సమాభిఖ్య ♦ లగును లోపల లోన
 లో నన బహిరాఖ్యఁబొప్పను వెలి

తే. బయలు వెలుపల నాఁగ దీపంబుపేళ్ళు
 నఱుచుండును జోతి తిర్వళిక దివ్వె
 యనఁగ మందోష్టమునకు వెచ్చన యొకింత
 వేడి యిసుమంతకాఁక నావెలయు సాంబ.

21

టీ. మెఱపులు, మెఱుఁగులు, మించులు, 3 విద్యుత్తు. చుక్కలు, రిక్కలు (ప్ర. బుక్షములు)—అక్షత్రములు. జేజేతేనియరదము=ఇంద్రుని వాహనమయినది, నీటిమోపరి=నీటిని ధరించునది - (జలధరము), మబ్బు, మొయిలు—ర మేఘములు. తెర, అల, తరఁగ (ప్ర. తరంగము.) - 3 పము ద్రవు టలలు. నురువు, నురుఁగు— ఘనము. లోపల, లోన, లో—3 అంత రాభిగము. వెలి, బయలు, వెలుపల—బహిరాభిగము. జోతి (ప్ర. జ్యోతిస్సు) తిర్వళిక (ఇది ద్రావిడపదము), దివ్వె (ప్ర. దీపము.)—3 దీపము. వెచ్చన, ఒకింతవేడి, ఇసుమంతకాఁక—3 కొంచెపాటియున్నము.

క. సిన్దుగ లక్షణకవి యగు

కన్తురిరంగాఖ్యుడను జగద్ధితముగ నీ

నిన్దులదై వతవర్ధను

విస్తర మొనరించినాడ ♦ విబుధులకరుణన్.

22

తా. చక్కగా లక్షణము లెఱిగిన కవినైన కన్తురిరంగయ్య యను నేను లాకోపకారాగ్రము పండితుల యనుగ్రహముచే సాటిలేని దేవవర్ధను విప్రులముగాఁ జెప్పితిని.

దేవవర్ధ సంతూర్ణము.

—♦— మా న వ వ ర్ధు. —♦—

క. శ్రీనగజామానసలన

మానసరోహంస నిరుపమానవిభవధా

మా నవముగ నీచేరిట

మానవవర్ధువు రచింతు ♦ మానక సాంబా.

1

తా. కాంతియుక్తరాలగుపార్వతియొక్క మానసమనెడు ప్రకాశం చెడికొలనికి రాయంచయైనవాఁడా! (పార్వతిచే నెల్లప్పుడు ధ్యానింపఁబడు వాఁడా!) సాటిలేనికల్పికి నివాసమైనవాఁడా! ఓసాంబమూర్తి! నికంకితముగా నేను దప్పక నూతనముగా మానవవర్ధును రచించెదను.

సీ. తొలిచదువులు ప్రాతఃపలుకులు మినుకులు

ప్రామినుకులు తొంటి ♦ బాస లనఁగ

వేదాఖ్య లగు నేలవేల్పులు తొలిజాతి

వారు మిన్నులచదువరులు జన్ని

గట్టులు దుగపుట్టుకలు పార్లు బాఁపలు
నాఁగ బ్రాహ్మణులకు • నామము లగు
తేలు దొరలు నేలయేలుదంటలు వెన్న
వలబుజమునఁ గలవారు రాచ

తే. వారు తేఁడులు రెండవవంగడంపుఁ
బబువు లన ట్ల త్రియాఖ్య తొ • బచ్చు బేరి
మూడవకొలంబతఁడు నాఁడఁకాఁడు నల్ల
నయ్యతోడబిడ్డ కోమటి • నాఁ దనర్చు
వై శ్యనామంబు లదినివాస సాంబ.

2

టీ. తొలిచదువులు, ప్రాతపలుకులు, మినుకులు, ప్రామినుకులు,
తొంటిబాసలు (ఈయన్నింటికిని బూర్వవాక్యములు అని యర్థము.) - ౧
వేదములు, నేలవేల్పులు=పుడమికి బేవులు-భూసురులు, తొలిజాతివారు=
అగ్రజన్తులు, మినుకులచదువరులు = వేదాధ్యయనము చేయువారు, జన్మిగ
ట్టులు=యజ్ఞోపవీతముఁ దాల్చినవారు, దుగ పుట్టుకలు = ద్విజన్తులు, పార్లు
[పాఱులు]=పాఱువారు, బాఁపలు - ౨ బ్రాహ్మణులు. తేలు, దొరలు,
నేలయేలుదంటలు=పుడమిని బాలించు నేర్పరులు, వెన్న నివలబుజమునఁగల
వారు=విష్ణువుయొక్క కుడిబాహువునుండి పుట్టినవారు, రాచవారు=క్షత్రి
యులు, తేఁడులు, రెండవవంగడంపుఁబబువులు=రెండవకులమున[క్షత్రియ
వంశమున]ఁ బుట్టినరాజులు-౩ క్షత్రియులు. బచ్చు, బేరి, మూడవకొలం
బతఁడు=మూడవవంశమున [వైశ్యకులమున]ఁ బుట్టినవాఁడు, నాఁడఁకాఁడు=
నాణెముగలవాఁడు, నల్లనయ్యతోడబిడ్డ=విష్ణువుయొక్కతోడయందుఁ బుట్టిన
వాఁడు, కోమటి - ౪ వైశ్యుఁడు.

సీ. కలపతాల్పులు తుదికొలమునేర్పరులు కాఁ
పులు వినువాఁకతోఁబుట్టువు లన

నలరును శూద్రాఖ్యః • లమ్మ కన్నది తల్లి
 యవ్య నా మాత పే • శృమరుఁ దండ్రి
 యబ్బ కన్నయ్య నా • యన యయ్య యప్పన
 జనకాఖ్య లగుఁ దమ్ముఁ • డనుఁగు తోడు
 తోడఁబుట్టు వనంగఁ • దోఁబుట్టు వన సోద
 రాఖ్య లౌ మొదటివాఁ • డన్న పెద్ద

తే. యనంగ నగ్రజుఁ డగు నక్క • యప్ప యనంగ
 జ్యేష్ఠకన్యకుఁ జెల్లెలు • చెల్లె చెలియ
 లనంగఁ దనరుంగనిష్ట కిల్లాలు రాణి
 యాలు పెండ్లా మనంగ భార్య • కగును సాంబ. ౩

టీ. కలపతాంబులు = నా గేటినిధరించినవారు, తుదికొలమునేర్పరు
 లు = కడపటి [నాలుగవ] కులమునంగుఁబుట్టిన నేర్పుగలవారు, కాఁపులు =
 త్రేత్రములనురక్షించువారు, వినువాఁకతోఁబుట్టువులు = గంగానదికిసైదోడులు
 [శూద్రులు విష్ణుపాదమునఁబుట్టిరి యని శ్రుతి చెప్పటచేతను, గంగ విష్ణుపాదో
 ద్భవగనుకను గంగకుశూద్రులు దోఁబుట్టువులని చెప్పఁబడిరి.] - రశూద్రులు.
 అప్పు, కన్నది, తల్లి, అవ్య - రజనని. తండ్రి, అబ్బ, కన్నయ్య [కన్న + అయ్య],
 నాయన, అయ్య = పూజ్యుఁడు, అప్ప - జనకుఁడు. తమ్ముఁడు, అనుఁగు, తోడు,
 తోడఁబుట్టువు, తోఁబుట్టువు - ౫ సోదరుఁడు [చిన్నవాఁడు]. మొదటి
 వాఁడు = మొదటబుట్టినవాఁడు, అన్న, పెద్ద, పెద్దతోఁబుట్టువు [అగ్రజుఁడు]
 అప్పు, అక్క - ౨ జ్యేష్ఠభగిని. చెల్లె, చెలియలు - ౨ కనిష్ఠభగిని. ఇల్లాలు
 [ఇల్ల = లలు], రాణి, అలు, పెండ్లాము. రూ. పెండ్లము - ౫ భార్య.

సీ. అయిదువరాలు ముత్తైదు వనఁ బురంధ్ర
 కగుఁ దోడికోడ లేరా లనంగఁ

బతిసోదరునిభాగ్య ♦ పరఁగుఁ గూఁతురు కూఁతు
 కొమరిత యనఁ బుత్రి ♦ కమరుచుండుఁ
 గొమరుండు బుడకఁడు ♦ కొడుకు పట్టి యనంగఁ
 బుత్తుఁ డౌ బిడ బిడ్డ ♦ పూప పాప
 కుట్టు చిటుత కందు ♦ కూన నిసువు పాల
 బుడుతనా శిశునామ ♦ ములుదనర్పు
 తే. గోల ముద్దియ ముద్దరాల్ ♦ బేల ముగుద
 యనఁగముద్గాంగనకు నాఖ్య ♦ లగుసు ముదిమి
 వాఁడు ముదుకఁడు ముదిసిన ♦ వాఁడు ముసలి
 ముదుసలి యనంగ వృద్ధుపే ♦ శ్లోదవు సాంబ.

4

టీ. అయిగువరాలు [ఐదువ + అలు - రేఫాగమము]. రూ. ఐదువరాలు
 ముత్తైదువ - ౨ వృద్ధసుమంగలి. తోడికోడలు, ఏరాలు - ౨ అన్నదమ్మలభార్యలు.
 కూతురు, కూతు, కొమరిత - 3 పుత్రిక. కొమరుఁడు, బుడుకఁడు, కొడుకు
 పట్టి - ౪ పుత్తుఁడు. బిడ, బిడ్డ, పూప, పాప, కుట్టు, చిటుత, కందు, కూన,
 నిసువు. రూ. నిసుఁగు. పా. నిసువు, పాలబుడుత = చంటిబిడ్డ - ౧౨ శిశువు.
 గోల, ముద్దియ, ముద్దరాలు [ముద్ద + అలు], బేల, ముగుద [ప్ర. ముగ్ధ] - ౧౫
 ముగ్ధ [ప్రాయముపచ్చిన యాఁడుది]. ముదిమివాఁడు, ముదుకఁడు, ముదిసిన
 వాఁడు, ముసలి, ముదుసలి - ౧౬ వృద్ధుఁడు.

సీ. పిన్న కొండికవాఁడు ♦ చిన్న పడుచు చోట
 పసివాఁ డనెడిపేళ్లు ♦ బాలున కగుఁ
 జతురుపే శృగు దిట్ట ♦ జాణ దంట వలంతి
 వెరవరి ప్రోడ నేర్పరి యనంగఁ
 జెలికాఁడు సంగాతి ♦ చెలిమరి గాదిలి
 సకియ సంగడికాఁడు ♦ సంగడిఁడు

చెలి నే స్తి యనఁ జను ♦ స్నేహితునకుఁ జెల్లి

నంటు మాలిమి పొంద ♦ నంగమైతి

తే. కొఱలుఁ గుఱుచ టింగణ గిడ్డ ♦ గిఱక గుఱ్ఱ

పొట్టి యన వామనాఖ్యలౌ ♦ గట్టివాయి

తాఁగ జంత గయాళియు ♦ నాఁగఁ దనరు

ధూర్తవనితకు దురితవిధూర సాంబ.

5

టీ. పిన్న, కొండికవాఁడు=చిన్నవాఁడు, చిన్న, పడుచు, చోఱి, రూ. చోఱి, పసివాఁడు-2 బాలుఁడు. దిట్ట, జాణ, దంట, వలంతి, వెరవరి [వెరవు + అరి] = ఉపాయముగలవాఁడు [మత్స్వర్థీయకతద్ధితాంతము], ప్రోడ [ప్ర. ప్రాడుఁడు.], సేర్పరి [సేర్పు + అరి - మత్స్వర్థీయకతద్ధితాంతము.] = సామర్థ్యముగలవాఁడు-2 సమర్థుఁడు. చెలికాఁడు, సంగాతి=సంగాతము (స్నేహము) గలవాఁడు, చెలిమిరి=[చెలిమి + అరి.] చెలిమిగలవాఁడు, గాదిలి సకియ[ప్ర. సఖి], సంగడికాఁడు-సంగడిఁడు-[పైరెండింటికి సంగడికలవాఁడు అనియర్థము.] చెలి, నే స్తి=నేస్తముగలవాఁడు నేస్తము + ఇ-మత్స్వర్థీయకతద్ధితాంతము.] - ౬ స్నేహితుఁడు. చెల్లి. రూ. చెలిమి, నంటు, మాలిమి. రూ. మాల్లి. పొందు-౪ స్నేహితము. కుఱుచ, టింగణ. రూ. టింగణా, గిడ్డ, గిఱక గుఱ్ఱ, పొట్టి-2 కుఱుచవాఁడు. గట్టివాయి = పెద్దగొంతుగలది, తాఁగ, జంత గయాళి, రూ. గయాళి=అలక్ష్యము సేయునది - ౫ ధూర్తరాలు.

సీ. కబ్బపునేతరి ♦ కయి కై సరుఁడు మాట

లల్లువాఁ డనుపేళ్లు ♦ చెల్లుఁ గవికి

బట్టులు చదువరుల్ ♦ బట్టు క్రిక్క లనంగ

వందుల కగుఁ బడఁ వాళ్లు వేగు

వారు వేగరు లనఁ ♦ జారులపేల్లొప్పు

బోయీలు బెస్తలు ♦ మోపరు లన

వాహకులకుఁ జెల్లు ♦ సాహిణి సాని రా
 తనఁగఁ నశ్వారోహాకునకుఁ దనరుఁ
 తే. గట్టికలు పణిహారులు ♦ కటిక లనఁగ
 వేత్ర పాణుల కగు బోయ ♦ వేటకాఁడు
 నడవి ద్రిమ్మరి యనఁ గిరాతాఖ్య లెనఁగు
 నన్నగళ పేడి యన మండుఁ ♦ డగును సాంబ.

6

టీ. కబ్బపు సేతరి = గ్రంథములను రచించువాఁడు, కయి, కైస
 రుఁడు, మాటలల్లువాఁడు = పదము లొక్కటిగఁ జేర్చువాఁడు - ౪ కవి.
 బట్టులు, చదువరులు (చదువు + అరులు) = చదువుగలవారు, బట్టు, క్రిక్క
 లు - ౪ స్తుతిపాఠకులు. పడవాళ్లు, వేగువారు, వేగరులు - ౩ చారులు -
 (మాటు వేసుముతోఁ బరరాజ్యములనుండి యుచ్చటి సంగతులనుఁ దమరాజా
 నకుఁ దెలుపువారు.) బోయీలు, బెస్తలు, మోపరులు - ౩ పల్లకులు మొదలగు
 వానిని మోయువారు. సాహిణి, సాని, రాతు - ౩ గుఱ్ఱపురాతు. కట్టి
 కలు, పణిహారులు, కటికలు - ౩ బెత్తము దాల్చి కొలువుచేయు ద్వారపాలు
 రు మున్నగువారలు. బోయ, వేటకాఁడు, అడవి ద్రిమ్మరి = అడవులందును
 చరించువాఁడు - ౩ కిరాతులు. అన్నగళ, పేడి - ౨ నపుంసకుఁడు.

సీ. జాలరి వలతోఁడు ♦ మీలవేటరి యనఁ
 దగు ధీవరుని పేళ్లు ♦ తడుపుదాల్పు
 వడు గొంటిజంఁదెమువాఁడు బమ్మచారి
 యన బ్రహ్మచారి పేశ్మమరు గేస్తు
 మనికితోఁ డింటివాఁ ♦ డన గృహస్థున కగు
 నడవికాఁపు తపసి ♦ జడలదారి
 నాఁ జెలువొందు వానప్రస్థునకు నొంటి
 కాఁడు గోణముదారి ♦ బోడ బీద

తే. కావులుగలాడు సన్నాసి ♦ నా వెలుంగు
యతినమాఖ్యలు ముగితిము ♦ తైదు వనఁగ
జక్కి ననఁ బేరఁటా లన ♦ జరగు మృతచి
రంటినామంబు లాపన్న ♦ రక్షసాంబ.

టీ. జాలరి=(జాలము + అరి.) జాలముగలవాఁడు, వలఁతేఁడు=వల
కుఁ బ్రభువు. మీలవేఁటరి=చేఁపలను వేఁటాడువాఁడు - 3 చెంబడివాఁడు
తడుపుదాలుపు=కొల్లాయిపంటి పంచె కట్టుకొన్నవాఁడు, పడుగు (ప్ర
వటుపు) = ఒంటి జంచెమువాఁడు = ఒక్కజంచెము వేసికొనువాఁడు, బహు
చారి - ౪ బ్రహ్మచర్యము పూనినవాఁడు. గేస్తు (ప్ర. గృహస్థు.) మని
తేఁడు=ఇంటియజమానుఁడు, ఇంటివాఁడు= ఇల్లుగలవాఁడు - 3 పెండ్లియ
యినవాఁడు. అడవికొఁపు=అడవియందు వసించువాఁడు, తపసి (ప్ర. తప
స్వి.)=తపస్సుచేయువాఁడు, జడలదారి=జడలనుదాల్చినవాఁడు - 3 వాన
ప్రస్థుఁడు. ఒంటికాఁడు=ఏకాకి, గోణముదారి = గోచిపెట్టికొన్నవాఁడు,
బీద, కావులుగలాడు=కాషాయనస్త్రిముదాల్చినవాఁడు, సన్నాసి - 2
సన్నాస్యసి. ముగితిముతైదువ = ముక్తినొందిన ముతైదువ, జక్కిని, పేరఁ
టాలు - 3 మృతినొందిన దీర్ఘసుమంగలి.

సీ. మూకాఖ్య లగుమూవ ♦ మూఁగ మూఁగి యనంగ

గ్రుడ్డి చీకన నంధఃకునకుఁ జెల్లుఁ

బరువము ప్రాయము ♦ వయసు జవ్వన మన

యశావనాభిఖ్య లొనందగాఁడు

వగకాఁ డమరువాఁడు ♦ వన్నెకాఁ డేమైకాఁ

డౌనుకాఁడన సొగసై నవాఁడు

నీటుకాఁ డనఁగ రాణించు శృంగారికి

గోవాళ్లు బొజుఁగు నాఁ ♦ గోడెకాఁడు

తే. వెచ్చకాఁడు ననువుకాఁడు ♦ వేడ్కకాఁడు
 లంజెకాఁడు మిండఁడనఁ బల్లవుఁడు దనరు
 సోయగంబు చక్కఁదనంబు ♦ సొబగు రూపు
 నాఁగ సౌందర్యమునకుఁ జెన్నగును సాంబ. 8

టీ. మాఱ, మాఁగ, మాఁగి - 3 నోరులేనివాఁడు. శ్రుడ్డి, చీకు-
 కన్నులులేనివాఁడు. పరువము, ప్రాయము. రూ. పాయము, పయసు (ఇది సం-
 స్కృతసమయనీ తోఁచెడి) జవ్వనము (ప్ర. యావనము) - ౫ ప్రాయము. అం-
 దగాఁడు = అందముగలవాఁడు, పగకాఁడు, అమరువాఁడు, ఎమ్మెకాఁడు,
 జౌనుకాఁడు = హోషుకలవాఁడు, సొగసైనవాఁడు, నీటుకాఁడు - 2 సొగ-
 సు చేసికొన్నవాఁడు. గోవాళ్ళు, బొజుగు, కోడెకాఁడు, వెచ్చకాఁడు = అ-
 ప్పిచ్చువాఁడు, ననువుకాఁడు = ప్రేమగలవాఁడు, వేడ్కకాఁడు = తమాషాలు-
 గలవాఁడు, లంజెకాఁడు, మిండఁడు - ౩ విటపురుషుఁడు. సోయగము, చ-
 క్కఁదనము, సొబగు, రూపు - ౪ సౌందర్యము.

సీ. గట్టిమనసువాఁడు ♦ గడుసరి యుక్కరి
 దిటవరి దిట్టన ♦ ధీరున కగుఁ
 గుచ్చితుఁ డడిగొంట్ట ♦ కూళ పెంకె బికారి
 ముడికాఁడు చిలుమువాలి ♦ మోటు లుచ్చ
 చెండిపోతు గరాసు ♦ మొండికట్టె తులువ
 కై లాటకాఁడు టక్కరి పిసాళి
 టకటాంకు టాటోటు ♦ తవళి దబ్బిలి దూబ
 గడుసు కల్లరి దోసకారి చెనఁటి

తే. పాలసుఁడు లండి పిక్కరి ♦ పలువ చెడుగు
 బేరజ మనంగ ధూర్జుని ♦ పేరు లమరుఁ

బగలు మార్తరు పగతురు ♦ పవతు రనఁగ

నహితులకు నామధేయము ♦ లమరు సాంబ.

9

టీ. గట్టిమననువాఁడు, గడుసురి (గడుసు + అరి), ఉక్కరి (ఉక్కు + అరి), దిటవరి (దిటవు + అరి), పైమూఁడుపదములకు “బలిమిగలవాఁడు” అని యర్థము. దిట్ట - ౫ ధీరుఁడు. కుచ్చితుఁడు. (ప్ర. కుత్సితుఁడు), అడిగొట్టా, కూశ, పెంక, బికారి, మడికాఁడు, చిలుమువాలు, మోటు, లుచ్చ, చెండి పోతు, గరాను, మొండికట్టె, తులువ, కైలాటకాఁడు (కైలాటము + కాఁడు) = మాయోపాయము గలవాఁడు, టక్కరి = టక్కులు గలవాఁడు, పిసాళి, టకటొంకు, టాటోటు. రూ. తాటోటు, తవళి. రూ. తవలి, దబ్బిలి, దూబ, గడుసు, కల్లరి = బొంకులాడువాఁడు, దోసకారి = పాపకార్యము లొనర్చువాఁడు, చెనఁటి, పాలనుఁడు, లండి, పిక్కరి = పిక్కబలము గలవాఁడు, పలువ, చెడుగు, బేరజము - 33 ధూర్తుఁడు. పగలు, మార్తరు, పగతురు, పవతురు - ౪ శత్రువులు.

సీ. పెరివారు కడవారు ♦ వింతవా రెడవారు

లాఁతివా రన నన్యులకుఁ జెలంగుఁ

జుట్టలు చుట్టాలు ♦ చుట్టముల్ విందులు

బందుగు లనఁ జెల్లు ♦ బంధువులకుఁ

గూర్చువాఁ డెడకాఁడు ♦ కుంటెనకాఁ డనఁ

దాపికాఁ డనఁ బేరు ♦ దనరుచుండు

విటదూత బయకాఁడు ♦ వీణెకాఁ డనఁ బొల్పు

వైణికునకు గాణ ♦ పాటకుఁ డన

తే. గాయకున కగుఁ దిక్క వెంఁగలి వెడంగు

నెకలి వీటిఁడి వెంబర ♦ విత్తు వెట్టి

వేదంబు అనఁగ నపస్తారి ♦ వెలయుఁ జెవిటి

చిననివాఁ డన బధిరాఖ్యి ♦ లొనరు సాంబ.

10

టీ. పెజవారు, కడవారు, వింతవారు, ఎడవారు, లాతివారు - ౫
పారుగువారు. చుట్టలు (చుట్టము + లు-మువర్ణలోపము.), చుట్టాలు (చు
ట్టము + లు-మువర్ణలోపము, తత్సప్తస్వప్రాస్వమునకు దీర్ఘము.) చుట్టములు,
విందులు, బందుగులు (ప్ర. బంధువు.) - ౬ బంధువులు. కూర్చువాడు =
వీటిని చెచ్చి యిచ్చువాడు, ఎడకొడు, కుంఠెనకొడు, తాపికొడు - ౭
విటునిదూత. బయకొడు, వీణకొడు - ౮ వీణెవాయించువాడు. గాణ,
పాటకుడు - ౯ గానము చేయువాడు. తిక్క, వెంగలి, వెడంగు, వెకలి,
వీటిడి, వెంబరవిత్తు, వెట్టి, వేదలు - ౧౦ మఱుపుగలవాడు - (అపస్తాంబి)
చెవిటి, విననివాడు - ౧౧ చెవులు వినబడనివాడు.

సీ. ఎకిమీడు పాదుసా ♦ యేలిక మన్నీడు

సాహేబు రాయడు ♦ సామి పబువు

జియ్య తుపాసి వజీరుండు రాయలు

దునెదారి రా తేడు ♦ దొర యొడయడు

నేడనవర్తిలు ♦ నృపువేళ్లు పడవాలు

గళవాయి దళాయి ♦ దణి యనంగ

దగు దళకర్తకు ♦ దగువాడు వెరవరి

తీర్పరి కార్బారి ♦ దిట్ట యనంగ

తే. గార్వకర్తకు జెలంగు బ్రెగ్గడ నిజోగి

ప్రెగడ మంతిరి నా మంత్రి ♦ వేళ్లు వెలయు

బంగునకు లేవ జాలని ♦ వాడు పుట్టు

మొండి పిచ్చుకుం టనువేళ్లు ♦ పొసంగు సాంబ.

11

టీ. ఎకిమీడు, పాదుసా (ఇది హిందూస్థానీపదము). రూ. పాదు
సాహి, ఏలిక, మన్నీడు. పా. మన్నియ. రూ. మన్నియడు, మన్నెడు,
మన్నె, సాహేబు (ఇది హిందూస్థానీపదము). రాయడు, సామి (ప్ర. స్వా

మి), పబువు (ప్ర. ప్రభువు), జియ్య, తుపాసి, ఏజీనుడు (ఇది హిందు
స్థానిపదము.), రాయలు, దునెదారి. రూ. దునెదారి, రా, తేడు, దొర,
ఒడయడు, నేడు-౨౭-రాజు. పడవాలు, దళవాయి, దళవాయి, దణి-ర
సేనానాయకుడు. తగువాడు, వెరవరి (వెరవు + అరి) ఉపాయము గల
వాడు, తీర్పరి (తీర్పు + అరి) = దిద్దుపాట్లుగలవాడు, కార్పరి, దిట్ట - ౫
కార్యములను జక్కగాజేయువాడు. ప్రెగడ, నిజోగి (ప్ర. నియోగి) =
ఉత్తరపుచేయువాడు, ప్రెగడ, మంతరి - ర మంత్ర. లేవజాలనివాడు,
పుట్టుమొండి, పిచ్చుకుంటు. రూ. పిచ్చుకుంటు - ౩ పంగువు - ఈచు
బోయినకాళ్ళవాడు.

సీ. ఎడకాడు కొల్లగాఁ ♦ డెడత్రోవకాపరి

గడిదొంగ దోపుడు కాఁడు నాఁచు

గజముచ్చు చేవాడి కాఁడు జాజరకాఁడు

మచ్చరి మునిముచ్చు ♦ మాయదారి

తెరువాటుకాఁడు క ♦ తైరదొంగ దొరకోలు

సన్నాసి వడికాఁడు ♦ కన్నగాఁడు

రేద్రిమ్మరీఁడు ముల్లియవిప్పు లోవాడి

కాఁడు తెక్కలికాఁడు ♦ కల్లరీఁడు

తే. తవళి మోసరి యనఁ జెల్లుఁ ♦ దస్కరునకుఁ

దొత్తు సాకుడు బోనముకత్తె చాది

విలువరమ్ముడు వరపు డిల్ ♦ బిడ్డ యనఁగ

దాసికానామధేయముల్ ♦ దనరు సాంబ.

12

టీ. ఎడకాడు, కొల్లగాఁడు = కొల్లచేయువాడు, ఎడత్రోవకాపరి =
నిర్జనమార్గమునందుఁ గాచియుండువాడు, గడిదొంగ = ఒళవెతింగినదొంగ,
దోపుడుకాఁడు. రూ. దోపిడికాఁడు = నరులసొమ్ము దోచువాడు,

నాచు, గజముచ్చు=పెద్దదొంగ, చేవాడికొడు=చేతిపదును గలవాడు-
జాజరకొడు. రూ. జజ్జరకొడు=వంచనసేయువాడు, మచ్చరి (ప్ర. మ
త్సరి), కంటుగలవాడు, మునిముచ్చు=పశ్యతోహరుడు-చూచుచుండగ
సేమార్చి కొట్టుకొనిపోవువాడు, మాయదారి=మోసముగలవాడు, తెరు
వాటుకొడు = దారినడ్డగించువాడు, కత్తెరదొంగ = కత్తెరతోబనిచేయు
దొంగ, దొరకోలుసన్నాసి = నమ్మించి మోసపుచ్చి దొంగలించుదొంగ, పడి
కొడు=చేతిచుటుకుదనముగలవాడు, కన్న గాడు=కన్నమువేయువాడు
రేద్రిమ్మరీడు = రాత్తులందు సంచరించువాడు, ముల్లియవిప్ప=ధనముల
ముడులను విప్పవాడు, లోవాడికొడు=మనసునఁ గఠినత్వముగలవాడు
తెక్కలికొడు=దొంగతనము గలవాడు, కల్లరీడు (కల్ల + అరి + ఈడు
స్వార్థమున నీ ప్రత్యయము.)=బొంకులాడువాడు. తపళి, మోసరి (మోస
ము + అరి)=మోసముగలవాడు-౨౦ దొంగ. తొత్తు, సాతుడు, బోనము
కత్తె (వంటచేయునది), దాది (ప్ర. ధాత్రి.) విలువరమ్ముడు = కూలికిఁ
బనిచేయునది. పరవుడు, ఇల్ బిడ్డ-౨ దాసి-పనికత్తె.

సీ. పడవుఁజూన గడించు ♦ పడతి మేల్దాపరి
బోగవుఁజేడియ ♦ పొత్తుటాలు
వేడుకచెలి లంజె ♦ వెలయాలు రోచెల్వ
వెల్లాటకత్తె నా ♦ వేశ్య వెలయుఁ
గూర్చి యిచ్చుమిటారి ♦ కుంటెనక త్తియ
తాపికత్తె యనంగఁ ♦ దనరుదూతి
నాగవాసం బన ♦ నామ మౌ వేశ్యల
మేళంబునకుఁ గొమఁరాలు కొమిరె

తే. చామ జవరాలు కొమరిత ♦ జన్మని యన
సుందరికిఁ జెల్లుగట్టివై ♦ సుదియుఁ బ్రోడ
యనఁగఁ దగుఁ బ్రాథ వయసుచెల్లినది ముసలి
మిండుకో రన లోలాఖ్య ♦ మెఱయు సాంబ.

టీ. పడపుజాన (పడపు + చాన) = ధనసంపాదనచేయునట్టి
 గడించుపడఁతి = ధనమునుగూర్చుకాఁత, మేట్టాపరి = నలపుఁజూపనిది - రాధ
 దాచునది, బోగపుఁజేడియ [బోగము + చేడియ] = సుఖానుభవమునకు
 మగున, పొత్తుటాలు [పొత్తు + టాలు] = అనురాగముఁజూపు. పెండ్ల
 వేడుక చెలి = సంతోషముగలిగించును. దరి, లంజె, వలయాలు [వల + యాలు]
 విలువకువచ్చెడి పెండ్లాము, కోచల్వ = చెబ్బునకువచ్చుభార్య, పల్లటక
 రూ. పెల్లటకతై = మిగులవాట్యముచేయునట్టిది - ౧౧ వేళ్ళ. పూర్వ
 చుప్పిటారి = విటునిజేర్చునది, కంటకకట్టియ, తాపికత్తె - ౩ మాసక. నా
 వాసము - ౧ వేళ్ళలనమాహము. కొమరాలు, కొమర = పిన్నినయనునది, ౩
 మ, జనరాలు = యాననముగలది, కొమరిత. రూ. కొమరిత, కొమార్తె, బిడ్డి
 [జన్మనము + ఇ] = యాననముగలది - ౧౨. ప్రయముగలపడుచు. గట్టిపడు
 ప్రోడ [ప్ర. ప్రోధ] - ౧ ప్రోధాంగన - ౩. యేండ్లకు సూచ్యుకన్య - ౧౦
 గలది. నయసుచ్చెప్పది, మనలి, మిడకోగ రూ. మింజలకోగ - ౨ మి
 ఏండ్లకుఁ బయిబడినను విటులకు గోననట్టిస్త్రీ - లాలస్త్రీ.

సీ. కన్నయ కన్నె నాఁ ♦ గన్వన నగం జేసెను

లాస గలది బంకులూడి చెడిపె

వెలిచొరనది యన ♦ నెలయు బారికపేల్లు

మెయి మెయి యెడలు నె ♦ న్నెను మెను

బొంది మే మై యనఁ ♦ బొనఁగు నేహమునకు

నెఱకలు నెండ్రుకల్ ♦ నెఱు లనంగఁ

గేశసమాఖ్య తాఁ ♦ గేశబంధముపేల్లు

కీల్లుడి క్రొమ్ముడి ♦ కీలుగంటు

తే. నూనెముడి వెన్నుగం టన ♦ నొనరు శిఖకు

జుట్టు సిక సిగ యనఁ జెల్లుఁ ♦ జంచు కురులు

ముంగురులు కూకటు లనంగఁ బొనఁగుచుండుఁ

గుంతలములకు జితదైత్యకూట సాంబ. 14

టీ. కన్నియ, కన్నె - ౨కన్యక. ఆనగలది = ఇతరులపై యాశగలది, అంకులాడి, చెడిపె, వెలిచొరపరి = బయటిరుచిగలది - ర జారిణిస్త్రీ. మెయి, మేయి, ఒడలు, నెమ్మేను, మేను, బొంది, మే, మె - ౨ శరీరము. నెఱకలు, వెండుకలు, నెఱులు - ౩ కేశములు. కీల్లుడి, క్రొమ్మడి క్రొత్త + ముడి), కీలుగంటు. నూనెముడి, వెన్నుగంటు - ౫ కేశబంధము - జాటుగముడిచిన వెండుకల దూసుముడి. జాట్టు, సీగ, సిక-౩కేఖ-జాట్టుముడి. చుంచుకురులు ముంగురులు (మున్ను + కురులు) = ముందటి వెండుకలు, కూకటులు - ౩ చూర్ణకుంతలములు - పొడినెండుకలు.

సీ. కొప్పు వేనలి మూల ♦ క్రొవ్వెద తుఱువనఁ

గబరి లోకాఁ గన్ గను ♦ క న్ననంగ

నేత్రాఖ్య లగు నొసల్ ♦ నెన్నొసల్ నుదురు నె

న్నుద రన నిటలాఖ్య ♦ లొదవుఁ జూడ్కి

పారున దిష్టి చూ ♦ పన వీక్షణము లొప్పు

వీనులు చెవులును ♦ జానుగులును

నా నొప్పు శ్రోత్రముల్ ♦ కౌను లేఁగౌను నె

న్నడుము నడు మనంగ ♦ నడరు మధ్య

తే. మునకుఁ బొక్కిలి బొడ్డనఁ ♦ దనరు నాభి

మూలి మోర మొకము మోము ♦ మొగ మనంగ

వదనము దనర్చు వా నోరు ♦ వాయి యనంగ

ముఖగుహాభిఖ్య లగు గురుఁమూర్తి సాంబ. 15

టీ. కొప్పు, వేనలి, మూల, క్రొవ్వెద (క్రొత్త + వెద). తుఱుము - ౫ శ్రీలకొప్పు, కన్, కను, కన్ను - ౩ నేత్రము. నొసలు, నెన్నొసలు, నుదురు,

నెన్నడును-ర ఫాలము. చూడ్కి. రూ. చూడికి, పారున (త్రావిడము.),
దిష్టి (తెలుగున షకారము లేదు గనుక ఈరూప మసాధువు.), చూపు-గి
పిక్షించుట - దర్శించుట. వీనులు, చెవులు, జానుగులు - 3 శ్రోత్రములు.
కాను, లేగోను (లేత + కాను), నెన్నడుము (నెఱ + నడుము), నడుము-ర
మధ్యము. పొక్కిలి, బొడ్డు-౨ నాళి. మాతి, మోర, మొకము, మోము,
మొగము (ఈ 3 ను ముఖశబ్దవిమలాలు)-గి వదనము. వా, నోరు, వాయి-3
వదనగుహ (నోరు).

నీ. పలు పల్లు పండులు ♦ పండ్లన రదము తొఁ
జెంప దవుడ చెక్కు ♦ చెక్కి లనంగ
దగుఁ గపోలము నెత్తి ♦ తల యన శిర మొప్పు
ముకు ముక్కనంగ నాశిక చెలంగు
బొమ కనుబొమ యన ♦ భూనామ మమరు మీ
సలు మీసము లనంగ ♦ శ్శశు వలరు
నదరము కెహ్లావి ♦ పెదవి వాతెఱ మోవి
యన నోష మగు నెద ♦ యక్కు తొమ్ము
తే. నెడఁద యన వక్ష మగుఁ బొట్ట ♦ కడుపు బొజ్జ
బొజ్జ డొక్కన నుదరంబు ♦ పొసఁగుచుండుఁ
గేలు కైకయి చేయి కెంకే లనంగ
బంచశాఖకు నామముల్ ♦ పరఁగు సాంబ.

16

టీ. పలు, పల్లు, పండులు, పండ్లు - రదంతములు. చెంప. రూ.
చెంక, దవుడ. రూ. దెడ. చెక్కి, చెక్కిలి-ర కపోలము. నెత్తి, తల-౨ శిరస్సు.
ముకు, ముక్కు-౨ ఘ్రాణము. బొమ, కనుబొమ - ౨ భూరేఖ. మీసలు
(మీసము + లు - మువ్వులొపము), మీసములు. రూ. మీసాలు - 3 శ్శ
శువులు. అదరము (ప్ర. అధరము.), కెహ్లావి (కెంపు + మోవి), పెదవి,

వాతేఱ = (నాయి + తేఱ) నోటిరంధ్రమును మాయనది, మోవి - ౧
 ఓష్ఠము. ఎద, అక్కు, తొమ్మ, ఎడఁద - ౪ హృదయము. పొట్ట, కడుపు,
 బొజ్జ, బొజ్జి, డొక్క - ౪ ఉదరము. కేలు (నిత్యైకపచనాంతము),
 కై, కయి, చేయి. రూ. చెయ్యి, చెయి, చే, కం గేలు (కంపు + కేలు) - ౫ కరము.

సీ. అఱచెయ్యి లోచెయి ♦ యనఁ గరతల మొప్పుఁ

బెడచెయ్యి మీఁజెయి ♦ వెనుకచెయ్యి

యనఁ దగుఁ జర్మశః యంబు వేల్ వ్రే లన

నంగుళి యగుఁ జరః మాంగమునకు

వెన్ను వెనుకమేను ♦ వీ పన వర్తిల్లు

గద్దువ గడ్డము ♦ గౌద యనఁగఁ

జిబుకనామంబురాః జిల్లుఁ గడవనంబు

చట్ట తో లనఁ గళాః సంబు నాఁగఁ

తే. జర్మ మమరు మోఁకాళ్లన ♦ జానువు లగుఁ

చిక్క చిఱుదొడ యన జంఘ ♦ పేళ్లు దనరుఁ

గుఱువు తొడ యన నూరువు ♦ వఱలు ముడ్డి

పిఱుదు తుం టన జఘనంబు ♦ పేళ్లు సాంబ.

17

టీ. అఱచెయ్యి, లోచెయి - ౨ చేతిలోభాగము. పెడచెయ్యి, మీఁ
 జెయి (మీఁదు + చెయి), వెనుకచెయ్యి = చేతివెనుకటిభాగము - చేతివెను
 కటిభాగము. వేలు, వ్రేలు - ౨ అంగుళి. వెన్ను, వెనుకమేను, వీచు - ౩
 పృష్ఠము. గద్దువ, గడ్డము, గౌద. రూ. గవుద - ౩ గడ్డము. కడవనంబు, చట్ట,
 తోలు, కళాసము - ౪ చర్మము. మోఁకాళ్లు - ౧ జానువు పిక్క, చిఱు
 దొడ = చిన్నతొడ - ౨ పిక్క. గుఱువు, తొడ - ౨ ఊరువు. ముడ్డి. రూ.
 మూఁడి, పిఱుదు, తుంటి - ౩ కటిభాగము.

సీ. పునుక పుటియ పుచ్చె ♦ యనఁ గపాలం బొప్ప
 బుజము మూఁ పనఁ జెల్లు ♦ భుజము పేళ్లు
 బట్ట వలువ కోక ♦ పుట్టంబు గింటెంబు
 చీర నా వసనంబు ♦ చలఁగు నటుత
 గొంతు కుత్తుక యఱు ♦ కొలిమి మెడ యనంగ
 గళమున కగుఁ బిడికి లన ముష్టి
 కగుఁ బ్రసృతికిఁ జేరి ♦ యన నంజలికి దోయి
 లన హస్తమునకు మూ ♦ రనఁగఁ బొసఁగు

తే. బార యనఁగను వ్యామాఖ్య ♦ పరఁగు జేన
 దుత్త యనఁ దాలమున కొప్ప ♦ బెత్త యనఁగ
 నంగుళాభిఖ్య యగు నంజ ♦ హజ్జ యడుగు
 నాఁగఁ బాదాఖ్య లగు లోక ♦ నాథ సాంబ.

18

టీ. పునుక. రూ. పున్న, పుటియ. రూ. పుట్టె, పుచ్చె-3 కపాలము. బుజము, మూఁపు - 1 బాహువు. బట్ట, వలువ, కోక, పుట్టము, గింటెము, చీర - 2 వస్త్రము. అటుత, గొంతు, కుత్తుక, అఱు, కొలిమి, మెడ - 3 కంఠము. పిడికిలి - 1 ముష్టి. చేర - 1 ప్రసృతి (చాచినవేళ్లు గలయఱచేయి). దోయిలి. రూ. దోసిలి - 1 అంజలి. మూర - 1 హస్తము (మోచెయ్యి మొదలు వేళ్లకొనవఱకుండుభాగము.). బార - 1 వ్యామము (రెండుచేతులు చాచినడుమనుండుసండు). జేన, దుత్త-1 తాలము (చాచినబొటనవేలికొనకుఁ జిటికెనవేలికిని నడుమనుండుసండు.). బెత్త - 1 అంగుళము. అంజ, హజ్జ. రూ. అజ్జ, అడుగు - 3 పాదము.

సీ. చనులు గుబ్బలు చండ్లు ♦ చాచులు పాలిండ్లు
 చన్ను లనంగఁ గుచంబు లమరు

నారు నూఁగా రన ♦ నలరు రోమావళి
 పాపలఁ గనుతావు ♦ పత్త బుయ్య
 మరునిల్లు దు బ్బన ♦ మదనమందిర మొప్పుఁ
 బిల్లలఁ గలిగించు ♦ వేరు చుల్లి
 బుల్ల బెల్ల మనంగఁ ♦ బొసఁగు శేఫము గాఁడు
 గుద్ద పిట్ట యనంగ ♦ గుదము దనరుఁ
 తే. బైట పయ్యట పయ్యెద ♦ పయట చెఱఁగు
 నాఁగఁ జేలాంచలాభిధా ♦ నంబు చెలఁగుఁ
 గలువడము చందువా మేలు ♦ కట్టనంగ
 నతిశయిల్లు వితానాహ్వయములు సాంబ.

19

టీ. చనులు, గుబ్బలు, చండ్లు, చాచులు, పాలిండ్లు, చన్నులు - ౬
 స్తనములు. ఆరు, నూఁగారు. ౨ నాభిమీదిరోమ రేఖ. పాపలఁగనుతావు =
 బిడ్డలను గమనట్టితావు, పత్త, బుయ్య, మరునిల్లు, దుబ్బ-గమన ధాగారము
 (స్త్రీలింగము). పిల్లలఁ గలిగించువేరు = బిడ్డలఁబుట్టించుటకు మూలమైనది,
 చుల్లి. తూ చుల్ల, బుల్ల. బెల్లము-గ్రుంలింగము. గాఁడు, గుద్ద, పిట్ట -
 ౩ అపానస్థానము. పైట, పయ్యట, పయ్యెద. రూ. పయ్యద, పయట,
 చెఱఁగు - ౬ చీరకొంగు. కలువడము, చందువా, మేలుకట్టు - ౩ వితానము
 (వివాహదులందుఁ బందిటికిఁజేయు వస్త్రాలంకారము).

సీ. చెలి ముద్దుగుమ్మ యు ♦ గ్గలి నవలా చాన
 కన్నె బిత్తరి గోతి ♦ కలికి మగువ
 జవరాలు చేడియ ♦ జవ్వని తొయ్యలి
 నాతి పైదలి యెలనాగ లేసు
 సకియ జక్కవచంటి ♦ చాను చిల్కలకొల్కి
 గుబ్బెత ప్రాయాలు ♦ కొమ్మ పడఁతి

పొలఁతి ముద్దయ ననబోడి యింతి మిటారి
 నెలఁతుక వాల్గంటి ♦ నెలఁత తెఱవ
 తే. యన్ను లతకూన యొయ్యారి ♦ యతివ వెలఁది
 చెలియ నకి బోటి కొమరిత ♦ చిగురుబోడి
 ముగుడ వగలాడి సింగారి ♦ ముదిత యువిద
 గరిత యన భామినీసమాఖ్య లగు సాంబ.

20

టీ. చెలి, ముద్దుగుమ్మ = ముద్దులు గులుకునది, ఉగ్గలి, నవలా, చాన, కన్నె, బిత్తరి, గోతి, కలికి, మగువ, జవరాలు, చేడియ, జవ్వని, తొయ్యలి, నాతి, వైదలి, ఎలనాగ, లేమ, సకియ, జక్కవచంటి = చక్రవాకపక్షుల మాడ్కి నొండొంటిఁ గదిసియుండు స్తనములుగలది, చామ, చిలుకల కొలికి=చిలుకలకొలుకులపంటి కంటికొనలుగలది, గుబ్బెత=గుబ్బ చన్నులు గలది, ప్రోయాలు, కొమ్మ, పడఁతి, పొలఁతి, ముద్దయ, ననబోడి=పుష్ప ముంబోలుమేనుగలది, ఇంతి, మిటారి=మిటారముగలది, నెలఁతుక, వాల్గంటి = నిడుపుకన్నులు గలది, నెలఁత, తెఱవ, అన్నులతకూన = లేఁతతీఁగెను బోలినది, ఒయ్యారి = ఒయ్యారముగలది, అతివ, వెలఁది. రూ. వెలఁదుక, చెలియ, నకి (ప్ర. సఖి), బోటి, కొమరిత, చిగురుబోడి = ఇగురుపంటి మేనుగలది, ముగుడ, వగలాడి = వగులుగలది, సింగారి = సొగసుగలది, ముదిత, ఉవిద. గరిత - ౫౪ స్త్రీ.

సీ. ఆనవాలును పులు ♦ గంగమచ్చము గుఱు
 తడియాల మన లాంఛనాఖ్య లొదవు
 జడితి గొబ్బున వేగ ♦ సరగు గ్రక్కున వడి
 వేగిర మనఁ దగు ♦ వేగమునకు
 మరియూద గడి మేర ♦ సరు దెల్ల కర యనఁ
 బఱఁగు మర్యాదకు ♦ వెఱఁగు వింత

యక్కజ మబ్బర ♦ మరిది నివ్వెట యబ్ర
మచ్చెరు వన నద్భుతాఖ్య లమరుఁ
తే. బరుగు కదలిక పరు నన ♦ మెఱయు ధావ
నమ్మనకు వేడె మొనరించె ♦ గ్రమ్మె బొదివెఁ
జుట్టుకొనె నావరించె నా ♦ నిట్టినడులు
వేష్టనంబున కమరు స ♦ ర్వేశ సాంబ.

21

టీ. ఆనవాలు, ఫులుగు, అంగమచ్చము, గుఱుతు, అడియాలము-౧
చిహ్నము. జడితి (ప్ర. ఝడితి), గొబ్బనక, వేగ, సరగు, గ్రమ్మనక,
వడి, వేగిరము - 2 శీఘ్రము. మరియాద, గడి, మేర, సరుదు, ఎల్ల, కర -
౩ హద్దు. వెఱగు, వింత, ఆక్కజము, అబ్బరము, అరిది, నివ్వెట (నిం
డు + వెట). అబ్రము, అచ్చెరువు (ప్ర. అశ్చర్యము.)-౬ అశ్చర్యము. పరు
గు, కదలిక, పరువు - 3 పరుగెత్తుట. వేడె మొనరించె. క్రమ్మె, బొదివె, చు
ట్టుకొనె, ఆవరించె - ౧ చుట్టును గూర్చుండియుండె.

సీ. బువ్వ మెతుకు కూడు ♦ బోన మోరెము పసా
దము వంటకము పస ♦ దనము బాతు
సాద మోగిర మన ♦ జరుగు నన్నముపేళ్లు
కుడిచె బోనేసె సా ♦ పడియె నమలె
నారోగిణ మొనర్చె ♦ నారగించె మెసవెఁ
దినె మెక్కె నన భుక్తి గొనుట కలరుఁ
బనులు చెయ్యిలు నేత ♦ లనఁ గర్తముల కొప్పుఁ
గనలు మోడి యలుక ♦ కినుక కినుక
తే. నాగఁ గోపాఖ్య లగు లజ్జ ♦ నాన సిగ్గు
బాసుకు పుయిలోట సిబ్బితి ♦ పుచ్చటి కనఁ

బరంగు వ్రీడాఖ్య యోల నెఁపంబు సా క

నంగ వ్యాజం బమరు జగన్నాథ సాంబ.

22

టీ. బువ్వ, మెతుకు, కూడు, బోనము, ఓరెము, పసాదము (ప్ర. ప్రసాదము.) పంటకము, పసదనము, బాతు (అన్యదేశ్యము.), సాదము (ఇది వ్రావిడపదము.), ఓగిరము - ౧౧ అన్నము. కుడిచె, బోనేసె, సాప డియె, నమలె, అరోగిణమొనర్చె. రూ. అరోగణమొనర్చె, ఆరగించె, మె నవె, తినె, మెక్కె-౧౦ భోజనముచేసెను. చనులు, చెయ్యలు, చేతలు- ౩ కార్యములు. కనలు, మోడి, ఆలుక, కినుక, కిన్ను - ౫ కోపము. లజ్జ, నాన, సిగ్గు, బొనుకు, పుయిలోట, సిబ్బితీ, పుచ్చటిక. రూ. పుచ్చడీక- ౮ సిగ్గు. ఓల, నెపము (ప్ర. నిభము), సాకు - ౩ మిష.

సీ. పానుపు తలిమంబు ♦ పఱుపు లే పన మెత్త

నెజ్జ యనంగ శయ్య ♦ చెలంగుచుండుఁ

బన్నుండెఁ దెన్నుండెఁ ♦ బండుకొనెఁ బరుండెఁ

బవ్వళించెను బండెఁ ♦ బడకనేసె

నత్తమిల్లె ననంగ ♦ నలరారు శయనించె

ననుటకు నిద్దురఁగొనియె గుఱక

గొనియె నిద్దురఁబోయెఁ ♦ గూర్కిడె నన నిద్రి

తుని కొప్పు లేచె మేల్కొనియె మెలఁగు

తే. వయ్యె నన జాగ్రదభిధాన ♦ మమరు వేడ్క

యెలమి వేడుక సంతోస ♦ మింపు ముదము

సంతనము సొంపు మేలరుసం బనంగఁ

బ్రమదమున కాఖ్య లగు జగ ♦ త్పాల సాంబ.

23

టీ. పానుపు. రూ. పాన్పు, తలిమము, పఱుపు, లేపు, మెత్త, నెజ్జ (ప్ర. శయ్య.)-౩ శయ్య. పన్నుండెను, తెన్నుండెను, పండుకొనెను, పరుం

డెను, పవ్వళించెను, పండెను, పడక నేసెను, అత్తమిల్లెను - ౧ శయనించె.
నిద్దురగొనియె, గుఱక గొనియె, నిద్దురవోయె, కూర్చి-డెను - ౪ నిద్రించెను,
లేచె, మేల్కొనియె, మెలకువయ్యె - 3 నిద్ర లేచెను. వేడ్క, ఎలమి.
వేడుక, సంతోషము, ఇంపు, మదము, సంతసము. సొంపు, మేలు, అరుసంబు -
౧౦ సంతోషము.

సీ. పలికె వాక్రుచ్చె నప్పనసేసె మందలిం
చెను విన్నవించె జెప్పె ననె నొడివె
నాడె బల్కె వచించె ♦ నన భాషణము నేసె
ననుట కా వీనిచ్చె ♦ నాలకించె
వినె చెవియొగ్గెను ♦ వినియె నాలించె నా
శ్రుతమయ్యె ననుట కా ♦ జులుక చొక
యులక యెల్లిద మన ♦ నొనరు లఘుతపేల్లు
పులకలాత్తెను గగుర్పొడిచె గగురు
తే. పాటె గరుపాటె మైమోజుపర్వె ననగఁ
దగును రోమాంచనామముల్ ♦ నగవు నవ్వ
నగు న వన హాసమున కొప్పు ♦ నడిమిదిన్నె
దీవి యన దీప్తివ మగుఁ బరదేవ సాంబ.

24

టీ. పలికెను, వాక్రుచ్చెను, అప్పనసేసె (ప్ర. అర్పణసేసెను), మంద
లించెను, విన్నవించెను, చెప్పెను, అనెను, నొడివెను, అడెను, పల్కెను,
వచించెను - ౧౧ మాట్లాడెను. వీనిచ్చె, అలకించె, వినె, చెవియొగ్గె, వినియె,
అలింపె - ౬ వినెను. చులుక. రూ. చుల్క. చొక. రూ. చవుక, ఉలక,
ఎల్లిదము - ౬ లఘుత్వము. పులకలాత్తెను, గగుర్పొడిచె. రూ. గగురుపొడి
చె, గగ్గురుపొడిచె, గగురుపాటె, గరుపాటె, మైమోజుపర్వె-2 రోమాం

చముగలిగెను. నగవు, నవ్వు, నగు, నవు - ర హాసము, నడిమిదిన్నె, దీక్ష
అ దీక్షము.

సీ. జోత జాగిల కొల్పు ♦ జోహారు గిడిగిడి

మోడుపు చేకూర్పు ♦ మ్రొక్కు మొగుపు

చిన్నిపూ చేమోడ్పు ♦ జేజే వెన్నెల చెంగ

నాలు గొబ్బలు టెంకణాలు నేరె

డల్లుల్ సలా మన ♦ నమరు దండమువేళ్లు

పల్లెము కంచము ♦ పల్లెరంబు

తెలె హరివాణంబు ♦ తలియ తట్టి యనంగ

భాజనం బగు గిన్నె ♦ బటుది కోర

తే. డబ్బుర యనంగఁ జషక మౌ ♦ డప్పి దూప

దప్పి దగ నీరువ ట్టన ♦ దాహ మమరుఁ

జాగ మీవి పుడుకు పెట్టు ♦ తేగ మీగి

యనంగఁ ద్యాగసమాభిఖ్య ♦ లగును సాంబ. 2

టీ. జోత. రూ. జోతము, జాగిలి, కొల్పు, జోహారు. రూ. జోహ
రువు - జోహారు - జోహారువు, గిడిగిడి, మోడుపు. రూ. మోడ్పు, చేక
ర్పు, మ్రొక్కు, మొగుపు, చిన్నిపూ, చేమోడ్పు, జేజే, వెన్నెల, చెంగన
లు, గొబ్బలు, టెంకణాలు, నేరెడల్లులు, సలాము (ఇది యన్యదేశ్యము.)
అ 2 నమస్కారము. పల్లెము. రూ. పల్లెము, కంచము, పల్లెరము, తెలె
రూ. తెలియ, హరివాణము, తలియ, తట్టి-పాత్రము. గిన్నె, బటుది, కోర
డబ్బుర. రూ. డబ్బుర-౨ త్రాగుగిన్నె. డప్పి, దూప, దప్పి, నీరుపట్టు-రద
హము. చాగము, ఈవి, పుడుకు, పెట్టు, తేగము, ఈగి. రూ. ఈవి - ౩
త్యాగము.

నీ. అగపడెఁ జేపడె ♦ నబ్బె దొరకెఁ జిక్కెఁ
దగిలెఁ దగుల్కొనెఁ ♦ దగులువడియెఁ
బట్టువడియెఁ జిక్కువడెఁ దవిలె ననంగ
నమరు గృహీతాఖ్య ♦ లఱచె నేడ్చె
వాపోయె మొఱలిడె ♦ వాచఱచె ననంగ
రోదనంబున కగు ♦ రొద గలిబిలి
చప్పుడు గొలగొల ♦ సద్దు కూత యులివు
నలుకుడు రవళి అం ♦ తనఁగ ధ్వనికి

తే. నలరుఁ గలసెఁ బెరసెఁ గూడె ♦ హత్తె దొరసె
నందెఁ బొందెఁ బెనఁగెఁ జెందె ♦ నంటె ననఁగ
నమరు సక్తాఖ్య లోనయ్యె ♦ సగ్గమయ్యె
లోబడె ననంగ స్వవశాఖ్యలు చను సాంబ.

26

టీ. అగపడెను (అగము + పడెను.), చేపడెను, అబ్బెను, దొరకెను, చిక్కెను, తగిలెను, తగుల్కొనెన్, తగులువడియెను, పట్టువడియెను, చిక్కువడెను, తవిలెను - ౧౧ చేతఁజిక్కెను. అఱచెను, ఏడ్చెను, వాపోయెను, మొఱలిడెను, వాచఱచెను-౧౨ రోదనముచేసెను. రొద, గలిబిలి, చప్పుడు, గొలగొల, సద్దు, కూత, ఉలివు, నలుకుడు, రవళి, అంటు-౧౦ శబ్దము. కలసెను, పెరసెన్, కూడెన్, హత్తెన్, దొరసెన్, అందెన్, పొందెన్, పెనఁగెన్, చెందెన్, అంటెన్ - ౧౦ చేరుకొనెను. లోనయ్యెన్, అగ్గమయ్యె, లోబడెను-౩ స్వాధీనమాయెను.

నీ. ఎడసె వీడెను బాసె ♦ నెడఁబాసె బురివిచ్చె
వేఱువడె ననంగ ♦ వెలయుచుండుఁ
బ్రత్యేకమయ్యె నన్ ♦ పలుకులు వెడలించె
వెల్లఁగొట్టెను దోలె ♦ వెలలఁ బన్నె

దఱిమె రొప్పె ననంగఁ ♦ దనరు నుచ్చాటనం
 బొనరించె ననుటకుఁ ♦ గనియెఁ జూచెఁ
 గనుఁగొనఁ దిలకించెఁ ♦ గనెఁ గాంచె ననఁ జెల్లు
 దర్శించె ననుటకుఁ ♦ దాల్చెఁ బూనె
 తే. నానె మోచె ననంగఁ జెల్లు ♦ నధివహించె
 ననుట కరికట్టెఁ బోసీక ♦ యంకచేసె
 నాఁగె నిల్చెఁ దటాయించె ♦ నడ్డగించె
 నానుకొనె ననఁ దగు వారఁశాఖ్య సాంబ.

27

టీ. ఎడసెను, వీడెను, పాసెను, ఎడఁబాసెను, పురివిచ్చెను, వేఱు
 వడెను-౬ ప్ర త్యేకమాయెను. వెడలించెను, వెళ్ళఁగొట్టెను, తోలెను, వెలలఁ
 బన్నెను, తఱిమెను, రొప్పెను- ౬ తఱుమఁగొట్టెను. కనియెక, చూచెక,
 కనుఁగొనెక, తిలకించెక, కనెక, కాంచెక - ౬ వీక్షించెను. తాల్చెను
 పూసెను, అనెను, మోచెను- ౪ ధరించెను. అరికట్టెను=చుట్టునిలిచెను, పోసీక
 యంక చేసెను, అఁగెను, నిల్చెను, తటాయించెను, అడ్డగించెను, అనుకొనెను-
 ౩ నివారించెను-నిరోధించెను.

సీ. అంటుగై కొనియె ముట్టయ్యెఁ జెఱుగుమానెఁ
 గడ కేగె నింటికిఁ ♦ గాకపోయె
 ననంగ దూరస్థకుఁ ♦ దనరుఁ దానముచేసె
 నీళ్ళుపోసికొనె మునింగెఁ గ్రుంకె
 నన నిమజ్జనమయ్యె ♦ ననుటకుఁ దగు మడి
 మడుగు మడు ననంగ ♦ నడరు శుచికి
 మైల కట్టువిడుపు ♦ మా పన మలినాఖ్య
 లగుఁ దల్పు వాకిలి ♦ యనఁ గవాట

తే. మున కొనరు నేకతంబు మంతన మనంగ
 సంతరంగమునకుఁ జేల్లు ♦ నక్కట పని
 యొంజలియు జోలి యనఁ గార్య ♦ మొనరు గంజి
 వార్పన యవాగునామముల్ ♦ వఱలు సాంబ. 28

టీ. అంటుగైకొనియె, ముట్టయ్యెన్, చెఱఁగుమాసెన్, కడకేగెన్,
 ఇంటికిఁగాకపోయెన్-గిబహిష్టయాయెను. తానముచేసెను, నిట్లుపోసికొనెను,
 మునింగెను. శ్రుంకెను-ర సన్నానమొనర్చెను. మడి, మడుఁగు, మడుపు-3
 పరిశుద్ధి. (మడుఁగుదోపతి) మైల. రూ. మయిల, కట్టువిడుపు, మాపు-3 సైల
 (మైలగుడ్డ). తల్పు. రూ. తలుపు, వాకిలి-3 కవాటము. ఏకతము, మంత
 నము-1 ఏకాంతస్థలము. అక్కట, పని, ఒంజలి, జోలి-ర కార్యము.
 గంజి, వార్పు-1 యవాగువు.

సీ. ఒకటి యొక్కఁ డొకండు ♦ నొం డన నేకాఖ్య
 జమి డివ్వు డిబ్బడి ♦ జంట రెండు
 దుగ రెట్టి దువ యన ♦ ద్విగుణాఖ్య కవ జోడు
 దంట దోయి యనంగ ♦ ద్వంద్వసంఖ్య
 మూ రెండొకటి తిగ ♦ మూఁ డనఁ ద్రయసంజ్ఞ
 చౌ యుడ్డ తీవంచ ♦ చౌకము నలు
 నాలు గనఁగఁ జతుఃస్థానముల్ చౌవంచ
 యరపది యేను నై ♦ దనఁగఁ బంచ

తే. కంబు నాటితిగ యన మట్కంబు చక్క
 పగడ సతయే డనంగ సప్తకము దచ్చి
 యెనిమి దన సప్తకము తొమ్మి ♦ దనఁగ నవము
 పదియు నీరై దన దశాఖ్య ♦ పరఁగు సాంబ.

టీ. ఒకటి, ఒక్క-డు, ఒకండు, ఒండు-ర ఏకసంఖ్య, జమిడి, రూ. జమిలి, ఇమ్మడి. రూ. ఇనుమడి-ఇమ్మడి, ఇబ్బడి, జంట, రెండు, దుగ, రెట్టి, దువ-గి ద్విసంఖ్య. కప, జోడు, దంట, దోయి-ర జత - మిథునము. మూ, రెండొకటి, తిగ, మూడు-ర త్రితయము-త్రిసంఖ్య. చా, ఉడ్డ, తీ పంచ, చాకము, నలు, నాలుగు-౬ చతుష్టయము. చాపంచ, అరపది-పదిలో సగము, వీను, ఐదు. రూ. అయిదు-ర పంచసంఖ్య-పంచకము. అఱు, ఇత్తి గ (ఇరు + తిగ)-౨ షట్సంఖ్య-షట్కము. చక్కు-పగడ, సత (ప్ర. సప్త) ఏడు-౩ సప్తసంఖ్య-సప్తకము. దచ్చి, ఎనిమిది-౨ అష్టసంఖ్య-అష్టకము. తొమ్మిది-౧ నవసంఖ్య. పది, ఈరైదు=రెండు అయిదులు-౨ దశసంఖ్య-దశకము.

సీ. పదునొకం డనంగను ♦ బరంగు నేకాదశం
 బీరాఱు పండ్రెండు ♦ బార యనంగ
 రవిసంఖ్య యగు నానె ♦ ద్రాగె ద్రావెను గ్రోలె
 ననంగె శానముచేసె ♦ ననుట కొనరు
 బనివినియెను బోయె ♦ జనె నేగె నరిగె నాఁ
 గృతగమనునకుఁ బే ♦ శ్లైసంగుఁ గ్రమ్మ
 టించె ద్రిప్పెను మగిడించె మరల్చె నా
 నావర్తన మొనర్చె ♦ ననుట కొనరు
 తే. బాఱ వెల్లెను పరువెత్తె ♦ బఱచె గదలె
 నుఱికె దొలగె నటమరించె ♦ జరిగె నన బ
 లాయితుం డయ్యె ననుటకు ♦ నలరు చుండు
 నకలనురచక్రవర్తి శ్రీసాంబమూర్తి.

30

టీ. పదునొకండు-౧ ఏకాదశసంఖ్య. ఈరాఱు=రెండు అఱులు, పండ్రెండు, బార-౩ ద్వాదశసంఖ్య. అనెను, ద్రాగెను, ద్రావెను, గ్రోలెను-౪

సదమదమొనరించె ♦ జనిపె బీచమడంచె

నులిమె చాంగటలాడె ♦ బిలుకుమార్చె
బరిమార్చె ముగియించె ♦ నుఱుమునేసె నడంచె

ద్రుంచె బొగరుమార్చె ♦ మనిమె మడిపె
మన్నిగొనియె రూపుమాపె గీటడంగించె
మడియించె దూలించె ♦ మలిపె ననగ

తే. బొసగు వణియించె ననుటకు ♦ బ్రోచె బ్రోవె
సాకె గాపాడె బ్రతికించె ♦ సంతరించె
బెంచె మనిపె ననగను బోషించుట కగు
సకలసురచక్రవర్తి శ్రీ సాంబమూర్తి.

32

టీ. నులిచెన్, వెంపరలాడెన్, సుగ్గాడెన్, తెగటార్చెను, చక్కాడెను, పగచెంచెన్, చంపెన్, చెండెన్, సదమదమొనరించెను, చదిపెను, బీచమడంచెన్, నులిమెన్, చాంగటలాడెను, పిలుకుమార్చెను, పరిమార్చెను, ముగియించెను, నుఱుమునేసెను, అడంచెను, ద్రుంచెను, బొగరుమార్చెను, తునిమెను, మడిపెను, మన్నిగొనియెను, రూపుమాపెను, గీటడంచెను, తూలించెను, మలిపెను - ౨౯ సంహరించెను. ప్రోచెను, ప్రోవెను, సాకెన్, కాపాడెను, బ్రతికించెన్, సంతరించెన్, వెంచెన్. రూ. పెనిచెన్, మనిపెన్. రూ. మనిచెన్, మంచెన్ - ౧౧ రక్షణమొనర్చెను.

సీ. ఇచ్చు తలపు మది ♦ యెద మన నన జత్త
మగుఁ దమకము మేలు ♦ మరులు ఖాళి
తమి వలపు విరాళి ♦ మమత నా మోహ మా
నాడాది యదిసుత ♦ నాటనుండి
తలనాడు నాడుమొదలు నాటబట్టి యా
నాడున్కి యదిమొదల్ ♦ నాటగోలె

యనఁగఁ దదారభ్య • యనుట కౌ మంచి మేల్

బాగు లెస్స యన శుభంబు లలరు

తే. వనట యంగలారుపు వెత • వంత గోడు

బాద యంగద వగ పనఁ • బరఁగుఁ బీడ

పదవి సిరి కల్తి యనఁగ సంపదకు వెలయు

నితము పేరి మిం పన హిత • మెనఁగు సాంబ.

33

టీ. ఇచ్చు, తలఁపు, మది, ఎద, మనసు (ఇది తత్సమముగానున్నది.) -
గచి త్తము. తమకము, మేలు, మరులు, బాళి, తమి, వలపు, విరాళి, మమత
(ఇది తత్సమము.) - ౮ మోహము. నాఁడాది, అదిసుత, నాటనుండి, అల
నాఁడు, నాఁడుమొదలు, నాటఁబట్టి, అనాఁడున్కి, అదిమొదలు, నాటఁ
గోలె - ౯ అదినము మొదలుకొని. మంచి, మేలు, బాగు, లెస్స - ౪ శుభము.
వనట, అంగలారుపు, వెత, వంత, గోడు, బాద (ప్ర. బాధ,) - అంగద,
వగపు - ౯ పీడ-నొప్పి. పదవి (తత్సమము), సిరి, కల్తి. రూ. కలిమి-3 సంపద.
ఇతము, పేరిమి, ఇంపు - 3 హితము.

సీ. జితవీడె నెడసె నాఁ • జను విరహము పేరు

లెనసె బైకొనె బొందె • నేలఁ గలసె

నన సంగమ మొనర్చె • ననుట కౌ బొలయల్క

వెడమోడి యనఁ బేళ్లు • వెలయుఁ బ్రణయ

కలహమునకు జడ • గాంజ గంజా బంగి

యనఁగఁ గలంజాహ్వీయంబు లలరు

మబ్బు లాహిరి కైపు • మస్తన మత్తత

భాసిల్లుఁ దొడుసు నుంపడ మనంగ

తే. భోగవనితకుఁ దగుఁ దెంపి • ముసుగు కుంక

మాసక మ్మన విధవనామములు నెలఁగు

బైరవాసంబు దోవతి ♦ పంచె యనఁగ
నిల బహిర్వసనాభిఖ్య ♦ లలరు సాంబ.

34

టీ. జతపిడెక్, ఎడసెక్ - ౨ వియోగమునొంచెను. ఎనసెన్, పైకో
సెన్, పొంచెన్, ఏతెన్, కలసెన్ - ౩ సంగమించెను. పొలయలుక, వెడమో
డి-౨ ప్రణయకలహము. జడ, గాంజ, గంజా, బంగి- ౪ కలంజము. మబ్బు,
లాహిరి, కైపు, మస్తు- ౫ రమత్తు. తోడును, ఉంపడము- ౬ ఉంచుకొన్న స్త్రీ.
తెంపి, ముసుంగు, కుంక, మానకమ్మ- ౭ విధన. బైరవాసము. రూ. బయిరవా
సము, దోవతి, పంచె - ౮ పయివస్త్రము.

సీ. విచ్చేసె నేతెంచె ♦ వచ్చెను వేంచేసె
నరుదెంచె జనుదెంచె ♦ ననఁగ నాగ
తునివేరు లగు మగతనము మగంటిమి
గం డనఁ జారుమాఖ్యలు చెలంగు
గద్దించె నదలించె ♦ గదిమెను నుతిమె నా
గర్జించె ననుట కొ ♦ గట్టి యుక్కు
చేగ యూట యుదుటు ♦ చేవ యులుపు బిగు
నన దృఢత్వమువేరు ♦ లలరు జట్టి

తే. విలున రో వెల యనఁ గ్రయాఖ్యలు దనర్చు
గప్రము సిరంబు గంబూర ♦ కప్పర మన
వెలయుఁ జంద్రంబు వెలిగ్రుక్క ♦ గిలుకుపలుకు
రవపలు కనంగ మణితాఖ్య ♦ లవును సాంబ.

35

టీ. విచ్చేసెను, ఏతెంచెను. రూ. ఏగుదెంచెను, వచ్చెను, వేంచేసెను,
అరుదెంచెను రూ. అరుగుదెంచెను, చనుదెంచెను - ౧ అగతుడయ్యె. మగ
తనము, మగంటిమి, గండు- ౨ పొరుషము. గద్దించెను, అదలించెను, గదిమెన్,
ఉతిమెను - ౩ బెడరించెను. గట్టి, ఉక్కు, చేగ, ఊట, ఉదుటు, చేవ, ఉలుపు,

పిగువు - ౮ దార్ధ్యము. జట్టి, విలువ, రో, వెల - ౮ మూల్యము - క్రయము.
కప్రము, సిరము, గంబూర. రూ. గంబూరము, గంబురము, గంబురా, కప్ప
రము. రూ. కపురము - ౮ కర్పూరము. వెలిగ్రుక్క, గిలుకుపలుకు, రవపలుకు-
3 రతికూజితము.

సీ. లేమి పేదటికము ♦ లేమిడి లేవడి

నిప్పచ్చరి మిఁసుమ ♦ నెవ్వ యనగ
దారిద్ర్యనామముల్ ♦ తగు దెన యాత్రము
కడగండ్లు గోరము ♦ కస్తీ బెడద
యడలు చేటన విపదాఖ్యలు వర్తిల్లు
డెక్కిమెగురంగొట్టె ♦ డింకవేసె
బెద్దనిద్దరవోయె ♦ బిద్దె మడిసె జచ్చె
జనె గంతుకొనె ద్రుంగె ♦ సమసె నేగె

తే. గూలె నీలె గడసె ద్రెల్లె ♦ గ్రుంకె బ్రుంగె
దెరలె బోయె ముగిసె దేతె ♦ దొరంగె సనంగె
బరంగు మృతునిసమాఖ్యలు ♦ బవిరి చుట్టు
వేడె మన వలయాభిధల్ ♦ వెలయు సాంబ.

36

టీ. లేమి, పేదటికము(పేద + టికము-భావార్థకతద్ధితము), లేమిడి,
లేవడి, నిప్పచ్చరము, ఇదుమ, నెవ్వ - ౩ దారిద్ర్యము. దెన, ఆత్రము.
రూ. ఆత్తరము, కడగండ్లు(నిత్యబహువచనాంతము.), గోరము, కస్తీ, బెడద,
అడలు, చేటు - ౯ అపత్తు. టెక్కిమెగురంగొట్టె, డింకవేసె, పెద్దని
ద్దరవోయె, బిద్దె, మడిసె, చచ్చె, చనె, గంతుకొనె, త్రుం
గె, సమసె, ఏగె, కూలె, నీలె, కడసె, ద్రెల్లె, గ్రుంకె,
బ్రుంగె, తెరలె, పోయె, ముగిసె, దేతె, దొరంగె - ౨౨
మృతిపొందెను. బవిరి, చుట్టు, వేడెము - 3 వలయము.

సీ. గమి పొజు మొత్తము ♦ కదుపుచేరునబారు
 పిండు కూటున పరి ♦ దండు దిమ్ము
 గుంపు తుటుము గుమి ♦ కూటు పదు పనంగ
 బ్రంచాఖ్య యగు వెల్లె ♦ వెడలె వెలలె
 వెలువడె ననబేళ్లు ♦ వెలయు నిర్గతుఁ డంట
 కెన్నఁడు వాలాయ ♦ మెపుడు నిచ్చ
 లెల్లప్పు డెప్పటి ♦ కేప్రాద్దు నెడవకే
 నా డెప్పు డుడుగక ♦ నాఁ జెలంగు

తే. సంతతాఖ్య కొలము వంగ ♦ సమ్ము వంగ
 డ మ్మనఁ గులాఖ్య న్నర్తిల్లు ♦ గ్రమ్మట మఱి
 మగుడ వెండియుఁ బలుమఱు ♦ మరల సారె
 తిరుగ ననఁ బునరాఖ్యలు ♦ పరఁగు సాంబ.

37

టీ. గమి, పొజు, మొత్తము, కదుపు, చేరువ, బారు, పిండు, కూటు
 వ, పరి, దండు, దిమ్ము, గుంపు, తుటుము, గుమి, కూటు, పదుపు - ౧౬
 సమాహము. వెల్లెక, వెడలెను, వెలలెక, వెలువడెక - ౪ ప్రయాణము
 యొను ఎన్నఁడు, వాలాయము, ఎపుడు, నిచ్చలు, ఎల్లప్పుడు, ఎప్పటికిక,
 ఏప్రాద్దును, ఎడవక, ఏనాఁడు, ఎప్పుడు, ఉడుగక - ౧౧ సతతము -
 సదా. కొలము, పంగగము, పంగడము - ౩ వంశము. క్రమ్మట, మఱి, మగు
 డక, వెండియుక, పలుమఱు, మరల, సారె, తిరుగక - ౮ మాటికి
 మాటికి.

సీ. పంద కోచ విఱికి ♦ పాటుబోతనఁగను
 సమరభీరునిపేరు ♦ లమరుచుండు
 విడియము వీడెంబు ♦ వీడ్యము వక్కాకు
 తములము బొగాలు ♦ తమ్ములంబు

నాఁ జనుఁ దాంబూలఁనామముల్ గొనియాడె
 నగ్గించెఁ బొగడెఁ గొండాడె నెంచెఁ
 కైవార మొనరించె ♦ నా వినుతికిఁ బేళ్లు
 క్రచ్చు కోరిక కోర్కి ♦ యిచ్చు యనఁగ
 తే. నిచ్చు కగు రోసెఁ బరికించె ♦ నెనుకెఁ దడవె
 వెదకె నారసె నరసెను ♦ వెళకె ననఁగఁ
 దనరు నన్వేషణాఖ్యలు ♦ తన్నెఁ దాఁచె
 నడుగుతాటించెఁ గాళ్లచే ♦ నడఁచె ననఁగ
 నమరుఁ బదతాడనాభిధానములు సాంబ.

38

టీ. పంద, కోఁచ, పిటికి, పాఱుఁబోతు : పాఱు + పోతు)ర యు
 ధమునకు వెఱచువాఁడు. విడియము. రూ. విడెము, వీడెము, వీడ్వము, పక్కాకు
 (పక్కలు + అకులు.), తములము, బాగాలు, తములము - ౮ తాంబూలము.
 కొనియాడెను, అగ్గించెను, పొగడెను, కొండాడెన్, ఎంచెన్, కైవార
 మొనరించెన్ - ౬ స్తోత్రముచేసెను. క్రచ్చు, కోరిక, కోర్కి, ఇచ్చు - ౮
 అపేక్ష. రోసెన్, పరికించెన్, నెనుకెన్, తడవెన్, వెదకెన్, అరసెను,
 అరసెను, వెళకెన్ - ౮ అన్వేషించెను. తన్నెన్, తాఁచెన్, అడుగుతాటిం
 చెన్, కాళ్లచేనడఁచెన్ - ౮ కాళ్లతోఁదన్నెను.

సీ. కొమరు చొక్కాటమ్ము ♦ గొనఁబు చొకారము
 చొక్కము మేలిమి ♦ జోక పాలుపు
 నాణెంబు పొరు విఁన్నాణంబు తిన్నన
 పరఁగు చొక్కా చెల్వ ♦ మురుపు తనరు
 నగు తియ్య పొనరు చెన్నలరు నలుపు తీరు
 వఱలు జాను చెలంగు ♦ కొఱలు నొనరు

చను తగు నొప్పు నెఱంగు ననెడుపేళ్లు
 తగు మంజులమునకు ♦ దండ యొద్ద
 తే. చెంత కుఱుగలి డగ్గఱ ♦ చేర్వ పొంత
 దాపు సరస కెలను పజ్జ ♦ ప్రాపు వద్ద
 యండ చక్కి గరిడి యన ♦ నమర నౌ న
 మీపనామములు మనోజ్ఞరూప సౌభ.

39

టీ. కొమరు, చొక్కాటము. రూ. చొక్కాటము, చొక్కాటము, గొనబు, చొక్కారము. రూ. చొక్కారము, చొక్కాము, మేలిమి, జోక, పాలుపు, నాణెము. రూ. నాణెము, సోరు, విన్నాణము, తిన్నన, పరంగు, చొక్కా. రూ. చొక్క, చొక్కే, చెల్లు. రూ. చెలువు, మురువు, తనరు, నగు, తియ్య, పానరు, చెన్ను, అలరు, నలుపు, తీరు, వఱలు, జాను, చెలంగు, కొఱలు, ఒనరు, చను, తగు, ఒప్పు, ఎసంగు - 33 అందమైనది. దండ, ఒద్ద, చెంత, కుఱుగలి, డగ్గఱ. రూ. దగ్గఱ, చేర్వ. రూ. చేరువ, పొంత, దాపు, సరస, కెలను, పజ్జ (ప్ర. పశ్చాత్.), ప్రాపు, వద్ద, అండ, చక్కి, గరిడి - ౧౬ సమీపము.

సీ. పిమ్మటఁ దరువాతఁ ♦ బిదప వెన్న వెనుక
 ననంగఁ బశ్చాదభిఞ్ఖలు చెలంగు
 నడలె వదలె వ్రేలె ♦ జాతె వీడె ననంగఁ
 జ్యోతసమాఖ్య లగు లోచ్చు కొద కడమ
 కుఱుచ యొచ్చెము తగ్గు ♦ కొంచెము తక్కువ
 కుందు కొదవ లోను ♦ కొద్ది యనంగ
 మెఱయు న్యూనతపేళ్లు ♦ మిక్కిలి యెక్కువ
 యెచ్చు పెల్లుదనము ♦ పెచ్చు మిగుల

తే. హె చ్చనఁగ నధికాభిఖ్యి • లెనఁగుచుండుఁ

దొలుత ముందర ముక్ మున్ను • తొల్లి మునుపు

ముందు మును తొలి యనఁ జనుఁ • బూర్వమునకుఁ

దడవు జా గన నాలస్య • మడరు సాంబ.

40

టీ. పిమ్మట, తరువాత, (తరువాయిశబ్దమునకు సప్తమ్యేకపచ నము.) పిదప, వెన్న, వెనుక - ౫ అనంతరము. సడలె, వదలె, ప్రీలె, జాలె, వీడె - ౫ జాలెను - చ్యుతమయ్యెను. లొచ్చు, కొద, కడమ, కుఱుచ, ఒచ్చెము, తగ్గు, కొంచెము, తక్కువ, కుందు, కొదవ, లోను, కొద్ది - ౧౨ స్వల్పము - న్యూనత్వము. మిక్కిలి, ఎక్కువ ఎచ్చు, పెల్లదనము, పెచ్చు, మిగుల హెచ్చు - ౭ అధికము. తొలుత, ముందర, ముక్, మున్ను, తొల్లి, మునుపు, ముందు, మును, తొలి - ౯ పూర్వము. తడవు, జాగు - ౨ అలస్యము.

నీ. తాఱుమా అయ్యెను • దడఁబడె వీడ్వడె

నన విపర్యాసాఖ్యి • లమరు సాము

సగము సాఁబా లన • దగు నర్థ మనుటకుఁ

దూకొనెఁ జొరఁబాటె • దూటెఁ జొచ్చె

ననఁగఁ బ్రవేశించె • ననుటకుఁ దనరారు

మొత్తెఁ గొట్టెను వేసె • మోఁదె ననఁగఁ

బ్రహరించె ననుట కౌఁ • బనిచె ననిచె బుచ్చె

నంపె బుత్తెంచె బొ • మ్మనియె బంపె

తే. గెలుపు మనె ననఁ బ్రస్థితాభిఖ్యలు చెలంగుఁ

జాయ పొం తనఁ జోటనఁ • బాయ యిక్క

చక్కి తా వనఁగఁ బ్రదేశసంజ్ఞ దనరు

నంబరనదీలసజ్జటా • డంబ సాంబ.

టీ. తాఱుమాఱయ్యెను, తడఁబడెన్, వీడ్వడెన్ - 3 వ్యత్యస్త
 మాయెను. సాము, సగము, సాఁబాలు - 3 అర్థము. తూకొనెను, చొరబా
 టెను, తూటెన్, చొచ్చెన్ - ౪ ప్రవేశించెను. మొత్తెను, కొట్టెను,
 ప్రేసెన్, మోఁడెన్ - ౪ ప్రహరించెను. పనిచెన్, అనిచెన్, పుచ్చెన్
 (పోవుధా. ప్రేరణదూపము.), అంపెను, పుత్తెంచెను, పొమ్మనియెన్, పం
 పెన్, గెలుపుమనెన్ - ౪ ప్రయాణముచేసిపంపెను. చాయ, పొంత
 చోటు, పాయ, ఇక్క, చక్క, తావు - ౩ ప్రదేశము.

సీ. అచట నయ్యెడ నందు ♦ నచ్చో నదిగొ యట
 నచ్చట నక్కడ ♦ నకడ నాడ
 నావంక నల్లదె ♦ యనఁ దత్ప్రదేశాఖ్య
 లొదవు ముంగల మూల ♦ నెదుట ముందు
 ముందట యనఁగ న♦ మ్ముఖమువేల్లు రహించు
 నిరుదెస లిరువంక ♦ లిరుగెలంకు
 లిరుప్రక్క లిరుమైల ♦ లిరుగ్రేవ లిరుగడల్
 సూరు లనెడివేల్లు ♦ మీఱు సుభయ
 తే. పార్శ్వనామముల్ వడసెందె ♦ బాళితాఁకె
 మైమఱచెఁ గడవట్టె సా♦మ్మసిలె ననఁగ
 మూర్ఛ కోఁ గికురించెను ♦ మోసపుచ్చెఁ
 బిక్కుచేసె నా వంచన♦వేల్లు సాంబ.

42

టీ. అచటన్, అయ్యెడన్, అందున్, అచ్చోన్, అదిగొ. రూ. అచె,
 అటన్, అచ్చటన్, అక్కడన్, అకడన్, అడన్, అవంకన్, అల్లచె. రూ.
 అల్లదిగొ - ౧౪ అప్రదేశము. ముంగల, మ్రొల, ఎదుట, ముందు, ముందట-
 ల సమక్షము. ఇరుదెసలు, ఇరువంకలు, రూ. ఇర్వంకలు, ఇరుగెలంకులు,
 ఇరుమైలలు, ఇరుగ్రేవలు, ఇరుగడలు, సూరెలు - ౯ ఉభయపార్శ్వములు.

వడసెంచె, బాళితాఁకె, మైమఱచె, కడపట్టె, సొప్పసిల్లె - ౧ మూర్ఖిల్లె.
కికురించెను, మోసపుచ్చెన్, పిక్కుచేసె - ౩ పంచించెను.

సీ. వెఱ బీతు దిగు లళ్ళు ♦ వెఱ పదరు బెదరు
జళు కెదజకు పన ♦ వెలయు భయము
కత్తి వా లడిదము ♦ కైదువు నన ఖడ్గ
మెనఁగు బల్లెము గడ ♦ యీఁటె చివ్వ
యనఁగఁ గుంతాఖ్య లా ♦ నామెత పండుగ
పబ్బం బనఁగ నుత్సవమున కలరు
వంక వంకర సొట్ట ♦ డొం కన వక్రత
చెలఁగు దుడుకు లూటి ♦ జులిమి దుండ

తే. గ మ్మనఁగ నుద్ధ తాఖ్య లాఁ ♦ గాని వల్లె
మంచిది యనఁగఁ దగు సమ్మతించుటకును
గుఱుచ యరచట్ట దుత్తాయి ♦ కుబుస మనఁగ
నమరుఁ గూర్పానామధేయములు సాంబ.

43

టీ. వెఱ, బీతు (ప్ర. భీతి), దిగులు, అళ్ళు - రూ. అళుకు, వెఱపు, అదరు, చెదరు, జళుకు, ఎద, జడుపు - ౧౧ భయము. కత్తి, వాలు, అడిదము, కైదువు - ౪ ఖడ్గము. బల్లెము, గడ, ఈఁటె, చివ్వ - ౪ కుంతము. అమెత, పండుగ. రూ. పండుగు, పండుపు, పబ్బము - ౧ ఉత్సవము. వంక, వంకర, సొట్ట, డొంక - ౪ చక్కనిదికానిది - వక్రము. దుడుకు, లూటి, జులిమి. దుండగము - ౪ దుర్మార్గము. కాని, వల్లె, మంచిది - ౩ అంగీకరించుటకు గుఱుతు. గుఱుచ, అరచట్ట, దుత్తాయి, కుబుసము - ౪ ఖవిక.

సీ. పావాలు పావలు ♦ పావుకోళ్లనఁ జెల్లు
బాదుకాభిఖ్యలు ♦ పాయపోసు
లూడ్పులు పాపోసు ♦ లుద్దముల్ మెట్లు చె
ప్ప లనఁగఁ బాదరక్షలకుఁ దనరు

నంగడి బాజా కళంగ వివశి పొల్పు

గొన మల్లె నారి నాగుణము పరంగ

మొన యొడ్డనగ న్యూహమున కగు బెడబొబ్బ

యా ర్పన పట్టహాసాప్య లెనంగ

తే. లావు సత్తున యనగ బంబు చెలంగ

నట్ల మొండె నునగ గబంధాభ్యు లుగ

దూల నన తీల యనగ గంబు తి కొల

శంబరాహిణను ప్రహాస బసంబ.

44

టీ. పావాలు, పావలు, పావుతోడ్ - 3 పావకలు (కొమ్మవి.) పా
యపోసులు, టొమ్మలు, పాపోనులు, ఉద్దములు, మెట్లు, చెప్పలు - పావ
రక్షలు (తోలువి), అ గడి, పావలు (కన్యభ్యేము.) - 2 వివశి, గోళము,
అల్లె, నారి - 3 అల్లెల్రాచు. పున, ఒడ్డు - 2 సేవలకూటము. పువ
బొబ్బ, అప్పు - అల్లెరాసము - నింహనాదము. లావు, సత్తు (ప్ర. సత్త్విము.)
- 2 బలము. అల్లు, మొండెము - 2 కంధము - 2 ల రేనియోపలు. పూల,
నన, తీల - 3 నరద - 3 వివశి.

సీ. విలు విల్లు ను గాణి * రిగ్ గొగొగి యనంగ

గోదండమున కగు * గొగు బొబ్బ

నాణను ననుగ్గ నామంబులు లాగి

యంహా నారసి * నుమ్మ తిగ

ములికి సరిము కోల * చిలుకు నా నన రేగా

న్నలు మించు మునుగ్య * ననున కోడు

దగ్గో రాలు బొందళము దుప్పటమును

చిలుకత్తు బం దన * బెలంగె గనచ

తే. మరద మనఁ దే రనఁగ రథం ♦ బమరు హొయలు
బండి కొల్లారుబండి నాఁ ♦ బరఁగుఁ గోశ
తాంగనామముల్ మునికోల ♦ యారెకోల
ముల్లుకో లనఁ దోత్రంబు ♦ మొనయు సాంబ. 45

టీ. విలు, విల్లు, సింగాణి, విల్, సింగిణి - ౬ ధనుస్సు. కోపు, కొ
ప్ప-౨ వింటికొన. లకోరి, అంపఱ. నారసము (ప్ర. నారాచము.) అమ్మ,
తీరు, ములికి, సరసము, కోల, చిలువ, తూపు-౯ బాణము. మైమర్దు.
రూ. మైమఱువు, కమరు, బోడు, దగళా, జిరాయి, బొందళము, దుప్పటము,
చిలుకత్తు, బందు - ౧౦ కవచము. ఆరదము (ప్ర. రథము.), తేరు - ౨
రథము. హొయలుబండి, కొల్లారుబండి. య. కొలారుబండి - ౩ గోశతాం
గము-గాడి. మునికోల, ఆరెకోల, ముల్లుకోల. రూ. ములుకోల - ౪
తోత్రము-పసులనుదోలెడు సాధనవిశేషము.

సీ. దీవట్లుపంజులు ♦ దివ్వటీల్ దివటీలు
దివియ లనం గర ♦ దీపిక లగు

నొగ కాఁడిఁమ్రాఁ కనఁ ♦ దగుఁ గూబరము కాన్క-
కానుక నూడిదె ♦ కప్ప మనఁగఁ
గరము పేళ్లగు గద్దె ♦ గద్దియ యనఁగ సిం
హాసననామంబు ♦ లమరు గొటిజ
గొల్లెనయు గుడారు ♦ గూడార మనఁ దగుఁ
బటకుటీరము నొప్పి ♦ బాద యలఁత

తే. తెగులు తెవు లన రోగాఖ్య ♦ లగును వెజ్జ
నఁదరి యనంగ వైద్యనామంబు లెనఁగు
దండ చేరు సరము ♦ పేరు తానడంబు
సరి యనఁగ హరినామముల్ ♦ పొరయు సాంబ.

టీ. దీపట్లు, పంజాలు, దివ్యటీలు, దివటీలు, దివియలు - ౫ చేతిదీపములు. నొగ, కాండిమా - ౧ కూబరము. కాన్క, కానుక. రూ. కానిక. నూడిచె, కప్పము - ౫ ఉపహారము. గద్దె, గద్దియ - ౨ సింహాసనము. గొటిజ, గొల్లెన. రూ. గొల్లియన, గుడారు, గూడారము - ౬ పటమంటవము. నొప్పి. బాద (ప్ర. బాధ), అలత, తెగులు, తెవులు - ౫ రోగము. వెజ్జ (ప్ర. వైద్యుడు), మందరి - ౨ వైద్యుడు. దండ, చేరు, సరము, పేరు, తావడంబు. రూ. తావళంబు, సరి - ౭ హారము.

సీ. సోబె సిబ్బె మనఁ బొల్పును గిలాసము కొంగు

చెఱంగు చుం గన నొప్పుఁ జేలముతుద

నెయ్యి నే చము రన నెగడు నాజ్యమువేల్లు

తైలాఖ్య యగు నూనె తలచము రన

దివ్వెచమురు నామి దెము నాముదం బన

నేరండతైలాఖ్య లెనంగు గోపు

సారాయి యనఁజెల్లు వారుణీనామముల్

తిలపిష్టమున కగుఁ దెలికపిండి

తే. గాన్గపిండి యనంగఁ దక్రంబువెలయుఁ

జల్ల మజ్జిగ యన దధిసంజ్ఞ దనరుఁ

బెరుంగు కలుపన గోరంట బెల్ల మచ్చు

నా గుడాభిఖ్య లగు జగన్నాథ సాంబ.

47

టీ. సోబె, సిబ్బెము - ౨ కిలాసము. (దేహముమీఁది యొకవిధమైన తెల్లనిమచ్చలు) కొంగు, చెఱంగు, చుంగు - ౩ చీరయొక్క కొన. నెయ్యి. రూ. నేయి, నే, చమురు - ౩ ఆజ్యము. నూనె, తలచమురు - ౨ తైలము. నూగులనూనె. దివ్వెచమురు = దీపమునకైనచమురు, అమిదెము, అముదము. ౩ ఏరండతైలము. కోపు, సారాయి - ౨ కల్లు. తెలికపిండి, గాన్గపిండి.

రూ. గానుగపిండి- ౨ తిలపిష్టము. చల్ల, మజ్జిగ- ౨ తక్రము. పెరుగు, కలుపు- ౨ దధి. గోరంట, బెల్లము, అచ్చు- ౩ గుడము.

సీ. ఒడమెలు సొమ్ములు ♦ తొడవు లనంగ జెల్లు
భూషణాఖ్యలు విత్తమునకు రూక
ధనము రొక్క మనంగ ♦ దనరు మేలుతరంబు
మేల్బంతి కన్నాకు ♦ మీసరంబు
తలకట్టు నాంగ భాసిలు శ్రేష్ఠనామంబు
లనవుడు నాంగ నా ♦ ననంగ నావు
డనంగ జెల్లు ననంగ ♦ ననెడిపేరులకు విం
జామరము లన వింజామర లన

తే. జమిడిపీచోపు లన జామరముల కౌ న
వాతు కల్కండ చక్కెర ♦ పంచదార
కండచక్కెర మేల్పులకండ మనంగ
శర్కరాభిఖ్య లగులై లచాప సాంబ.

48

టీ. ఒడమెలు (ఇదిద్రా విడము.), సొమ్ములు, తొడవులు - ౩ భూషణములు. రూక, ధనము (ఇది తత్సమముగాన నిది యిచ్చటఁజేర్చుటవిచార్యము.) రొక్కము (ప్ర. రుక్తము.) - ౩ విత్తము. మేలుతరంబు, మేల్బంతి, కన్నాకు, మీసరము, తలకట్టు - ౫ శ్రేష్ఠములనుట. అనవుడుకొ, నాంగన్, నాన్, అనంగన్, నావుడున్ (ఇవి యనుధాతువు నానంతర్యార్థకతుమున్న ర్థకములు)-౫ చెప్పఁగాననుట. వింజామరములు. వింజామరలు, జమిడిపీచోపులు-౩ చామరములు. నవాతు, కల్కండ, చక్కెర, పంచదార, కండచక్కెర, మేల్పులకండము - ౬ పంచదార - శర్కర.

సీ. నైకము తోడెము ♦ సన్న మన్నువ జిల్లు
వలిపెము చిటు లేత ♦ కొలఁది యలఁతి

యసదు లే జీ బస ♦ నమసు స్వల్పమునకుఁ

బెను గొప్ప బలు పేరు ♦ పెద్ద దొడ్డ

గన మన సభికాభ్యు ♦ చానరుఁ దోరము హోమ్ము

గమక మొ మ్మనఁగ స్థూలము చెలంగు

డస్సెఁ గుందె ముడింగెఁ ♦ డాకె నుబ్బడఁగెను

మృగైఁ గ్రుంగెను కొకె ♦ సగై మ్రక్కైఁ

తే. దగ్గ సన శూణనశ కగు ♦ డబ్బు బద్దు

పొల్లు దబ్బర తాటోటు ♦ బొంగు రనవి

కల్ల జూటన నన్యశంకు ♦ చేళ్లు వెలయు

నిలుకడ యనంగ నిరతాభ్యు ♦ నెగను సాంబ.

46

టీ. సైకము, తోరము, సన్నము, అన్నర, పిల్ల, కలిపెము, బిలు
లేత, కొలది, అలతి, అసను, లేబీలు-గరి స్వల్పమునకు. పెను, గొప్ప
బలు, పేరు, పెద్ద, దొడ్డ, గనము-2 ఎక్కువయినది. తోరము, హోమ్ము
గమకము, ఒమ్ము - రక్తం లమైనది. డస్సె, యెడక, ముడు
తాకెను, ఉబ్బడఁగెను. మృగై, గ్రుంగె, కొంకె, సగై
మ్రక్కై. తగ్గెను-గరి ముదకనొందెను. డబ్బు, బద్దు, పొల్లు, దబ్బర
యా. డబ్బర, తాటోటు. య. టాటోటు, బొంగు, రనవి, య. శూణ,
కల్ల, జూట-గరి నిజముకొనిది. నిలుకడ=నిరతము.

సే. ఎంతె గణుటిచేసి ♦ సెన్నిననిద సెన్ని

సనఁగ గణించుట ♦ కనుగుఁ దాల్చి

మృగై దొర్లు ♦ శాంతశాంతి పుగు

మృగై నెమ్మది హోలు ♦ నిమ్మలెము

నాఁగ నిదాతికి ♦ నానుము లగు నది

యలముక బడలికి ♦ యలపు సేద

యనఁగ శ్రమాఖ్య తానగ్గలం బాయెను

మేరతప్పెను మట్టుమీఱె మించె

తే. వెక్కనం బయ్యె నుఱవయ్యెఁ ద గ్రిక్కిఱిసెను

ననఁగ నుత్కృష్ట మనుట కౌ ద నావరించె

నిండె నెగడె వెలసెఁ బర్యేనిగిడె ననఁగ

వ్యాప్త మయ్యె ననెడి వేళ్ళ ద కలరు సాంబ.

50

టీ. ఎంచెన్, గణుతిచేసెన్, ఎన్నికనిడెన్, ఎన్నెన్ - ౪ తక్కు
పెట్టెను. తాల్తి. రూ. తాలిమి, సైరణ. రూ. సయిరణ, ఓర్పు. రూ. ఓరు
పు-౬ శాంతత. నెమ్మి, నెమ్మది (నెఱ + మది), హాయి, నిమ్మశము - ౫
నిర్భయము. వెడ, అలయిక, బడలిక, అలపు, సేద - ౫ శ్రమము. అగ్గలం
బాయెను, మేరతప్పెను, మట్టుమీఱెను, మించెను, వెక్కనమయ్యెను, ఉఱ
వయ్యెను, గ్రిక్కిఱిసెను - ౭ సాంద్రమయ్యెను. ఆవరించెను, నిండెను, నెగ
డెను, వెలసెను, పర్యెను, నిగిడెను - ౬ వ్యాపించెను.

సీ. అవసడి యాడిక ద యాఱడి సడి అట్టు

నగడు దూ అన నింద ద కమరు మార్తి

యలవాటు వాడుక ద యలవడు టనఁ బొల్పుఁ

బరిచయాభిఖ్యలు ద పన్నిదంబు

పందెము జూద మనం దగు ద్యూతంబు

నిబ్బది నిక్కము ద నిలువరంబు

నిజము నిక్కువ మన ద నెగడు సత్యము పేల్లు

గోర్వంక నెలకూన ద గోటినాటు

తే. నా నఖిక్షత మగును దంతక్షతములు

కెరలు పలునొక్కు వాతెఱకెంపు పెదవి

గంటి కెమ్మైవిగుటి యనఁ ♦ గాఁగిలి యనఁ

గవుఁగి లనఁగ నాలింగనాఖ్య లగు సాంబ.

51

టీ. అవనడి, ఆడిక, అఱడి, సడి, అట్టు, అగడు, దూఱు-2 నింద. మాల్కి. రూ. మాలిమి, ఆలవాటు, వాడుక, అలవడుట- ౪ అభ్యాసము. పన్నిదము, పందెము, జూదము (ప్ర. ద్యూతము). - 3 ద్యూతము. నిబ్బడి, నిక్కము, నిలువరంబు, నిజము, నిక్కునము-౫ సత్యము. గోర్వంక, రూ. గోరుపంక, నెలకూన, గోటినాటు-౪ నఖిక్షతము. పలునొక్కు, వాతెఱ కెంపు, పెదవిగంటి, కెమ్మైవిగుటి - ౪ దంతక్షతము - సురతసమయమందలిదంతములకాటు. కాఁగిలి, కవుఁగిలి - ౨ ఆలింగనము చేసేకొనుట.

సీ. నాగకేసరులు చెన్నంగులు కురువులు

భోజనప్రియములు ♦ రాజనములు

గన్నేరు లిప్పపూల్ ♦ గంగాజలంబులు

మట్టకారులు పూలమంజరీలు

పెద్దవంకలు పాలవెల్లులు ముత్తైపు

సరులు సంభావులు ♦ చంద్రవంక

లేనుఁగుకొమ్ములు ♦ మానికములు వన్నె

పూలు సీతాభోగము లనశాలి

తే. ధాన్య మెనఁగును దూము మంత ముకుసంబు

బల్ల కుం చన సోల తవ్వ పడి యడ్డ

గరిసె పుట్టి నెలగ మెడా ♦ కల మనంగ

ధాన్యములు గొల్చువానికిఁ ♦ దగును సాంబ.

52

టీ. నాగకేసరులు, చెన్నంగులు, కురువులు, భోజనప్రియములు, రాజనములు, గన్నేరులు, ఇప్పపూలు, గంగాజలంబులు, మట్టకారులు, పూలమంజరీలు, పెద్దవంకలు, పాలవెల్లులు, ముత్తైపుసరులు, సంభావులు, చంద్రవంక

కలు, ఏనుగుకొమ్మలు, మానికములు, పన్నెపూలు, సీతాభాగములు - గా
ధాన్యభేదములు. తూము, ముంత, ముకునలు, బల్ల, కుంచము, సోల, తవ్వ,
పడి, ఆడ్డ, గరిసె, పుట్టి, సెలగ, మెడా, కలము - ఈ గరసు ధాన్యములను
గొల్పుమానములు - సాధనములు.

క. ఇమ్మనుజవర్గుఁ జేసితి

సమ్మదమున దీని వినిన • జనులు భళా చొ

క్కమ్మనఁగా నెంతయు నన

ఘమ్మనఁగా మహిని వెలయు • గావుత సాంబా. 53

తా. సంతసముతో దీనిని వినినమనుజులు బలె యిది లెస్సగా నున్నది
యనునట్లు ఈమానవవర్గును బైఁజెప్పిన లెఱుగునఁ జేసితిని. ఓసాంబమూర్తి!
యీవర్గు దోషరహితమై పుడమి వెలయునుగాక.

మానవవర్గు సమాప్తము.

→ స్థా వ ర వ ర్గు. ←

క. శ్రీవరదాయక పాయక

దేవరనామాంకితముగఁ • దేటపఱచెదన్

స్థావరవర్గును గవితా

భావరసజ్ఞు లెద మెచ్చు • బశుపతి సాంబా. 54

తా. సంపద్యక్షుఁడవయిన యోవరదాతా ! పశుపతీ! సాంబమూర్తి!
శ్రీవిత్వభావరసజ్ఞు లగుకవులు మనసునందు మెచ్చునట్లు, స్థావరవర్గును దమచేర
నంకితముచేసి చెప్పుచున్నాను; అపధరింపుము.

సీ. ఇలతాల్పు గట్టు గుబ్బలి కొండ మల తిప్ప
 యస శైలనామంబు • లమరు మంచు
 టిలతాల్పు వడఁకుగుబ్బలి దుగ్గికన్నయ్య
 గట్లరాయఁడు బేసికంటిమామ
 చలికొండ వలిమల • పులుచూలితాత నా
 హిమగిరినామంబు • లెసఁగుఁ బసిడి
 గట్టు వేల్పులమన్నిపట్టు క్రొన్నెలదారి
 సింగిణి యన మేన శిఖిరివొల్పు

తే. వినపుమేతరి బలుటెంకి • వెండికొండ
 తెలిమల యనంగ గజతాద్రి • తేజరిల్లు
 బటువుమల తుదగట్టన • బరఁగుఁ జక్ర
 వాళిగిరిపేళ్లు త్రిభుననవంద్య సాంబ.

55

టీ. ఇలతాల్పు-భూమినిప్రాయునది, గట్టు, గుబ్బలి, కొండ, మల,
 తిప్ప-పర్వతము. మంచుటిలతాల్పు (మంచు + ఇలతాల్పు-టుగాగమము)
 =హిమవంతమగు పర్వతము, వడఁకుగుబ్బలి=చలిగలపర్వతము, దుగ్గికన్నయ్య=
 పార్వతీకి దండ్రీ, గట్లరాయఁడు=పర్వతములకురాజు, బేసికంటిమామ=శివు
 నికిమామ, చలికొండ=చల్లనిపర్వతము, వలిమల=మంచుగలపర్వతము, పులు
 చూలితాత=తెల్లనంచుబుట్టిన కుమారస్వామికి దల్లితండ్రీ-మాతామహుఁ
 డు-౧ హిమవత్పర్వతము. పసిడిగట్టు=బంగారుపర్వతము. వేల్పులమన్నిప
 ట్టు = దేవతలకు వాసస్థానము, క్రొన్నెలదారిసింగిణి = బాలచంద్రుని శిర
 స్సునఁదాల్చినవానికి - చంద్రమాశీర్వాదునికిఁ ద్రిపురసంహారమున విల్లురూపు
 ధరించినది - ౩ మేరుపర్వతము. వినపుమేతరి బలుటెంకి = హాలాహలమును
 భక్షించినశివునికి ముఖ్యస్థానము, వెండికొండ = వెండిపన్నెగల పర్వతము,
 తెలిమల=తెల్లనిపర్వతము - ౩ కైలాసపర్వతము. బటువుమల=గుండ్రనిపర్వ
 తము, తుదగట్టు=కడపటికొండ - ౨ చక్రవాళిపర్వతము.

సీ. కవ్యపుమల తరిగ ట్టన మందరం

బడరుఁ దూరుపుమల • పొడుపుఁదిప్ప

మొనటికొండ యనంగ • నుదఁచూచలం బొప్పుఁ

బడమటిమల క్రుంకుఁపుడమితాలు

నా నస్తగిరి కగు • తాయి తా కల్లనఁ

బ్రస్తరాఖ్య దలిర్పుఁ • బల్లె యూరు

కుప్పం బనఁగ గ్రామ • మొప్పును బ్రోలు వీ

డనఁ బట్టణమువేరు • లలరుచుండు

తే. నిరవు టెంకి యునికి యిక్క • యిల్లు గీము

మనికి పట్టు బిడారు కొంప యిలు నెలవు

నట్టు తా వన మందిరఁనామము లగు

శంబరాహితమదభిదాడంబ సాంబ.

56

టీ. కవ్యపుమల = దేవతలకుఁ గవ్యమైనకొండ, తంగట్టు = క్షీరసముద్రమును జలికినకొండ - ౨ మందరపర్వతము. తూరుపుమల = తూర్పుదిశ మఁడు కొండ, పొడుపుఁదిప్ప = సూర్యుఁ డుదయించుకొండ, మొదటికొండ = తూర్పుననుండు కొండ - ౩ ఉదయపర్వతము. పడమటిమల = పడమటి దిశనుండెడి కొండ, క్రుంకుపుడమితాలు = సూర్యుఁ డస్తమించెడి భూధరము - ౨ అస్తమానపర్వతము. తాయి, తా, కల్లు - ౩ శిల. పల్లె. రూ. పల్లియ, ఊరు, కుప్పము - ౩ గ్రామము. ప్రోలు, వీడు - ౨ పత్తనము. ఇరవు, టెంకి, ఉనికి, ఇక్క, ఇల్లు, గీము (ప్ర. గృహము), మనికి, పట్టు, బిడారు, కొంప, ఇలు, నెలవు, నట్టు, తావు (అన్యదేశ్యము). రూ. తావు - ౧౫ నివాసము.

సీ. టెంకాయచెట్టనఁ • డేమాను నారిక

డం బన నారికేళంబు దనరుఁ

దాడనఁ దాళ మౌ • దాళిమ్మ దానిమ్మ
 యన దాడిమియుఁ బొన్న • సొన యనంగఁ
 బున్నాగము దనర్పు • గన్నేరు గన్నేరు
 నాఁగను గరవీరఁ నాఘము లగు
 రేఁగు రే నన బదఁరికిఁ జెల్లు మారేడు
 బిలువ మనఁ దనర్పు • బిల్వమునకు
 తే. జమ్మి జం బన శమి యగుఁ • జంపకంబు
 దనరు సంపెఁగ సంపఁగె • యనఁగ నెల్లి
 యుసిరి యుసిరిక యన ధాత్రి • కొప్పు రాగి
 యనఁగ రా చన నశ్వత్థ • మొనరు సాంబ.

57

టీ. పెంకాయచెట్టు. రూ. తెంకాయచెట్టు, పేమాను. రూ. తే
 మాను, నారికడంబు - 3 నారికేళవృక్షము. తాడు - 1 తాటిచెట్టు. దాళిమ్మ,
 దానిమ్మ - 2 దాడిమివృక్షము. పొన్న, పొన - 2 పున్నాగవృక్షము. గన్నే
 రు, గన్నేరు - 2 కరవీరవృక్షము - కస్తూరిపత్తెచెట్టు. రేఁగు, రేను - 2 బదరి
 వృక్షము. మారేడు, బిలువము - 2 బిల్వవృక్షము. జమ్మి, జంబు - 2 శమివృ
 ళ్లము. సంపెఁగ, సంపఁగె. రూ. సంపఁగి - 2 చంపకవృక్షము. నెల్లి,
 ఉసిరి, ఉసిరిక - 3 ఆమలకవృక్షము. రాగి, రావి - 2 అశ్వశృవృక్షము.

సీ. అత్తి మేడి యనంగ • నౌదుంబరం బొప్పు
 మావి మామి డన నాఁమ్రము దనర్పు
 వెలఁగ వెలంగ నా • వెలయుఁ గపిఠంబు
 మల్లె మల్లియ నాఁగ • మల్లిక యగు
 జాజి జాది యనంగ • జాతి యా నేరేడు
 నేరేడు నా జంబు • నెగడుచుండుఁ

బాదిరి కలిగొట్టు ♦ నాఁ దగుఁ బాటలి

పొగడ పొవ డన నొప్పను వకుళము

తే. మ్రాకు మ్రాను చెట్టనఁగ ద్రుమంబు చెలఁగుఁ

దీఁగ తీఁగియ లతకూన ♦ తీఁగె యనఁగఁ

దనరు లతవేరు పూవులు ♦ ననలు విరులు

పువ్వు లలరులు నా సుమంబు లగు సాంబ.

58

టీ. అత్తి, మేడి - ౨ అత్తిచెట్టు. మావి, మామిడి - ౨ చూతపృక్షము. వెలఁగ, వెలంగ - ౨ కపిత్థపృక్షము. మల్లియ, మల్లె - ౨ మల్లెతీఁగ. జాజి, జాది - ౨ జాతీలత. నేరేడు, నేరేడు - ౨ జంబూపృక్షము, పాదిరి, కలిగొట్టు - ౨ పాటలీసృక్షము. పొవడ, పొగడ - ౨ వకుళపృక్షము. మ్రాకు, మ్రాను, చెట్టు - ౩ వృక్షసామాన్యము. తీఁగ. రూ. తీవ, తీఁగియ. రూ. తీవియ, లతకూన (ఇది మిశ్రపదము.), తీఁగ. రూ. తీవె - ౩ లత. పూవులు, రూ. పూలు. ననలు, విరులు, పువ్వులు. రూ. పువులు, అలరులు - ౨ పుష్పములు.

సీ. మొక్క మోటిక మోను ♦ మోక మొలక యన

నంకురనామంబు ♦ లలరు నిగురు

తలిరు చిగురు నాఁగఁ ♦ దగుఁ బల్లవాఙ్మలు

కొన తుద యన నగ్రమునకుఁ బొల్పుఁ

దొఱ తొలి తొట్ట నాఁ ♦ దరుకోటరం బొప్పాఁ

దమ్మి తామ రనఁ గంజమ్ము పరఁగుఁ

దొగ తొవ కలు వనఁ ♦ దగు నుత్పలమునకు

దట్టంబు జొంపంబు ♦ తఱుచు జేబు

తే. గుమురు తంపర యన నిబిడము దనర్పు

మొగడ మొగ్గ యనం దగు ♦ ముకుళమునకు

నిక్షుకాండంబునకుఁ బేరు ♦ తెనఁగుఁ జెఱకు

కనులుగలమాను తియ్యమా ♦ ననఁగ సాంబ. 59

టీ. మొక్క, మోటిక, మోసు, మోక, మొలక - ౫ అంకురము. ఇగురు, తలిరు, చిగురు - ౪ పల్లవము. కొన, తుద - ౨ అగ్రము. తొఱి, తొలి, తొట్టి - ౩ కొటరము - వృక్షమునందలిరంధ్రము. తచ్చి, తామర - ౨ కమలము. తొగ, తొవ, కలువ. రూ. కల్వ - ౫ ఉత్పలము. దట్టము, జొంపము, తఱుచు, జీబు, గుముగు. రూ. గుబురు, తంపర - ౭ దట్టమైనది. మొగడ, మొగ్గ - ౨ ముకుళము. చెఱకు, కనులుగలమాను = గణపులుండు నట్టివృక్షము, తియ్యమాను - ౩ చెఱకుగడ.

సీ. తెలుపు తెల్లన తెల్ల ♦ తెలి తెల్ల వెలి యన

ధవళవర్ణ మెనఁగుఁ ♦ దొవరు తొగరు

కెంజాయ యెఱు పెట్టి ♦ కెంపన రక్తవ

ర్ణమగు నల్లన కఱి ♦ నల్ల కప్పు

నలు పన నీలవర్ణము పొల్పుఁ జూచున

పసరుచా యన శ్యామ ♦ మెనఁగుచుండు

నళిది పను పనఁగ ♦ నగుఁ బీతవర్ణంబు

తేట నున్నన నున్న ♦ తెలివి నునుపు

తే. నిద్ద మన స్నిగ్ధత కెనఁగు ♦ నిగ్గు డాలు

మినుకు మిన మించు నిగ తఱ్ఱు ♦ మెఱుఁగు చికిలి

కళుకు జిగి రుగు మెఱ పనఁ ♦ బొలుచుఁ గాంతి

నొడ్డు దరి గట్టనఁగఁ గూల ♦ మొనరు సాంబ.

60

టీ. తెలుపు, తెల్లన, తెల్ల, తెలి, వెల్ల, వెలి - ౬ శుష్కవర్ణము. తొవరు, తొగరు, కెంజాయ (స. కెంపు + చాయ), ఎఱుపు, ఎట్టి, కెంపు - ౬ రక్తవర్ణము. నల్లన, కఱి, నల్ల, కప్పు, నలుపు - ౫ నీలవర్ణము. చూచున, పసరు

చాయ - ౨ నలుపు తెలుపు గలిసివర్ణము. అలిడి, పసుపు - ౨ పీతవర్ణము. తేట, నున్నన, నున్న, తెలివి, నునుపు, నిద్దము (ప్ర. స్నిగ్ధము.) - ౬ విర్మలత్వము. నిగ్గ, డాలు, మినుకు. రూ. మిన్ను, మిన, మిందు, నిగ, తళుకు. రూ. తళ్ళు, మెఱుంగు, చికిలి, కళుకు, జిగి, రంగు, మెఱుపు - ౧౫ కాంతి. ఒడ్డు, దరి, గట్టు - ౩ తీరము.

నీ. ఆణి చినుకుబూస ♦ పాణి సుప్పాణి ము
తైము ము త్రియంబు ముక్తి మన దనరు
మౌక్తికాఖ్యలు కెంపు ♦ మానికము రతన
మనంగ మాణిక్యాహ్లాదుంబు లలరు
బగడముపవడం బానంగ విద్రునుము పొల్పు
బక్కిరాయనితాయి ♦ పచ్చ యనంగ
మరకతము దలిర్పు ♦ మగతాలు మూలతా
లన వజ్రము లగు బుల్లంటుతాయి
తే. కప్పుతాయి యనంగ నీల ♦ మొప్పు బిల్లు
పూరి చిగిరింత యేత్రింత ♦ పానుగు గడ్డి
గఱిక పచ్చిక వెఱుతురు ♦ కనపు తుంగ
విడవలి యన దృణాఖ్యలు ♦ వెలయు సాంబ.

61

టీ. ఆణి, చినుకుబూస, పాణి, సుప్పాణి, ముతైము, ముత్రియము, ముత్యము - ౭ ముక్తాఫలము. కెంపు, మానికము, రతనము (ప్ర. రత్నము.) - ౩ మాణిక్యము. పగడము, పవడము - ౨ ప్రవాళము. పక్కిరాయనితాయి, పచ్చ - ౨ మరకతమణి. మగతాలు, మూలతాలు - ౨ వజ్రములు. పుల్లంటుతాయి, కప్పుతాయి - ౨ ఇంద్రనిలమణి. పిల్లు, పూరి, చిగిరింత, ఏత్రింత, పానుగు, గడ్డి, గఱిక, పచ్చిక, వెఱుతురు, కనపు (ప్ర. పూసము.), తుంగ, విడవలి - ౧౨ తృణభేదములు.

సీ. విల్లి చుట్టువు గొడు * గెండమఱు వనంగ
 ఛత్రంబు దనరుధ్వజంబుపేల్లు
 తెక్కము తెక్కెము * తెక్కియము సిడంబు
 పడగ డా లనఁ జెల్లు * నిడివి నిడుద
 సోగ నిడుపు చాఁపు * నాఁగ దీర్ఘమున కౌ
 మఱుఁ గు చాఁటోలము * మఱు వనంగఁ
 దగుఁ బిఠానాఖ్యలు * జగతి జగిలె తిన్నె
 యరుఁ గన వేదిక * కనురు నేల

తే. యిల పుడమి మన్న బువి పంటవలఁతి యనఁగ
 ధరణి కగు విప్పు వెడలుపు * విరివి పఱపు
 వెడఁద యన విస్తరాఖ్యలు * వెలయుఁ బైరు
 నసి యనఁగ సన్యనామము * లెనఁగు సాంబ.

62

టీ. విల్లి, చుట్టువు, గొడుగు, ఎండమఱువు (గు) - ర ఛత్రము. తె.
 క్కము, తెక్కెము, తెక్కియము, సిడము, పడగ (ప్ర. పతాక.), డాల్లు-
 డధ్వజము. నిడివి, నిడుద, సోగ, నిడుపు, చాఁపు - ౫ దీర్ఘమైనది. మ
 ఱుఁగు, చాటు, ఓలము, మఱుపు - ర మూత. జగతి, జగిలె, తిన్నె, ఆ
 రుఁగు - ర వేదిక - తిన్నె. నేల, ఇల, పుడమి (ప్ర. పృథివి.), మన్ను, బువి.
 (ప్ర. భువి.), పంటవలంతి = పంటలిచ్చు నాఁడుది - ౬ భూమి. విప్పు,
 వెడలుపు. రూ. వెడల్పు, విరివి. రూ. విఱివి, పఱపు, వెడఁద - ౭ వైకా
 ల్యము. పైరు, నసి - ౨ సన్యము.

సీ. మోడు మొరడు మొద్దు * మోటన స్థాణు వౌ
 బొటియ కలుఁగు బొక్క * బొందలోయ
 యన బిలాఖ్యలు చెల్లు * నడును బురద తొంపి
 యన లనఁ బంకాఖ్య * లెనఁగు మడుఁగు

మడు వన ప్రాద మొప్పుఁ ♦ బొడ వన నున్నతం
 బగు గోడ యనఁగఁ గుడ్డంబు పొల్చు
 సోరణగండ్లన ♦ మీఱు గవాక్షము
 మాడుగుల్ మిదైలు ♦ మచ్చు లనఁగ

తే. దారునిరి తగృహము తాఁ ♦ దరకనంబు
 బత్తళిక పొది దొన యనఁ ♦ బరఁగుఁ దూణి
 పెట్టి మందసమును బెట్టె ♦ పెట్టియ యనఁ
 బేటికాభిఖ్య లగు గుణః పేటి సాంబ.

63

టీ. మోడు, మొరడు, మొద్దు, మోటు-ర స్థానపు - కొమ్మలులేని
 చెట్టు. బొటియ, కలుఁగు, బొక్క, బొంద, లోయ-గ బిలము. అడును,
 బురద, తొంపి, అసలు - ర పంకము. మడుఁగు, మడుపు - ౨ ప్రాదము.
 పొడవు-౧ ఉన్నతిము. గోడ - ౧ కుడ్డము. సోరణగండ్లు-౧ గవాక్షము.
 మాడుగులు, మిదైలు, మచ్చులు-౩ కొయ్యతోఁ గట్టినయిండ్లు. తరకనము,
 బత్తళిక, పొది, దొన - ర అమ్మలపొది. పెట్టి, మందసము, పెట్టె, పెట్టియ
 - ర పేటిక.

నీ. ఎన జోడు మాదిరి ♦ యీడు పురుషు మాదిరి
 సాటి పాటి తరంబు ♦ దీటు దినుసు
 సరి యుద్ది ప్రతి దిన్ను ♦ సవతు పోలిక దొర
 జత యనఁగా సదృశమున కెనఁగుఁ
 బల్లకి పల్లకీ ♦ పాలకి పాల్కి నాఁ
 బల్యంకికాఖ్యలు ♦ పరఁగు లాలి
 యుయ్యాల యుయ్యేల ♦ యూయెల తొట్ల జో
 ల యనఁగ జోలి కాహ్వయము లెనఁగుఁ

తే. గంకటియు మంచ మనఁ జెల్లు • ఖట్వమునకుఁ
 బీట పలక యనఁగ నొప్పుఁ బీఠమునకు
 బరణియుఁ గరాట మనుపేళ్లు • భరణి కమరు
 నిచ్చెన యనుగ నిశ్రేణి • నెగడు సాంబ.

6

టీ. ఎన, జోడు, మాదిరి, ఈడు, పురుడు, మాస్తి, సాటి, పాటి
 తరము, దీటు, దినుసు, సరి, ఉద్దె, ప్రతి, దిప్పు, సవతు, పోలిక, దొర, జత.
 ౧౯ సమానములనుట. పల్లకి, పల్లకీ, పాలకి, పాల్కి - ౪ పల్లకి. లాలి
 ఉయ్యాల. రూ. ఉయ్యాల - ఉయ్యల. ఉయ్యేల. రూ. ఉయ్యేల - ఉయ్యేల.
 ఉయ్యేల. ఉయ్యేల, తొట్ట, జోల - ౧౧ జోలిక. కలకటి, మంచము - ౨
 ఖట్వము. పీట, పలక - ౨ అననము. బరణి, కరాటము - ౨ కాటుకభరణి.
 నిచ్చెన - ౧ నిశ్రేణి - ఎక్కుసాధనము.

సీ. ఉలి యుక్కిను నునఁగ • నొనను న. మస్సెంజ్జ
 చెంబు రాగి యనఁ దాన్తం బెసంగుఁ
 దగరము కరుగు డానఁగ సీసము రహించుఁ
 గాంధ్యంబు న ర్లిల్లు • గం చురంగ
 ద్రువునాను ముమరుఁ బిశ్తలిము శ్తలి మురంగ
 గుండలు చల్లు పూఁకుచ్చి బుడ్లు
 కడవలు బానలు • కెవశల్ నెనెళ్లన
 భండముల్ శిగు నాచు • పాచి యనఁగ

తే. శైవలం బగు నూసులు • బొప్పి ననఁగ
 నెలయుఁ గూపంబులకు గుంట • కొలను కొలను
 తిరుకొళం బన సరసికె • బరంగు వాచి
 యేలు వంక వా గనఁ బేను • తెనఁగు సాంబ.

65

టీ. ఉలి. ఉక్కు, ఇరుము - 3 అరుము-లోహము. చెంబు (ఇది
ద్రావిడము.), రాగి - ౨ తామ్రమనులోహము. తగరము, కరుగుడు - ౨
సము. కంచు - ౧ కాంస్యము. పిత్తలి, ఇత్తలి. రూ. ఇత్తడి - 3 త్రపు
నులోహము. * కుండ, చట్టి, మూఁకుడు, బుడ్డి, కడన, బాన, పిడత,
సరు - ౧ మంటిపండలలో భేదములు. నాఁచు, పాఁచి - ౨ శైవాలము.
పాఁచితీగ. నూయి, బావి - ౨. బావి. గుంట, కొలను, కొలఁకు, తిరుకొ
ము (ఇది ద్రావిడపదము.) - ౪ సరస్సు. వాఱ, ఏఱు, వంక, వాఁగు -
నది.

సీ. మీల్ మీలు చేపలు ♦ మీనులు తెఱగంట్లు
మచ్చెము లనఁ జెల్లు ♦ మత్స్యములకుఁ
దాఁబేలు తామేలు ♦ నాఁ బొల్పుఁ గూర్కము
నెం డ్రొండ్ర కా యన ♦ నెనఁగుఁ గర్కి
యోడ కల మనంగ ♦ నొనరు నావకు వాన
జడి మును రనఁగ వర్షమున కలరు
వానతాల్ వడగండ్లు ♦ నా నొప్పుఁ గరకలు
నిసు మన నిసు కన ♦ నిసు వనంగ

తే. మెఱయు నై కతనానుముల్ ♦ కురుజుతేనె
పుట్ట తేనెయ పెరతేనె ♦ పువ్వుచేనె

* కుండ=సాధారణపాత్రము. చట్టి=నోరువెడల్పుగానుండు గిన్నె
చట్టిపాత్రము. మూఁకుడు=మూత పెట్టెడిపాత్రము, బుడ్డి=నోరుసన్నగను
కడుపుగాను నుండు పాత్రము. కడన=నిత్య మొదలగునవి తోఁడుబిందె.
బాన=నోరు చిన్నదిగను కడుపుపెద్దదిగాను నుండుకుండ, పిడత=చిన్నగిండి
చెంబువంటి పాత్ర, వెసరు=పండుటకుఁ దగినపాత్ర.

జాంటితేనియ యనఁ దగు ♦ సుమరసంబు

శంబధరనుతసుగుణక♦దంబసాంబ.

టీ. మీను (దీనికి బహువచనము మీలు, మీలో, మీనులు), చే
తెఱగన్న, మచ్చెము (ప్ర. మత్స్యము.) - ౪ మత్స్యము. తాఁబేలు,
మేలు - ౨ కూర్తము. ఎండ్రీ, ఎండ్రకాయ - ౨ కర్కాటము. :
కలము - ౨ నావ. వానః, జడి, ముసురు-3 వర్షము. వానతాలు, వడగం
అవర్షోపలములు. ఇసుము, ఇసువు, ఇనుక - 3 సికత. కురుజాతేనె, :
తేనె, పెరతేనె, పువ్వుదేనె (పువ్వు + తేనె) = పుష్పములయందలి
జాంటితేనె - ౫ మకరందము.

సీ. జముకాణము తివాసి ♦ జంబుకాణ మనంగఁ

గంబళాఖ్యి లగు బంగారు హొన్న

జాళువా పుత్తడి ♦ మేలిమి బంగరు

పసిడి పొన్న కడాని ♦ పైడి యుదిరి

యన సువర్ణము వొల్చు ♦ నపరంజి కుందనం

బనఁ ద స్తకనక మోఁ ♦ దునుక తునియ

చిదురుప చిదురు నాఁ ♦ జెలఁగు ఖండమానకుఁ

బొది ప్రోగు వామియుఁ ♦ బోవు తిట్ట

తే. కుప్ప యన రాళి కగు సజ్జ ♦ యుప్పరిగయు

మహాలు మేడ యనంగ హార్త్య మగుఁ దోన

దారి తెన్న తెరు వనఁ బథంబు వెలయు

రవ రజం బన లవముపే ♦ శృవును సాంబ.

టీ. జముకాణము, తివాసి, జంబుకాణము - 3 కంబళము. బంగారు
హొన్న, జాళువా, పుత్తడి, మేలిమి, బంగరు, పసిడి, పొన్న, కడా

వేసినబంగారము. తునుక, తునియ, చిదురుప, చిదుర - రఖండము. పొది, పొగ, వామి, ప్రోవు, తిట్ట, కుప్ప-2 రాశి. సజ్జ, ఉప్పరిగ, మహలు (ఇది యన్యదేశ్యము.), మేడ - ర హర్త్యము. తోప, దారి, తెన్ను, తెరువు-ర మార్గము. రప, రజము—౧ కొంచెము.

సీ. అడవి కాన యనంగ ♦ నటవికిఁ దగు హాను

తోట సింగారపుఁదోట నంద

వన మనంగను నుపవన మొప్పు నడబావి

డిగ్గియ దొరు వన ♦ దీర్ఘి క తగుఁ

బవ్వళింపుబిడారు ♦ పడుకటి ల్లనఁ గేళి

గృహ మగు బోనపుటిల్లు వంట

యిల్లు సువారంపుటి ల్లన బాకమం

దిరము రాజులు దగతీర్పు చల్ల

తే. పంది లనఁ జలిపంది లనం దనర్పు

సలిలశాలాభిధలు నీరుచల్ల నీరు

మజ్జిగయు జలతక్రీడామములు వినన

కట్టి వీవన యన వృంతక మగు సాంబ.

68

టీ. అడవి (ప్ర. అటవి.), కాన (ప్ర. కాననము.) - ౨ అరణ్యము.

హానుతోట, సింగారపుఁదోట, నందవనము - 3 ఉద్యానము. నడబావి, డిగ్గియ. రూ. డిగ్గె, దొరువు - 3 దిగుడుబావి. పవ్వళింపుబిడారు, పడకటిల్లు (పడక + ఇల్లు) - ౨ శయనగృహము. బోనపుటిల్లు (బోనము + ఇల్లు) అన్నము పాకము చేయునట్టి యిల్లు, వంటయిల్లు, సువారంపుటిల్లు (సువారము + ఇల్లు) = వంటకై నయిల్లు - మహానసము - పాకశాల. దగతీర్పు, చల్ల పందిలి, చలిపందిలి - 3 పానీయశాల. నీరుచల్ల, నీరుమజ్జిగ - ౧ నీటితోఁ గూడిన మజ్జిగ. విననకట్టి, వీవన - ౨ తాళవృంతము.

క. భువి స్థావరవర్గును

సవరణ వ్రాసినను పనినఁ ♦ జదివిన యమ్మా

నపులను విద్యామతివై

భవశాలురఁ గా నొనర్చు ♦ పశుపతి సాంబా.

తా. శుడమియందు ఈస్థావరవర్గును చక్కఁగా వ్రాసినవారును, వారును, జదివినవారును నీయస్మహమువలన విద్య, మతి, కలిమిఁ గలవా రగునట్లు చేయుము.

స్థావరవర్గు సమాప్తము.

→ తిర్యగ్వర్గు

క. శ్రీ గౌరీపతి నీపై

బా గౌరీతి రచియింతుఁ ♦ బటుకవితాధా

రాగతిఁ దిర్యగ్వర్గును

వేగమె నిగిడించి ప్రవఃవే శ్రీసాంబా.

తా. కాంతియుతుడవయినఁ గౌరీనాయకా! నీకంకితముగా చక్క శైలిని దిట్టమైన కవిత్వధార మెఱయఁ దిర్యగ్వర్గును వేగిరముగా రచియి దను, దానిని వేగిరముగాఁ గొనసాగించి కాపాడుము.

సీ. నెఱసరి సింగంబు ♦ తెఱముగము మెకంబు

మెకములదొర జడఁమెకము బొబ్బ

మెకము వెడఁదనోటిఁమెకము గుబ్బలిపట్టి

గుఱ్ఱ మేనుంగులఁగొంగ యనఁగఁ

జెలఁగు సింహము పేల్లు ♦ పులి చాఱలమెకంబు

మువ్వన్నె మెక మనఁ ♦ బాలుపొందు వ్యాఘ్రంబు
వావురము పటాణి వారువంబు

తే. జక్కి మావు గుఱ్ఱము తేజి ♦ యెక్కిరింత
తత్తడి రవాలు నడగఁడు ♦ కత్తలాని
తురికి బాబా యనఁగ నొప్పు ♦ దురగమునకుఁ
గొమ్మనఁగఁ దనమేరు శృంగము సొంబ.

టీ. నెఱసరి=శౌర్యముగలది, సింగము (ప్ర. సింహము.) తెఱమొగ
ముమెకము=విరివి మోముగల మృగము, మెకములదొర=మృగరాజు, జడమె
కము=కేసరములుగలది, బొబ్బ మెకము=గొప్పనాదముచేయుమృగము, వెడ
దనోటిమెకము=విశాలముఖము గలమృగము, గుబ్బలిపట్టిగుఱ్ఱము = పర్వత
పుత్రికి (పార్వతికి)వాహనము, ఏనుగులగొంగ=గజశత్రువు-సింహము.
పులి, చాఱలమెకము=గీతలుగలమృగము, తెరువు గాఢరి=మార్గమునఁగాచి
యుండునది, పసిలిండిపోతు= పనులను భక్షించునది, మువ్వన్నె మెకము=
మాడువర్ణములు (నలుపు, తెలుపు, పసుపు) గల మృగము - ౫వ్యాఘ్రం
ము. వావురము, పటాణి, వారువము. రూ. వార్వము, జక్కి, మావు, గుఱ్ఱము,
తేజి. రూ. తేజీ, ఎక్కిరింత. రూ. ఎకిరింత, తత్తడి, రవాలు, నడగఁడు,
కత్తలాని. పా. కత్తళఁడు, తురికి, బాబా - ౧౮ అశ్వము. కొమ్ము - ౧
శృంగము.

సీ. సిబ్బెమేనిమెకంబు ♦ గబ్బుచెంపమెకంబు
గొప్పయజ్ఞమెక మెక్కుడుమెకంబు
గౌరు చెయ్యిగలమెకము రెండుత్రాగు డే
నుగు పలుగొమ్ములు ♦ దగినమెకము
హత్తి బల్లలమెకం ♦ బన దంతివేళ్లగు
బుట్టకూటిమెకంబు ♦ బొచ్చుమెకము

వెనుచూపుమెక మెల్లు • వెలిసోటిమెక మన

భల్లూకనామముల్ • పరఁగు గొరిజ

తే. గొరిసె యన ఖుర మమరును • గోగనంగ

నఖము తగు జోడనలు రవఁనడలు నడ్డ

వేడెములు పర్వు లనఁ జుట్టువేడెము లనఁ

బంచధారలనామముల్ • పరఁగు సాంబ.

72

టీ. సి బ్బె మేని మెకము = పొడలుగల మేనితోఁగూడినమృగము, గబ్బు

చెంపమెకము = మదగంధముగలమృగము, గొప్పయజ్ఞమెకము = పెద్ద పాద

ములు గలమృగము, ఎక్కుడు మెకము - రాజులెక్కిడిమృగము - గొరు, చెయ్యి

గల మెకము = తొండముగలమృగము, రెండుత్రాగుడు = రెండుమాటులుత్రా

గునది, ద్విపము, ఏనుఁగు. య. ఏనిక, పలుగొమ్ములు దగినమెకము = పండ్ల

కొమ్ములుఁగాగల మృగము, హత్తి (ప). హస్తి.), బల్లలమెకము = గొప్పత

లగలమృగము - ౧౩ గజము. పుట్టకూటి మెకము = పుట్టకూటిని (చీమగుడ్డ

తోఁగూడిన పుట్టమంటిని) దినుమృగము, బొచ్చు మెకము = ఒడలినిండుగవెం

డుకలుగల మృగము, వెనుకచూపు మెకము - ఎల్లు, వెలిసోటి మెకము - ౫

ఎలుఁగు గొడ్డు. గొరిజ, గొరిసె - ౨ గిట్ట-ఖురము. గోరు-నఖము, జోడనలు

= ధారితములు, రవనడలు = ఆస్కందితములు, అడ్డవేడెములు = రేచితము,

పర్వులు, = పుతములు, చుట్టువేడెములు = నల్గితములు - ౫ గుట్టముయొక్క

నడక భేదములు.

సీ. పసి గిడ్డి మొద వావు • పసరము తొడు కనఁ

బశువుపే శ్లగు గిబ్బ • బసవఁ డాల

పోతు నాఁబోతు మూఁపురముఁదాల్చెద్దు ము

క్కంటిమావన వృషాఖ్యలు దనర్చుఁ

గోడె గిత్త యనంగఁ • గొఱలు నుఱొఖ్యలు

కేవు పడ్డయుదూడ • లేగ పెయ్య

యన వత్సనామంబు ♦ లలరును నెనుపెంటి

బట్టె నా మహిషికి ♦ బరంగు దుంత

తే. దున్న పో తన మహిషమా ♦ దొడ్డు తొట్టు

పట్టు లనంగ గోస్థానముల్ ♦ పరంగు మంద

కదువు పదు వన జెలంగు గోగణము పాగ

లాయ మన నొప్పు వాజిశాలకును సాంబ.

73

టీ. పసి, గిడ్డి, మొదవు, అవు, పసరము, తొడుకు-2 పశువు. గిబ్బ, బసపడు, అలపోతు, అబోతు, మూపురముదాల్పు, ఎద్దు, ముక్కంటిమావు = శివునివాహనమైనది - 2 వృషభము. కోడె, గిత్త - 2 చిన్నయెద్దు-రాక్షసు. క్రేపు, పడ్డ, దూడ, లేగ, పెయ్య-2 అవుదూడ-వత్సము. ఎను పెంటి (ఎనుము + పెంటి), బట్టె-2 మహిషి-గేదె. దుంత, దున్న, పోతు-3 మహిషము. దొడ్డి, తొట్టుపట్టు-2 పనులకొట్టము. మంద, కదువు, పదువు-3 అవులగుంపు. పాగ, పా. పాగా, లాయము - 3 అశ్వశాల.

సీ. సింగంబుగొంగ దచ్చియడుగుమెక మ

నంగ శరభాఖ్య లౌ ♦ దగరు జంట

మొగమువేలుపు తేజి ♦ పొట్టేలు గొటియపో

తేడిక యన మేష ♦ మెనంగు నిట్టి

నులికొమ్ముమెక మన ♦ వెలయు గృష్ణమ్మగంబు

జింక లేడన మృగి ♦ చెలంగు బిల్లి

చీలి యనంగ మాఝాల మౌ గుండేలు

చెవులపో తనంగ రంజిలు శశంబు

తే. నొంటె లొట్టిపిట్ట యనంగ ♦ నుష్ట మమరు

గణితి కణ జన దనరు గోకర్ణమ్మగము

పిక్కుమొక మెండ్రమేతరి ♦ నక్క బుద్ది

మొక మనగల జంబుకాళ్ళు ♦ మొఱయు సాంబ. 7

టీ. సింగపుగొంగ = సి హమునకువికోధి, దచ్చియడుగుల మొకము = ఎనిమిదికొల్లమ్మగము—౨ శరఃమ్మగము. తగరు, జంట మొగము వేలపు తేజి. రెండుముఖ ములగుల వేల్పునను (అన్ని కి) వాహనము, పొట్టేలు, గొఱియపొతు రూ. గొట్టెపొతు. ఏడిక - ౫ మేషము. ఇట్టి, నులికొమ్మ మొకము = మొకలు దిరిగినకొమ్మలు గలమ్మగము - ౩ కృష్ణమ్మగము, జింక, లేడి. రూ. లేటి: ౩ అడుజింక. పిల్లి, చీలి. అమాజాలము. కుండేలు, చెవులపొతు ౨ శశము. బొంబె. రూ. బంటు. లొట్టిపిట్ట. రూ. లొట్టిపిట్ట-లొటిపిట్ట లొటిపిట్ట పా. లొట్టియ-లొట్టె లొట్టేమగు-౬ ఉప్పము. కణితి రూ. కణితి. కణంజు. రూ. కణంజు. ర గోకర్ణమ్మగము. పిక్కుమొకము = పొంప చేయుమ్మగము, ఎండ్రి మేతరి = ఎండ్ర కాయలను దినునది, నక్క, బు మొకము ర జంబుకము.

సీ. కొమ్మటెంకిమొకంబు ♦ మిన్నడు వెకిరింత

కోతి నాఁ గనిచేల్లి ♦ కొఱలుచుండు

జల్లితోడమొకంబు ♦ సవరంపుమొక మనఁ

జమరికిం జనుఁ బంది ♦ చప్పరింత

కొమ్మకాఁ డూటమొకము వేవులమి త్తి

ము నైలమేపరి ♦ మోటుమొకము

వారుమొకంబు రో ♦ బంటరి యెంటరి

ముట్టెమొకము పీట ♦ వెట్టుమొకము

తే. ఏకలము గుర్తురిం తన ♦ నెనఁగు దంష్టి

పొడమొకము దుప్పియనఁ బొలుపడరు రామ

మ్మగము మనుబో తనఁగ బుశ్యమ్మగము దనరు

బల్లి గొళన ముసలికి. ♦ బరఁగు సాంబ.

టీ. కొమ్మ పెంకి మెకము = చెట్లకొమ్మలె యునికిపట్టుగాఁగల మృగము-
 కొఱ్ఱమృగము. తిమ్మఁడు, వెక్కిరింత = తన్నె చ్చురించువారిని వెక్కిరించునది,
 కోఁతి. రూ. కొఁతి. ౨ వాసరము. జల్లితోఁక మెకము = పలుచని పెండ్లు కలు
 తోఁక యందుఁగల మృగము, సపగంపు మెకము = సచరములకై న మృగము- ౨
 చమరమృగము. పంది, చప్పరింత = చప్పరించితినునది, కొమ్మకాఁడు = కొమ్మ
 గలది, ఊట మెకము = దృఢమైన మృగము, వేఁపులమిత్తి = కుక్కలకు శత్రువు,
 ముస్తల మేఁపరి = తుంగగడ్డలను దినునది, మోటు మెకము = * మోటుపయోగిం
 పఁబడు మృగము, వాలు మెకము = కూర్చున్న మైన మృగము. రోబంటరి, ఒంటరి,
 ముట్టె మెకము- ముట్టెగల మృగము, పీటవెట్టు మెకము = పల్లము త్రవ్వకూర్చుం
 డు మృగము. ఏకలము, గుర్గురింత = గుఱగుఱయని చప్పుడు చెయునది- ౧ ర ఆడవి
 పంది- సరాహము. పొడ మెకము, దుప్పి- ౨ రామమృగము. మనుఁబోతు- ౧
 ఋశ్యమృగము. బల్లి, గొలి- ౨ బల్లి.

సీ. తోఁడేలు గొఱియలఁసూ డన వృక మొప్పు
 ముంగిన వెంట్రువ ♦ ముంగి యనఁగ
 బభ్రువు తగుఁ గొక్కు ♦ పందికొ క్కన మూషి
 కకుఁ బొల్పు గాడిద ♦ గాలిగాఁడు
 చలువగుఱ్ఱము తేవుఁ జిక్కి యన ఖరాఖ్య
 లగు మొఱుఁగుడు జాగిలమ్మ గుక్క
 వేపి నా శునకంబు ♦ వెలయును దొండ యూ
 సరవెల్లి యనఁ దగు ♦ సరటమునకుఁ
 తే. జిట్టెలుక యన బాలమూషికకుఁ బొల్పు
 నుడుము తేళ్ల మేపరి యన ♦ నొనరు చుండు

* మోటు- అనఁగా పందికెదుట మనుష్యాకారముగా నిలిపిన కపట
 లక్ష్యము.

నవని గౌధేరనామధేయములు మహిత

సకలనురచక్రవర్తి శ్రీ సాంబమూర్తి.

7

టీ. తోడేలు, గొట్టియలనూడు=గొట్టెలకు శత్రువు-౨ పృథమ
ముంగిస, వెంట్రువ, ముంగి - ౩ నకులము. కొక్కు, పందికొక్కు-౨ మ
షికము. గాడిద, గాలిగాడు, చలువగుట్టము=చాకలి చలువచేసినబట్ట
మోయువాహనము, తేవుజక్కి=చాకిరేవునందుండు. గుట్టము-౧ భరమ
మొలుగుండు, జాగిలము, కుక్క, వేసి - ౪ శునకము. తొండ, ఊస
వెల్లి-౨ నరకు. చిట్టెలక (చిటు + ఎలక)=చిన్న ఎలక-౧చుంచు. ఉడుకు
తేళ్ల మేపరి-౨ ఉసుము-గౌధేరము.

సీ. తంతువాయ మగుఁ బాదట్టుపురుగు సన్న

పిల్లి సాలీడన ♦ రాళ్ల రాసి

గాడు గరిమిడియెల్ల యన నాఖువు దగు

నెఱకలు చట్టుపల్ ♦ గఱులు టెక్క

లన బక్షములు పొల్చు ♦ లావు లీక లనంగఁ

బర్ణంబు తగు గువ్వ ♦ పక్కి పిట్ట

పులుఁ గన బక్షికి ♦ వెలయు మదికొలంకు

పులుఁగు తెల్ల నిపిట్ట ♦ నలువ తేజి

తే. పాలు నీరును వెలిసేయు*పక్కి యంచ

యన మరాళంబు తగుఁ గెంపు*కనులపుల్లు

తలిరుమేతరి సాకుడు ♦ పులుఁగు మావి

కొమ్మయిలుపుల్లు కోవెల ♦ కోయి లనంగఁ

బరభృతమునామధేయముల్ ♦ పరఁగుసాంబ.

7

టీ. పాదట్టుపురుగు. రూ. పాదొట్టుపురుగు=ఇండ్లలోపలి వాసు
లకు పట్టెలకు పట్టెబూసిని గలిగించుపురుగు, సన్న పిల్లి, సాలీడు-

కాలేపురుగు. తాళ్ల రాసిగాఁడు, గరిమిడియెలుక-౨ గొప్పయెలుక. ఎఱ
లు, చట్టుపలు, గఱులు, తొక్కలు-ర పక్షములు. లావులు, ఈఁకలు-
౨ ఈఁకలు-పర్ణములు. గువ్వ, పక్కి- (ప్ర. పక్షి), పిట్ట, పులుఁగు-రపక్షి.
పదికొలంకుపులుఁగు = మానససరస్సునందలిపక్షి, తెల్లనిపిట్ట=తెల్లవర్ణము
గలపక్షి, నలుప లేజీ=బ్రహ్మవాహనము, పాలుసిరుసువెలిసేయుపక్కి, అంచ-
గ హంసము. కెంపుకనులపుల్గు=ఎఱ్ఱనికన్నులుగలపిట్ట, తలిరుమేతరి=చిగు
ళ్లు తినునది, సాఁకుడుపులుఁగు=ఇతరులచే-(కాకులచే) సాఁకఁబడుపక్షి-పర
భృతము. మావి...పుల్గు = మామిడికొమ్మయందు వసించుపిట్ట, కోవెల,
కోయిల-౩ కోకిలపక్షి.

సీ. పచ్చతొక్కలపుల్గు * పచ్చవిల్తునితేజి

పలుకులపులుఁగు నాఁ * జిలుక చిల్క-

యనఁగ శుకాభిఖ్య * లగు బట్టికాఁడు గో

ర్వంక గోరింక గోరంక యనఁగ

శారికాహ్వయము లెనంగు నట్టువపిట్ట

నెమ్మి జుట్టుఁబులుఁగు * నెమిలి నమిలి

పురివిప్పియాడెడిపులుఁగు కన్నులుగల

పులుఁగన బర్హికి * వెలయుచుండు

తే. జంటపిట్ట బటపుగువ్వ * జక్కవ యనఁ

గోకనామంబు లగు మంచుగ్రోలుపుల్గు

నిప్పులనుమ్రొగుపులుఁగు వెన్నెలపులుఁగన

నమరును జకోరనామధేయములు సాంబ.

78

టీ. పచ్చతొక్కలపులుఁగు=ఆకుపచ్చని తొక్కలుగలపిట్ట, పచ్చవిల్తు
నితేజి=మన్నధునివాహనము, పలుకులపులుఁగు = మాటాడుపక్షి, చిలుక,
చిల్క-గ శుకము. బట్టికాఁడు, గోర్వంక. రూ. గోరువంక, గోరింక, గో
రంక-ర శారిక. నట్టువపిట్ట = నాట్యమాడుపక్షి, నెమ్మి, జుట్టుఁబులుఁగు=

జాట్టుగలపక్షి-శిఖి, నెమిలి.రూ. నెమలి,నమిలి, పురివిప్పియా డెడిపులు
 పింఛము విచ్చియాడుపక్షి,కన్నులు గలపులుఁగు=నయనమువంటి యా
 గల పురిగలపక్షి-౨ మయూరము. జంటపిట్ట = ఆలుమగలు గలిసియు
 పక్షి,బటువుగువ్వ=గుండ్రనిపక్షి, జక్కవ-3 చక్రవాకము. మంచుగో
 పులుఁగు=మంచుపానముచేయుపక్షి. నిప్పలను మ్రింగుపులుఁగు, వె
 పులుగు-3 చకోరపక్షి.

సీ. విరితేనెత్రావుడు * మరునల్ల బమిపుర్వు
 తుమ్మద తేటి ముద్దుగలకాళ్ల
 పురు గన భ్రమరంబు * పాలుచు లకోరీలు
 బకదారు లొడ్డిలు * పల్లటీలు
 పావురములు నేలపల్లటీల్ కూకీలు
 పావురా లంతరపల్లటీలు
 సురటీ లనంగఁ బొల్చును గలరవములు
 కొక్కెర కొంచయుఁ * గొక్కరాయి

తే. యనంగ గ్రొంచాఖ్య లగుఁ గొంగ * యన బకంబు
 జాలె జలకట్టె యణుజు వేసడము లగుడు
 జావడము వారణము బైరి * సాళువంబు
 కని నెరము చెంచడము డేగ * యనంగఁ దనరు
 శ్వేనమునకు మునీశ్వరాధీన సాంబ.

టీ. విరితేనెత్రావుడు=పూవులతేనెను బానముచేయునది, మరునల్ల
 మన్నభునికలైత్రాటివంటిది, బమిపుర్వు, తుమ్మద, తేటి, ముద్దుగలకాళ్ల
 రుగు=మూడుజంటల (ఆటు) కాళ్లపురుగు - పట్టదము-౬ భ్రమరము
 లకోరీలు,బకదారులు, ఒడ్డిలు,పల్లటీలు,పావురములు, నేలపల్లటీలు, కూకీలు

గావురాలు, అంతరపల్లటీలు, సురటీలు-౧౦. కపోతములు. కొక్కెర, కొంచుక
కొక్కెరాయి-౩. క్రాంచపక్షి. కొంగ-౧ బకము. జాలె. రూ. జాలియ్య, జల
పై. రూ. జలకట్టియ. పా. సెలకట్టె, అణుజు. రూ. అడుజు, వేసడము,
గుడు, జావడము, వారణము, బైరి. రూ. బయిరి. సాళువము. రూ.
గళ్ళము, కనిసెరము, చెంచడము, డేగ-౧౦ శ్యేనభేదములు.

౧. కరువలిమేతరి * కంటివిన్నురి పాము

పుట్టకాపరి త్రాచు * చుట్టుపురుగు

వినముతాలుపు చిల్వ * బుసపుర్వు నా భోగి

వెలయుఁ జిలువతేడు * వెన్న పాన్పు

తడవులనిడుపడు * తరిగట్టుత్రాఁడన

సహిపతి కగు నజ్జయలుఁగుపులుఁగు

కోడి పుం జన నొప్పు * గుక్కుటనానుముల్

గుడ్లగూబ పగటిగుడ్డి గూబ

తే. యనఁగ ఘూకాభిధానంబు * లగు లకుముకి

మీనవల్లంకి పొదలిక * మీలగొంగ

యనఁగఁ జను నర్తితకుఁ బేరు * లమరు దివ్వె

యార్పు మిడు తన శలభాఖ్య * లమరు సాంబ.

80

టీ. కరువలిమేతరి = గాలిని భక్షించునది, కంటివిన్నురి = చక్షుశ్శ్రీ
వము, పాము, పుట్టకాపరి = పుట్టయంగు వాసము చేయునది, త్రాచు, చుట్టు
పులుగు = చుట్టుకొని యుండుకీటము, వినముతాలుపు = వివము ధరించునది,
చిల్వ. రూ. చిలువ, బుసపుర్వు = బుసకొట్టుపురుగు-౧౦ పాము - సర్పము.
చిలువతేడు = పాములకు తేడు, వెన్న పాన్పు = విషపునకు శయనమైన
వాడు, తడవులనిడుపడు = చిరకాలము జీవించియుండువాడు, తరిగట్టుత్రా
డు = మంధరపర్వతమునకుఁ గవ్వపుద్రాడయినది - ౪ ఆదిశేషుడు. అజ్జము

బులుగుపులుగు = చరణాయుధము, కోడి, పుంజు - 3 కుక్కుటము. గు
గూబ, పగటి గ్రుడ్డి=దివాంధము, గూబ-3 ఘాతము. లక్ష్మముకి, మినపల్ల
కి, పొదలిక, మిలగొంగ = చేపలకువైరి - 3 పిచ్చుక. దివ్వెయార్పు,
డిపము. చల్లార్చినది, మిడుత-౨ శలభము.

సీ. కాటుకపిట్ట కూకటిగువ్వ యేట్రంత

పులుగులగదుమరి + పోలిగాడు

నాగ భరద్వాజ, నామముల్ తగు గబ్బి

లము గబ్బిడా గబ్బిలాయి చీకు

రా యనంగను దైలపాయి కాఖ్యలు చెల్లు

మానుదొలుచుపిట్ట + మానుపోటు

వనగ దాగ్వాఘాటమున కగు బెగ్గర

మన సారసమ్మన + కలరు నీరు

తే. కట్టె నీరుపా మన నలగర్ద మలరు

బుడమిచెవి పాములబిడారు + పుట్ట యనగ

మించు వల్లీకనామముల్ + మెట్టు తాప

మెట్టిక యన సోపానాఖ్య + మెఱయు సాంబ.

8.

టీ. కాటుకపిట్ట, కూకటిగువ్వ, ఏట్రంత. పులుగులగదుమరి=పక్ష
పును సహరించునది. పోలిగాడు. రూ. పోలడు-౨ భరద్వాజపక్షి. గబ్బి
ము. రూ. గబ్బిడము, గబ్బిడా. రూ. గబ్బిలా, గబ్బిడాయి. రూ. గబ్బి
లాయి, చీకురా. రూ. చీకురువాయి - ౨ తైలపాయిక. మానుదొలుచు
పిట్ట, మానుపోటువు-౨ పడ్రంగిపిట్ట. బెగ్గరము-౧ సారపక్షి. నీరుకట్టె
నీరుపాము-౨ నీటిలో వసించుపాము - అలగర్దము. పుడమిచెవి=భూషి
కర్దము, పాములబిడారు=సర్పగృహము, పుట్ట-3 వల్లీకము. మెట్టుతాప
మెట్టిక. రూ. మెట్టిక-3 సోపానము.

సీ. గుమికాడు కాకి నాఁ * గొఱలుఁ గాకమువేల్గు

గ్రద్ద యనంగ గృధ్రంబు వెలయు

జరగు గుబ్బిలికాడు * సకినాలు వెలయుంచు

పక్కిపగటిచీకు * పైఁడికంటి

యనఁ గనకాక్షికి * దనరు జవాది జ

వావిజి యనంగ సాంక * వము దనర్చు

కస్తూరి వీణెయుఁ * గస్తూరి యనఁ బొల్చు

మృగనాభి చట్టపు * మెకము పునుఁగుఁ

తే. బిల్లి యొత్తెడుపిల్లి నాఁ * బేళ్ళు వెలయు

గంధిలమునకుఁ జాతకా * ఖ్యలు దనర్చు

వానకోయిల మబ్బునీ * రానుపిట్ట

యనఁగఁ గైలాసశైలవి * హార సాంబ.

82

టీ. గుమికాడు=కూటముచేర్చునది, కాకి - ౨ వాయసము. గ్రద్ద. రూ. గ్రద్ద - ౧ గృధ్రము. గుబ్బిలికాడు. రూ. గుబ్బిలి, సకినాలు... పక్కి=శకునములను దెలుపుపక్షి, పగటిచీకు=పగలకన్నులు దెలియనిది, పైఁడి కంటి=బంగారుపటికన్నులుగలది - ౫ కనకాక్షి, జవాది. రూ. జవాది - జవాదు, జవావి. రూ. జవావి - ౫ సంకుమదము-ఒకనుగంధద్రవ్యము. కస్తూరి, వీణె. రూ. వీణెయ, కస్తూరి-రమ్యమదము-ఒకదినును నుగంధద్రవ్యము. చట్టపు మెకము-పునుఁగుచట్టముగల మృగము, పునుఁగుబిల్లి (పునుఁగు + పిల్లి), ఒత్తెడుపిల్లి - ౩ ఒకజాతిపిల్లి. వానకోయిల, మబ్బునీరానుపిట్ట = మేఘజలమును ద్రావెడుపక్షి - ౨ చాతకపక్షి.

సీ. పొడవోడి కానపుం * జడవిపుం జన వన

కుక్కుటం బగు బొల్లి * కొడి నీరు

కోడి యనఁగ జలకుక్కుటంబు దలిర్పు
 పిట్టపిచ్చిక యూరఁబిచ్చిక యనఁ
 దగుఁ జటకమున కౌ * దాఁటరి చలికావు
 కప్ప మనఁగ భేక * మొప్పు జలగ
 నల్లత్రాగు డన రాజిల్లు జలూకము
 మొగటిపురువు గోడపురువు నల్లి
 తే. నాఁగ మత్కుణ మగు నీవ * యీఁగ యనఁగ
 మక్షికకు నొప్పు ములుపుర్వ * మంటితిండి
 తే లనఁగ వృశ్చికంబు వ * ర్తిల్లు తొచ్చు
 పురుగు దో మన మశకంబు * పరఁగు సాంబ.

83

టీ. పాడకోడి, కానపుంజ, ఆడవిపుంజ - 3 వనశుక్కుటము. బొల్లి
 కోడి, సిరుకోడి - అసిటియందు వసించుశుక్కుటము. పిట్ట, పిచ్చిక, ఊరఁ
 బిచ్చిక (ఊరక + పిచ్చిక) - 3 ఒకదినసుపిట్ట - చటకము. దాఁటరి = దుము
 కునది, చలికావు = వర్షాకాలమునఁ జలికిఁ బుట్టునది, కప్ప - 3 మండ్లూకము.
 జలగ, నల్లత్రాగుడు = రక్తపానము చేయునది - అజలూకము. మొగటిపురువు,
 గోడపురువు = గోడమందుఁ బ్రాకునట్టిపురుగు, నల్లి - 3 మత్కుణము.
 ఈఁగ. ఈవ - 2 మక్షిక. ములుపుర్వ = కొండిగలపురుగు, మంటితిండి =
 మన్న భక్షించునది, తేలు - 3 వృశ్చికము. తొచ్చుపురుగు = అడునుమీడ
 చాలుపురుగు. దోమ - 2 మశకము.

క. ప్రీతిని భవదంకిత మా

నీతిర్యగ్వర్ధ జగము * లెన్నఁగ లోకా

తీతం బై పూతం బై

ఖ్యాతం బై ధరను వెలయుఁ * గావుత సాంబా.

84

తా. ఓ సాంబమూర్తీ! నేను భక్తితో నీకంకితముగా నొనర్చిన యీ
గర్వగర్వ లోకులందఱు గొనియాడునట్లు మిక్కిలి ప్రసిద్ధమయి పావనమై
కాంతితమై పుడమియందు వెలుగును గాక.

తిర్యగ్వర్ణసమాప్తము.

నా నా ర్థ వ ర్ణ.

క. శ్రీనాయకసాయక వా
ణీనాయకముఖ్యవినుత * నీవేరిట నే
నానార్థవర్ణ జేసెద
నానార్థము నొసఁగి ప్రోవు * ననుఁ గృప సాంబా. 85
తా. శ్రీపురసంహారసమయంబున విష్ణువును దూపునుగాఁ జేసికొన్న
డా! బ్రహ్మాదిదేవతలచేఁ బొగడఁబడువాఁడా! నీకంకితముగా నానార్థ
ను రచించెదను. నీవు నా కన్నిసంపదల నొసఁగి కాపాడుము.

నీ. గుణమున కాటుకుఁ * గోవు నా విలసిల్లు
గోతికి శాఖి కౌఁ * గొమ్మ యనఁగ
శకలంబునకును మాటకు బలు కన మించు
నిసువును గోవు నౌఁ * బసి యనంగఁ
గఱికిఁ బైపూరికిఁ * గ ప్పనఁ జెన్నందుఁ
గొఱుక్కుఁ గడమ కౌఁ * గొఱుత యనఁగ
మగగుఱ్ఱమునకు గుల్మమున కౌ గుండన
నెలకు జాబిల్లి కౌ * నెల యనంగ
తే. నూటకును జేవకుఁ దనర్పు * నూట యనఁగ
వేడుటకుఁ గాఁకకుఁ దలిర్పు * వేడి యనఁగ

నంకమునకు బిడ్డకును గం * దనఁగఁ బరఁగు

లలితమునిమానసాబ్జరో*లంబ సాంబ.

86

టీ. 1 కోపు=అల్లెత్రాడు, అట. 2 కొమ్మ=అడుది, చెట్టుకొమ్మ. 3 పలుకు=తునుక, మాట. 4 పసి=బాలుడు, పసరము. 5 కప్పు = నల్లన, ఇంటిపైకప్పు. 6 కొఱుత=కొఱు, తక్కువ. 7 గుండు=మగ గుఱ్ఱము, గుల్లము. 8 నెల=మాసము, (30 దినములు.) చంద్రుడు. 9 ఊట = బలము, నీటి యూట. 10 వేడి (వేడుధాతువు-త్వార్థకము) = వేడుకొని యనుట, ఉష్ణము. 11 కండు=కళంకము, బిడ్డడు.

నీ. ఈతచెట్టును లోతు * నీత యనఁ జెలంగు

నజ్జకుఁ గ్రింది కౌ * నడు గనంగ

మాల్కికి నడత కి * మ్మగు నలవా టన

నమ్మకు నవ్వ కౌ * నవ్వ యనంగ

గొడుగును మఱునాడు * నలరు నెల్లి యనంగ

నెట్టుకుఁ దిండి కౌ * నెర యనంగ

విరికి నొప్పటకును * వెలయు నల రనంగఁ

బేరును దండ రౌఁ * బే రనంగఁ

తే. నది యనుటకు భంగమున కౌ * నల యనంగ

నాత్రమునకు వృత్తమున కౌ * నక్కట యన

నాలమునకుఁ బలుకుట కౌ * నని యనంగ

నంబరధునీలసజ్జటా*డంబ సాంబ.

87

టీ. 1 ఈత=ఈతచెట్టు (ఇదిసమాసపదముయొక్కయొక భాగము, దీనికి ప్రాతిపదికము.), నీటియందుఈడుట. 2 అడుగు=పాదము, క్రిందిభాగము. 3 అలవాటు=మాలిమి, స్వభావము. 4 అవ్వ=తల్లి, తాతతల్లి, తల్లితల్లి.

5 ఎల్లి = గొడుగు, మఱునాడు - రేపు అనుట. 6 ఎఱ (శకటరేఫము) = ఎఱుపు, ఎర (లఘురేఫము) = అహారము. 7 అలరు = పుష్పము (నామము.), ఒప్పు (క్రియ.). 8 పేరు = దండ, నామధేయము. 9 అల = అయనుట (విణ), తరంగము. 10 అక్కఱ = అత్రము (అలఘురేఫము), అక్కర యను నొక వృత్తము (లఘురేఫము.). 11 అని = (అనుధాతువు క్త్వార్థకము. అవ్య.) చెప్పి యనుట, యుద్ధము నామము.)

సీ. ములికికి జెఱుపుకోపునకు నల్లన బొల్పు
నైదును దాను నే నన రహించు
జెవిసొమ్మునకును దంతువుకు బోగన జెల్లు
బురిటికి సాటికి బురు డన దగు
నడవికి జూడమి కగు గాన యన బొల్పు
గల్లును తొయియు గల్లనంగ
గంచుకొమ్మునకు శృంగమున కౌ గొమ్మున
బాచి దొంగ కౌ నా చనంగ

తే. గరువలికి దయ్యమునకు నౌ గాలి యనగ
ఘటికయును దల్పుమల్కునౌ గడియ యనగ
నూటికిని మర్దనమున కౌ నూఱనంగ
జులులదై తేయమదశైల శంబ సాంబ.

88

టీ. 1 అల్ల. రూ. అలంగు = బాణము, చెఱుపుకట్టయొక్క కొన భాగము. 2 ఏను = విదు, 'నేను' అనుదానికి రూపాంతరము. 3 పోగు = కర్తృభూషణము, దారము. 4 పురుడు = అశౌచము (జాతము.), సమానము. 5 కౌ = అడవి, కనుధాతువు తుమున్నర్థకము (చూచుటకు అనుట). 6 కల్లు = తొయి, మద్యము. 7 కొమ్ము = కంచుతో జేయబడిన యొకవాద్యవిశేషము, శృంగము. 8 నాచు = పాచి, దొంగ. 9 గాలి = గాడ్డు, దయ్యము. 10 గడి

యః=ఘటిక (24 నిమిషములకాలము), తలుపుగొల్లెము. 11 నూలు = పది పదులు (నామము, బండమీఁద నొకపన్నువును రాదులు.

నీ. కడుపుగడ్డయుఁ దూము * నడరు బల్ల యనంగ

విఱివికి శయ్య కౌఁ * బఱ పనంగఁ

గొముదికిని మ్రొక్కు * కగు వెన్నెల యనంగఁ

బగలును గంటు నౌఁ * బగ లనంగ

నంగళ్ళు నొకపోగు * నగును బేట యనంగ

నెమలికి మైత్రి కౌ * నెన్ని యనంగఁ

బసుపుతావికి వీధి * కెనగు వాడ యనంగఁ

జలికిని గాలి కౌ * వలి యనంగఁ

తే. బట్టునకుఁ గొమ్మనుటకు నౌఁ * బట్టనంగ

భేదమునకు మూలమున కౌ * వేఱనంగ

ఫలమునకు వృద్ధునకుఁ దగుఁ * బం డనంగ

దాసహృదయకాసారకౌ * దంబ సాంబ.

89

టీ. 1 బల్ల=కడుపులోనిగడ్డ, తూము. 2 పఱపు (పఱచుధాతువు కృ దంతము)=పాన్పు, వైశాల్యము. 3 వెన్నెల=జ్యోత్స్న-చంద్రునికాంతి, నమస్కారము. 4 పగలు (ఏకపచనము-పగ)=విరోధములు, దినము, ఈయర్థంబున 'పగలు' అనునదే ఏకపచనము. 5 పేట=అంగళ్లవరుస, ఒకనూలిపోగు. 6 నెమ్మి=నెమలి, స్నేహము. 7 వాడ=పనుపువాసన, వీధి. 8 వలి=చలి, గాలి. 9 పట్టు=పట్టువస్త్రము, పూనికి, తీసికొనుము అనుట (ఈయర్థమున నిది క్రియ). 10 వేలు (అలఘురేఫము)=భేదము. వేరు (లఘురేఫము) = చెట్టు వేరు. 11 పండు=ఫలము, ముసలివాడు.

నీ. సాముకూటమునకు * సరస కౌ గరిడి నా

సారును ములికి యకౌఁ * దీ రనంగ

హయశాలకును బాగఁ కమరుఁ బాగా యన

మావి కామ్రమున కా మావి యనంగఁ

గాహళి కొకచెట్టు కలరు బూరుగు యన

జడితికి విరతి కా వడి యనంగఁ

హొన్నన కుపకృతి కొనరు మేల్చి యనంగ

మురువును సొగసు నొ మురు వనంగ

తే. గళకునకుఁ గంపకోట కా వెలుఁ గనంగ

మాను మనుటయుఁ దరువు నొ మా ననంగఁ

జేవడికిఁ బోలిక కెనంగుఁ గై వడి యన

డమరుశూలపాశాంకుశాడంబ సాంబ.

90

టీ. 1 గరిడి=సాముచేయుచోటు, సమీపము. 2 తీరు=కాంతి, బాణ.

ము-ములికి. 3 పాగా=లాయము, తలగుడ్డ. 4 మావి=గుట్టము, మామిడి చెట్టు.

5 బూరుగు=శాల్మీపుక్షము, (బూరుగు)వాద్యభేదము. 6 నడి = వేగము, పద్యమందలియతి. 7 మేలిమి (మేల్చి)=బంగారము, ఉపకారము. 8 మురు

వు(మురుగు)=చేతికడియము, అందము. 9 వెలుగు=ప్రకాశము, వెలుగు=

పశువులురాకుండుటకై చేలచుట్టునాటుకంప(ఈయర్థమున అరసున్న లేదు)

10 మాను=విడుచు (క్రియ.), చెట్టు (నామము.) 11 కైవడి=చేతియురవడి

(సమస్త నామపదము), పోలిక (అవ్యయము).

సీ. ఘూకంబునకుఁ జెవి*గూబ కా గూ బన

శిశువును బులియు నొఁ జిఱుత యనంగ

సంధ్యవార్చుటకు సంజకు సందె యనఁ బొల్పుఁ

బక్షియుఁ దరువు నొఁ బాల యనంగ

నొకమ్రాకునకు వాతె*ఱకు మోవి యనఁ జెల్లు

రిక్కయు బొట్టు నొఁ జిక్క యనంగఁ

గూరకు శ్వాసానకుఁ జెలంగు నూర్చున

హెచ్చు నెక్కుటయు నౌ * నెక్కు డనంగఁ

తే. గుచమునకుఁ దల్పుచీలకు * గుబ్బ యనంగఁ

బక్కుకును గుణపమున కౌ * బడు గనంగ

దళసరికిఁ బర్జమునకు నౌ * దళ మనంగ

శంబరాంకకపద్మావలంబ సాంబ.

91

టీ. 1 గూబ=గుడ్డగూబ, చెవిలోపలిరంధ్రము. 2 చిలుత=చిడ్డ, పులి-
3 సంచె=సంధ్యావందనము, సంధ్యాకాలము. 4 పాల=పాలపక్షి, పాల
చెట్టు, క్షీరికవృక్షము. 5 మోవి=వృక్షవిశేషము, పెదవి. 6 చుక్క=నక్ష
త్రము, తిలకము. 7 ఊర్పు=కాకము, ఊపిరి. 8 ఎక్కుడు = అధికము,
ఎక్కుట. 9 గుబ్బ = స్తనము. తలుపుచీల. 10 బడుగు = చిక్కినవాడు,
పీనుగు. 11 దళము (దేశ్యము)=దట్టమయినది, (సంస్కృతము) అకు.

నీ. లే పన మెత్తకు * లేపుటకుఁ దనర్చు

డా లనంగఁ గాంతి * డాలుఁ బరంగు

నా డనఁ దగు నాది*నమునకు నీమకు

మిం చన జడలకు * మీఱుట కగు

మోడి నా నల్కకుఁ * బైఁడితున్నకుఁ జెల్లు

బా రన బార యీ*రాఱు నొనరు

దండ నాఁ జెంతకు * చామంబున కెనంగు

సరి యన దండకు * సమమున కగుఁ

తే. దోర మనంగను స్థూలము*నోముదార

మమరు నా టిత్తిగయును నూ*గారునగును

గు డ్డనంగ నండమున కంధ*కునకుఁ బొనంగు

నంబరతరంగిణీజటా*డంబ సాంబ.

92

టీ. 1 లేపు=పాన్పు (నామము.), లేపుట (క్రియ). 2 డాలు=కాం
3, తెక్కెము. 3 నాడు=అదినము(అరసున్నయున్నది.), నాడు=దేశము
(అరసున్న లేదు.). 4 మించు=మెలుపుచీగె (నామము), మీటుట(క్రియ).
5 మోడి=కోపము, బంగారుతునుక. 6 బార=చాచినచెండుచేతులపొడుపు,
ఉండ్రొండు. 7 దండ = సమీపము, పూలదండ. 8 సరి=దండ, సాటి. 9
తోరము=లావయినది - నోముదారము. 10 ఆటు=ఒకసంఖ్య - ఐదునొ
క్కటి, రోమావళి. (ఈయర్థమున ఆరు అని దూపము.) 11 గుడ్డు = అం
పము - గుడ్డివాడు.

సీ. కొప్పనంగను వింటుకొనకును గబరి కా

నెన్ను నా నెన్నున ♦ కెన్నుట కగు

న బ్బనంగఁ దండ్రి ♦ కగపడమికిఁజెల్లు

నప్ప యనఁగఁ దండ్రి ♦ కక్క కమరుఁ

గలు పన మడిలోని ♦ కనవును బెరుగు నౌ

బౌ సన నానకు ♦ భాష కలరు

డ బ్బన గవ్వకు ♦ డంబంబునకుఁ బొల్చు

మే లన మరులకు ♦ మొచ్చున కగుఁ

తే. బౌ లగును క్షీరమునకును ♦ భాగ్యమునకుఁ

గమ్మ యనఁ బత్తికకుఁ జెవికమ్మ కెనయుఁ

బౌప యన బిడ్డకును గను ♦ బౌప కెనయుఁ

దౌపసోత్తమవినుతికదంబ సాంబ.

93

టీ. 1 కొప్ప=వింటికొన, స్త్రీలకొప్ప. 2 ఎన్ను=కంకి (నామము)
తలంచు(క్రియ). 3 అబ్బు=తండ్రి(కళ), దొరకఁగా (స్రతాంతము-అబ్బుకొ
అని దూపము). 4 అప్ప=తండ్రి, అక్క. 5 కలుపు=చేనిలోనికనవు,
పెరుగు. 6 బౌస=భాష, ప్రమాణము. 7 డబ్బు=డంబము, ధనము, గవ్వ.

8 మేలు=కోరిక, మేచ్చుకొనుట. 9 పాలు=క్షీరము, భాగ్యము. 10 కమ్మ=చెవిసాము, జాబు. 11 పాప=బిడ్డఁడు, కంటిపాప.

సీ. పెర యనఁగాఁ దేనెఁ పెరకు వింతకుఁ బొల్పు
మోటు గనఁ గాంతికి ♦ మించున కగు
బండ నాఁ దిట్టుకుఁ ♦ బలుగుతాతికిఁ జెల్లు
బంతి నాఁ జెండును ♦ బంక్తియు నగుఁ
బెరుఁ గన దధికిని ♦ వృద్ధికి దనరారు
వేట నా గొఱియకు ♦ వేట కమరు
వెలి యన బయటికి ♦ వెల్లనకుఁ దనర్చు
వీడన వదలును ♦ వీడు నలరు

తే. ను బృన్దగ మందుసొక్కును ♦ మబ్బును నగు
బులు గనఁగ లాంఛనమునకుఁ ♦ బులుఁగు కొదవు
నా లనఁగ గోవులకు భార్య ♦ కతిశయిల్లు
శంబరాహితమదభిదా♦డంబ సాంబ.

94

టీ. 1 పర (ల. రే.) తేనెతెల్లె, పెఱ (అల. రే.) = అన్యఁడు.
2 మెఱుఁగు=కాంతి, మెఱుపు. 3 బండ=తిట్టు, పలుగుతాయి. 4 బంతి=చెండు, పరుస. 5 పెరుఁగు=దధి (అరసున్న), వృద్ధియగు (అరసున్న లేదు క్రియ). 6 వేట=వేటాడుట, గొట్టె. 7 వెలి=బయలు, తెలుపు. 8 వీడు=పదలు (క్రియ), పట్టణము (నామ). 9 మబ్బు=మందుసొక్కు, మేఘము. 10 పులుగు=గుఱుతు, పక్షి (అరసున్న). 11 అలు=గోవులు (బహువచనము) భార్య (ఏకవచనము).

సీ. గురు వన నొజ్జకుఁ ♦ బరువునకుఁ జెలంగు
నారి నా యల్లెకు ♦ నాతి కెనయు

నూ రనఁ బల్లెకు ♦ నూరువునకుఁ బొల్పుఁ
 దమి యన రాత్రికిఁ ♦ దమికి నమరుఁ
 గరి యన దంటికిఁ ♦ గవ్వనకుఁ దనర్పుఁ
 జింత నాఁ దింత్రిణి ♦ చింత యొనరు
 మూల యునఁగఁ గోణమునకు రిక్కకుఁ జెల్లు
 మను నన బ్రతుకును ♦ మనువును నగుఁ
 తే. గూట నున శిఖరమునకు ♦ గుంపున కగు
 జాతి యన నన్వయమునకు ♦ జాతి కెనయుఁ
 బురి యనఁగ నెమ్మి తోఁకకుఁ ♦ బురికిఁ దనరు
 నకలసురచక్రవర్తి శ్రీసాంబమూర్తి.

95

పదము.	సంస్కృతమైనపుడు.	తెనుఁగయినపుడు.
1. గురువు	ఉపాధ్యాయుఁడు	పరువు
2. నారి	స్త్రీ	అల్లెత్రాడు
3. ఊరు	తొడ	గ్రామము
4. తమి	రాత్రి	కోరిక
5. కరి	ఏనుఁగు	కఱ్ఱినలుపు
6. చింత	విచారము	చింతచెట్టు
7. మూల	నక్షత్రము	కోణము
8. మనువు	ఒకరాజు	బ్రగుకు
9. కూటము	కొండకొన	గుంపు
10. జాతి	జాజిపువ్వు	కొలము
11. పురి	పట్టణము	నెమలిపింఛము.

క. నిస్తులలక్షణకవి యగు

కస్తూరీరంగసుకవి ♦ ఘటియించినయీ

సిస్తుగునాంధ్రనిఘంటువు

శస్త్రంబై వెలయుఁగాత ♦ జగతిని సాంబా.

96

తా. ఓ సాంబమూర్తి! సాటిలేని లక్షణవేత్తయగు కస్తూరీరంగ
సుకవి రచించిన యీ మేలగునిఘంటువు పుణ్యమిని ప్రసిద్ధ మై వెలయును
గాక.

క. ఈరుచిరాంధ్రనిఘంటువు

హాహూఢి వహించి మించి ♦ యారవిశేషభూ

తారక మై తారక మై

తారక మాఁ గాత సుకవిఃతతులకు సాంబా.

97

తా. ఓ సాంబమూర్తి! ఈయంపయ్య క్తమయిన తెలుఁగునిఘంటువు
మిక్కిలి వన్నె కెక్కి, యన్నినిఘంటువులను మీటి, సూర్యచంద్రనక్షత్ర
ములున్నంతవఱకును సుకవిజనులకు పంచార్థసందియములనుదీర్చి కడతేర్చినదై
శాశ్వతమయి యుండునుగాక.

నానార్థవిర్గ సమాప్తము.

సాంబనిఘంటువు సమాప్తము.

శ్రీ ర స్తు.

సాంబనిఘంటువు.

అకారాదిశబ్దానుక్రమణిక.

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
అ.		అగపడెను	51	అడిదము	65
అంగడి	66	అగ్గమయ్యెన్	51	అడియాలము	47
అంగద	57	అగ్గలంబాయెను	71	అడుగు	44, 100
అంగమచ్చము	47	అగ్గి	17	అడుగుకైదు...	} 9
అంగలార్పు	57	అగ్గించెను	61	దునెదారి	
అంచ	93	అచటన్	64	అడుగుతాటించెన్	61
అంచతేజపాలతి	10	అచ్చంపు..జాణ	8	అడుగు...గలాడు	8
అంజ	44	అచ్చటన్	64	అనుజు	94
అంటుగైకొనియెను	52	అచ్చరలు	25	అడుసు	80
అంటెను	51	అచ్చు	68	అడ్డ	78
అంప	62	అచ్చెరువు	47	అడ్డగించెను	52
అంతరపల్లటీలు	94	అచ్చోన్	64	అడ్డవేడెములు	88
అందగాడు	34	అచ్చోటన్	, ,	అణుజు	94
అందున్	64	అటన్	, ,	అలిపి	46
అందెను	51	అటమరించెను	54	అత్తమ్మలెను	49
అంపఱ	67	అట్ట	66	అత్తి	77
అంపెను	64	అజ్జపులుగు	95	అదరము	42
అక్కడన్	, ,	అడంచెను	56	అదరు	65
అక్క	30	అడలు	59	అదలించెను	52
అక్కజము	47	అడవి	85	అదిగో	64
అక్కడన్	64	అడవికొఁపు	33	అదిమొదలు	57
అక్కర	100	అడవిద్రిమ్మరీడు	, ,	అదినుత	, ,
అక్కఱ	53, 100	అడవిపుంజు	97	అదె	64
అక్కు	42	అడిగిన...యావు	25	అనగన్	} 69
అగడు	71	అడిగొట్టు	35	అనవుడున్	

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
అని	55, 101	అర సెను	61	అశ్చది	
అనిబడ్డ... తోవ	13	అక్తైను	52	అశుకు	
అనిచెన్	64	అరిగెను	54	అశ్కు	
అనుగు	30	అరిసి	47	అసదు	
అనెను	49	అరుగు	60	అసలు	
అన్న	30	అరుగుచెంచెను		అ.	
అన్నగళ	33	అరుచెంచెను	58	అఁబోతు	8
అన్నింటిలిండికాడు	17	అరుసము	49	అకసము	2
అన్నులతకూన	46	అఱచెను	51	అట	10
అన్నుప	70	అఱచెయ్యి	43	అడన్	6
అపరఁజి	84	అఱుత	44	అడెను	4
అప్ప	30, 105	అఱు		అడిక	7
అప్పనసేసెను	49	అల	27, 101	అణి	7
అబ్బ	30	అలఁత	67	అత్తరము	
అబ్బరము	47	అలఁతి	70	అత్తము	5
అబ్బెను	51	అలపు	70	అనఁవాలు	4
అబ్బము	47	అలయిక	70	అనఁడున్ని	5
అమరువాఁడు	34	అలరు	62, 100	అనుకొనెను	51
అమనస		అలరులు	77	అనెను	52, 54
అమాస	26	అలగువిలుకానియన్న	9	అనునిచెలి	11
అమ్మ		అలపడుట		అమిదము	
అమ్మ	67	అలవాటు	71, 100	అముదము	68
అయిదు	54	అలఁగు	101	అమెత	68
అయిదువరాలు	30	అలుక	22	అరగించెను	48
అయ్య	30	అలు	101	అరసెను	61
అయ్యెడన్	64	అలదిగో	64	అరు	105
అరచట్ట	65	అలె	66	అరెకోల	67
అరపది	54	అలదె	64	అరోగణమొనర్చె	
అరగము	67	అననడి	71	అరోగిణమొనర్చె	46
అరబార...బిడ్డఁడు	10	అన్వ	100	అర్పు	66

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
అఱిడి	71	ఇనుము	83	ఈ.	
అఱు	54, 105	ఇనుముడి		ఈఁకలు	93
అఱుక్కాళ్లుపురుగు	94	ఇన్నడి	53	ఈఁగ	97
అలకించెను	49	ఇప్పపూలు	72	ఈగి	50
అలబోతు	89	ఇబ్బడి		ఈఁతె	65
అలము	55	ఇమ్మడి	53	ఈఁడు	82
అలిచెను	49	ఇరవు	75	ఈత	100
అలు	30, 106	ఇరుగడలు		ఈఁద	18
అవఁకన్	64	ఇరుగెలఁకులు		ఈరాఱు	54
అవరించెను	71	ఇరుగెలఁకులు		ఈరెదు	97
అవు	89	ఇరుగెలఁకులు		ఈవ	97
అనుగలది	41	ఇరుగెలఁకులు		ఈవి	50
ఇ.		ఇరుగెలఁకులు		ఉ.	
ఇంగలము	17	ఇరుమెలలు		ఉంపడము	58
ఇంటికిఁగాకపోయె	52	ఇరువంకలు	64	ఉక్కరి	35
ఇంటివాఁడు	33	ఇర్నంకలు		ఉక్కు	58, 83
ఇంతి	46	ఇట్టి	90	ఉగ్గలి	46
ఇంపు	49, 57	ఇల	80	ఉడుగక	60
ఇక్క	64, 75	ఇలు	75	ఉడుము	92
ఇరుగు	78	ఇలతొల్పు	74	ఉడ్డ	54
ఇచ్చ	57, 62	ఇలుబిడ్డ	38	ఉడ్డకేలుగలాఁడు	7
ఇదును	59	ఇల్లాలు	30	ఉదిరి	84
ఇతము	57	ఇల్లు	75	ఉదుటు	58
ఇత్తడి	83	ఇనుము	25	ఉద్దములు	66
ఇత్తలి		ఇనుక	84	ఉద్ది	62
ఇత్తిగ	54	ఇనుమంతలేడి	27	ఉనికి	75
ఇత్తిగమోముల బలియుఁ		ఇనుము	84	ఉప్పరము	26
డు	11	ఇనుపు		ఉప్పరిగ	83
				ఉబ్బడంగెను	70

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
ఉయాల	82	ఎంట్రికాయ	84	ఎన్నికనిడెను	71
ఉయేల		ఎండ	26	ఎన్ను	101
ఉయ్యల		ఎండమలుపు	80	ఎన్నెన్	71
ఉయ్యాల		ఎండ్రీ	84	ఎపుడు	60
ఉయ్యేల		ఎండ్రీమేతరి	90	ఎప్పటికిని	60
ఉయ్యేల		ఎకిమీడు	87	ఎప్పుడు	60
ఉఱవయ్యెను	71	ఎకిరింత	87	ఎమ్మెకాడు	84
ఉటికెను	55	ఎక్కటి	55	ఎర	100
ఉటీమెను	58	ఎక్కిరింత	87	ఎఱ	98
ఉఱపు	49	ఎక్కుడు	104	ఎఱకలు	98
ఉలక	49	ఎక్కుడుమెకము	88	ఎఱుపు	78
ఉలి	88	ఎక్కువ	68	ఎఱ్ఱ	98
ఉలిపు	51	ఎచ్చు		ఎలనాగ	46
ఉవిద	46	ఎడకాడు	36, 38	ఎలమి	48
ఉసిరి	76	ఎడద	42	ఎలకలు	98
ఉసిరిక		ఎడపక	60	ఎలగు	88
ఉఱి	100	ఎడవారు	36	ఎలుపు	
ఉఱు మెకము		ఎడతొవకాపరి	3	ఎల్లు	60
ఉఱులు	66	ఎడబాసెను	51	ఎల్లప్పుడు	
ఉఱుల	82	ఎడసెను	51, 57	ఎల్ల	80, 100
ఉఱుల		ఎత్తరంపు...వజ్జిడు	15	ఎల్లదము	49
ఉఱుల		ఎడ	42, 57, 65	ఎనగు	62
ఉఱుల		ఎడనుచ్చులసామి	7	ఎ.	
ఉఱబిచ్చిక	97	ఎదుట	64	ఏకతము	53
ఉఱు	75, 107	ఎదు	89	ఏకలము	91
ఉఱు	104	ఎన	82	ఏగుచెంచె	58
ఉఱు	92	ఎననెక	59	ఏగెను	59, 54
ఉఱు	61, 71	ఎనిమిది	54	ఏత్రింత	96
ఉఱు		ఎనుపెంటి	59	ఏడిక	98
ఉఱు		ఎన్నడు	60	ఏడు	54

పదము.	పుట. పదము.	పుట. పదము.	పుట.
వడ్చెన్	50 ఒచ్చెము	63 కందు	81, 100
వడ్డెఱ	55 ఒడమెలు	69 కందు...సిడు	14
వఱెంచెను	58 ఒడయఁడు	87 కటికలు	38
వనఁడు	60 ఒడలు	40 కట్టికలు	
వనిక	88 ఒడ్డిలు	94 కట్టువిడుపు	52
వను	54, 101 ఒడ్డు	79, 66 కడ	26
వనుఁగు	88 ఒత్తెడుపిల్లి		
వనుంగులగొంగ	87 ఒఁ		
వనుఁగుకొములు	78 ఒఁ		
వప్రాద్దు	60 ఒప్ప		
వీరాలు	80 ఒహ		
వీలు	83 ఒఁ		
వీలులమగఁడు	28		
వీలిక	87 ఒఁ		
వలెన్	57 ఒఁ		
వి.	ఒరెవ		
విను	54 ఒరుపు		
వి.	ఒరుపు }	71 కడిది	
ఒంజలి	58 ఒల	43 కడుపు	
ఒంటరి	91 ఒలము	50 కణజా	
ఒంటికాఁడు	33 ఒఁ	కణితి	
ఒంటిపల్లదొర	4 ఒఁనుకాఁడు	కత్తలాని	
ఒంటిపల్లెదొర	33 ఒఁ	34 కత్తఱుఁడు	
ఒంటియ	90 క.	కత్తి	
ఒంటె	కంకటి	52 కత్తెరదొంగ	
ఒండు	కంచము	50 కదలిక	
ఒకటి	58 కంచు	88 కదలెను	
ఒకఁడు	కంటివిన్నూరి	95 కదుపు	60, 89
విక్కఁడు	కంటు	55 కన్	41
ఒకింతవేడి	27 కండచక్కెర	69 కనులు	48

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
కనియెను	52	కమ్మవిల్లుడు	12	కలుసడము	45
కనిసెరము	95	కయి	42	కలువలనూడు	18
కను	41	కయ్యము	55	కల్కండ	69
కనుగొనెను	52	కర	47	కల్లి	57
కనుబొమ	42	కరాటము	82	కల్ల	70
కనులుగలమాను	78	కరి	107	కల్లరి	35
కనెను	52	కరుగుడు	88	కల్లరిడు	38
కన్నగాడు	38	కరువలి	17	కల్లరి	75, 101
కన్నది	30	కరువలిమేతరి	95	కల్వ	78
కన్నయ్య	„	కఱకం...కము	14	కప	53
కన్నాకు	69	కఱకంబుతలయేఱు	21	కవుగిరి	72
కన్నియ	30	కఱకంబురాణి	10	కప్పడి	22
కన్ను	41	కఱి	78	కప్పపుమల	75
కన్నులు...పులుగు	94	కఱివల్వపోడ	20	కప్పపుమలదాల్పు	7
కన్నుల...విల్లుడు	12	కఱివేల్పు	7	కసపు	79
కన్నె	30	కఱ్ఱి	22	కస్తి	59
కపురము	59	కఱినేస్తి	7	కస్తూరి	97
కప్ప	78	కలను	55	కస్తూరి	„
కప్పము	68	కలపదారి	20	కశాసము	43
కప్పు	97, 100	కలపదాల్పులు	29	కళుకు	79
కప్పుటై...టి	6	కలము	84, 78	కా.	
కప్పు...మరుడు	11	కలసెను	51, 58	కాపులు	29
కప్పుప్రోవరి	17	కలికి	46	కాంచెను	52
కప్పుడేవ...న్న	20	కలిగొట్టు	77	కాకి	97
కప్పుముతైదువ	9	కలుగు	81	కాటుకపిట్ట	96
కప్పుతాయీ	79	కలుగు పాయి	4	కాడిమాను	68
కప్రము	59	కలుపు	69, 105	కాన	35, 101
కబ్బపునేతరి	82	కలుములగ...డ	12	కానపుంజ	97
కమరు	66	కలుములచెలి	9	కాని	65
కమ్మ	106	కలువ	78	కానిక	68

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
కానుక	68	కుత్తుక	44	కే.	
కాన్మ	,,	కుప్ప	85	కంగలు	42
కాపాడెన్	56	కుప్పము	75	కంజాయ	78
కాయకన్ మేటి	19	కుబుసము	65	కంపు	78, 79
కార్పూరి	37	కురుజు తేనె	84	కంపుకనులపులుగు	92
కాశ్చేనడచెను	61	కురువులు	72	కడసెను	59
కి.		కుఱుగలి	62	కమ్మోవి	42
కికురించెను	64	కుఱుచ	32, 68, 65	కమ్మోవిగుటి	72
కిత్తు	17	కుఱుపు	43	కెలను	,,
కినుక	48	కుఱ్ఱ	31	కే.	
కిన్మ	,,	కూ.		కేలు	42
కి.		కూకటి	40	కే.	
కిలుగంటు	40	కూకటిగువ్వ	96	కే	42
కిల్లడి	,,	కూత	51	కేదువు	65
కు.		కూతకైదువు	19	కేపు	67
కుంక	58	కూతు	31	కేలాటకొండు	35
కుంచము	78	కూతురు	,,	కేనడి	103
కుంఠెనకత్తియ	39	కూకలు	94	కేవారమునరించెను	61
కుంఠెనకొండు	36	కూటము	107	కేసరుండు	32
కుండలు	83	కూటు	60	కొ.	
కుందనము	84	కూటువ	,,	కొంగ	95
కుందు	63	కూడు	49	కొంగు	68
కుండెను	70	కూడెన్	51	కొంచ	95
కుండెలు	90	కూన	31	కొంచమల...కొండు	11
కుండేలు	,,	కూర్చిడెను	45	కొంచెను	68
కుక్క	92	కూర్చియిచ్చుమిటారి	39	కొండ	74
కుచ్చితుండు	85	కూర్చువాడు	36	కొండకొక్క...దణి	16
కుడిచెను	48	కూలెను	59	కొండాడెను	61
కుడుముదాల్పు	4	కూళ	34	కొండికవాడు	31

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.
కొంప	75	కొల్లగాడు	38	కొంకు తాల
కొక్కరాయి	95	కొల్లారుబడి	67	కుంగెను
కొక్కు	92	కొల్పు	50	కేపు
కొక్కర	95	కో.		కొన్నెల... నె
కొత్తెను	51	కోతి	91	కొముడి
కొడుకు	31	కోక	44	కొవ్వెద
కొడ	63	కోచ	61	కోతి
కొదవ	,,	కోడి	95	కోలెను
కొద్ది	,,	కోడె	69	
కొన	78	కోడెకాడు	34	గంగాజలములు
కొనియాడెన్	61	కోపు	67, 68, 100	గంజా
కొప్పు	41, 67, 105	కోమటి	29	గంజి
కొమరాలు	39	కోయిల	93	గండు
కొమరిత	31, 39, 46	కోర	50	గంతుకొనె
కొమరు	62	కోరిక	61	గందపు కా
కొమరుడు	31	కోర్కి	,,	గంబురము
కొమిరె	39	కోవెల	93	గంబురా
కొమ్మ	46, 100	కోల	67	గంబూర
కొమ్మ... మెకము	91	కొ.		గంబూరా
కొమ్మకాడు	,,	కొను	41	గగురుపాటె
కొమ్మ	101	కొగిలి	72	గగురుపాడిచె
కొఱత	100	క్రచ్చు	61	గగుర్పొడిచె
కొఱలు	62	క్రమ్మటించెను	56	గగురుపాడిచె
కొఱవితాల్పు	25	క్రమ్మటన్	60	గజముచ్చ
కొలఁకు	83	క్రమ్మెను	47	గట్టి
కొలఁది	70	క్రిక్కలు	82	గట్టిమనసువా
కొలను	63	క్రిక్కిటినెను	71	గట్టివాయి
కొలము	60	క్రిడి	22	గట్టివెనుది
కొలమి	44	క్రిడిచెలితేరు	21	గట్టు
కొల్లారుబండి	67	క్రుంక	62, 59	గట్టురాకొమరి

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
గట్టురాకొమరునికా		గయ్యళి	32	గిడ్డి	89
చిననేర్పరి	23	గరాసు	35	గిత్త	9
గట్లయేలికమనుమడు	11	గరిడి	62, 103	గిన్నె	50
గట్లరాయడు	34	గరిత	46	గిబ్బరాతు	5
గడ	65	గరిమిడియెలుక	93	గిబ్బసిపాయి	19
గడము	43, 35	గరిసె	73	గిబ్బి	89
గడి	47	గరుడికాతు	7	గిఱక	32
గడిదొంగ	33	గఱిక	79	గిలుకుపలుకు	59
గడియ	162	గఱులు	93	గీ.	
గడించుచాన	39	గలిబిలి	51	గీటడగించె	56
గడుసరి	35, 55	గవురు	88	గీము	75
గడ్డి	79	గా.		గు.	
గణులిచేసె	71	గాడు	45	గుంజిలుపెట్టించుకొను	
గడిమె	58	గాంజ	58	మేటి	4
గద్ద	97	గాడిద	92	గుంట	83
గద్దించెను	53	గాడ్డ	9	గుండు	100
గద్దయ	68	గాడ్పు	18	గుంపు	60
గద్దప	43	గాడ్పుటరదపుదొర	12	గుజ్జు	32
గద్దె	68	గాణ	35	గుజ్జువేల్పు	4
గనము	70	గాన్గపిండి	68	గుజ్జువేల్పుతండ్రి	6
గన్నెరు	76	గాము	26	గుడారము	68
గన్నేరులు	72, 76	గాములదొర	6	గుడారు	68
గబ్బిడా	96	గాలి	18, 26, 101	గుడ్లగూబ	69
గబ్బిడాయి	9	గాలిగాడు	92	గుడెతాల్పు	17
గబ్బిలా	9	గాలితండ్రి	26	గుద్ద	45
గబ్బిలాయి	9	గి.		గుబురు	78
గబ్బు .. మెకము	88	గింటెము	44	గుబ్బ	104
గబ్బు .. సామి	4	గిట్ట	88	గుబ్బలి	74, 97
గమకము	70	గిడిగిడి	50	గుబ్బలు	45
గమి	60	గిడ్డ	82	గుబ్బలిపట్టిగుట్టము	87

పదము.	పుట. పదము.	పుట. పదము.	పుట.
గుబ్బిలి	97 గొప్ప .. మెకము	8 గొ.	
గుబ్బిలికాడు	,, గొబ్బునక్	47 గొద	34
గుబ్బెత	46 గొబ్బులు	50 గొరు	88
గుమి	60 గొరిజ	88 గొలి	91
గుమికాడు	97 గొట్టియలనూడు	92	
గుముగు	78 గొంపోతు	90	
గుసపు	107 గొరిసె	88 గొమ్మనక్	47
గుద్దిరి	91 గొరుంక	,, గొమ్మనక్	31
గుఱకకొనియె	49 గొట్టిజ	68 గొమ్మనక్	105
గుఱుతు	47 గొట్టియ	90 గొమ్మనక్	97
గుఱము	87 గొట్టిపోతు	,, చ.	
గుచ్చ	93 గొట్టియన	68 చందు	45
గుళ్ళగూబ	96 గొట్టియన	,, చందమామ	14
గూ.	గొ.	చందమామ	14, 26
గూడారము	68 గొడు	చందమామ	23
గూబ	96, 104 గొట్టివాడు	57 చందమామ	45
గె.	గొ.	72 చందమామ	72
గెలుపు...కాడు	22 గొడుపురుపు	81 చందమామ	56
గెలుపుమనెక్	64 గొమ్ముదారి	98 చక్కదనము	85
గే.	గొ.	38 చక్కద	56
గేస్తు	33 గోరము	46 చక్కద	62, 64
గేదె	89 గోరంక	89 చక్కదనము	54
గొ.	గోరంట	93 చక్కద	69
గొంతు	44 గోరింక	69 చక్కదగవింటిజోడు	12
గొడుగు	80 గోరు	93 చచ్చె	59
గొనబు	62 గోరువంక	88 చచ్చె మెకము	97
గొనము	66 గోర్వంక	98, 72 చచ్చెము	43
గొప్ప	70 గోల	72 చచ్చెపలు	98
గొప్పబొజ్జగలవాడు	4 గోవాడు	81 చచ్చె	88
		84 చచ్చెలు	26

పుట. పదము.	పుట. పదము.	పుట.
22 చాన	45 చిలుకరౌతు	12
25 చామ	46, 39 చిలుకలకొలికి	46
56 చామన	78 చిలుకత్తు	67
53 చాయ	64 చిలుమువాలు	31
32 చాయపెనిమిటి	13 చిలువ	95
62 చాఱలమెకము	87 చిలువజం దెములమేటి	4
58 చి.	చిలువపానుపుదంట	7
45 చింత	107 చిలువబోనంపుఁ బులుగు	
54 చిందము	19 రౌతు	11
45 చికిలి	79 చిలువమేతరి	21
91 చిక్కువడెక	5 చిలువతేఱు	95
51 చిక్కెక	51 చిల్క	93
68 చిగిరింత	79 చిల్వ	95
97 చిగురాకుచిలుకాఁడు	12 చివురు	78
78 చిగురు	78 చివ్వ	55, 65
18 చిగురుబోఁడి	36 చీ.	
85 చిచ్చు	17 చీకటిగొంగ	13
14 చిట్టెలుక	92 చీకటలమిత్తి	14
93 చిదుర	85 చీకు	34
14 చిదురుప	,, చీకురాయి	94
92 చిదుర్రప	85 చీకురువాయి	96
85 చినుకుబూఁస	79 చీర	44
49 చిన్న	31 చీలి	90
చిన్నిపూ	50 చు.	
49 చిరుత	31 చుంగు	68
80 చిఱు	70 చుంచుకురులు	40
50 చిఱుత	31, 104 చుక్క	104
25 చిఱుతోడ	48 చుక్కలగమికాఁడు	14
45 చిలుక	98 చుక్కలతోన	26
80 చిలుకు	67 చుక్కలు	27

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
చుట్ట పురుగు	95	చెడుంగు	35	చే.	
చుట్టములు		చెదరు	65	చేతలు	48
చుట్టలు	36	చెనటి	35	చేప	84
చుట్టలు		చెన్నంగులు	72	చేకూర్పు	50
చుట్టు	59	చెన్ను	62	చేగ	58
చుట్టుకొనెన్	51	చెప్పలు	66	చేటువీనులదరణి	4
చుట్టువాలు	19	చెప్పెను	49	చేటు	59
చుట్టువు	80	చెయి	42	చేడియ	46
చుట్టువేడెములు	88	చెయ్యిగల మొకము	88	చేపడెన్	51
చులక		చెయ్యలు	48	చేమోడ్పు	50
చుల్క	49	చెఱకు	78	చేయి	42
చుల్లి		చెఱంగు	45, 68	చేర	44
చుల్ల	45	చెఱకు	68	చేరు	68
చూ.		చెఱంగుమాసెన్	52	చేరువ	60, 62
చూడ్కి		చెలంగు	62	చేర్వ	62
చూపు	41	చెలి	32, 46	చేప	59
చె.		చెలికాడు	31	చేవాడికాడు	38
చెంగవాలు	50	చెలిమరి	31	చొ.	
చెండిపోతు	35	చెలియ	46	చొక్కా	62
చెండె	56	చెలియలు	30	చొక్కాటము	„
చెంచడము	94	చెలుపు	62	చొక్కారము	„
చెంత	92	చెల్లి	31	చొక్క	
చెందెన్	51	చెల్వ	61	చొక్కాటము	
చెంప	42	చెల్లె	30	చొక్కము	
చెంబు	83	చెల్లెలు	„	చొక్క	62
చెక్కిలి		చెవిటి	36	చొక్కాటము	
చెక్కు	42	చెవియొగ్గక	49	చొక్కారము	
చెటు	77	చెవులు	41	చొచ్చెన్	
చెడిపె	40	చెవులపోతు	90	చొఱచాటెన్	64

పదము.

పుట. పదము.

పుట. పదము.

పుట.

చో.		జగము ... మేటి	8	జలకట్టియ	}	95
చోటు	64	జగిలె	60	జలకట్టె		
చోట	31	జట్టి	59	జలంగ		
చా.		జడ	58	జల్లితోక మెకము		91
చా	53	జడదారి	19	జవరాలు		39, 46
చాక	49	జడదారికన్నాప	14	జవాజి	}	91
చాకము	53	జడదారి...కోడి	16	జవాది		
చాదంతి	23	జడలదారి	33	జవ్వని		30, 46
చాపంచ	53	జడ మెకము	86	జవ్వాజి	}	97
చాపంచ...దంట	12	జడి	84	జవ్వాది		
చాపంచ...హేబు	5	జడితి	47	జవ్వాదు		
జ.		జడిసామి	18	జళుకు		65
జంట	53	జడుపు	65			
జంట...తేజ	90	జత	82	జాగిలము		92
జంటపిట్ట	114	జతవీడె	58	జాగిలి		50
జంత	32	జన్నంపుదిందులు	23	జాగు		63
జంబు	76	జన్నంపు బగవాడు	5	జాజరకాడు		38
జంబుకాణము	84	జన్నిగట్టులు	28	జాజి		77
జక్కవ	94	జమిలి	53	జాణ		31
జక్కవచంటి	46	జమిడి		జాతి		107
జక్కవపగవాడు	14	}		జాది		77
జక్కవలయంటు	13			జాను		62
జక్కి	87	జమిలితల్లలబిడ్డ	4	జానుగులు		41
జక్కిని	34	జమిడి...మేటి	12	జాబిలి		14
జక్కులదొరనే సి	5	జమిడివీచోపులు	69	జాబిలియల్లుడు		12
జక్కులపాదుసా	19	జముకాణము	84	జాతెను		63
జగడము	55	జముడు	17	జాలరి		33
జగతి	80	జమునగొంగ	21	జాలియ		95
జగముకన్ను	13	జమునదోడు	17	జాలె		,,
		జమునయ్య	13	జావడము		,,
		జమ్మి	76			
		జరిగెను	55			

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.
జాళువా	84	జొ.		
జాళువా...కాడు	5	జొంపము	78	రవళి
జి.		జొహారు	50	రవళికా
జింక	90	జొహారువు		రావు
జింకగు...లంతి	18	జో.		
జింకతాలుపు	14	జోక	62	డగలు
జిగి	79	జోడనలు	88	డప్పి
జిడ్డు...బొట్టియ	9	జోడు	53, 67, 82	డబ్బర
జియ్య	37	జోత	50	డబ్బర
జిరాయి	67	జోతము		డస్సెక్
జిలుగు	70	జోతి	27	డాలు
జిల్లు		జోల	82	డింకపే
జి.		జోలి	53	డిగియ
జీబు	78	జోహారు	50	డిగ్గె
జి.		జోహారువు		డేగ
జుంటితేనె	84	ట.		డొంక
జుట్టు	41	టకటొంకు	35	డొంకె
జుట్టులుపుగు	91	టక్కరి	,	డొక్క
జులిమి	65	టాటోటు	85, 70	
జూ.		టింగణ	32	తండ్రి
జూదము	72	టెంకణాలు	50	తంపర
జూజము		టెంకాయచెట్టు	76	తక్కు
జూదు	77	టెంకి	75	తగరమ
జే.		టెక్కెము	80	తగరు
జేజే	50	టెక్కియము		తగరు.
జేజేగిడ్డి	24	టెక్కె	59	తగవుల
జేజేట్రనియరదము	27	టెక్కుము	80	తగిలెన
జేవ	44	టేమాను	75	తగు

పదము.	పుట. పదము.	పుట. పదము.	పుట.
తగులుకొనెను	51 తరము	82 తలియ	50
తగులుపడియెను	51 తరిగట్టు	75 తడుకు	79
తగువాడు	31 తరిగట్టుతాడు	95 తక్కు	”
తగు	63 తరువాతన్	63 తా.	
తగ్గెను	10 తఱమెను	52 తాకెన్	70
తటాయించెను	52 తఱచు	42 తాచెన్	61
తట్టి	50 తల	57 తాచెలు	84
తడఁబడెను	64 తలఁపు	12 తాటి...దణితలి	22
తడవు	63 తలఁపుచూలి	25 తాటి..బలియ్యుడు	21
తడవులనిడుపడు	95 తలఁపుమానికము	తాటోటు	70
తడవెను	61 తలఁపుమా...గలవాఁ	16 తాడు	76
తడుపుదాలుపు	33 డు	69 తాత	8
తత్తడి	87 తలకట్టు	68 తాతపనటివెలి	22
తత్తడి...దంట	19 తలచమురు	57 తానముచేసెను	52
తనంత...నతఁడు	8 తలనాఁడు	10 తాప	96
తనరు	62 తలవాఁ...చెలువ	48 తాపికత్తె	39
తన్నెను	61 తలిమము	78 తాపివాఁడు	36
తపసి	34 తలిరు	98 తామర	78
తమలము	57 తలిరుమేతరి	12 తామరచూలి	8
తమకము	61 తలిరువిల్తుడు	58 తామరపొక్కిలివాఁడు	7
తమి	57, 107 తలుపు	8 తామేలు	84
తమ్మలము	61 తలఁపు...రౌతు.	58 తామ్రమాఱయ్యెన్	64
తమ్మి	78 తల్పు	30 తాలిమి	71
తమ్మికంటి	7 తల్లి	9 తాలి	”
తమ్మిగడ్డియబోటి	9 తల్లితల్లి	21 తాలెను	52
తమ్మిచక్కిలిగింత	13 తల్లివేస...దంట	38 తావడము	68
తమ్మిదాయ	14 తపలికాఁడు	70 తావళము	68
తమ్మఁడు	30 తపలి	51 తావిమోపరి	18
తరఁగ	27 తపిలెను	78 తావు	64, 75
తరకసము	81 తవ్వ		

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
తి.		తీవంచ	53	తూతను	64
తిక్క	36	తీవంచ...దిట్ట	8	తూలించెను	55
తిగ	53	తీవయ	77		
తిగకంటి...దొర	19	తీనె	,,	తె.	
తిగ...తెంకి	13			తెంకాయచెట్టు	75
తిగ...జేవర	17	తు.		తెంపరి	55
తిగపొ...గాండు	6	తుంగ	63	తెంపి	58
తిట్ట	85	తుంట	85	తెక్కలికాండు	38
తినె	48	తుంటవిల్...దు		తెగటార్చెను	56
తిన్నన	62	నాడు	12	తెగులు	68
తిన్నియ	80	తుంటి	43	తెన్ను	85
తినె	,,	తుద	76	తెమెరకొడుకు	22
తిప్ప	74	తుదగట్టు	74	తెమెర	18
తిప్పండు	91	తుటుము	60	తెమ్మెచెలి	17
తియ్య	62	తుడికొ...రులు	29	తెర	27
తియ్యనె నవిల్లుండు	12	తుదిచుక్క...మిటి	20	తెరలెను	59
తియ్యమ్రాను	78	తుదిదిక్కుతెంకి	19	తెరువాటుకాండు	38
తిరుకొళము	88	తునిమెను	56	తెరువు	85
తిరుగక్	60	తునియ	85	తెరువుగావరి	87
తిర్వలిక	27	తునుక	,,	తెర్వు	85
తిలకించెను	52	తున్న	,,	తెఱగంటి	24
తివాసి	84	తుపాసి	37	తెఱగంటిమ్రాచులు	25
తీ.		తుమ్మెద	94	తెఱగండ్లు	84
తీగ	77	తురికి	87	తెఱ...మెకము	87
తీగియ	,,	తులుము	41	తెఱవ	46
తీగ	,,	తులువ	35	తెలి	78
తీట	66	తూ.		తెలికపిండి	68
తీరు	62, 67, 103	తూకొనెను	64	తెలిదీవిమన్నెడు	7
తీర్పరి	87	తూపు	67	తెలిమల	74
తీస	77	తూము	73	తెలిమోముపక్కి	21
		తూరుపుమల	75		

పదము.

పుట. పదము.

పుట. పదము.

పుట.

తెలియ

50 తొట

82 తోడేము

70

తెలివి

79 తొడ

44 తోరము

70, 105

తెలుపు

78 తొడలే...నోడు

21 తోలు

43

తెల

50 తొడవులు

69 తోలెను

51

తెల

78 తొడుకు

89

తెలజక్కి

24 తొడుసు

58

తెలన

78 తొత్తు

38

తెలనిపిట్ట

93 తొమ్మిది

54

తెలమొదపు

25 తొయ్యలి

46

తెలి

78 తొరంగెక

59

తెవులు

68 తొఱ

78

తొ.

తొఱ

78

తొము

50 తొఱుపట్టు

89

తొజ

87 తొలంగెను

55

తొజ్జ

78 తొలి

78, 68

తొట

64 తొలిచదువు

28

తొటి

91 తొలిజాతివారు

78

తొన

88 తొలివేల్పు

25

తొమాను

76 తొలివేల్పుపగతురు

24

తొరు

67 తొలుతక

68

తొఱను

59 తొల్లి

78

తొలు

97 తొస

78

తొళ్ళమేచరి

92 తొనరు

78

తొ.

తొ.

తొంటిబాసలు

28 తొండేలు

92

తొండ

92 తొండబుట్టువు

30

తొగ

78 తొండబుట్టువ

30

తొగచెలికాడు

78 తొడిగోడలు

30

తొగరు

14 తొడు

30

78 తొడుపాటు

55

త్ర.

త్రాచు

95

త్రాచుమేతరి

18

త్రాగెను

54

త్రావెను

54

త్రొప్పెను

55

త్రొమ్మరిడు

17

త్రొంగెను

59

త్రొంచెను

56

త్రొలెను

59

త్రోవ

85

ద.

దంట

31, 58

దండ

62, 68, 105

దండు

60

దక్కిన...మేటి

17

దగతీర్పు

85

దగళా

6

దగ్గఱ

62

దచ్చి .. మొకము

90

దట్టము

78

దణి

37

దనము

69

దప్పి

50

దబ్బర

70

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
దబ్బిలి	35	దివ్వెయ్యార్లు	96	దూల	81, 66
దయ్యము	25	దిస్తి (దిట్టి)	41	దెన	26, 59
దది	79	దీ.		దేనము	55
దళము	104	దీటు	82	దొ.	
దళవాయి	37	దీపటి	68	దొడ్డ	70
దళ్ళాయి	37	దీవి	50	దొడ్డు	89
దవుడ	41	దు'		దొన	81
దా.		దుండుగము	65	దొర	82
దాటరి	97	దుంత	89	దొరకెన్	51
దాడిప్పు	76	దుగ	53	దొరకో...సన్నాసి	38
దాది	88	దుగ...పాదుసా	37	దొరకెన్	51
దానిప్పు	76	దుగినడు	8	దొరువు	85
దాపు	62	దుగికన్నయ్య	74	దో.	
దారి	85	దుడుకు	65	దోపుడుకాడు	38
దాల్చి	76	దుత్త	44	దోమ	97
ది.		దుతాయి	65	దోయి	44, 53
దిక్కు	26	దునెదారి	37	దోపతి	53
దిగులు	65	దున్న	59	దోసకారి	35
దిగ్గియ	88	దుప్పటము	67	దా.	
దిటవరి	35	దుప్పటి		దాడ	41
దిట్ట	31, 35, 37, 55	దుప్పి	71	దా.	
దినుసు	82	దుబ్బ	45	న.	
దిన్న	72	దురము	55	నంటు	32
దిమ్మ	60	దువ	53	నక్క	90
దివట్టిలు	68	దువ్వ...జాణ	18	నగవు	50
దివియ	39	దు.		నగు	50, 62
దివ్వట్టిలు	39	దుడ	89	నట్టు	75
దివ్వె	27	దుప	50	నట్టుపపిట్ట	94
దివ్వెచమురు	68	దుబ	35	నడగడు	87
		దురు	72	నడబావి	85

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
నడిమిదిన్నె	50	నాఁచు	48, 83, 101	నిగిడెను	71
నడుము	41	నాఁటంగోలె		నిగ్గు	79
ననబోడి	46	నాఁటబట్టి	57	నిచ్చు	60
ననలు	77	నాఁటనుండి		నిచ్చులు	
ననువుకాఁడు	85	నాఁడాది		నిచ్చెన	82
నమలి	94	నాఁడు	105	నిజము	72
నమలె	48	నాఁడుమొదలు	57	నిజోగి	87
నమ్మి	94	నాగకేసరులు	71	నిడివి	
నరలు...పెద్దలు	24	నాగవాసము	5		
నలు	53	నాడు	11		
నలుకుడు	51	నాడెక్కా			
నలుపు	78	నా			
నలువ	8	న			
నలువతేజి	93	న			
నలువరాణి	10	న			
నలువు	62	న			
నల్ల	78	న			
నల్లత్రాగుడు	97	నారి			
నల్లన	78	నారికెడము			
నల్లనయ్య...బిడ్డ	29	నాలుగు	53	నిలకడ	
నల్లనయ్యరవాలు	21	నావుడుకా	69	నిలువర	
నల్లి	97	ని.		నిలువె.	
నవ	66	నింగి	26	నిల్పెను	
నవలా	42	నింగిచూలి	18	నివ్వెట	
నవాతు	69	నిండెను	71	నిసువు	
నవు	50	నిక్కము	72	నీ.	
నవ్వు		నిక్కపు...న్నెడు	8	నీటిబిడ్డఁడు	17
		నిక్కునము	72	నీటిమోపరి	27
నా	69	నిక్కువీనలమావు	24	నీటియొడయఁడు	17
నాగ		నిగ	79	నీటుకాఁడు	34

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
*నీరుకట్టియ	96	నెగడెను	61, 71	నేరెడు	77
నీరుకట్టె		నెత్తి	42	నేరేడలుండు	50
నీరుకోడి	96	నెన్నడుము	41	నేరేడు	77
నీరుచల్ల	85	నెన్నుదురు		నేర్పరి	81
నీరుపాము	95	నెన్నోపలు	48	నేల	80
నీరుమజ్జిగ	85	నెపము		నేలపలటీలు	94
నీరువట్టు	50	నెమకెను	61	నేల...టలు	29
నీశాన్	59	నెమలి	94	నేలవేల్పులు	28
నీళ్లుపోసికొనియెక్క	52	నెమిలి	94	నేస్తి	32
నూ.		నెమ్మది	71	నొ.	
నూగ్గాడెను	56	నెమ్మి	71, 94, 102	నొగ	98
నూదురా...ణీండు	8	నెక్కిను	40	నొడివెను	49
నూదురు	41	నెయ్యి	68	నొప్పి	76
నూనుపు	79	నెఱకలు	40	నొసలు	41
నూన్న		నెఱసరి	87	నో.	
నూన్నన		నెఱులు	40	నోరు	41
నూఱుగు	27	నెల	14, 26, 100	ప.	
నూఱుపు		నెలఁత	46	పంచదార	69
నూఱుమునేనెను	56	నెలఁతుక	72	పంచెను	58
నూలి...కము	90	నెలకూన	9	పంజాలు	68
నూలిచెను	56	నెలచెలియలు	13	పంట...దొర	14
నూలిమెను		నెలజోడు	6	పంటవలంతి	80
నూ.		నెలదారి	75	పండు	102
నూయి	88	నెలపు	76	పండుకొనెను	49
నూనె	68	నెల్లి	59	పండుగు	65
నూనెముడి	40	నెప్ప	63	పండువు	
నూఱు	102	నే.	37	పండులు	42
నె.		నే	68	పండెను	49
నెగడి	25	నేడు			
		నేయి			

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
పండ్రిండు	54	పడక వేసెను	49	పయ్యద	45
పండ్లు	42	పడగ	80	పయ్యెద	
పంద	61	పడపుంజాన	39	పయ్యెర	18
పంది	91	పడమటిదొర	27	పరంగు	62
పందికొమ్మ	92	పడమటిమల	75	పరాలు	56
పందెము	72	పడవాలు	87	పరి	60
పంపెను	64	పడవాళ్లు	32	పరికించెను	61
పక్కి	93	పడి	73	పరిమార్చెను	56
పక్కిరాయనితాయి	79	పడుచు	31	పరుగెత్తెను	54
పగ	55	పడ్డ	89	పరువము	34
పగటిగ్రడ్డి	96	పడిహారులు	33	పరువు	47
పగటిచీకటి		పర్త	45	పరువెత్తెను	54
పగటిజోతి	13	పదవి	57	పర్వులు	88
పగడము	79	పది	54	పర్వెను	71
పగతులు	36	పదినూట...వాలు	19	పఱచెను	54
పగలు		పదిపదు...నడు	16	పఱపు	80, 102
పగలునే...వలంతి	13	పదివే...దిట్ట	7	పఱుపు	48
పచ్చ	79	పదునొకండు	54	పలక	82
పచ్చుకొక్కలప్పుడు	93	పదుపు	60	పలికెను	49
పచ్చువిలుకాడు	12	పదుపు	89	పలు	44
పచ్చువిల్చినిలేజి	93	పనిచెక్	64	పలుకు	100
పచ్చిక	79	పనిచెలుపువాడు	4	పలుకులజవరాలు	10
పజదొర	8	పనివినియెను	59	పలుకులపులుగు	93
పజ	62	పనులు	48	పలుకులకల్లుమేటులు	24
పజ్జ	87	పన్నిదము	72	పలునొమ్మ	72
పటాణి	31	పన్నుండెను	48	పలుమఱు	60
పట్టి	75, 102	పబువు	37	పలువ	35
పట్టు	46	పబ్బము	65	పలు మెకము	88
పడఁతి	85	పయిట	45	పల్కెను	49
పడకటిల్లు		పయిడి	84		

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
పల్లకి		పాచి	83	పాపలు	66
పల్లకి		పాటకుఁడు	36	పాపాలు	66
పల్లటీలు	94	పాటి	82	పావుకోళ్లు	66
పల్లియ	75	పాణి	79	పావురములు	94
పల్లు	44	పాదట్టుపురువు	92	పావురాలు	
పల్లె	75	పాదిరి	77	పాసెను	51
పవడము	48	పామసా	37	పి.	
పవలు	79	పాదోట్టుపురువు	92	పించమడఁచెను	56
పవతులు	26	పానుపు	48	పిఁడు	60
పవ్వలింపుబిడారు	36	పాన్పు	,,	పిక్క	43
పవ్వలించెను	85	పాప	81	పిక్కరి	85
పసదనము	48	పాపలఁగనుతావు	45	పిక్కుచేసెను	64
పసరము	89	పాపోసులు	66	పిక్కుమెకము	90
పసరు	78	పాము	95	పిచ్చిక	97
పసరుచాయ	78	పాములబిడారము	96	పిచ్చుక	
పసాదము	48	పాయ	64	పిచ్చుకుంటి	37
పసి	89, 100	పాయము	84	పిట్ట	93, 97
పసిఁడి	84	పాయపోనులు	66	పిడత	83
పసిఁడిగట్టు	74	పారులు	29	పిడికిలి	44
పసిఁడివల్లు...ల్పు	7	పారుడ	41	పిడుగు	25
పసివాఁడు	81	పాటుఁబోతు	61	పి తళి	83
పసిబోతు	87	పాటెను	54	పిదపక్ష	63
పసుపు	79	పాల	81, 104	పిన్న	31
పశ్యము	,,	పాలకి	82	పిన్నట	63
పల్లెము	50	పాలవెల్లులు	72	పిట్టికి	61
పల్లెరము	,,	పాలసుఁడు	35	పిఱుఁడు	43
		పాలిండ్లు	45	పిఱ్ఱ	45
		పాలు	106	పిలుకుమార్చెను	56
		పాలు .. పక్కి	93	పిల్లల .. పేకు	45
		పాల్కి	82	పిల్లి	89
పాగ	89, 102				
పాగా					

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
పిలు	79	పు తల్లి	84	పె.	
పిసాచి	25	పు తైంచెను	64	పెంక	36
పిసాని	35	పునుక	44	పెంచె	56
పిళ్లారి	4	పునుక దారి	5	పెండ్లాము	30
ప్రీ.		పునుగుబిల్లి	97	పెచ్చు	63
ప్రీచమడచెను	56	పుయిలోట	45	పెట్టి	
ప్రీటు	82	పురి	103	పెట్టియ	
ప్రీటులె... మెకము	91	పురివిప్పి... పులుగు	93	పెట్టి	
పు.		పురివిచ్చెను	51		
పుంజు	96	పురుడు	82, 1		
పుంజుదారిపెద్ద	4	పుటియ			
పుచ్చటిక	48	పుట్టె			
పుచ్చడిక	48	పులకలెత్తెను			
పుచ్చె	44	పులి			
పుచ్చెను	64	పులుగు	5		
పుట్ట	96	పులుగురాయ			
పుట్టకాపరి	95	పులుగుల... మరి	96	పెద్ద	
పుట్టలేనె	84	పులుగు	47, 106	పెద్ద	
పుట్టము	44	పులిచూలుతాత	74		
పుట్ట... మెకము	88	పుల్లు	47		
పుట్టు	73	పుల్లంటుతాయి	79		
పుట్టుమొండి	32	పువులు	77		
పుట్టువడుగు	7	పువ్వడేనె	84	పె	
పుడమి	80	పువ్వలు	77	పెనిచె	
పుడమిచెలి	96	పూ.		పెనిమిడి...	
పుడమినంటు	7	పూప	31	పెను	
పుడమిము... కోక	23	పూరి	79	పెరవారు	
పుడుకు	50	పూతమంజరీలు	72	పెరసె	51
పుత్తడి	84	పూలు	77	పెరుగు	69, 106
		పూవులు	77	పెరుగు	106

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పు
పెరుమాళ్లు	7	పొట్టి	32	పోతు...రొతు	
పెరుమాళ్ల...బుగ్గ	22	పొట్టెలు		పోయెను	
పెల్లదనము	63	పొట్టేలు	90	పోరు	
పే.		పొడకోడి	97	పోలఁడు'	
పేడి	33	పొడమెకము	91	పోలిక	
పేట	102	పొడల...దాల్పు	5	పోలిగాఁడు	
పేదటికము	59	పొడుగు	81	పోసికయంకెచేసెను	
పేయ	89	పొడుపుఁదిప్ప	75	పా.	
పేరంటాలు	34	పొడుపు	81	పాజు	
పేరిమి	57	పొత్తుటాలు	39		
పేరె	68, 70, 10	పొదలిక	96	ప్ర.	
పై.		పొది	81, 85	ప్రతి	
పైకొనెను	53	పొదివెను	47	ప్రా.	
పైట	46	పొన	76	ప్రాతపలుకులు	
పైడి	84	పొనరు	62	ప్రాబలుకులదణి	
పైడికంటి	96	పొనుగు	79	ప్రాబల్కుసొమ్ము	
పైదలి	46	పొన్న	76	ప్రాచి	
పైరు	80	పొన్ను	84	ప్రాపు	
పా.		పొమ్మనియొక్క	64	ప్రామినుకులు	
పొంత	62	పొలఁతి	46	ప్రాయము	
పొంతు	64	పొలదిండి	17	ప్రాయేలు	
పొందామ...ట	22	పొలయలుక	57		
పొందు	32	పొలుపు	62	ప్రె.	
పొందె	51, 53	పొలు	70	ప్రెగడ	
పొక్కిలి	41	పొషడ	77	ప్రెగడ	
పొగడ	77	పొగ	101	ప్రా.	
పొగడెను	61	పొటరి	55	ప్రాద్దు	13,
పొగరుమార్చెను	56	పొట్టాట	55	ప్రాద్దుకూన	
పొట్ట	42	పొతోతు	89	ప్రాద్దుజంట	

పదము.

పుట. పదము.

పుట. పదము.

పుట.

ప్రో.					
ప్రోగు	85	బత్తలిక	81	బార...వేల్పు	18
ప్రోచెను	56	బద్ద	70	బారు	60
ప్రోడ	31, 39	బమిపుర్వ	94	బాపులు	83
ప్రోయాలు	46	బమ్మ	8	బాస	105
ప్రోలు	75	బమ్మతండ్రి	7	బాసట	55
ప్రోవు	85	బమ్మచారి	38	బాళితాంకె	64
		బయకాడు	36	బి.	
బంగరు		బయలు	26, 27	బిద్దలు	59
బంగారము		బయిరవాసము	58	బిలువము	76
బంగారు	84	బయిరి	95	బిల్లవాలు	19
బంగి	58	బరణి	82	బి.	
బంటు	55	బత్తె	89	బీతు	65
బండ	106	బలు	70	బీద	38
బంతి	106	బల్లలమేకము	88	బీదల...బాద	18
బండు	67	బల్ల	78, 102	బు.	
బందుగులు	86	బల్లి	91	బుజము	44
బకదారులు	94	బల్లెము	65	బుడుకడు	81
బచ్చ	29	బవరము	55	బుడుత	
బటుది	50	బవిరి	69	బుడ్డి	83
బటువుక్తజోడు	7	బసవడు	89	బుడ్డిమేకము	90
బటువుగువ్వ	94	బా.		బుద్ది	44
బటువుమల	74	బాపలు	27	బుయ్య	81
బటువువాలు	19	బాగాలు	61	బురద	45
బట్ట	44	బాగు	57	బుల	80
బట్టలు		బాజారు	66	బులి	48
బట్టు	32	బాతు	48	బుస్స	95
బట్టుకాడు	94	బాద	57, 68	బుసపుర్వ	
బడలిక	71	బాసలు	83	బూ.	
బడుగు	104	బాబా	87	బూచి	29
		బార	44, 54, 105	బూరంగొమ్మ	25

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
బూరుగ	103	బొసుకు	48	మగటిమి	58
బె.		బో.		మగతనము	
బెగురము	96	బోగపుణ్ణేడియ	40	మగని...గువ	10
బెడఁద	59	బోజనప్రియములు	72	మగతాయి	79
బెత్త	44	బోటి	46	మగిడించెను	55
బెదరు	65	బోడ	33	మగుడఁ	60
బెల్లము	44, 69	బోనపుట్టిలు	85	మగువ	46
బెస్తలు	32	బోనము	48	మచ్చరి	38
బే.		బోనముకత్తె	38	మచ్చలు	81
బేరజము	35	బోయ	38	మచ్చెములు	84
బేరులు	29	బోయీలు	32	మజ్జిగ	69
బేసికన్నామి	6	బోనేసెను	48	మట్టుకారులు	72
బేసికం...మామ	74	బ్రదికించెను	56	మట్టుమీఠెను	71
బై.		బ్రంగెను	59	మడి	52
బైరవాసము	58	మ.		మడియించెను	56
బైరి	95	మంచము	82	మడిపెను	
బొ.		మంచి	57	మడిసెను	58
బొంది	40	మంచిది	65	మడుంగు	52, 81, 106
బొక్క	81	మంచు	25	మడుపు	
బొచ్చుమెకము	98	మంచుగ్రోలుపులుగు	94	మబ్బు	27, 57
బొజుగు	34	మంచుటిలదాల్చు	74	మబ్బు...పిట్ట	97
బొజ్జ	42	మంచుమలలుఁడు	6	మబ్బు. దాయ	18
బొడ్డు	41	మంచెను	56	మబ్బు..వెల్లి	28
బొబ్బమెకము	87	మంటితిండి	93	మది	57
బొమ్మ	43	మంతనము	53	మది...పులుగు	93
బొట్టి	42	మంద	89	మద్రత్తు	55
బొట్టియ	81	మందలించెను	49	మనసరి	
బొట్టె		మందసము	81	మనసు	57
బొల్లికోడి	97	మందల	68	మనకి	75
				మనికీఁడు	33

పదము.

పుట. పదము.

పుట. పదము.

పుట.

మనిచెను	56	మా.	మింటిలా...కాడు	23	
మనిపెను			మిండలకోట	39	
మనుబోతు	91	మాటలజప...గడు	8	మిండడు	35
మనువు	107	మాటలలువాడు...	32	మిక్కిలి	63
మన్నిగొనియె	56	మాడుగులు	81	మిగులక	46
మన్నిడు	37	మాడువులు		మిటారి	55
మమత	57	మాదిరి	82	మిడమాసి	96
మన్న	80	మాది		మిడుత	17
మయిల	52	మానికము	79	మిత్తి	5
మరల	60	మానికములు	73	మిత్తిమిత్తి	81
మరల్చె	54	మాను	103	మిద్దెలు	79
మరియాద	47	మాపు	52	మిను	5
మరుడు	12	మామమామ	23	మినుజాట్టుదేవర	79
మరుగొంగ	6	మాయదారి	38	మినుకు	27
మరుతలి	9	మారేడు	76	మిన్ను	
మరుతేరు	18	మార్దురు	36	మిన్ను	
మరునయ్య	7	మాలిమి	72	మి.	
మరునల్లె	94	మాలి		మిఁజేయ్య	43
మరునిల్లు	41	మావి	77, 103	మినవల్లిక	96
మరుమామ	14	మావిడి	77	మినవల్లిక	84
మరులు	56	మావి...పులుగు	93	మిను	84
మఱి	60	మాపు	87	మినులు	69
మఱుంగు		మాసకమ్మ	57	మిలదొంగ	38
మఱువు	80	మి.		మిలవేలరి	84
మల	74	మించు	79, 105	మిలు	
మలిపెను	56	మించులు	27	మిల్	
మలియ		మించెను	71	మిసములు	42
మల్లె	77	మింటిచెట్టులు	25	మిసరము	69
మస్సు	57	మింటిల్లోపరులు	24	ము.	
మహాలు	87	మింటిప్రొల్సామి	16	ముంగల	64

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
ముంగి	92	ముత్తైదువ	34	ముసుకు	54
ముంగిన		ముత్తైము	79	ముసురు	84
ముంగురులు	40	ముదము	49	ముస్తలమేపరి	94
ముంత	73	ముదిత	46	మూ.	
ముందట	64	ముదిమివాడు		మూ	54
ముందర		ముదిసినవాడు	39	మూకుడు	8
ముందు		ముదుకడు		మూగ	3
ముకు		ముదుసలి		మూగి	
ముకుసము	73	ముద్దరాలు	31	మూపు	4
ముక్కుంటి	6	ముద్దియ	31, 46	మూపు...ల్పు	8
ముక్కుంటితొలిపట్టి	4	ముద్దుగుమ్మ	46	మూడవ...తడు	2
ముక్కుంటిపం...వర	4	ముద్దుపురుగు	94	మూడు	8
ముక్కుంటిమాపు	89	ముక్	63	మూతి	4
ముక్కుంటియమ్మలపొది	23	మునింగెను	52	మూర	4
ముక్కుంటిసంగాతి	19	మునికోటి	67	మూల	41, 10
ముక్కు	42	మునిముచ్చ	31	మూలతాయి	
ముగితి...దువ	31	మును	63	మూలతీడు	
ముగియించెను	56	మునుపు		మూప	
ముగినెను	58	మున్నటిపట్టి	14	మొ.	
ముగుద	31, 46	మున్నరు	23	మొక...దొర	
ముట్టయ్యెను	52	మున్ను	63	మొక్కెను	
ముట్టై మొకము	92	ముమొన...మేటి	6	మొటిక	
ముడింగెను	70	మరుగు	62, 103	మొటిక	
ముడికాడు	35	మరుపు		మొట్ట	
ముడ్డి	43	ములికి	67	మొట్ట	
ముడింగెను	70	ములుకోల	98	మొట్ట	
ముత్తైము	79	ములుపుద్య		మొడా	
ముత్తైయము		ములుకోల	67	మొతుకు	
ముత్తైపునరులు	72	మువ్వన్నె మొకము	87	మొత్త	
ముత్తైరువులాడి	22	ముసలి	39	మొయి	

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
మెఱుంగు	27, 79, 106	మెల	52	మొరడు	81
మెఱుపు		మొ.		మొరలిదొక్క	51
మెలఁకువయ్యెక్క	49	మొండికట్టె	38	మొఱుగుడు	91
మెసలెను	49	మొండెము	66	మొలక	78
మే.		మొకము	41	మొసలి...రొతు	18
మే	41	మొగము		మొసలివాయంట్ల	
మేటి	55	మొక్క	78	తొల్పు	8
మేడ	74, 58	మొగడ		మొ.	
మేడి	77	మొగటిపురువు	98	మోఁకొళ్ళు	43
మేను	40	మొగుపు	50	మోక	52
మేను...మేటి	18	మొగులు తెన్ను	26	మోచెను	78
మేర	47	మొగులు తోడు	18	మోటమొకము	98
మేరదప్పెను	71	మొగ్గ	78	మోటిక	71
మేలిచ్చుపులుఁగు	21	మొట్టిక	96	మోటు	35, 81
మేలిమి	48, 62, 84, 103	మొట్టిక		మోడి	48, 105
మేలిమిబొ...దారి	9	మొట్టికాయలమెప్పు	4	మోడు	35, 81
మేలు	48, 75, 106	మొత్తము	60	మోడుపు	50
మేలుకట్టు	45	మొత్తెను	64	మోడ్పురి	
మేలుతరము	59	మొదటికొండ	75	మోఁదెక్క	64
మేలుపులకండము	69	మొదటిజాతిదొర	9	మోపరులు	32
మేల్కొనియెను	49	మొదటిది...దారి	16	మోము	41
మేల్దొవరి	39	మొదటివాఁడు	30	మోర	,,
మేల్బొంతి	69	మొదటివేలుపు	4	మోవి	43, 104
మొ.		మొదవు	89	మోసపుచ్చెను	64
మొ	40	మొదటిహత్తి	23	మోసరి	38
మొనుఱుచెను	46	మొద్దు	81	మోసు	78
మొనురుఁగు	67	మొన	66	మృ.	
మొనుర్వ		మొనకొండ	55	మృగెను	70
మొనుఱువు	49	మొయిలు	27	మృఁగు	77
మొమోజువర్చెను		మొయిలుసామి	16	మూనిదొ...పిట్ట	96

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
మానిపోటువు	13, 96	రి.		రొద	51
మాను	77	రిక్కరక్కసుమి	11	రొప్పెను	52
మొక్కు	50	రిక్కలు	27	రో.	
మొక్కుల...సామి	13	రూ.		రో	53
మొదలు	85	రూక	69	రోకలితాలు	21
మోల	64	రూపు	35	రోచెల్వ	40
ర.		రూపుమాపెను	56	రోబంటరి	91
రంగు	79	రె.		రోసెను	61
రక్కసి	17	రెంట్రాగుడు	88	రా.	
రక్కసులు	19	రెండవ...పులు	29	రాతు	33
రక్కసులగొంగ	8	రెండు	53	బి.	
రజము	17	రెండొకటి	53	అంకులాడి	40
రతనము	79	రెట్టి	53	అంతు	51
రతనాలపంట	28	రే.		అటు	72
రవ	85	రే	26	తా.	
రవనడలు	88	రేంగు	76	తా	71
రవపలుకు	59	రేజోతి	14	తాంగ	33
రవళి	51	రేదిను	38	తాయి	71
రవాల	87	రేను	76	తాళ్ల...గాడు	91
రా.		రేయి	26	తొక్కలు	91
రా	37	రేయింతియాలు	23	తొలుకాన్న	11
రాగి	83, 76	రేయిద్రిప్పులు	25	తొలుకాన్న...తల్లి	21
రాచవారు	29	రేతొడు	14	తొలు	21
రాజనములు	72	రేపుజక్కి	92	తొంపి	8
రాణి	29, 30	రేవెల్లు	14	తొచ్చుపురుగు	9
రాతిరి	26	రో.		తొమ్మ	4
రాయడు	87	రోక్కము	69	ల.	
రాయలు		రోక్కములతొడు	19	లంకె	3
రారాజు	19				
రావి	76				

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
ఁజెకాఁడు	34	లేటి	90	వంగసము	60
ఁడి	35	లేడి		వంగడము	
ఁకుముకి	96	లేపు	48, 104	వంటయిల్లు	85
ఁకోరి	94	లేమ	46	వంత	57
ఁకోరీలు	94	లేమి	59	వక్కాకు	60
ఁగుడు	95	లేమిడి		వగ	57
ఁచ్చి	10	లేవజాలనివాఁడు	37	వగకాఁడు	34
ఁచ్చికోడలు	10	లేవడి	59	వగలాడి	46
ఁచ్చితండ్రి	23	లొ.		వచ్చెను	58
ఁచ్చియన్న	14	లాటిపిట్ట	90	వజీరుఁడు	37
ఁజ్జ	48	లాటిపిట్ట		వట్టువాలు	19
ఁతకూల	77	లాటి		వడఁకుగుబ్బలి	74
లా.		లాటిపిట్ట		వడగండ్లు	88
లాతివారు	36	లాటియ		వడచక్కియొకిమీడు	19
లాయము	89	లాట్టె		వడముడి	21
లాలి	82	లాట్టెనుగు	90	వడసెంచెన్	64
లావు	66	లో.		వడి	46, 103
లావులు	93	లోఁబడెను	51	వడికాఁడు	55
లాహిరి	57	లోఁచెయ్యి	43	వదలెను	62
లిబ్బినెలఁతుక	10	లోనయ్యెన్.	51	వద్ద	,,
లుచ్చ	35	లోనన్	27	వనట	57
లుాటి	65	లోన్		వన్నెకాఁడు	34
లెస్స	58	లోను	63	వయసు	,,
లే.		లోపలన్	27	వయసు చెల్లినది	39
లేఁగ	39	లోయ	81	వరపుడు	36
లేఁగాను	41	లోవాఁడికాఁడు	38	వఱలు	61
లే	70	వ.		వలంతి	31
లేఁత				వలపు	57
లేఁచెను	49	వంక	65, 78	వలమురి	19
లేజిబు	70	వంకర	65	వలకొడు	12, 33

పదము.	పుట. పదము.	పుట. పదము.	పుట.
వలి 18, 25, 102	వాలు	65	విలు 65
వలిపైము 70	వాలు మొకము	91	విలువ 59
వలిమల 74	వొల్లంటి	38	విలువరముడు 40
వలున 44	వాపురము	87	విల్లు 65
వల్లె 65	వి.		విసనకట్టి 85
వల్లెత్రా...వాడు 18	వింజామరము	69	విసపు మేతరి 6
వా.	వంత	47	విసపు మే...తెంకి 74
వా 41	వంతవారు	36	విసముదాల్పు 95
వాఁక 83	విందులు	36	వీ.
వాఁగు 83	విచ్చేసెను	58	వీఁపు 45
వాఁడిగలవాఁడు 55	విడవలి	79	వీడు 75, 106
వాఁకిలి 52	విడియము	61	వీడెను 51, 65
వాక్రుచ్చెను 49	విన్	26	వీడెము } 61
వాచటచెను 51	విననివాడు	36	వీడ్వము } 64
వాడ 102	వినయెను	49	వీడ్వడెను
వాడుక 72	విన	26	వీణియ } 97
వాతెఱ 43	వినవాఁక మోఁపరి	6	వీణె } 36
వాతెఱగెంపు 72	వినవాఁక...వులు	29	వీణెకొండు
వాన 84	విన్నవించెను	49	వీనిచ్చెను 45
వానకోయిల 97	విన్నాణము	62	వీనులు 41
వానతాయి 84	విన్న	26	వీటిఁడి 36
వాసిఁడు 19	విన్నోలు	24	వీవన 85
వాపోయెను 51	విప్పు	80	వె.
వామి 80	విప్పు తెప్పలఁతేడు	16	వెంగలి 36
వాయి 41	విరాళి	57	వెంట్టువ 95
వారణము 95	విరితేనెత్రావుడు	94	వెండి కొండ 75
వారువము 87	విరివి	80	వెండికొండదుసిఁడు 6
వార్పు 53	విరులు	77	వెండియుక్ 65
వార్వము 87	విటివి	80	

పదము.	పుట. పదము.	పుట. పదము.	పుట.
వెంపరలాడె	55 వెన్నుడు	8 వెలుగు	103
వెంబరవిత్తు	36 వెన్నుదంట	22 వెలుగు	
వెకలి	వెన్నునిటెంకి	23 వెలుపల	27
వెక్క సమయ్యెను	71 వెన్నుని యడుగు	62 వెలువడియె	60
వెక్కిరింత	91 వెన్నునివలకన్ను	13 వెల్ల	78
వెచ్చకాడు	35 వెన్నునివల వారు	27 వెల్లగారు టీడు	16
వెచ్చన	27 వెన్ను నెడమకన్ను	14 వెల్లయేనుగు	23
వెజ్జ	68 వెన్నుపడగ	21 వెల్లటకత్తె	39
వెడంగు	36 వెన్నుమ...సిండు	22 వెసయ	88
వెడ	71 వెన్నుపాన్ను	90 వెళ్లగొట్టెను	52
వెడద	80 వెన్నెల	30, 102 వెళ్లెను	54, 60
వెడద...మెకము	87 వెన్నెలపులుగు	94 వే.	
వెడమోడి	57 వెన్నెలరాయడు	14 వేంచేసెను	58
వెడలించెను	51 వెరవరి	31, 37 వేండ్రము	26
వెడలుపు	80 వెఱ	65 వేఱ	106
వెడలెను	60 వెఱగు	47 వేఱకాడు	33
వెడవిలుడు	18 వెఱపు	65 వేడి	100
వెఱుతురు	79 వెట్టి	36 వేడులు	36
వెఱ	57 వెలంగ	77 వేఱి	99
వెఱ (ద) కను	61 వెలచి	వేపులమిత్తి	91
వెనకయ్య	4 వెలచుక	46 వేగ	47
వెనకయ్యెల్లి	10 వెలంగ	77 వేగరులు	32
వెనకయ్య వెనుకయ్య	11 వెలయాలు	39 వేగిరము	47
వెనుక	63 వెలలబన్నె	51 వేగులు	32
వెనుకచెయ్యి	43 వెలలె	60 వేగంటికచ్చేరి	24
వెనుకమేను	43 వెలవె	71 వేగంటికొమరుడు	22
వెను...మెకము	88 వెలి	27, 78, 106 వేగంటి గొంగలు	25
వెన్న	63 వెలిగ్రుక్క	59 వేగంటిసైవోడు	7
వెన్నాస	55 వెలిచూరవరి	40 వేడుక	49
వెన్ను	43 వెలి...మెకము	88 వేడుకచెలి	39

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
వేడ్క	49	వే సెను	64	సదమదంబునే సెను	58
వేడ్కకాఁడు	35	వేలు	40	సద్దు	51
వేడెను	59	స.		సన్నపిల్లి	92
వేడెమొనరించెను	47	సంకు	19	సన్నము	70
వేనలి	41	సంకుదారి	7	సన్నాసి	33
వేయి...దిట్ట	13	సంగడికాఁడు		సమసెను	58, 59
వేరము	55	సంగడిఁడు	31	సయికము	69
వేరు	102	సంగాతి	,,	సరగు	47
వేఱు	102	సంజ	26	సరదు	47
వేఱుపడెను	51	సంతరించెను	53	సరము	67, 68
వేలు	40	సంతసము		సరస	62
వేలుపుటెంకి	24	సంతోసము	49	సరి	82, 105
వేలుపుటేఱు...కొ		సంచె	104	సలాము	50
డుకు	11	సంపంగియ		సనతు	82
వేలుపుపెద్ద	16	సంపంగె	76	సవరంపు మొకము	91
వేలుపుల...జోడు	20	సంపెంగ		ససి	80
వేల్పులు	24	సంబావులు	78	సా.	
వేల్పుగారు	23	సక్తి	46	సాకుఁడు	38
వేల్పులేరు	22	సక్తి నాలపిట్ట	97	సాకుఁడుపులుఁగు	93
వేల్పుటెంకి	25	సక్తియ	31, 46	సాకెను	56
వేల్పుచెలులు	25	సగము	64	సాబాలు	64
వేల్పుదణ...తఁడు	6	సగెను	70	సాకు	48
వేల్పుదళవాయి	11	సజ్జ	85	సాటి	82
వేల్పుదాయలు	25	సజ్జలెను	63	సాదము	48
వేల్పు దెరువు	26	సజ్జి	72	సాని	33
వేల్పుల...పట్టు	74	సత	54	సాపడియెను	48
వేల్పును...లు	23	సత...నీఁడు	17	సామి	37
వేవెలు	13	సతపేరు...ప్రొక్క	13	సాము	64
వేసడము	95	సత్తి...వలంతి	11	సారాయి	68
వేలెను	63	సత్తువ	66	సారె	60

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
సాలీడు	92	సు.		సాములు	69
సావాసము	55	సుకురుసిసులు	25	సా.	
సాహితీ	32	సుడిగొట్టు	18	సాకు	
సాహేబు	37	సుడివాలు	19	సాకుడు	25
సాళువము		సుపాణి		సాకుబూచి	51
సాళ్యము	95	సుప్పాణి	79	సాకుమూ...దణి	10
సి.		సురటిపీవులపుట్టు	18	సాగ	37
సింగపు...చాన	10	సురటిలు	95	సాబె	68
సింగపు...గొంగ	90	సువారపుట్టు	85	సామా...జాణ	18
సింగము	87	నూడు	55	సాయగము	35
సింగాణి	67	నూడిదె	68	సారణగండ్లు	81
సింగారపుదోడు	85	నూరెలు	64	సాల	73
సింగారి	46	నె.		సారు	62
సింగిణి		నెజ్జ	48	సుక్కెను	70
సింగిణి	67	నెలకట్టియ		హ.	
సిక		నెలకట్టె	96	హజ్జ	44
సిగ	40	నెలగ	73	హత్తి	88
సిగు	48	నేద	71	హత్తెక్	51
సిడము	80	నెకము	70	హరివాణము	51
సిబ్బతి	48	నెరణ	71	హాయి	71
సిబ్బెము	68	సాంపు	48	హెచ్చు	66
సిబ్బె...మెకము	88	సాగనెనవాడు	34	హొన్న	84
సిరము	59	సాట	65	హొమ్ము	70
సిరి	57	సాచగు	35	హొయలుబండి	87
సీతాబోగములు	73	సామ్మసిలెక్	64	హాసుతోట	55

ఆంధ్ర గ్రంథములు.

ప్రతి 1-కి రూ. అ.

ఆంధ్ర భారతము—3 సంపుటములు

12 1

,,	ఆది, సభాపర్వములుగల సంపుటము	...	2	4
,,	అరణ్యపర్వముగలసంపుటము	...	2	(
,,	విరాటోద్యోగపర్వములుగలసంపుటము	...	2	(
,,	భీష్మద్రోణ పర్వములు	...	2	(
,,	కర్ణశల్యసౌప్తికస్త్రీపర్వములు	...	2	(
,,	శాంతిపర్వము	...	2	(
,,	{ ఆనుశాసనిక అశ్వమేధ ఆశ్రమవాస మాసల మహా ప్రస్థానికస్వర్గారోహణపర్వములు గలసంపుటము }		2	(
,,	ఆదిపంచకము, ఒక పేసంపుటము	...	5	1
,,	యుద్ధపంచకము	...	3	1
,,	శాంతిసప్తకము	...	3	1

ఆంధ్రభారత విమర్శనము

... 0

శకుంతలాపరిణయము, కృష్ణకవికృతము

... 0 1

తెనుఁగుసమస్యలు, చక్కనికూర్పు

... 0

లంకావిజయము, (రావణదహ్నియము), సటీక, పిండిప్రోలు. లక్షణకవి

కృతము, కాలికోబైండు

... 1

కృష్ణరాయవిజయము, కుమార, ఘాట్లాటి కవికృతము

... 0

భాస్కరరామాయణము, చక్కనికూర్పు

... 3

నిర్వచనోత్తరరామాయణము

... 1

వావిళ్ల, రామస్వామికృష్ణులు అండ్ సన్స్,

ప్రతి 1-కి రూ. అ.

ఉత్తరరామాయణము, కంకంటి. పాపరాజప్రణీతము, చక్కనికూర్పు	2	0
అచ్చతెనుగురామాయణము, శుద్ధప్రతి	...	1 4
రంగనాథరామాయణము, ద్విపద, చక్కనికూర్పు	...	3 8
గోపీనాథరామాయణము, శ్రీమద్రామాయణమునకు సరియైన పద్యకావ్యము. కవనము మిక్కిలి సొంపుగానుండును. రెండుసంపుటములు	5	8
మొల్లరామాయణము, చిన్నసైజున పెద్దక్షరములతో చక్కగముద్రితము	...	0 12
మార్కండేయపురాణము, మారనకృతము	...	1 12
వసుచరిత్ర, సవ్యాఖ్యానము, దళసరికాగితములు, చక్కనికూర్పు	3	8
వసుచరిత్ర విమర్శనము, ఆత్యున్నతములగు క్రొత్తవిషయములనేకములిందుగలవు.	...	1 0
రాఘవపాండవీయము, సటిక, చక్కనికూర్పు	...	2 4
శృంగారనైషధము, శ్రీనాథకవిది	...	0 14
కాశీఖండము	...	1 8
ఆంధ్రభాగవతము, పోతనామాత్యప్రణీతము, ఇదివఱకు ముద్రితమైన ప్రతులకన్న అన్నివిధముల బాగుగ నున్నది	...	4 0
డిటో మేలుప్రతి, చక్కనిబైండు	...	6 8
డిటో ఆత్మస్తోత్రమప్రతి	...	8 0
వసుచరిత్ర, సటిక, వావిళ్ల. రామస్వాశాస్త్రిగారి వ్యాఖ్యానముతో చిన్నసైజున మేలుకాగితములమీద స్ఫుటమైన అక్షరములతో చక్కగ ముద్రించియున్నాము. శ్రీ కృష్ణదేవరాయలయొక్క ప్రతిమ యిందుగలదు	2	0
ప్రభావతీప్రద్యుమ్నము, క్రొత్తకూర్పు	...	0 8
హరవిలాసము	...	0 12
హరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యానము, సటిక, పీఠికవిపులము	...	2 8

ప్రతి 1-కి ర్పు. అ.

ఆముక్తమాల్యద, వావిళ్ల. రామస్వామిశాస్త్రిగారి వ్యాఖ్యానముతో

మేలుకాగితములమీఁద చక్కగ మరల ముద్రించినారము	3	8
సారంగధరచరిత్రము, చేమకూర. వేంకటకవికృతము	0	8
కవికర్ణరసాయనము, మాంధాతచరిత్ర	1	8
నిరంకుశోపాఖ్యానము, రుద్రకవికృతము	0	6
రాజయోగసారము, ద్విపద	0	4
కళాపూర్ణోదయము, దళసరికాగితములు	2	0
నరసభూపాలీయము, అట్టబైండు	0	12
విజయవిలాసము, చేమకూర. వేంకటకవికృతము	0	8
బిల్వణీయము, చక్కనికూర్పు	0	8
వైజయంతీవిలాసము ,,	0	8
రంగరాయచరిత్ర, దిట్టకవి. నారాయణకవి ప్రణీతము	0	8
రామాభ్యుదయము, అయ్యలరాజు. రామభద్రకవికృతము	1	8
నీలానుందరీపరిణయము, కూచిమంచి. తిమ్మకవికృతము	0	4
రసికజనమనోభిరామము, శుద్ధప్రతి	0	12
రుక్మిణీపరిణయము ,,	0	6
రాజశేఖరవిలాసము, కూచిమంచి. తిమ్మకవిది.	0	8
పారిజాతాపహరణము	0	8
హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానము, శంకరకవిప్రణీతము	0	12
అనిరుద్ధచరిత్ర, కనుపర్తి, అబ్బయమాత్య ప్రణీతము	0	8
విక్రమార్కుచరిత్ర, జక్కనకవిప్రణీతము	1	4
నీతారామాంజనేయసంవాదము, సటీక. అనేక సూతనాంశములు		
చేర్చి చిన్ననైజాన ముద్రించినారము. టీక, వివరణము మిక్కిలి		
విపులము. ఈవఱకు పరికటితమైన పత్రికలకన్న బాగుగనున్నది.		
సాధారణపత్రి	2	0

వావిళ్ల. రామస్వామిశాస్త్రిలు అండ్ సన్స్,

ఆంధ్ర గ్రంథములు.

4.

ప్రతి 1-కి ర్పు. అ.

వేంకటాచలమహాత్మ్యము, తరిగొండ వెంకటప్రణీతము, చక్కనికూర్పు	1	0
పంచతంత్రము, నారాయణకవికృతము	...	0 12
జైమినిభారతము, అశ్వమేధపర్వము, చక్కనికూర్పు	...	1 0
ఉత్తరహరివంశము, నాచన సోమనాథకృతము	...	1 8
నృసింహపురాణము, ఎఱ్ఱాపైగ్గడ, కొత్తకూర్పు	...	0 12
రుక్మాంగదచరిత్ర, ఏకాదశీమాహాత్మ్యము	...	0 10
సులక్షణసారము, సటీక	...	0 12
ఆంధ్ర బ్రహ్మాండపురాణము	...	5 0
దశరథపద్యములు	...	0 2
ఆంధ్ర నామసంగ్రహము, ఆంధ్రీనామకేసము, సాంబనిఘంటువు—		
టీకానుక్రమణికాసహితము, కాలికోబైండు	...	1 2
అప్పకవీయము, చక్కనికూర్పు	...	1 10
బసవపురాణము, పిడుపర్తి. సోమనాథకృతము	...	2' 0
వేమనపద్యములు, చక్కనికూర్పు	...	0 6
డిటో బ్రాహ్మదొరగారి ఇంగ్లీషుతో	...	1 0
ఆంధ్రలలితోపాఖ్యానము	...	1 8
మాతృశతకము	...	0 2
సప్తమస్కంధము, సటీక, చిన్నసైజు	...	1 4
కుచేలోపాఖ్యానము, సటీక, (భాగవతము)	...	0 4
డిటో గట్టుప్రభువుకృతము	...	0 6
సుమంతకము, సటీక	...	0 3
కుమారీశతకము సటీక	...	0 3
దాశరథిశతకము ,,	...	0 4
మానసబోధశతకము ,,	...	0 3
భాస్కరశతకము ,,	...	0 4

కలువాయిశతకము	...	0	4
జగన్నాయకశతకము	...	0	2
కవిచాడప్పశతకము	...	0	2
నృసింహశతకము	...	0	2
చంద్రశేఖరశతకము	...	0	2
రామలింగేశశతకము, అడిదము. సూరకవిది	...	0	3
కాళహస్తీశ్వరశతకము, ధూర్జటికవిది	...	0	2
మక్కుటేశ్వరశతకము, కూచిమంచి. తిమ్మకవిది	...	0	3
దేవకీనందనశతకము	...	0	2
కృష్ణశతకము	...	0	2
నారాయణశతకము	...	0	2
కాళహస్తీశతకము ('సాంబళివా మహాప్రభో')	...	0	2
సింహాద్రినారసింహశతకము	...	0	3
భద్రాద్రిరామశతకము, పావులూరి. మల్లనకృతము	...	0	2
ప్రసన్నరాఘవశతకము	...	0	3
చిత్తబోధశతకము	...	0	3
అంబరీషోపాఖ్యానము, సటీక, (భాగవతము)	...	0	4
భోగిసిదండకము, బమ్మెర. పోతరాజప్రణీతము	...	0	1
గజేంద్రమోక్షము, సటీక, చక్కనికూర్పు	...	0	3
రుక్మిణీకల్యాణము, సటీక, చక్కనిప్రతి	...	0	3
నలోపాఖ్యానము సటీక, చిన్నసైజు	...	0	3
నలచరిత్ర, ద్విపద	...	0	14
శ్రీనాథునివీధినాటకము	...	0	2
విదూరసతి, సటీక, ఆంధ్రభారతములోనిది	...	0	5
అంజనేయదండకము, హనుమద్దండకము	...	0	2

ఆంధ్ర గ్రంథములు.

6

ప్రతి 1-కి రూ. అ.

చాటుపద్యమణిమంజరి, శ్రీ త్తకూర్పు	...	1	4
ప్రబంధరత్నావళి	...	1	8
వేంకయ్యవ్యాకరణము	...	0	3
ప్రౌఢవ్యాకరణము	...	0	12
బాలవ్యాకరణము, చిన్నయసూరి గారిది	...	0	12
ఆంధ్రశబ్దచింతామణి, సటీక, శుద్ధప్రతి	...	0	8
ఆంధ్రభాషాభూషణము	...	0	2
ఆంధ్రభాషార్థము, చక్కనికూర్పు	...	0	12
ఆంధ్రచంద్రాలోకము, సటీకము	...	0	8
రాజయోగ సారము, ద్విపద	...	0	4

నాటకములు.

నిచిత్ర పాదుకాపట్టాభిషేకము	...	0	12
కృష్ణకుమారి నాటకము, శ్రీ సీతారామకవి గారిది	...	0	10

వచనము.

ఆంధ్రవిచనభాగవతము, ద్వాదశస్కంధములు, శ్రీ శతఘంటము.

వేంకటరంగశాస్త్రి గారిది	...	7	0
సంగ్రహరామాయణము, సులభశైలి, శ్రీ శేషాద్రి శర్మకృతము	...	0	10
సంస్కృత నాటకకథలు, శ్రీ సీతారామశాస్త్రికృతము, సులభశైలి	...	1	4
దశకుమారచరిత్రము, శ్రీ ఎనమచింతల. సంజీవరాయశాస్త్రికృతము	...	1	8
శివాజీచరిత్ర	...	0	8
శ్రీరామానుజాచార్యచరిత్ర	...	0	2
శ్రీశంకరాచార్యచరిత్ర, ప్రతిమతో	...	0	3
రామకృష్ణపరమహంసచరిత్ర	...	0	2

	ప్రతి 1-కి రూ. అ.
బాలగంగాధరతీలకు గారిచరిత్ర, ప్రతిమతో	0 4
దాదాభాయి నాగజీచరిత్ర	0 2
అనిబిసెంటుచరిత్ర	0 4
వివేకానందస్వామి జీవితము	0 2
శ్రీకృష్ణదేవరాయచరిత్ర	0 3
స్వామిరామతీర్థజీవితము	0 2
సూరతు కాకాగ్రెస్సు ఉపన్యాసములు	0 2
శ్రీకృష్ణాచారి ఉపన్యాసములు	0 2
సోదరిని వేదితజీవితము	0 2
దక్కనుపూర్వకథలు. ప్రీసీతారామశాస్త్రికృతము, క్రొత్తకూర్పు	1 8
మర్యాదరామన్నకథలు, చక్కనికూర్పు	0 2
రేచుక్కపగటిచుక్క కథలు	0 3
మైరావణచరిత్ర	0 2
ఈసబుసీతికథలు, క్రొత్తకూర్పు 1-వ భాగము	0 6
డిట్	0 8
2-వ భాగము	0 8
షేక్స్పియర్ నాటకకథలు, సులభశైలి	1 8
ఆరేబియన్ నైట్స్ కథలు, చక్కనికూర్పు	1 4
లార్డుకెఫు జీవితము	0 8
గురుజాడ శ్రీరామమూర్తిగారి అంధ్రకవిజీవితములు	3 0
తారాభాయి, చక్కనినల	0 12
ఆనందమత, నవల, సూతనముద్రితము	0 12
వివన్సో, నవల	0 8
మదాలస	0 10
మనోహరి, టి. యస్. రామశాస్త్రిగారిది	0 12
టిప్పసుల్తాన్	1 4

ప్రతి 1-కి రూ. అ.

తారామము, శ్రీతల్లాపగడ. సూర్యనారాయణరావు గారిది	1	2
కన్నాదిని నవల ...	0	4
గాధారాణి ,, ...	0	4
రమానందశిష్యులకథలు ...	0	3
తెనాలిరామలింగనికథలు, జీవితము ...	0	4
తీచంద్రిక, చిన్నయసూరి గారిది, చిన్నసైజు ...	0	8
చతంత్రము, వచనము, నులభశైలి ...	0	8
రామదాసచరిత్ర, చక్కనికూర్పు, మంచికాగితములు, ఇందు శ్రీరామ దాసుగారి ప్రతిమకూడకలదు ...	0	12

→ వేదాంతము వగైరా. ←

ధ్యాత్తరామాయణకీర్తనలు, చక్కనిప్రతి, చిన్నసైజు ...	0	8
ద్వైతసంగ్రహము, వచనము ...	0	2
రామదేవమననము, వచనము, చక్కనికూర్పు ...	0	14
చారచంద్రోదయము ,, ...	0	12
బార్హచంద్రిక, అకారాది ఆంధ్రనిఘంటువు ...	3	12

శ్రీమహాభక్తవిజయము.

ఇదివఱకు ఆంధ్రభాషలో సర్వాంగ సుందరమైన భక్త విజయము ప్రకటింపఁబడియుండలేదు. శ్రీపాద. సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రిగారిచే వ్రాయించి ఈమహాభక్తవిజయము ప్రకటించు నన్నారము. శ్రీశాస్త్రిగారి మృదుమధురమగుశైలి, ముద్దులు నూట గట్టుపదరచన, మనోహరమగు వర్ణనాక్రమము ఆంధ్ర భాషియులకు తెలియనివిగావు. వెల ప్రతి 1-కి రూ. 4-0-0

9
P335E:4211
35F20

ఆంధ్ర గ్రంథములు.

ప్రతి 1-కి రూ. ౯

శ్రీ వివేకానందవిజయము.

ఇందు శ్రీ స్వామివారిజీవితము, ఉపన్యాసముల జాబులు విపులముగ వ్రాసి ప్రకటించినారము.

ప్రతి 1-కి రూ. 1-12.

రాజర్సి, నవల

ఇది శ్రీయుత రవీంద్రనాథ ఠాకూరుగారి బంగాలీన లకు తెనుగు తర్జుమా. ఆంధ్రమునం దిట్టినవల అచ్చుకా దని చెప్పవచ్చును. మానవజీవితమందుఁ గలుగు ప్రోత్సాహవ లిం దదృశ్యముగ సమన్వయింపఁబడినవి. ఆత్మతత్త్వము & తత్త్వముతో లగ్నముచేసి జీవయాత్రనడప సాధనము చూ బడియున్నది. ప్రస్తావనలో ఆంధ్ర, ఆంగ్లనవలాలచరిత్రలు విపు ముగ వ్రాయఁబడియున్నవి. గ్రంథకర్తలుకూడ గమనింపఁ సిని అంశము లనేకములిందున్నవి.

ప్రతి 1-కి రూ 0-14-

సీతారామాంజనేయసంవాదము, సటీక.

అనేకనూతనవిషయములఁ జేర్చి చిన్నసైజున చక్క ముద్రించినారము. ఇదివఱకుఁ గ్రీకటితములైన గ్రంథములకుఁ ఈకూర్పు బాగుగఁబడని గ్రంథము చూచువారికి తెలియ పోదు.

సాధారణప్రతి 1-కి రూ. 3-8-
రామస్వామిశాస్త్రిలు అండ్ సన్స్,
హైదరాబాద్, చెన్నై.

